GÜNEY

110

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

ekim · kasım · aralık '24
cotmeh · mijdar · kanûn '24
oktober · november · dezember '24

50 tl · 6 euro · 6,5 chf

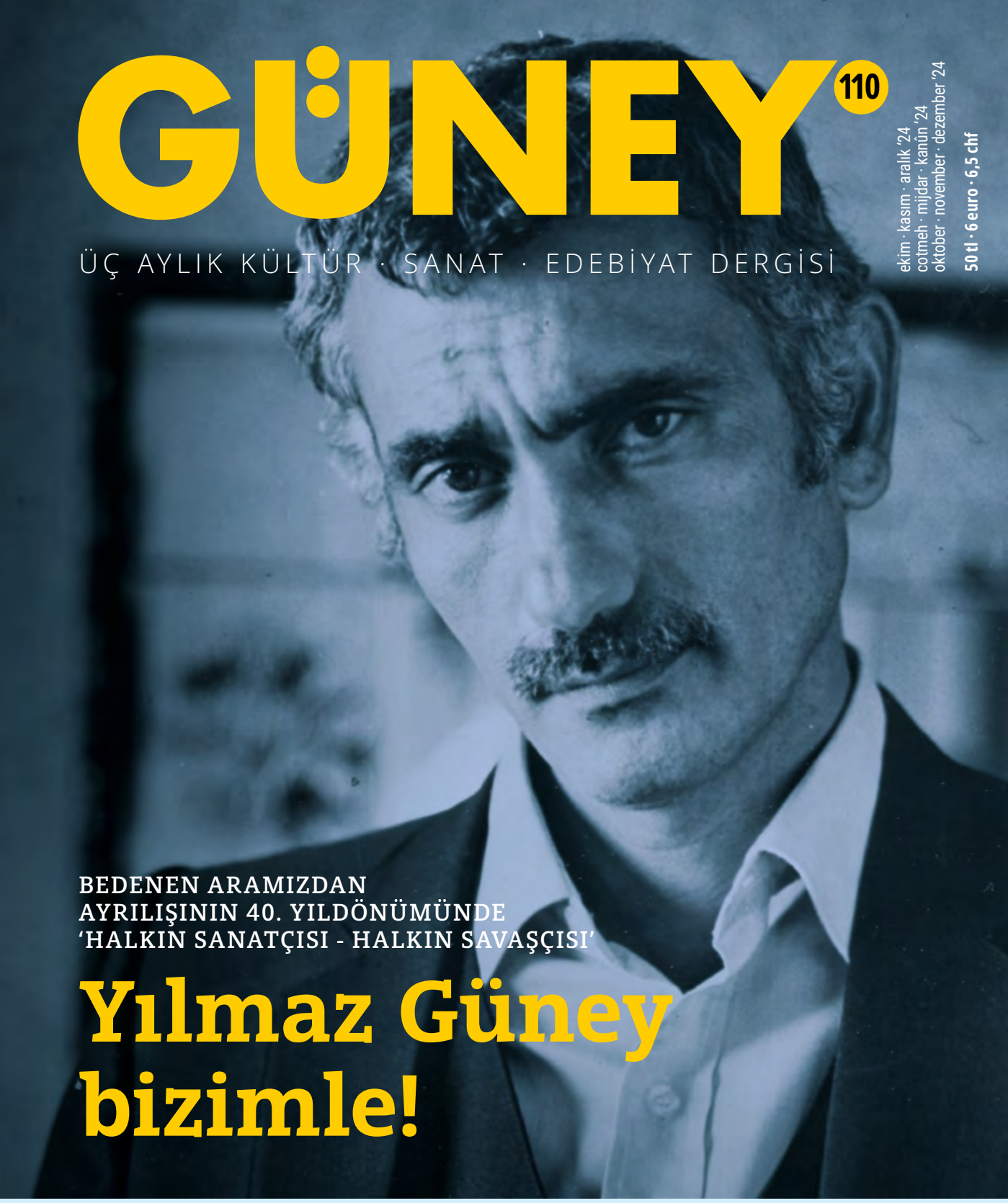

BEDENEN ARAMIZDAN
AYRILIŞININ 40. YILDÖNÜMÜNDE
'HALKIN SANATÇISI - HALKIN SAVAŞÇISI'

Yılmaz Güney bizimle!

- "FİLOZOF YÖNETMENLER"İN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ YA DA **YEDİNCİ SANATIN FELSEFESİ**
- TİYATROYA ADANMIŞ BİR ÖMÜR: **GENCO ERKAL**
- **2001:** BİR KUBRİCK DESTANI
- ŞAİR **HASAN ERKUL** İLE SÖYLEŞİ

Çıkmaz sokak: Kültürler savaşı!

00110
4 193600 906004

Bir Güney dostunu daha kaybettik...
Bir dönem dergimizin çalışmalarına önemli katkılarda bulunan, etkinliklerimizde sahnedeki yüzümüz, şiirlerdeki, şarkılardaki sesimiz

Çetin Çongar (Fatih)

bedenen aramızdan ayrıldı.
Anılarıyla, geride bıraktıklarıyla yaşayacak...

GÜNEY
KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

DÖNÜŞÜM YAYINLARI'NDAN YENİ BİR KİTAP

2019-2023 YILLARI ARASINDAKİ GELİŞMELERE BİR GENEL BAKIŞ

Ya Sosyalizm Ya Barbarlık İçinde Çöküş! — H. YEŞİL

Kapitalizm/emperyalizm doğayı kendi imalatı "iklim değişikliği" ile mahva ve dünyayı adım adım bir üçüncü dünya savaşına sürüklüyor. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nın, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yürüyen yüzlerce vekâlet savaşının barbarlıklarını mumla aratacak bir barbarlığa sürükleniyoruz. Âdeta "binmişiz bir alamete, gidiyoruz kıyamete" durumu var.

Dünya, eğer işçi sınıfı önderliğinde devrimler tarafından engellenmezse, barbarlık içinde çöküşe her zamankinden daha yakın. Seçim sizin, seçim hepimizin. Bu kitap doğru seçim için bir nebze katkıda bulunursa, amacına varmış olacaktır.

ISBN: 978-625-94567-1-3

İsteme Adresleri

GÜNEY DERGİSİ
Sultaniye Mah., 625. Sokak, No:7/1,
Esenyurt/İstanbul
Tel.: 0212 - 251 11 91
www.guneykultursanat.org
guneykultur@gmail.com

DÖNÜŞÜM YAYINLARI
Asmalımescit Mah., Terkos Çıkmazı,
Terkos Han No: 1/42, Beyoğlu/İstanbul
Tel.: 0507 - 037 75 27
www.interyayinlari.com
donusumyayinlari@gmail.com

Kitapları aşağıda yer alan kitabevleri sitelerinden de sipariş edebilirsiniz.

www.dr.com.tr
www.kirmizikedi.com
www.babil.com
www.emekkitap.com

GÜNEY'DEN SİZLERE

Değerli Güney Okurları,

Dergimiz uzun soluklu bir dergi... Deyim yerindeyse "sıfırdan" yaratılan ve çeyrek asırdan fazla bu alanda yaşayan/yaşatılan ve bugüne ulaşan bir dergi... Dergimizin gerek yayınlanmaya başlandığı günlerde/yıllarda... gerekse süreçte bugüne ulaşmasında kimi arkadaşlarımızın özel çaba ve özverili çalışmalarının büyük rolü var. Güney'in yaratıcılarından birisi olan **Çetin Çongar**, bilinen adıyla **Fatih** bu arkadaşlarımızdan birisi.

Ve bu yoldaşımız geçtiğimiz ay aramızdan ayrıldı...

Fatih dergimizin kuruluşunda ve gelişmesinde önemli rol oynayan, özverili bir arkadaşımızdı... O, dergimizin yazarlarındandı. O gerek uzun yıllar proletaryanın kültür-sanat alanındaki mücadelesine dergimiz üzerinden sunduğu katkılarla, gerek koro ve sahne çalışmalarıyla ve gerekse basın alanında yaptığı çalışmalarla mücadelede silinmeyecek izler bıraktı.

O'nu unutmayacağız... O güzel sesiyle okuduğu şiirlerle... söylediği şarkılarla... dergimiz sayılarında yayınlanmış yazılarıyla... hep bizimle olacak...

• • • •

Kötü haberler peşpeşe geliyor... Kimi Güney dostlarının ciddi sağlık sorunlarıyla uğraştığı haberlerini alıyoruz. Son olarak ressam **İsmail Çoban** dostumuzun ciddi bir hastalık nedeniyle hastanede yattığı haberini aldık. Güney olarak **İsmail Çoban** dostumuza geçmiş olsun dileklerimizi iletiyor, bir an evvel sağlığına kavuşmasını diliyoruz...

• • • •

Geçtiğimiz sayının Almanya dağıtımında gecikmeler yaşandığı bilgisini okurlarımız merkezimize ulaştırmış, sosyal medya üzerinden yaptığımız bir açıklamada bunun nedenlerini araştıracağımızı söylemiştik. Yaptığımız araştırmalar sonucu gecikmenin Alman postanesinden kaynaklandığını öğrendik. Bu tür gecikmelerin tekrar yaşanmaması için girişimlerimizi yaptık. Beklentimiz böylesi gecikmelerin tekrar yaşanmayacağı yönünde... Aslında dağıtım sorunundaki aksaklıkları ortadan kaldırmanın en iyi yolu abone olmak... **"Abone ol/abone bul!"** talebimizi yineliyoruz.

• • • •

Yılmaz Güney'in aramızdan ayrılışının 40. yılında anma etkinlikleri düzenledik. İstanbul ve Almanya'nın Lübeck kentinde yapılan etkinliklerle ilgili haberlerimizi bu sayımızda okuyacaksınız. Yılmaz Güney'i anma etkinliklerinden birisi de 27 Ekim'de Fransa'nın Folschviller kentinde yapılacak... Yapılan etkinliklerimize katkı sunan herkese bir kez de buradan teşekkürlerimizi sunuyoruz.

• • • •

Bu yıl, 31. Altın Koza Film Festivali kapsamında Güney Dergisi olarak özel bir sayıyla yer aldık. Sinema özel sayımızın esas amacı, Yılmaz Güney'in sinema anlayışını ve onun sinemasıyla bütünleşmiş siyasi görüşlerini bir kez daha ele alarak anmaktı. Yılmaz Güney sinemasının önemini ve politik bilincini aktarma yanında, gelişmekte olan yeni sinema yaklaşımlarının ve sinemanın temel sorunlarının bir dizi yazıyla ele alındığı, sinema ve toplum üzerine değerlendirmelerin yer aldığı bu özel sayıyı önemsiyor, emeği geçen herkese teşekkür ediyoruz.

• • • •

Bu arada kimi küçük yanlışlar da yapıyoruz... 107. sayıda Umay S. Güzel'in Kaşıntı başlıklı yazısını dikkatsizlik sonucu 109. sayımızda yanlışlıkla yeniden yayınlamışız. Yanlışlıktan dolayı okurlarımızdan özür diliyoruz.

• • • •

Ürünleriyle katkıda bulunmak isteyenlere dergimizin sayfalarının açık olduğunu bir kez daha hatırlatıyoruz...

Yeni sayımızda buluşmak üzere...

"Yılmaz Güney'in ideallerine ve sanatına sahip çıkanlar olarak, sinemanın özgürleştirici gücüne inanan her bireyin daha fazla çaba sarf etmesi gerektiğinin bilincindeyiz. Belki de bu yüzden, bu özel sayının sinema izleyicisiyle buluşması yalnızca bir yayın değil, aynı zamanda bir hatırlatma ve çağrıdır. Yılmaz Güney'in temsil ettiği değerleri korumak ve yarınlara taşımak hepimizin görevidir."

(GÜNEY, Altın Koza Özel Sayısı Tanıtım Yazısından)

İÇİNDEKİLER

03 **Güney'den Sizlere**
Güney

06 **Bedenen aramızdan ayrılışının 40. yıldönümünde Yılmaz Güney bizimleydi!**
Güney

14 **Yılmaz Güney Lübeck'te anıldı**
Güney

18 **"Barış sımsıkı kenetlenmiş elleridir insanların..."**
Derya Gümüş

20 **Çıkmaz sokak: Kültürler savaşı!**
Gülfer Uğur

26 **"Filozof Yönetmenler"in Düşündürdükleri ya da Yedinci Sanatın Felsefesi**
Temel Demirer

30 **Tiyatroya adanmış bir ömür: Genco Erkal**
Mehmet Desde

39 **Bazar / Pazar**
A. Karabax

40 **'Dağ Türkleri'**
Prof. Dr. Şükrü Aslan

41 **Erdal Eren'e...**
Mustafa Gülbeyaz

42 **Alevi Kültür Haftası ve Alevilerin Çıkışı**
Bekir Karadeniz

49 **Hayat Çöplüğü V**
Murat Koçak

53 **Nil**
Nil Demiryürek

54 **"Kendi mezarında kendi açan bir güldü İlhan"**
Halil Yeni

57 **Beni De Vurdular Zoi**
Fulya Çelik

58 **2. Rengin Göçmen Kadın Öyküleri Yarışması**
Gülsen Gülbeyaz

60 **Hatice Eroğlu Akdoğan'la söyleşi**
Söyleşi: Rahime Henden

62 **Gazeteci Çocuk**
Emine Aydoğdu

62 **cenneti çalmak**
Ali Rıza Seçik

63 **Turna Katarı**
Onur Koca

63 **Ya Duygular Öldürür Beni**
Cemal Karsavan

64 **Anne megrî bavo ağlama**
Akman Gedik

67 **Hogiro**
Müslüm Aslan

68 **...**
Övünç Ezgi Yılmaz

69 **Doktor, Bu Hanıma İyi Bak!**
Hüseyin Saklamaz

69 **Tarihin Güldüğü Yok!**
Hızır İrfan Önder

70 **Deniz'lerin türküsü**
Sevgi Erol Öçal

71 **Merhamet**
Didem Poyraz

71 **İki Artı Bir Kedimiz**
Ali Demir

72 **Çocukluk öl(dürül)dü!**
Gökhan Çağlayan

74 **Şair Hasan Erkul ile söyleşi**
Söyleşi: Güney

K İ T A P

80 **Uzaklara Bakamamak ya da hücre günlükleri hakkında**
Adil Okay

81 **Sinema tutkunları için rehber kitap: Sinesözlük**
Güney

82 **Muzaffer Doyum'un kaleminden insan ve devrimci Yılmaz Güney**
Mustafa Demir

85 **Hikmet Dönmez'den Bir Dönem Romanı: "Yıldıza Yolculuk"**
Cevat Bayrak

86 **Ya Star – Tanrıça Uyandı kitabı üzerine**
Meltem Beyazgül

88 **Nietzsche Wagner'e Karşı**
Bedriye Korkankorkmaz

90 **"Yazan" Akman Gedik'in "Yazarlık" dünyasına yolculuk**
İlhami Yazgan

91 **Ez jî Kurdê Anatolia Navînim**
Med Reşiyan

S İ N E M A

93 **2001: Bir Kubrick Destanı**
Olcay Bağır

96 **Bulmaca**
Nuri Demir

97 **Karika**tür
K. Öntaş

98 **"Kırılgan Cennet"ten fotoğraflar**
H. Demirciyan

GÜNEY
KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Tuncay Özkaradeniz

Yönetim Yeri ve Adresi:
Sultaniye Mah. 625 Sokak No: 7/1
Esenyurt/İstanbul
Tel.: 0212 - 25 111 91

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Mail: guneykultur@gmail.com

Güney-Kültür-Sanat-ve-Edebiyat-Dergisi
guneykultursanatdergisi
guneydergisi

Avrupa Temsilciliği:
İlyas Emir
Allee Str. 32, 42853 Remscheid
Tel: 02191- 40401

Förderverein Güney e.V.
E-Mail: guney-verein@gmx.de

Yurtdışı (Almanya) Banka Hesap Numarası:
Förderverein Güney e.V.
Berliner Sparkasse
IBAN: DE86 1005 0000 0190 6046 70
BIC: BELADEBEXXX

İlan koşulları:
Ön ve arka kapak içleri (renkli)
Tam sayfa: 3.000 TL**, 1/2 sayfa:** 1.500 TL
İç sayfalar: (En fazla yarım sayfa)
1/2 sayfa: 1000 TL**, 1/4 sayfa:** 500 TL
(Yayınevi ve kitapçılara % 30 indirim yapılır.)

Banka Hesap Numaraları:
TL Hesabı İçin:
Yapı Kredi Bankası
Tuncay Özkaradeniz
IBAN No: TR880006701000000094843077

Abonelik Koşulları:
Yurtiçi: Yıllık (4 sayı): 500 TL
Yurtdışı: Yıllık (4 sayı): 30 Avro
(Posta Ücreti Dâhil)

Aboneliğin başlatılması için; yıllık abone bedelinin banka hesap numaramıza yatırılması, banka dekontunun Güney'i göndereceğimiz adresle birlikte mail adresimize gönderilmesi gerekmektedir.

Dizgi & Grafik: Güney Grafik
Baskı: Mutlu Basım Yayın
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212/ 577 72 08

■ GÜNEY dergisinde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar elektronik adresimize Word dosyası ve ataç olarak gönderilmelidir. Son redaksiyon tarihi: Her sayı için, sayı çıkmadan üç hafta öncedir.

BEDENEN ARAMIZDAN AYRILIŞININ 40. YILDÖNÜMÜNDE

Yılmaz Güney bizimleydi!

GÜNEY

"Halkın sanatçısı, halkın savaşçısı" Yılmaz Güney'in bedenen aramızdan ayrılmasının üzerinden 40 yıl geçti.

Komünist sanatçı Yılmaz Güney'i, 15 Eylül Pazar günü Esenyurt Belediyesi Nâzım Hikmet Kültür Merkezi'nde, "Ölümünün 40.yılında 'halkın sanatçısı-halkın savaşçısı' Yılmaz Güney bizimle!" başlığı altında, yüzlerce kişinin katıldığı coşkulu anma etkinliği ile andık.

Yoğun bir hazırlık sürecinin sonucunda gerçekleştirdiğimiz anma etkinliğimiz kesintisiz 3,5 saat sürdü. **Burcu Özkaradeniz**'in sunduğu etkinliğimizde; Güney Dergisi Sorumlu Yazı İşleri Müdürü **Tuncay Özkaradeniz**, **Fatoş Güney**, Yılmaz Güney Arşivcisi **Tahir Yüksel**, Gazeteci-Yazar **Halil Yeni** konuşma yaptı.

Sanatçılar **Rewşan**, **Devrim Kavalli**, **Nuriye Aslan** sahne aldı. Güney Kolektifinin hazırladığı Yılmaz Güney'in filmlerinden, konuşmalarından hazırlanan kolaj türünde kısa belgeselin gösterimi yapıldı.

Etkinliğimiz, Yılmaz Güney şahsında devrim ve sosyalizm mücadelesinde yitirdiklerimiz anısına yapılan 1 dakikalık saygı duruşu ile başladı.

Sorumlu Yazı İşleri Müdürümüz **Tuncay Özkaradeniz** açılış konuşması yaptı.

Ardından dergimizin düzenlediği etkinliklere gönülden destek veren; güzel sesi ve Zazaca, Kürtçe, Türkçe ezgileriyle **Nuriye Aslan** sahne aldı.

Bu Fırtına Geçene Kadar, Fırtına Rüzgâr İçinde, Zamansız Ölümler Ülkesi kitaplarının yazarı, ayrıca dergimizin yazarı, dostu, okuru, destekçisi **Halil Yeni**'nin konuşması ile etkinliğimiz devam etti.

Güney Kolektifinin hazırladığı Yılmaz Güney Belgeseli ilgi ile izlendi.

Vasiyetini yerine getirerek Yılmaz Güney'in anılarını ve hatıralarını yaşatan, Güney'in daha iyi anlaşılmasını, özellikle genç kuşaklara anlatılmasını sağlayan, filmlerinin ülkesinde gösterilmesi ve yaygınlaştırılması için emek veren, kurduğu Yılmaz Güney Kültür ve Sanat Vakfıyla onu unutturmayan, yazdığı kitaplarla Yılmaz Güney'i yarınlara taşıyan **Fatoş Güney** sağlık nedenlerinden dolayı etkinliğimize katılamadı. Fatoş Güney

etkinliğe telefon ile bağlanarak konuşmasını yaptı.

"Müzikte gerçek doğamı buluyorum. Bu yüzden tüm masum insanların hüzünlerini, mutluluğunu ve umudunu üzerime giyiyorum ve kendimi onların yerine koyarak tüm duygularımı müzikle yaşıyorum" diyen, Anadolu ezgilerini modern dokunuşlarla geçmişten günümüze taşıyan ve 17 dilde, farklı etnik kültürlerin ezgilerini seslendiren **Devrim Kavalli**'nin seslendirdiği Ermenice, Rumca, Türkçe ezgiler ilgi ile dinlendi.

"Bugün ilerici bir sinema varsa Yılmaz Güney'in etkisiyledir. Genç nesil Yılmaz Güney'i çok az tanıyor. Ben de bu çalışmalarımla yok edildiği düşünülen birçok şeyi insanlara ulaştırmaya çalışıyorum." diyerek 1970'den bu yana Yılmaz Güney'e ait afişleri, fotoğrafları, haberleri, film eleştirileri ve film kopyaları gibi tüm bilgileri toplayıp biriktiren ve ayrıca Yılmaz Güney'in çocukluk ve gençlik yıllarını, tutukluğunu, cezaevi anılarını anlattığı, "Karanlıktaki ışık Yılmaz Güney", "Endişesiz Bir Ülke Endişesiz Bir Dünya İçin ..." kitaplarının yazarı **Tahir Yüksel** kitleye seslendi.

Seslendirdiği Kürtçe müzik ve ezgilerle beğeni kazanan Rewşan'ın sahne almasının ardından etkinliğimiz sona erdi.

Yılmaz Güney'e yakışır bir anma etkinliği gerçekleştirdik.

Anma etkinliğimize katılan, katkı sunan dostlarımıza, etkinliğimizin başarılı geçmesi için özverili bir çalışma yürüten arkadaşlarımıza, dostlarımıza, yoldaşlarımıza çok teşekkür ediyoruz.

16 Eylül 2024

ETKİNLİKTE YAPILAN KONUŞMALAR

FATOŞ GÜNEY

Merhaba arkadaşlar, sevgili dostlar, hepiniz hoş geldiniz.

Sağlık nedenlerinden ötürü ne yazık ki aranızda olamıyorum. Beni bağışlayın. Gerçekten orada olmayı çok isterdim, ama ne yazık ki bu mümkün olmadı.

Yılmaz'ın ölümünden bu yana 40 yıl geçti. Son kırk yıla bakacak olursak eğer ülkemizde, Türkiye'de ve dünyada faşizmin amansız bir kanser gibi yayılmakta olduğunu görüyoruz.

Kötü günlere rağmen içimizde güzel günlere olan inanç ve umut tükenmedi. Umut hiçbir zaman tükenmez, umut sürer gider, bitmez.

Bugün burada Yılmaz Güney'in temsil ettiği değerler etrafında bir araya gelmemiz, zaten bu umudun bir ifadesidir.

Yılmaz'ın mücadelesi hiçbir zaman durmadı, bitmedi, devam ediyor ve edecek. Eserleriyle evrensel ve bugün de güncel, ama ne yazık ki yasaklı.

Yaşasaydı ya hapishanede, ya da sürgünde olacaktı. Bugün burada Yılmaz Güney'i anarken onun mirasını yaşatmak, yeni nesillere aktarmak sorumluluğunu hepimiz taşıyoruz.

Güney dergisindeki arkadaşlarım devrimci kültür ve sanat alanında varlıklarını sürdürüyorlar. Mücadelelerini sürdürüyorlar. Onlara müteşekkirim ve teşekkür ediyorum.

Yılmaz Güney sinemasını bir direniş dili olarak kullandı. O ezilenlerin sesi, yoksulların umudu, susturulmaya çalışılanların haykırışı oldu. Filmleri adaletsizlikle, baskıyla ve zulümle mücadelenin bir manifestosu niteliğindedir. Umut, Yol, Sürü gibi filmler yalnızca ülkemizde değil, sinemanın evrensel dilinde birer başyapıt olarak kabul edilmiştir.

Ancak O'nun mirası yalnızca sinema ile sınırlı kalmamıştır tabii ki. Oradaki arkadaşların bunu güzel bir şekilde ifade ettiklerine inanıyorum.

O bir dava adamıdır. Türkiye'nin yoksul emekçilerine, azınlık haklarına, Kürt halkının özgürlük mücadelesine ışık saçmakta, adalet arayışımızda bize yol göstermektedir.

Devrimciler gibi Yılmaz Güney de halkının belleğinde ve yüreğinde sonsuza dek yaşamaya devam edecektir.

Bizler de onun eserlerinden, mücadele ruhundan ve direnişinden ilham alarak onun açtığı yolda yürümeye devam ediyoruz. Yılmaz'ın hatıraları önünde aşkla, minnetle eğiliyor ve O'nu saygıyla, özlemle bir kez daha anıyorum.

Beni dinlediğiniz için hepinize teşekkürler, sevgiler, saygılar gönderiyorum.

Hoşçakalın dostlarım. Hoşçakalın.

Etkinliğimizi Burcu Özkaradeniz sundu. Etkinliğimizde sahne alan sanatçılar Rewşan, Devrim Kavalli ve Nuriye Aslan'ın söylediği ezgiler ilgiyle dinlendi.

Rewşan

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜMÜZ **TUNCAY ÖZKARADENİZ**

Sevgili dostlar, değerli arkadaşlarım bu anlamlı günde bizleri yalnız bırakmadığınız için dergimiz adına teşekkür ediyorum.

"Halkın sanatçısı, halkın savaşçısıdır!" şiarını kendine ilke edinen ve bu temelde eserler üreten Yılmaz Güney'in ölümünün üzerinden 40 yıl geçti. Kısa hayatına, onlarca ödüllü film, kitap ve fikirle dolu bir ömür sığdıran bu insanın yaşam öyküsünden öğrenilecek çok şey var. Örnek alınacak bir sanatçı, devrimci, sanatıyla devleşen bir sinema dâhisi ve daha yazmakla bitmeyecek değerlere sahip bir insan... O'nu değerli kılan tüm özelliklerinin yanında hataları da olan; fakat bu hatalarını aşmak için mücadele eden ender insanlardan biri: Yılmaz Güney 40 yıldır aramızda değil. O'nun yokluğunu bir eksiklik olarak yaşayan bizler, bu değerli insanı saygıyla anmaktan daha fazlasını yapmamız gerektiğini biliyoruz. Kendi politik düşüncelerinin kopmaz bir parçası olan sanatını ve mücadele anlayışını ilerletmek, onun yöntemiyle sanatımızı işçilerin ve emekçilerin mücadelesinin aracı yapmak; hak ettiği bu saygıya anlam kazandırır. Söyleyecek son bir sözü olsaydı, bu kuşkusuz "Yılmak yok! Mücadeleye devam!" olurdu. O'nun mücadelesini devam ettirenler olarak bu değerli insanı bir kez daha selamlıyoruz.

O'nu bağrına basan emekçiler, kendi evlatlarından ayırt etmeyen yoksul halklar Yılmaz Güney'i unutmadı ve ne yazık ki düşmanları da O'nu unutmuyor. Her fırsatta adına kara çalınan, unutturulmaya çalışılan, sansürlenen ve yasaklanan Yılmaz Güney, halkının gözünden düşürülmeye çalışılıyor. Tüm bu çabalara rağmen başarılı olamadıklarını görüyoruz. Dünya sinemasında adından saygıyla bahsedilen, sinema yöntemiyle yeni sinemacılara ışık tutan, enternasyonal bir devrimci, komünist bir sanatçı olarak işçi ve emekçilerin haklı övgüsünü kazanan Yılmaz Güney, unutturulamaz ve yasaklanamaz.

O, sanatı ile **sürekli kendini yenileyen, halklarının sorunlarını evrensel sorunların parçasına dönüştürerek** devrimcileşen, en zor koşullarda dahi sosyalizm bayrağını elinden düşürmeyen Yılmaz Güney'in sanatının büyüklüğü ve sağlamlığı karşısında hiçbir güç duramaz. Onun devrimciliği ve sanatının niteliği karşısında sürdürülen saldırılar, sadece düşmanlarını kü-

Devrim Kavalli

Nuriye Aslan

çük düşürür. O, eserleri ile yaşayan ve eserleri ile mücadelesini sürdüren halkının savaşçısıdır.

Yılmaz Güney'in çoğunlukla sinemacı yönüyle adından söz ettirdiğini ve tanındığını biliyoruz. Türkiye sinemasında bir dönüm noktası olması, sinemaya kazandırdığı etkili yöntemler ve eleştirel, politik tavır sinemasının özünü oluşturmuştur. Yılmaz, sanatsal uğraşları içerisinde sinemanın etkisini keşfetmesiyle planlı çalışmalarını hayata geçirmiştir. O, sinemanın güçlü etkisini iyi değerlendirmiş, sinemasını çağının en iyisi yapmıştır. En geniş emekçiler onun sinemasıyla yeniden hayat bulmuş ve umutlanmıştır. Bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da hâkim sınıfların Yılmaz Güney'e yönelik saldırıları karşısında Yılmaz Güney'i sahiplenmek, onu yaşatmak görevdir.

Bugün Yılmaz Güney çeşitli çevreler tarafından anılıyor. Filmleri gösteriliyor, özel programlar yapılıyor. Kuşkusuz bunu yapanların iyi niyetini sorgulamıyoruz. Yılmaz'ı yaşatmak için yapılan her etkinlik çok değerlidir. Fakat onu sadece sanatçı kimliği ile anmak büyük bir eksikliktir ve bu eksiklik ise Yılmaz Güney'in siyasi kişiliğinin yok sayılmasıdır. O, sanatını komünist düşüncenin yaygınlaştırılması yönünde kullanan bir sanatçıdır. Ve hâkim sınıfların onu hedef tahtasına oturtmalarının esas nedeni de budur!

Yılmaz Güney'i savunmak, onun doğru görüşlerine sahip çıkmak, geliştirmek ve ileriye taşımaktır. Yılmaz Güney'i savunmak, onun yanlışlarını reddetmek ve doğru görüşleri temelinde sınıf kavgasını sürdürmektir. Yılmaz Güney'in savunduğu komünist görüşler bir tarafa bırakılarak Yılmaz Güney savunulamaz. Böyle bir savunu ona yapılan en büyük haksızlıktır. Yılmaz'ı gerçekten savunmak onun uğrunda mücadele edip, öldüğü davayı kavramak ve onu sürdürmekle olur.

Güney Dergisi, Yılmaz Güney'in bıraktığı mücadeleyi 30 yılı aşkın süre boyunca sürdürmeye devam etmiştir. Biz bu bakış açısıyla Yılmaz'ı savunuyor ve savunmaya devam edeceğiz. Güney dergisini diğerlerinden ayıran en önemli yan da budur.

Dergimiz mücadelede kararlı ve inatçı bir dergidir. Tüm baskılara, yasaklamalara, imkânsızlıklara karşı yayın hayatına devam eden bir dergidir. Biliyoruz ki, sınıflı toplumlarda kültür ve sanat, sınıf savaşımının en yoğun yaşandığı alanlardan biridir. Biz bu savaşımda tarafsız değiliz. Bu mücadelede Güney'in yeri, burjuvaziye karşı, işçi sınıfı ve ezilenlerin yanıdır.

Değerli Dostlar,

Dünyanın hâli ortada. İnsanlık büyük savaşlar ve yıkımların ortasında barbarlığa doğru sürükleniyor. Dünyanın birçok yerinde bölgesel savaşlarla insanlar ölüyor/öldürülüyor. Böylesi bir ortamda, susmak ve olaylara seyirci kalmak kabul edilemez. Anda yürütülen bütün bu gerici savaşların bir an önce son bulması için sesimizi yükseltmek, savaşa karşı barışı savunmak için daha kararlı olmalıyız: Şu lanetli ortamda kültür – sanat – edebiyat cephesinde Güney'i, güçlü bir mevzi hâline getirmekten başka bir seçeneğimiz yoktur.

Bizim kavgamız ezilen ve baskı altında tutulan halkların kendi kaderlerini kendilerinin belirlediği bir düzenin kurulması kavgasıdır. Bizim kavgamız insan olma ve özgürlüğü kazanma kavgasıdır.

Sözlerimi Yılmaz Güney'in sözleriyle noktalamak istiyorum:

"Dost ve düşman herkes bilsin ki, kazanacağız, mutlaka kazanacağız! Bir köle olarak yaşamaktansa, bir özgürlük savaşçısı olarak ölmek daha iyidir." ■

TAHİR YÜKSEL

Saygıdeğer Yılmaz Güney dostları, hoş geldiniz.

Yılmaz Güney'i 1966 yılında henüz sekiz yaşındayken tesadüfen izlediğim "Kanlı Buğday" filmiyle tanıdım.

Türkan Şoray, Yılmaz Güney ile ilk karşılaşmasını 2000'li yıllarda bir söyleşide şöyle anlatır; *"Yılmaz Güney'i gördüğümde ilk dikkatimi çeken anlamlı gözlerinin yaralı gibi bakmasıydı. Bakışlarında acı, merhamet, sevgi, anlayış vardı. Sahici bir insan, doğal, sade, sıcak, şefkatli ve çok etkileyici..."*

İşte ben bunların hepsini "Kanlı Buğday" filminde görmüştüm.

1968-1974 yıllarında tutkulu bir şekilde her filmini takip etmeye başladım. Önceleri dergi ve gazetelerden beğendiğim fotoğraflarını kesip sakladım. 1974 yılında Yılmaz Güney filmlerinin oynadığı sinemalara saldırılar olmaya başladı. Bir gün filmleri ve fotoğrafları yok edilebilir kaygısıyla arşiv yapmaya karar verdim.

Yılmaz Güney yurt dışına gittiğinde katıldığı Cannes Film Festivali'nde "Altın Palmiye"yi aldı. Bazı gazetelerin olumsuz kampanyaları sonucunda askerî güçler bütün filmlerini, fotoğraflarını toplatıp yasakladılar. Otobüslerin, kamyonların arka camlarındaki, taksilerin güneşliğindeki fotoğrafları kaldırıldı. Televizyonlara çıkan meslektaşları "Beraber çalıştık," diyemiyor, adından bile söz edemiyordu.

Benim duyduğum endişeyi Mahmut Tali Öngören de duyar. Yılmaz Güney'in kaybı üzerine bir yazı kaleme alır:

"... Evet, yaşantısını ve kişiliğini filmlerine yansıtan ender film yaratıcılarından biriydi. Yolunu sezgileriyle buluyordu. Hiç yapaylığa kaçmadan, hiç sahtecilik yapmadan... Bu nedenle müthiş bir 'etkileme' gücüne sahipti. 'Umut'u, 'Acı'yı, 'Ağıt'ı, 'Umutsuzlar'ı, 'Baba'yı ve 'Arkadaş'ı önce boş salonlarda izledim. Sonra kalabalıklarla beraber... Onun etkileme gücünü bana kendisi değil, bu kalabalıkların etkilenmesi öğretti. Bu filmlerde üzerinde durmadığım görüntüler, devinimler, davranışlar ve konuşmalar kalabalıkların etkilenmesiyle gözümde yeni anlamlara, yorumlara ve duygulara kavuştular. Ne yalan söyleyeyim, onun bu başarısı onun hesabına beni korkuttu. Çünkü bu derece etkileyici bir güce sahip olan bir yaratıcının başına çok şey gelebilirdi. Nitekim de öyle oldu..."

Yılmaz abimle Ankara Ulucanlar Cezaevi'ndeyken yazışarak tanıştım.

1976 yılında liseyi bitirmiştim. Üniversite sınavına giriş yeri Kayseri yazdım.

Bin bir zorlukla görüşmeyi başardım. Bu benim Yılmaz abim ile yüz yüze ilk görüşmemdi. Bana; "Tahir, iyi güzel buralara kadar geliyorsun baban ne diyor bu duruma?" dedi.

Ben de; "babam oğluma bir şey olursa diye biraz endişeli," dedim.

Yılmaz abim; "Bak Tahir bundan sonra babanın izni olmadan buraya bir daha gelmiyorsun. Babanla omuz omuza çalış, onun sırtından geçinen bir adam olma. Onun güvenini kazan." Dedi. Sonra gönderdiği her kartta "babana selamlar" yazdı.

Zaman içinde beni bütün ailesi ile tanıştırdı.

Yılmaz abimi kaybettiğimiz gün kardeşi Leyla ablamın evindeydim. Leyla ablam Fransa'dan arayıp beni telefona istedi. "Tahir, abimin durumunu annem öğrenmesin, annem sana emanet, " dedi.

Güllü anneyi alıp Kütahya / Simav'daki evimize götürdüm.

Yılmaz abim annesinin komşu evlerinde anlattığı hikâyeleriyle, masallarıyla büyüdüğünü anlatır.

Sonraki zamanlarda Güllü anne iki yıl Simav'da misafirimiz oldu.

Benim de zaman zaman onun hikâyelerini, masallarını dinleme fırsatım oldu.

Oğlunun onu arada aradığını düşünmesi için, dışardan bazı eşe dosta telefon ettiriliyordu. Kulakları çok iyi duymadığından oğluyla görüştüğünü sanıyordu.

1987 yılının Mart ayında Simav'daki evimizde Güllü Anne'nin bir videosunu çektim. Kamerayı kurdum, Güllü Anneyi karşısına oturttum.

Güllü Anne: "Gel yanıma," dedi. Beni yanına oturttu.

Sonra kolunu omzuma atıp bana sarıldı, bir süre bekledik.

"Çıktı mı?" diye sordu. Güllü Anne fotoğraf çektirdiğimizi sanmıştı.

Ben de; "Devamlı alacak bu. Sen Yılmaz abime bir şey söyleyeceksen söyle, ben bunu ona göndereceğim, aynı televizyondaki gibi konuşacak orada" dedim.

"Şimdi çekecek misin?" dedi.

"Çekiyor o hazır" dedim.

"Yalannn..." dedi.

"Çekiyor," dedim.

"Beni de, seni de çekecek mi?" dedi.

"Evet," dedim.

Şaşkınlık içinde elini dizine vurdu. "İyi iyi şimdi bir şey diyemem ki! Gelsin beni bu hâlde görsün Tahir," dedi. Başını iki yana salladı.

Ben de; "istersen ben çıkayım sen ona konuş buradan," dedim.

Uzun uzun bana baktı başını salladı. Ellerini bir süre dua eder gibi açtı, sonra yine bana döndü. Ellerinin parmaklarını birleştirdi, göğsüne yavaş yavaş vurdu. Yine başını üzgün üzgün salladı.

Ben de; "Sen ona bir şey söylemeyecek misin şimdi?" dedim. Kameraya döndü. Yılmaz Abime seslenircesine iki eliyle de beni göstererek: "Oğlum bunun elinde ben ne yapacağım bilmiyorum," dedi. Ellerini iki yana açtı, sonra kollarını göğsünün üzerine birleştirdi. Uzaklara bakarcasına bekle-

meye başladı. Ben rahat konuşması için kalktım. "Ben gidiyorum sen konuş o seni alıyor," dedim, odadan çıktım.

Uzun uzun kameraya baktı. Başını iki yana salladı, anlaşılır anlaşılmaz bir sesle: "Gel gör benim hâlimi," dedi. Derin bir nefes aldı, başını üzgün üzgün iki yana sallandı. Sonra hiç konuşmadan uzun bir süre bekledi. Sonra hafif öne eğildi. "Ne diyeyim sana yavrum, dağlar düşmüş araya.

Ararım bulamam seni yavrum.

Seni yolladım yola, yollar yormasın çocuğum.

Çıktım dağlar başına ararım seni, kurttan kuştan sorarım seni, gene bulamam seni yavrum.

Çıktım yola geldim. Yuvam yoktur yavrum, yuvada barınayım.

Bağrıma bastım taşları, gözümden döktüm yaşları, ararım bulamam seni yavrum. Ararım bulamam seni. Bu kaderi kendim yazmadım yavrum.

Mevla'm yazmış ne yapayım. Kaderimdir çekerim yavrum.

Gel gör hâlimi, bir gör beni yavrum."

Güllü Anne hıçkırıklarla ağlamaya başladı.

"Bugün çok hastayım yavrum.

Canım arz ediyor senin yanın.

Garibim bilmem yolu, dağlar düştü araya yavrum. Yuvam yoktur barınayım, eli boş yüzü kara deme yavrum.

Çeşmeye vardım çeşme kurumuş.

Ağlarım ağlarım seni bulamam yavrum.

Ne yapayım yavrum elimden bir şey gelmez. Mevla'ma yalvarırım alsın canımı, yeter çekemiyorum **ıstırabı**," dedi.

Ellerini yüzüne kapadı hıçkırıklarla ağlamaya başladı. Bir süre öylece kaldı, mendilini çıkarıp yüzünü sildi sonra kameraya döndü:

"Ne diyeyim yavrum, elim bağlı kolum bağlı yavrum. Elim kolum bağlı yavrum hiçbir yeri bulamıyorum.

Garibim bilmem yolu, gelem oraya yavrum," dedi.

Yine hıçkırıklarla ağlamaya başladı yüzünü mendiliyle sildi. Başını öne eğdi, bir süre öğle kaldı. Sonra: "Kulağım duymaz yavrum. Yaş da gelse gözlerim kör oldu yavrum. Göremem yolu yavrum.

Derdim çoktur dökemiyorum Yılmaz'ım! diyemiyorum yavrum."

Hafif öne eğildi, hafif hafif de sağa sola sallanarak ağladı. Sonra doğruldu hıçkırıklarla ağlarken bir yandan isyan edercesine iki eliyle dizlerine

vurdu: “Yılmaz’ım, Mevla’m acılar verdi neyleyeyim.” diyebildi.

Başını öne eğdi, ellerini birleştirerek alnına koydu, bir süre öyle bekledi, sonra bana seslendi. “Tahir çek bunu yeter,” dedi. Sonra kapıyı kapatmamı istedi. Güllü Anne oldukça derin üzüntü içindeydi.

O günün muktedirleri Güllü anneye pasaport vermemişti.

Askere çağrılmıştım. Gitmeden Yılmaz abimi görmeye Isparta Yarıaçık Cezaevine gittim. 1981 Şubat ayının son günleriydi. Portakal kasalarının üzerine oturarak konuştuk.

Bir ara; “Kalk da soğukta sana bir volta attıra-yım da aklın başına gelsin,” dedi. Volta atarken uzun uzun konuştuk. Bu onu son görüşüm oldu.

Yılmaz abimi iyi ki tanımışım.

Ondan çok şey öğrendim. Ailemin attığı temeller üzerine ondan öğrendiklerimle hayatımı şekillendirdim. Ondan; sevmeyi, saymayı öğrendim. Hak yememeyi, hak aramayı, adaletli olmayı öğrendim. Ondan; boyun eğmemeyi, dik durmayı öğrendim. En önemlisi ondan vicdanlı olmayı öğrendim.

Kayseri Cezaevi’nden gönderdiği “Endişe” kitabına 26 Nisan 1976 tarihinde şöyle yazmış;

“Arkadaşım Tahir Yüksel!
Endişesiz bir ülke,
Endişesiz bir dünya için...”

Bugün ne yazık ki bu düşünceden giderek uzaklaşıyoruz.

O’nun bir sözü var; “Her bakış, gülüş, seçiş siyasi bir eylemdir.”

Yılmaz abimi seven bizler filmlerini izlediğimizde onun gibi bakmaya, onun gibi yürümeye, onun gibi gülmeye çalıştık. O, hepimizin duruşunda, bakışında, gülüşünde sonsuza kadar yaşayacak.

O bizi uzaklardan izliyordur.

Unutmadık, utmayacağız, unutturmayacağız.

Saygılarımla...

YILMAZ GÜNEY İÇİN

Bütün halklar gibi güzel olan halkımız
Sende kendini görüyor, var olduğunu
Ve bu çocuk gibi sevindiriyor onu

Halkımızın hareketleri
Yansıyor senin hareketlerinde
Gülmesi, konuşması, yürümesi

Seni yok saymak için cüceler
Uğraşadursunlar
Sen varsın. Çünkü Türkiye var.

Ataol BEHRAMOĞLU - 1973

HALİL YENİ

Sevgili dostlar, değerli arkadaşlar! Sözlerime başlamadan önce bu anlamlı ve güzel buluşmayı gerçekleştiren Güney dergisi emekçilerine teşekkür ediyor, siz Güney dostlarını sevgiyle selamlıyorum.

Güney dergisinden arkadaşlar beni arayıp bu etkinlikte söz alır mısın? diye sordukları günden beri aklımda tek bir düşünce vardı. Yılmaz Güney hakkında çokça bilgiye sahip olan sizlere, tekrarlara kaçmadan, farklı ne anlata bilirim diye uzun uzun düşündüm. Bu yüzden sizlere, bir fabrikada günde on saat çalışan, hayata karşı sorumluluklarını yerine getirip, kendine kalan kısacık zamanı kültürle, sanatla, edebiyatla doldurup, toplumu bunlarla değiştirip, dönüştürmeye uğraşan bir emekçi kardeşiniz olarak seslenmek ve Yılmaz Güney ile olan kendi serüvenimi anlatmak istiyorum.

Artık hayvancılık ve tarımın kâr etmediği, karın doyurmamaya başladığı yıllarda, yorgan ve döşeğini sırtlayıp şehirlere gelen milyonlarca yoksul aileden biriydi ailem. Fakat bin bir umutla gelinen şehir tam da Yılmaz Güney’in Sürü filminde köy ağalarına karşı, şehri ve zenginleri öven babasına, bir genç çocuğun söylediği gibiydi.

“Bu dediğin yol değil baba, evin yok, işin yok, araban yok, doktorun yok, beni yıllarca okutacak paran yok. Milyonlarca çalışan, namuslu emekçi insanların hiçbir şeyi yok, üç beş *kişinin ise milyonları, milyarları var. Peki, milyonlarca emeğin çalıştığı nereye gidiyor? Kim belirliyor bu düzeni? diyeceğim baba oranın* ağasıyla *buranın zengini hepsi bir.”*

Evet, köyün ağası ile şehrin zengini birdi ve zenginler 1990’lı yıllarda varoş mahallerine ucuz hayaller satıyor, yoksul gençlerse o ışıltılı hayatlara özenip kolay para kazana bilmenin yollarını arıyor, yasadışı işlere karışıyordu. Yine tam da Yılmaz Güney’in Duvar filmi çekimleri sırasında karşısındaki küçük çocuklara seslendiği yol ayrımındaydık.

“Türkiye’de insanlara, özellikle sizin gibi genç insanlara çok iyi yaşama koşulları hazırlanmazsa siz orada ne olursunuz biliyor musunuz? Bu dinamizmimle gangster olursunuz. Kabadayılık hastalığına tutulur hapishanelere düşersiniz. 20 sene, *otuz sene, kiminiz ölür, kiminiz kurşunlara dizilir, kiminiz esrar kaçakçısı, kiminiz sigara kaçakçısı olarak kaldırımlarda ölürsünüz. Yok. Bir tek kurtuluş var. Devrim.”*

Şanslıydık. Gerçekten şanslıydık ki bizler bu yol ayrımında devrimci olmayı seçtik.

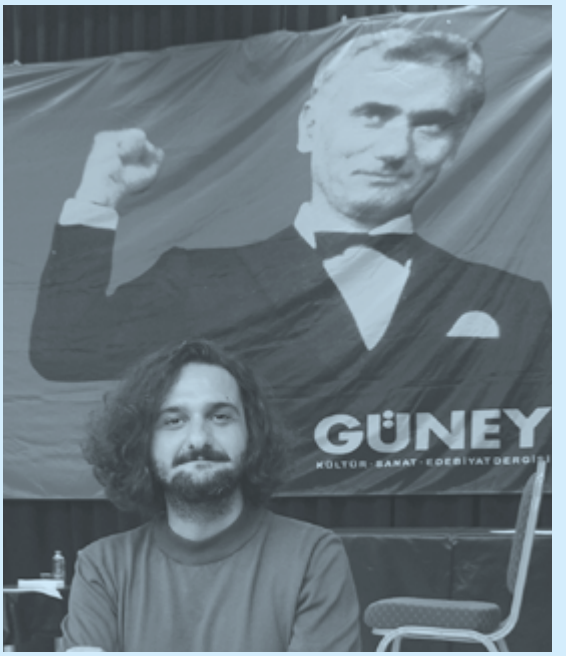

Yılmaz Güney'in silahlı filmlerini daha önce televizyondan izlemiştim. Güney'in ilk izlediğim politik filmi ise Duvar'dı. Duvar Filmi 1983 yılında çekilse de ülkemizde ki ilk gösterimi çekiminden tam 16 yıl sonra, 2000 yılında, o da sevgili Fatoş Güney'in yoğun uğraşları sonucunda gerçekleşmişti. Bu haberi öğrendikten sonra, liseden arkadaşlarla kentte ki tüm film satıcılarında Duvar filmini aramış fakat bulamamıştık. Tam ümidimizi kaybetmiştik ki kentin ara sokağında korsan CD satan bir satıcıyla karşılaştık. Bu anımı hiç unutmuyorum. Onlarca korsan filmi hiçbir sakınca görmeden açık bir şekilde tezgâhına koyup satan bu satıcıya "Yılmaz Güney'in Duvar filmi var mı?" diye sorduğumuzda bizlere şüpheli gözlerle bakmış, etrafı kolaçan ettikten sonra siyah uzun pardösünün içinden Duvar filmini çıkarmış ve verirken "aman ha çocuklar dikkatli olun, yakalanmayın, benden aldığınızı da kimseye söylemeyin" demişti.

Duvar filmi ve filmde çocuklara yapılanlar hayata bakışımızı değiştirdi.

Üniversite yıllarında Arkadaş, Yol ve Sürü filmlerini öğrenci evlerinde, kampüslerde, sendika ve derneklerde hep birlikte izlemiş ve çok etkilenmiştik. Umut filmini izlediğimiz bir gün ise, at arabacısı Cabbar'ın o çaresizliğine, umutsuzluğuna kahredip kenttin duvarlarına "Umut Sosyalizmde" yazıları yazmıştık.

Bunları neden anlattım dostlar? Bunları şu yüzden anlattım. Bu şahsen benim Yılmaz Güney ile olan kendi hikâyem gibi görünse de sadece bana ait bir hikâye değildir. Sanat bireysel ve toplumsal değişim ve dönüşümlerin en güçlü araçlarından biridir, Yılmaz Güney de bunun farkındadır. Bundandır ki Yılmaz Güney'in filmleri sadece beni değil, bu ülkede yüz binlerce genci değiştirip, dönüştürmüş; onları eşitlik, özgürlük ve kardeşlik mücadelesine ortak etmiştir. İşte bunu bildikleri için, çok iyi bildikleri için burjuvazi Yılmaz Güney ile yıllar yılı bıkmadan, usanmadan uğraşmış, her yıl farklı kişi ya da kurumlarla O'nun gençlik ve toplum üzerinde ki itibarını yıkmaya çalışmış, fakat başarılı olamamıştır.

İzleyenler hatırlayacaktır. "Umut" filminin son sahnesinde Âzem, (Yılmaz Güney) arkadaşı Cemil'in burjuva bataklığından çıkamayacağını anlayıp, yanından ayrılırken, burjuvaziyi temsil eden karakter Ahu, Âzem'i durdurur, ona bir tokat atar ve "şimdi gidebilirsin" der. Âzem ise yumruğunu sıkar, gülümser ve "bu tokadın hesabını bir gün sizden mutlaka soracağım" der. Bu da bizim Yılmaz Güney'e sözümüzdür dostlar. Onu tokatlayıp yere sermek isteyenlerden bir bir hesap soracak, onların isimlerini tarihin karanlığına gömerken, Yılmaz Güney'in adını bugün olduğu gibi bugünden sonra da yaşatacağız.

Son olarak Güney dergisine dair düşüncelerimi de kısaca paylaşıp konuşmamı sonlandırmak istiyorum. Kent tarihinde ilk kez bir Yılmaz Güney etkinliği yapmak istiyorduk. Etkinliğin içeriğine dair araştırmalar yaparken Güney dergisi ile Özer Film tarafından ortak hazırlanan "Halkın Sanatçısı – Halkın Savaşçısı Yılmaz Güney" belgesel filmiyle karşılaştık. Film, ismi ile bizi kalbimizden vurmuştu. Çünkü Yılmaz Güney hakkında yazılmış binlerce sayfa yazıyı birkaç cümle ile anlatmak istesek, bu kadar doğru, estetik ve şiirsel bir başlık bulamazdık. Hemen Güney dergisine mailler atıldı, telefon konuşmaları yapıldı. Karşımızda ki o yapıcı ses, etkinlikle ilgili her konuda bizlere yardımcı olabileceğini söyleyerek çalışmanın sadece katılanı değil, aynı zamanda bileşeni oldu. Sonra öğrendik ki Güney dergisi bunu sadece bize değil, ülkenin ve dünyanın her yerinde Yılmaz Güney ile ilgili çalışma yapmak isteyen herkese yapıyor, elinden geleni ardına koymuyordu. Güney dergisi ile tanışmam böyle oldu. Önce okuru oldum, sonra mütevazı bir dağıtımcısı, sonra da yazarı...

Sözlerime başlarken bir fabrikada günde 10 saat çalışan bir işçi olduğumu paylaşmıştım. Sözlerimi bitirirken de şunları söylemek istiyorum. Yılmaz Güney nasıl işçi sınıfının dostu ise, Güney dergisi de işçi sınıfının okuludur. Ben bu okulun bir öğrencisi olmaktan gurur duyuyor, burada ki tüm işçi kardeşlerimi de bu okula kayıt olmaya davet ediyorum. Çünkü Güney dergisinin sayfalarında en çok sizlere yer var. ■

"HALKIN SANATÇISI HALKIN SAVAŞÇISI"

Yılmaz Güney Lübeck'te anıldı

8 Eylül 2024'te Hamburg/Lübeck Güney Okurları, Lübeck Alevi Toplumu ve Lübeck Kültürler Evi'nin katkılarıyla, **"YILMAZ GÜNEY BİZİMLE, YILMAZ GÜNEY BI ME RE"** şiarıyla bir etkinlik gerçekleştirildi.

Yılmaz Güney'i anma etkinliği saat 16:00'da başladı. Sunum, **İlhan İşözen** ve **Gülsen Gülbeyaz** tarafından yapıldı. Etkinliğin açılışından sonra Güney Kültür Sanat Edebiyat Dergisi adına **Mehmet Desde** şu konuşmayı yaptı:

"Yılmaz Güney'in ölümünün üzerinden 40 yıl geçti. Adana'nın Yüreğir Ovasının Yenice köyünde başlayan bir yaşam, 9 Eylül 1984'te Paris'te noktalandı. 47 yaşındaydı. O, yaşamının 12 yılını zindanlarda geçirdi. Zindanları bir okul olarak kullandı, okudu, kendini aştı, yeniledi. Yarınların zor günlerine hazırlandı. Hapishane yılları O'nu yeniden yarattı. Zorluklar, sıkıntılar, haksızlıklar, zindanlar O'nu yıldırmadı, bütün dünyada sözü edilen filmlere imza attı. Romanlar, hikâyeler, senaryolar yazdı, demir parmaklıklar arkasında filmlerini yönetti. O'nun üzerindeki baskılar, yeni davaların açılmak istenmesi, O'nun sisteme karşı mücadelesinin daha da geliştirmesine neden oldu.

Yılmaz Güney, kavganın en başında, tarafının ezilenlerin yanında bilinçli bir biçimde saf tutmak olduğunu belirledi. Sanatını, yeni bir dünyayı yaratmanın gerekliliğine olan inancı ve bilinciyle, toplumun aydınlanmasında ve toplumu değiştirmede bir araç olarak gördü ve kullandı. O, burjuva demokrasisini hiçbir dönem yaşamamış olan ülkelerimizde, en zor koşullar altında savaştı. Baskılar karşısında boyun eğmeyi değil, direnmeyi seçti. Hastalığının en ağır dönemlerinde, sağlık koşullarını bile hiçe sayarak, direnişin en önünde yürüdü, yasaklara göğsünü gerdi. Yılmaz Güney, uzun cezaevi koşullarında yakalandığı hastalıkları nedeniyle ölümün pençesinden kurtulamadı. 9 Eylül 1984'te aramızdan ayrıldı. Mezarı, komün savaşçılarının yattığı "Perre Leceaise" mezarlığındadır.

Yılmaz Güney hayatta olsaydı, günümüz dünyasının hâllerine sessiz kalamazdı. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana savaşlar durmadı, dünyanın değişik coğrafyalarında sürekli savaşlar oldu. Ve bu savaşlarda, milyonlarca insan hayatını kaybetti, kaybetmeye devam ediyor. Milyonlarca insan yaşadığı toprakları terk etmek zorunda bırakıldı. Bugün 100 milyonu aşkın insan göç yollarındadır. Üçüncü Dünya Savaşı tehlikesi giderek yükseliyor. Emperyalist büyük güçler, savaşa hazırlanıyor.

24 Şubat 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna savaşı devam ediyor. Bu savaş esasında Rusya ile NATO'nun savaşıdır. Siyonist İsrail'in 7 Ekim 2023'te Gazze'ye yönelik başlattığı soykırım savaşı sürüyor. Kürdistan, Libya, Irak, Yemen, Mali, Filistin, Suriye, Sudan vb. ülkelerde savaşlar devam

ediyor. Emperyalist haydutlar savaşı, "insani yardım", "özgürlük", "demokrasi" ve "terörizme" karşı savaş maskesi altında yürütüyor. Her yerden gerici, emperyalist, karşı devrimci savaşların yığınlara getirdiği felaket ve dehşet yankılanıyor.

Avrupa ülkelerinde faşizm gelişiyor. Burjuvazi, göçmen/sığınmacı düşmanı, saldırgan, emperyalist propaganda ve aldıkları faşist tedbirlerle açık faşizmin gelişmesi için yolu açıyorlar. Almanya için Alternatif, Thüringen eyaletinde birinci parti, Sachsen'de ise ikinci partidir. 2025'de Almanya'da yapılacak parlamento seçimlerinde Nazi Partisi'nin alacağı oy bizi şaşırtmamalıdır.

Güney Dergisi, Yılmaz Güney'in doğru görüşlerine sahip çıkarak, o görüşleri geliştiriyor ve ileriye taşıyor. Bugün ülkelerimizde bütün sol Yılmaz Güney'e sahip çıkıyor. Bu, kuşkusuz iyi bir şeydir. Fakat bizim için belirleyici olan, O'nu komünistçe sahiplenmek, savunmak ve anmaktır.

Güney Dergisi, Yılmaz Güney'in uğrunda mücadele ettiği, bu uğurda yaşamını yitirdiği davayı sahipleniyor, sürdürüyor. O, sadece iyi bir sanatçı, iyi bir film yönetmenin ötesinde bir komünisttir. Biz, Yılmaz Güney'in sanatını, siyasal görüşleri ile bağ içerisinde ele alıp daha da ileriye taşıyoruz.

Güney Dergisi, Yılmaz Güney'in devrimciliğini, militanlığını ve boyun eğmeyişini çıkış noktası olarak ele alıyor. O'nun bıraktığı bayrağı alıp daha da yükseklere taşıyor, taşıyacak.

Yılmaz Güney'i savunmak, onun doğru görüşlerini temel alarak daha da geliştirmek anlamına gelir. Yılmaz Güney'i savunmak, onun hatalarından kopmak, O'nun kavgasını, mücadelesini geliştirmektir. Güney Dergisi, bu bakış açısıyla Yılmaz'ı savunuyor, savunacak. Yılmaz Güney'in komünist özü bugün de mücadelemizde yaşıyor, yaşayacak!

Güney Dergisi, adını Yılmaz Güney'in soyadından alıyor. Güney Dergisi'nin ilk sayısı Ocak 1978'de bizzat Yılmaz Güney'in inisiyatifle çıktı. Şubat 1979'da derginin 14. sayısının çıkışının ardından İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Güney Dergisi'ni yasakladı. Yılmaz Güney, demir parmaklıklar arkasında, nasıl bir dergi istediğini yazdı, arkadaşlarını eleştirdi. Ve bu eleştirileri Güney Dergisi'nde de yayınlandı. O, ideolojik mücadeleyi kapalı kapılar arkasında değil, bizzat kamuoyu önünde yanlış çizgiyi savunanlara karşı yürüttü.

Şubat 1979'da Güney Dergisi'nin yasaklanmasından 14 yıl sonra, Güney Dergisi'nin ilk sayısı 1993'te Almanya'da yayınlandı. 1997'ye kadar Almanya'da toplam 14 sayı, "Güney Kültür – Edebiyat – Sanat Dergisi yayınlandı.

Güney, yurtdışında yayınlanan "Güney Kültür, Sanat, Edebiyat Dergisi"'nin görev ve hedeflerini üzerlenerek, Mayıs 1997'de ülkelerimizde yayın hayatına başladı. Üç aylık periyodlarla şimdiye kadar 109 sayı yayınlandı. Yurtdışında yayınlanan 14 sayıyı da eklediğimizde toplam 123 sayıya ulaştı Güney Dergisi. Dile kolay 31 yıldır yayın hayatını sürdürüyor Güney Dergisi.

Güney, kültür, sanat, edebiyat alanında sosyalist düşünceleri işçilere-emekçilere taşıyor. Sınıflı toplumlarda kültür ve sanat, sınıf savaşımının en yoğun yaşandığı alanlardan biridir. Biz bu sınıf savaşımında tarafsız değiliz. Tarafımız burjuvaziye, her türlü gericiliğe karşı işçi sınıfı ve ezilenlerin yanıdır.

Güney, işçi sınıfının, emekçilerin sınıfsız, sömürüsüz bir toplum yaratma mücadelesinde kültür ve sanat alanını bir cephe olarak kavrıyor. Sınıfsız, sömürüsüz bir toplum yaratma mücadelesinde Güney'in en büyük silahı işçi sınıfına ve ezilenlere kurtuluş yolunu gösteren sosyalist dünya görüşüdür.

Kültür, sanat ve edebiyat alanında Güney sınıf mücadelesinin iki yanına dikkat çekiyor. Bir yandan burjuvazinin kültür, sanat, edebiyat alanındaki bakış açısını, toplum üzerindeki etkilerini ortaya koymakta, egemen sınıfların kültür, sanat alanındaki saldırılarına karşı mücadele etmektedir. Diğer yandan uğruna mücadele ettiğimiz sosyalist toplum kültürünün-sanatının temel noktalarını işçilere-emekçilere taşıma, sosyalizmin kazanımlarını savunma, geliştirme ve geleceğe taşıma görevlerini yerine getirmeye çalışıyoruz. Güney, proleter kültürü savunuyor ve propagandasını yapıyor. Güney, kültür-sanat alanında proletaryanın bir mevziisidir.

Güney daha ilk sayısında, ırkçı, milliyetçi, erkek şovenisti, gerici, faşist içeriğe sahip olmayan ürünlere açık olduğunu yazdı. Okurlarımızın maddi, manevi desteği olmasaydı, Güney 31 yıllık yayın hayatına devam edemezdi. Bugün Güney sayfalarında yayınlanan ürünlerin önemli bir bölümü okurlarımızdan gelen ürünlerdir.

Güney Dergisi, Almanya'da kırkı aşkın tren istasyonlarında, Avusturya'da dokuz tren istasyonunda satılmaktadır. Üç ayda bir çıkıyor Güney Dergisi. Uzun soluklu önümüze koyduğumuz hedefler doğrultusunda yürüyebilmemiz için okurlarımızın maddi ve manevi desteklerine ihtiyacımız var. Her okurumuz, dergiyi sahiplenmeli, yeni aboneler, okurlar bulmalı ve dergiye ürün göndermelidir.

Büyük sinema sanatçısını ölümünün 40. yılında bir kez daha saygıyla anıyoruz. O geride bıraktığı ürünleriyle, mücadelesiyle, kararlı duruşuyla, doğrulardan taviz vermeyen çizgisiyle hep hatırlanacaktır. O, işçilerin-emekçilerin mücadelesinde yaşıyor, yaşayacak...

Sözlerimi Yılmaz Güney'in şu

sözleri ile bitirmek istiyorum:

"Devrimci sanatçı, devrimci tabiatı gereği militandır, yenileştirici ve değiştiricidir. Toplumsal kurtuluş mücadelesinden ayrı düşünülemez, devrimci mücadeleyle organik bir biçimde bağı olmalıdır. Bu nedenle devrimci bir sanatçı, o ülkenin devrimci mücadelesinin hedefleri ve görevleri doğrultusunda görevlerle yüklüdür. O her şeyden önce bir devrimcidir, militandır, sanatı devrimin bir aracıdır, bir silahıdır." ("Siyasal Yazılar", Yılmaz Güney, cilt I, s.15, Mayıs Yayınları, Eylül 1985)

Güney Dergisi adına yapılan sunum konuşmasının ardından, Güney Kültür Sanat Edebiyat Dergisi'nin 2016'da hazırladığı 47 dakikalık Yılmaz Güney belgeseli gösterildi. Gösterimin ardından dergimize de ürünleriyle katkıda bulunan yazar/şair **Halil İçöz** şu konuşmayı yaptı:

"Güney dergisinin düzenlediği ve buna destek veren Lübeck Kültürler Evi, Lübeck Alevi Toplumu ve emeği geçen bütün arkadaşlara teşekkürlerimi bildirerek başlamak istiyorum.

Sevgili konuklar, değerli düzenleyiciler, büyük ustayı kaybedişimizin 40. yılında

Müzikleri ile Turan Vurgun (Kanun), Halûk Demir (Gitar), Gülsen Gülbeyaz etkinliğimizde sahne aldılar.

Yazarlar Cezmi Ancıl, Sevim Tarhan, Halil İçöz, Yusuf Köse, Gülsen Gülbeyaz, İlhan Akdeniz, Gülseren Kaya, İbrahim Kurt, Murat Çatal, Mehmet Desde de kitapları ile katılarak okurlarla buluştular.

Ebruzen Orhan İşözen'in Yılmaz Güney'i ebru sanatı ile birleştirdiği eserleri etkinliğimizde sergilendi.

anmak için burada toplanmış bulunuyoruz.

Her şeyden önce büyük ustanın ölümünün 40. yılında anılması, onun fikirlerinin ve sanat değerlerinin savunulması ve yeniden, yeniden hatırlatılmasının büyük bir önem arz ettiğini düşünüyorum.

Çocukluğumdan bu yana beni sanatıyla taraf eden Yılmaz Güney'i saygı ve sevgiyle anıyorum.

Yılmaz Güney kimdir?

Özellikle de 1980 sonrasında liberal burjuva sistemin ideolojik etkisiyle kendini bulma arayışı adına sınıfsal olan her duruştan fersah fersah kaçan sanatçı ve aydınların aksine Yılmaz Güney, yaşamında ve sanatında sınıfsal olandan vaz geçmedi.

O, işçi ve emekçilerin yılmaz bir savaşçısı, devrimci bir aydınlatıcısı oldu. Halkın sanatçısı ve savaşçısı oldu. Yılmaz Güney Türkiye, Kürdistan halklarının yetiştirdiği ender ve iz bırakan bir aydını oldu.

Onun sanat dünyasındaki yeri faşist iktidarlar tarafından iyi anlaşılmış ve bundan dolayı da hâlen yasaklı-sansürlüdür.

Yılmaz Güney, sanatını her döneminde bedel ödeyerek, toplumsal çelişki ve çatışkıların ışığında üreten toplumsal gerçekçi bir sanatçı oldu.

O güne kadar sorun ve sıkıntıların, yerel ve bireysel olduğunu düşünen insanlar, onun filmleriyle yaşananların genel ve sınıfsal olduğunu anlamaya başladı. Yokluk ve yoksunluğun, baskı ve zulmün, yeni yetme Türk devletinin palazlandırdığı burjuvazisinin görgüsüz, ukala ve insani değerleri ayaklar altına alan yaklaşımların, genel olduğunu gösterdi.

Köyden kente göç eden yoksul köylülüğün, yeni yaşam alanlarında nasıl da pervasızca ezildiği ve haksızlığa uğramasının yerel ve bireysel olmadığını gösterdi.

O güne kadar sinema dünyasında toplumsal yaşamın çelişki ve çatışkılarının neden ve niçinlerinin estetik bir şekilde sorgulanmadığını ve bütün bunların Yılmaz Güney'in bedel ödemeyi göze alarak yeni bir ekol yarattığını söylemek yanlış olmaz.

Evet, o ardından iz bırakan devrimci bir sanatçıdır. O, her gecekondunun, işçi, köylü ve öğrenci evinin zulme başkaldırısı ve özgürlük istemi oldu.

O, suya-sabuna dokunmayıp, aman bana zarar gelmesin diyenlerden olmadı. İnandığı değerler uğruna ağır bedeller ödeyen devrimci bir sanatçı oldu.

Yılmaz Güney kör gözün göreceği, sağır kulakların işiteceği estetik bir sanat üretiminde bulundu.

Onun için de bugün hâlen ezilenlerin ve yoksulların yüreğinde ve bilincinde yerini korumaktadır.

O'nun toplumsal yaşam içinde ki duruşu, ortaya çıktığı andan itibaren bir taraftı. Sanatta ki politik yaklaşımıyla aynıları aynı yerde birleştirmeyi, büyük laflar etmeden başardı.

O, sanatıyla ezilenlere dokundu. Dokunduğu her insan topluluğu kendini ve yaşadıklarını sorgulamaya başladı. Bundandır ki, bütün engellemelere rağmen, filmleri kısa sürede büyük kitleler tarafından sahiplenildi.

Yılmaz Güney'i kaybedişimizin üzerinden 40 yıl geçmesine rağmen, yarattığı eserler hâlen yasaklı- sansürlü olmasına rağmen, öğretmeye devam ediyor.

Karanlıklarda insan umudunun tükendiği bir yerde, kimi zaman bir el kitabı, kimi zaman gözyaşlarında akıtılan bir umut oldu.

İşçilerin, emekçilerin, köylülerin, gençliğin, kısaca baskı ve zulüm altında inleyen halkların beyaz- perdedeki görüntüsü, yankısı oldu.

Büyük ustayı ölümünün 40. yılında sevgi ve saygıyla anarken, iyi ki vardın, hayatlarımıza dokundun ve emekten, ezilenden yana taraf olmamıza yardımcı oldun, diyorum.

Değerli konuklar konuşmamı Yılmaz Güney'in 1984 Newroz'unda söylediği şu sözlerle bitirmek istiyorum: **"Kazanacağız, mutlaka kazanacağız!"**

Daha sonra 30 dakikalık bir ara verildi. Aranın ardından 21 dakikalık başka bir Yılmaz Güney belgeseli daha gösterildi. Etkinliğin sonunda, müzikleri ile **Turan Vurgun** (Kanun), **Halûk Demir** (Gitar), **Gülsen Gülbeyaz** sahne aldı.

Etkinliğe yazarlardan **Cezmi Ancıl, Sevim Tarhan, Halil İçöz, Yusuf Köse, Gülsen Gülbeyaz, İlhan Akdeniz, Gülseren Kaya, İbrahim Kurt, Murat Çatal, Mehmet Desde** de kitapları ile katılarak okurlarla buluştular.

Ebruzen (ebru sanatçısı) **Orhan İşözen**'in Yılmaz Güney'i ebru ile birleştirdiği eserleri de etkinliğimizde sergilendi.

Ayrıca Güney dergisi tarafından yayın masası da açıldı.

Havanın oldukça sıcak olması etkinliğe katılımı etkiledi. Katılım 70 civarında idi. Etkinlik genel olarak beğenildi, Yılmaz Güney'in nasıl anılması gerektiğine iyi bir örnek olduğu vurgulandı.

"YILMAZ GÜNEY BİZİMLE, YILMAZ GÜNEY BI ME RE" şiarıyla etkinlik önerisi İlhan İşözen tarafından getirildi. Sadece bu etkinlik için ebruli sanatçısı Orhan İşözen, Yılmaz Güney'i çizip ebruli ile birleştiren eserler hazırladı.

Bu etkinliğin gerçekleştirilmesinde emeği geçen **İlhan İşözen**'e, **Orhan İşözen**'e, **Gülsen Gülbeyaz**'a, etkinliğe renk katan müzik sanatçılarına, Lübeck Alevi Derneği'ne ve emeği geçen Hamburg Güney okurlarına çok teşekkür ediyoruz.

HAMBURG/LÜBECK GÜNEY OKURLARI

10 Eylül 2024

“Barış sımsıkı kenetlenmiş elleridir insanların” *

DERYA GÜMÜŞ

Süren savaşlardan barbarlık resimlerinin oturma odamıza taşındığı... gazetelerde ya da sosyal medyada dolaşırken göze takılan savaş bilançolarına ‘öylesine’ bir göz atılıp geçildiği... barbarlık karşısında belki bir “ah vah” edildiği ve hatta “yazık yaaa...” denildiği... en fazlasından belki Filistinlilere soykırım uygulayan İsrail’e okkalı bir küfür sallandığı... dönemlerden geçiyoruz... Yemen, Mali, Sudan, Libya, Lübnan, Kongo, Kürdistan, Filistin, Irak, Suriye, Ukrayna, Rusya... andaki savaş alanları...

Savaş olgusu içinde yaşadığımız toplumu pek de rahatsız etmiyor: İzliyor toplum, yeni sezona başlayan herhangi bir diziyi... ya da sıradan, hiçbir iddiası olmayan herhangi bir futbol maçını izler gibi... Ve... *“Sen bardağına içki doldurur / bir böceği ezer ya da saatine bakarken / parmakların kravatını düzeltirken / insanlar ölüyor // Acayip isimli kasabalarda, / kurşunlarla delik deşik, alevler içinde / nedenini niçinini bilmeden çoğu kez / insanlar ölüyor”* (Joseph Brodsky, “Bosna Ezgisi” başlıklı şiirinin girişi, Çeviri: Kenan Hanok)

● ● ● ●

Evet, çoğu kez “nedenini, niçinini” bilmeden insanların öldüğü... “karşı çıkanı” fazla olmayan... karşı çıkan az insanın da seslerinin fazla çıkmadığı... bir savaş dönemini yaşıyoruz. Oysa savaşın gerçek nedenlerini anlamamız, bilmemiz... ve ona karşı, onun yıkıcılığına karşı... bir şeyler yapmamız gereken... sesimizin çok daha güçlü çıkması gereken dönemlerdeyiz.

Alman şair Wolfgang Borchert *“Sonra Yapılacak Tek Şey Var”* başlıklı şiirinde savaşın çeşitli alanlardaki etkilerini aktardığı bölümlerini “**HAYIR de!..**” kısa ve kesin tümcesiyle kapatır...

Peki “HAYIR!” denilmezse ne olacaktır?

Bochert şiirinin son bölümlerini de bu sorunun yanıtlarına ayırır... Örneğin:

“(...) Sonra son insan dökülüp parçalanmış barsaklarıyla ve kirlenmiş ciğerleriyle zehir gibi kızaran güneşin altında yalnız ve yanıtsız ve yalpalayan yıldızların altında bir yanılgı gibi ordan oraya dolaşacak, o kocaman beton yığınları, tenha kentlerin soğuk putları ve gözden kaçması olanaksız toplu mezarlar arasında yalnız, son insan, kupkuru, delirmiş, allaha küfrederek, yakınarak o korkunç soruyu soracak: NEDEN? Bu ses bozkır derinliğinde yiterek duyulmaz bir hale gelecek, yıkıntılar üzerinde esecek, çatlaklar arasından akacak, bu ses, ibadethane enkazları içinde ve sığınaklara çarparak şaklayacak, kan birikintileri üzerine düşecek, duyulmayacak, yanıtlanmayacak, son insan-hayvanın son hayvanca bağırışı. // Tüm bunlar olacak, yarın, yarın belki, belki hemen bu gece, belki bu gece, eğer-eğer-eğer siz. // HAYIR demezseniz!... “ (Wolfgang Borchert, Çeviri: Rahman Haydar)

● ● ● ●

Bir yandan savaşların sürdürüldüğü ve ama “barış”ın da dillerden düşürülmediği dönemlerdeyiz.

Barış... Ne güzel bir sözcük değil mi?!

“Çocuğun gördüğü düştür barış. / Ananın gördüğü düştür barış. / Ağaçlar altında söylenen sevda sözleridir barış.”

Böyle başlıyordu Yannis Ritsos "Barış" başlıklı şiirine... Ve devamında;

“Barış, açılan bir pencereden, ne zaman olursa olsun / gökyüzünün dolmasıdır içeriye; (...) Ölüm çok az yer tuttuğu için yüreklerde / mutluluğu gösterdiğinde güven dolu parmağı yolların / şair ve proleter eşitlikle çekebildiği gün içlerine / büyük karanfilini alacakaranlığın... / barış budur işte. // Barış sımsıkı kenetlenmiş elleridir insanların / sıcacık bir ekmektir o, masası üstünde dünyanın.” dizeleriyle betimliyordu onu... (Çeviri: A. Behramoğlu)

Ne Ritsos’un ne de bir başka şairin dizelerindeki... özlenen... gelmesi çok istenen... barış ama gerçek anlamda gelmiyor bir türlü...

Ne dünyaya ve ne de bölgemize...

Oysa ne çok konuşuluyor üzerine... Günü bile var Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilmiş: “21 Eylül Uluslararası Barış Günü”. Kimileri 1 Eylül’de kutluyor; İkinci Büyük Savaşın başladığı tarihe atfen... Bazıları içinse kutlama tarihleri daha farklı...

Hangi tarihte kutlanırsa kutlansın “Dünya Barış Günü”nde savaşlar sürüyorsa eğer... bu savaşı isteyenlerin güçlü yalanlarından olduğu kadar biraz da bizim gerçek barışa dair söylediklerimizin, yaptıklarımızın yetersizliğinden... Yetmezliğimizden...

Biz derken; insanlığı, onun içinde savaştan gerçekte hiçbir çıkarı olmayanları, gerçekten barış isteyen geniş yığınları... kastediyoruz...

Evet ayrım yapıyoruz; çünkü kendi çıkarları için savaşları çıkaranların, emperyalistlerin... kapitalistlerin... büyük güç ya da bölgesel güç olmak isteyenlerin... gerçek bir barışı istediklerine/isteyeceklerine inanmıyoruz.

Onlar için “barış”, savaştan yorulan ve savaşa tepki duyan kitleleri yatıştırmaya yarayan... sürdürdükleri savaşta “kendilerini” kitleler nezdinde

haklı göstermek için kullandıkları bir palavradır.

Onların barıştan anladığı, kendi çıkarları için sürdürdükleri savaşlarda bir soluklanma molasıdır; gelecekteki yeni dalaşlara, savaşlara hazırlık için verilmiş bir aradır...

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nı çıkaranların... bugün üçüncü bir büyük paylaşım savaşı için milyarlarca dolar kaynağı savaş sanayisine yatıranların, harıl harıl silah üretenlerin... halkları birbirlerini kırması için cepheye sürenlerin... savaş yürütmek için ordular oluşturup besleyenlerin... gerçek bir barış istemediklerini biliyoruz.

Anda yürüyen savaşlara karşı "barış" hareketi, daha önceki dönemlerdeki barış hareketleriyle karşılaştırıldığında, kitlesel katılım açısından oldukça çok geri düzeyde... Geçmişte barış hareketinin içinde yer alanların önemli bir bölümü, bugün savaş yürüten devletlerin parçaları durumuna gelmiş durumda...

● ● ● ●

"Karşı çıkanı" fazla olmayan... karşı çıkanların da seslerinin fazla çıkmadığı... savaşları yaşıyoruz. Savaşa karşı duranların sayısının fazla olmadığı zamanlardayız. Barış, barış çağrıları, savaş karşıtlığı ülkelerin çıkarlarına ihanet sayılıyor. İsrail'in yanında saf tutan Avrupa ülkelerinde siyonistlerin barbarlığını eleştirmek Yahudi düşmanlığı olarak görülüyor..

Bu kötü ve tehlikeli bir durum.. Ve ama bundan daha tehlikeli olanı savaşın kanıksanmasıdır: Günümüzde savaş/lar savaşta hayatını kaybedenlerin ya da savaşta yaralananların sayısal bilançosu ve belki biraz da —savaşın geçtiği alanlar dışında diğer insanları etkilemesinin en belirgin ve zorunlu yanlarından birisi olarak— savaş göçmenlerinin sayısal durumunu, "yükünü" gösteren bilançolar olarak "vardır".

Peki ama bu kayıtsızlığın nedeni nedir?!

Belki egemenlerin zor kullanma aparatlarının terörü sonucu toplumun sindirilmiş, susturulmuş olmasından... ya da toplumdaki bilinç ve örgütlülük eksikliğinden...

Belki toplumun çoğunluğunun şoven milliyetçilik ağusuyla zehirlenmiş olmasından...

Ya da toplumun yorgun düşmesinden...

Belki toplumun büyük kesiminin savaş dışında diğer sorunlarla boğuşmak zorunda bırakılması, öncelik-sonralık ikileminde kendi sorunlarını öncelemesinden...

Belki toplumun kendisine söylenen yalanların etkisiyle kandırılmış ya da inandırılmış, uyuşturulmuş olmasından... veya kırk yıldır süren savaşın etkilerinden birisi olarak toplumun savaşı kanıksamasından?

Belki bu saydıklarımızın ve daha fazlasının üst üste binmesindendir...

Belki soru tek şıklı değildir, eğer tek şık olacaksa yanıt "e) Hepsi"dir!

● ● ● ●

Yeni bir dünya savaşının hazırlıklarının yapıldığı günümüzde çeşitli uluslardan işçilerin, emekçilerin bu emperyalist, gerici, karşı devrimci savaşlardan bir çıkarı yoktur. Tam tersine onlardan istenen kapitalistlerin dünyayı paylaşım savaşımında kendi burjuvalarının bayrağı altında savaşa girmeleri ve diğer uluslardan sınıf kardeşlerini boğazlamalarıdır.

Çeşitli uluslardan işçilerin, emekçilerin emperyalistlerin bu isteklerini, heveslerini boşa çıkarma görevi vardır. Düşman başka uluslardan sınıf kardeşleri değil, "kendi" burjuvalarıdır. İşçilerin, emekçilerin kendi haklı savaşları vardır, onlar kapitalistlere karşı kendi haklı savaşlarını vermelidirler.

Brecht de onu söylüyor:

"Proletarya yıl ve gün savaşta / Büyük sınıf savaşında / Ve zafere kadar kanını akıtır ve bedelini öder. / Bu da onu sonsuza dek efendi yapar. / Kirli sizin savaşınız! Öyleyse onu yalnız yapın! / Biz silahları çevireceğiz / Ve başka bir savaş yapacağız / Doğru olan bu olacak."

Dünyada gerçek barışın kurulması için de gerekli ve zorunlu olan savaşların esas kaynağı olan emperyalist/kapitalist sistemi ortadan kaldıracak olan sınıf savaşlarıdır.

● ● ● ●

Ülkelerimizde de durum pek farklı değil...

Bir ulusun en temel hak ve özgürlüklerinin gaspı temelinde bir savaş sürüyor. Cılız birkaç sesi saymazsak içinde yaşadığımız toplumun "ezen kesiminden" bu haksız ve barbar savaşa bir karşı çıkış yok. Tam tersine milliyetçilik ağusuyla zehirlenmiş işçiler, emekçiler sınıf kardeşlerine yönelen devlet şiddetine onay veriyorlar. Ve devlet herhangi bir karşı çıkış bir yana aldığı destekle savaşı sürdürüyor.

"Toprak doyurası gözleri doymuyor / Çok çok para kazanmak istiyorlar; / Öldürmemiz, ölmemiz lazım geliyor / Çok çok para kazanmaları için..." ("En Mühim Mesele" şiirinden, Nâzım Hikmet, 1951)

Daha büyük savaşlar, sınır dışı harekâtlar tezgâhlanıyor... vatan, millet adına... toprak, bayrak, din... adına... savaşın sürmesi, kapitalistlerin kazanması, daha fazla kazanması için daha fazla insanın ölmesi/öldürmesi gerekiyor.

"Toprak doyurası gözlerini doyurmak" esas dertleri olduğu için her türlü savaş karşıtı hareket bastırılıyor, "barış" talepleri "teröre destek" adına kovuşturmalarla, yargılamalarla, hapislerle... karşılaşıyor.

Tüm bu saldırılara rağmen barış talebinde ısrar etmek; haksız, gerici, karşı devrimci savaşa karşı çıkmak günün en acil görevleri arasındadır.

Eylül 2024

* "Barış" başlıklı şiirden, Yannis Ritsos

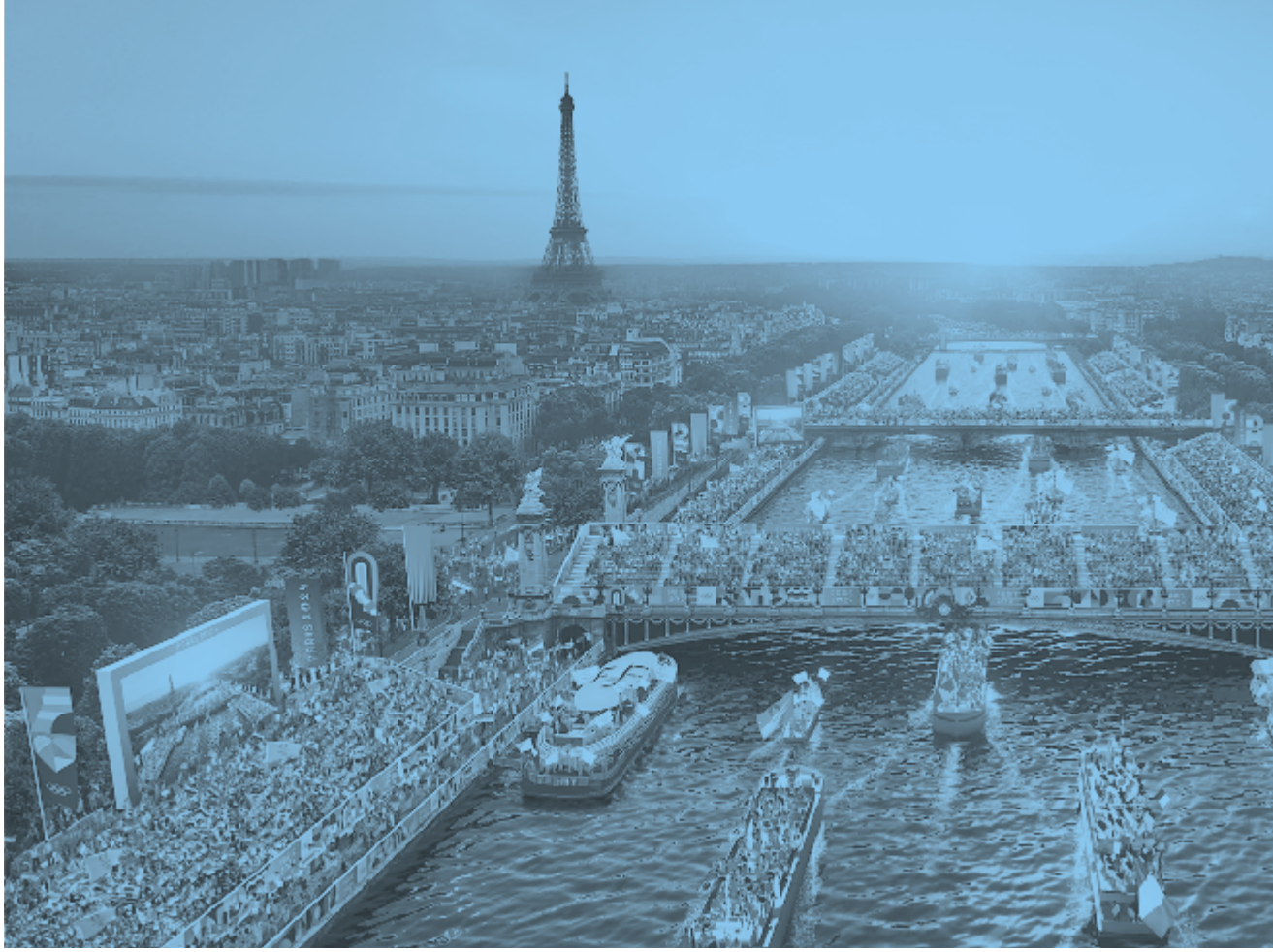

Çıkmaz sokak:

GÜLFER UĞUR

90'lı yıllarda duvarların yıkılıp, modern revizyonizmin cephesi olagelmiş Varşova cephesinin darmaduman olup dağılmasıyla, yeni bir slogan atmışlardı ortaya burjuva ideologlar: "Tarih bitti! - artık kültürler savaşı gündemde!"[1] "Tarih bitti!" dediklerinde bununla "sınıflar savaşımı tarihinin bittiğini kastediyorlardı. Bunun yerine çoğunlukla yoksulların yaşadığı güney yerkürenin kültürleri ile zengin kuzey yerküre kültürü çatışmasının geçtiğini/geçeceğini ilan ediyorlardı... Bu da sonuçta bir sembol idi ve içi birçok şekilde dolduruldu. Kimine göre yoksul güney yerkürenin zengin kuzey yerküreye karşı savaşı... Kimine göre Müslümanların Hristiyanlığa

[1] Burjuva ideoloğu Fukuyama "tarihin bittiğini", liberalizmin zaferini ilan ettiğini belirtiyordu. Bir diğer burjuva ideoloğu Samuel Philips Huntington ise yeni dönemde çatışmaların kültürel temelli devam edeceğini açıklıyordu.

en doğru benim! Benim doğrum bütün toplumun doğrusu olmalı! diyor. Biri açıktan muhafazakâr! Burjuvazinin açıktan gerici olan kesimi... diğeri kendini çok ilerici gören/gösteren, somutta ama burjuva devrimleri çağının jakobenliğinde takılıp kalmış, kendi doğrusunu dayatma bağlamında en az diğeri kadar tutucu, gerici kesim...

Kadın-erkek eşitliğinin kabulü, ezilen kimliklere karşı (anda kitleyi etrafta toplamak için) "kapsayıcı", sözüm ona demokrasi savunucusu olarak ortaya çıkmalarıyla ve bu içeriklerde elbette diğerlerine göre bize daha yakın gözükseler de, gerçekte onlar da bu burjuva kutuplaşmanın çıkmaz sokağını oluşturuyorlar.

Her ikisine de aynı mesafede durmak gerek!

Çünkü bütün bu kutuplaşmayla, yaşam tarzı, kültür savaşıyla bir yere varmak mümkün değil. Aynı burjuva bataklıkta debelenmekten öte bir yere varılması mümkün değil. Burjuvazinin bu iki cephesinin koparttığı gürültü, toplumu bölerek kitleleri kendi etraflarında birleştirmesine ve son tahlilde kapitalist sömürü sistemlerinin sür gitmesine yarıyor. Burjuvazinin "demokrasi", "bireysel özgürlükler", "adalet", "eşitlik" "çevrecilik", "hayvan hakları"nı savunma sahtekârlığıyla, dünya ezilenlerinin başındaki esas belanın perdelenmesine yarıyor.

Kültürler savaşı!

karşı savaşı... Doğu'nun Batı dünyasına karşı savaşı, muhafazakârlığın modern dünyaya karşı savaşı vs. vs.

Her ülkede biraz farklı biçimde olsa da prensip aynı kalıyor... Toplumların birbirine düşman iki cepheye bölünmesi ve hemen her konuyu kapsayan bir kutuplaşma... Bu kutuplaşmada din – kültür – yaşam tarzı – kimlik sorunları çeşitli oranlarda rol oynuyor. Ve kutuplaşma öyle bir uç noktada oluşuyor ki, birinin ak dediğine kesin ve kati şekilde diğeri kara diyor... Adına tartışma dense de, ortada bir tartışma da yok esasen... karşılıklı olarak yalan-sahtecilik, fake ve "kesin doğru!"lar var.

Ülkelerimizde bu kutuplaşma muhafazakâr – Müslüman – iktidar cephesi ile kendini çok "ilerici" gören, Batılı yaşam tarzını benimseyen, "laik", sözüm ona dini değil, bilimi önceleyen muhalefet ve onun etrafında birleşenler cephesi yer alıyor.

Esasen her iki cephe de aynı ve her ikisi de burjuvazinin iki cephesini oluşturuyor... Her ikisi de

Ülkelerimizde 22 yıldır iktidarda olan AKP'nin kontrol edemediği tek alan kültür alanıdır. O yüzden muhafazakâr kesim, kültür alanını kontrol etmek için elinden geleni yapmaktadır.

Sınıf savaşımı yerine kültür ve kimlik sorunları üzerinden dönüyor mücadeleler.

33. Yaz Olimpiyatlarının "muhteşem açılışı" ve sonrası...

Paris 2024 Yaz Olimpiyatlarının aylar öncesinden ilan edilen "muhteşem açılış şovu"nun ardından, bir o kadar ortalığı velveleye veren bir kriz/bir skandal yaşandı. Öncelikle gösteri gerçekten de çok özel ve muhteşemdi. Özeldi, çünkü bir ilk olarak stadyumların, kapalı mekânların dışına taşan bir gösteri olarak tasarlanmıştı. Paris'in, hatta Avrupa'nın en gözde ve tarihsel yapıları önünde bir resmi geçit olarak Sen nehri üzerinden 85 tekne üzerinde 206 ülkeden 6800 civarında sporcuyla geçti. Notre-Dame Katedrali, Louvre Müzesi, Place de la Concorde ve

Lady Gaga, Seine Nehri'ndeki geçit töreni sırasında Square Barye'de sahne aldı...

tabii ki Eifell Kulesi müzik ve ışıklandırmalarla, dans, akrobasi ve şarkılara harika bir şekilde sahneydi.

Üç yüz bini aşkın bir kitle inanılmaz bir yağmur altında 4 saat boyunca canlı canlı (ıslak ıslak demek daha doğru olacak) bu gösteriyi izledi. Bütün dünyada meraklısı olan milyonlarca kitle ise hem yağmursuz ve hem de tümüne hâkim olabilme imkânıyla ekran başında izledi bu muhteşem gösteriyi.

Burjuva devrimleri çağını açan Fransız devriminin ana sloganları olan "Liberté, Egalité, Fraternité" (özgürlük, eşitlik, kardeşlik) günümüzün "gerekli eklemeleri"yle desteklenmiş ve evet, "devrimcilik"le pek övünen Fransız burjuvazisinin kendi **kendini kutlaması** olarak gündeme gelmişti. Bütün gürültü de bu "Grande Nation" (Büyük ulus)un kimliğine eklenen yeni "açılım"lar bağlamında koptu.

Paris/Fransız tarihine ilişkin hemen her şey vardı. Ama "Vive la Commune!" yoktu!

Sen nehrinin çeşitli duraklarında Paris'i, Paris tarihini, Fransız burjuva devrimini canlandıran "tablolar"da örneğin şunlar vardı:

- Sen nehrinin merdivenlerinde Lady Gaga ve dans ekibinin "Cancan" dansı! Paris'in ünlü revüsü "Moulin Rouge"da "Cancan" dansı bugüne dek çok ilgi gören turistik bir atraksiyon.
- Dünyanın en ünlü tablolarından Mona Lisa'nın Louvre müzesinden çalınışının canlandırılması. Ki, Mona Lisa 1911 yılında gerçekten de Louvre'den çalınmış ve ancak 1913 yılında bulunarak yeniden yerine konulmuştu.
- 1789 Fransız Burjuva Devrimiyle tahttan indirildikten sonra 9 ay hapiste tutulduğu Consiergerie binası cephesinde Marie Antoniette figürleri canlandırılmıştı... Binanın cephesinde dökülmüş ve hatta fışkıran kanlar ve giyotinle uçurulan kafası koltuk altında Marie Antoniette figürleri bu "kanlı" devrimi simgeliyordu.
- Gösterinin en ilginç tablolarından biri, alev almış efekti verilmiş kuyruklu piyanosuyla baş üstü aşağıya sallanan ve şakır şakır yağmur altında hiç istifini bozmadan resitalini sürdüren piyanistti şüphesiz. Yağmur hiç umurunda değildi, sanki konser salonundaydı. O biçimde icra etti John Lennon'un barış ve birliği dile getiren "Imagine" parçasını. (Yağmurun ıslattığı o güzelim piyanoya da çok acıdım doğrusu.)
- Olimpiyat ateşini Paris'in yeraltı dünyasın-

Louvre Müzesi'ndeki sanat eserlerinin reprodüksiyonları Seine Nehri'ne yerleştirildi...

"Çok kültürlülük" adına Mali kökenli şarkıcı Aya Nakamura'ya sahne verilmiş olmasını "aşırı sağcılar" kabullenemediler...

da, metrosunda ve Sen nehrinin üzerinde metalik atıyla taşıyan esrarengiz süvari de son ana kadar heyecanı yükseltti.

● Evet, hemen her şey vardı. Ama devrimler tarihinin mihenk taşı olan Paris Komünü'ne ve "Vive la Commune!" (Yaşasın Komün!) tablosuna yer verilmemişti elbette! Devrimcilikleriyle övünüyorlar dediysek, onun da bir sınırı var, elbette! Burjuvazinin kendi kendini kutsadığı bir şölende, onun varlığını tehdit eden "La Commune" devrimine elbette yer yoktu!

● Fakat bunun yerine burjuvazinin kendini kutsamasının bir parçası olarak "modern kapsayıcılık"a olduğunca dikkat çekildi. Fransız devriminin temel sloganında "kardeşlik" gerçekte "erkek kardeşlik" anlamına gelen "Fraternité" olduğundan, kadınları kapsama adına bir de "Sororité" (kız kardeşlik) tablosuna yer verilmişti. Bu bölümde Sen nehrinin köprü ayaklarında tarihte adı geçen 10 kadının heykeli yükseltildi.

● Kapsayıcılık ve "kozmopolitlik", "çok kültürlülük" adına Mali kökenli siyah şarkıcı Aya Nakamura'ya bu şovda sahne verilmiş olması güzeldi tabii. Bunun duyulması üzerine haftalar öncesinden tepkiler yükseliyor, sanatçı sosyal medya üzerinden "shitstorm"a maruz bırakılıyordu. Başlıca pozisyonları ırkçılık ve yabancı düşmanlığı olan, kendini muhafazakâr olarak adlandıran kesim, "aşırı sağcılar" (yani faşistler) "Grande Nation"un Olimpiyat açılışında siyahi Mali kökenli bir şarkıcı tarafından temsil edilmesini asla kabul etmiyorlardı! Bunun "Fransız kültürünün yağmalanması" olduğu çığırtkanlığını yapıyorlardı.

● Hele hele Leonardo da Vinci'nin İsa'nın havarileriyle "Son Akşam Yemeği" tablosunun bütün "ötekileştirilenlerle" ve merkezde duran çıplak trans şarkıcı ile canlandırılmasına cüret edilmesi bardağı taşıran son damla oluyordu.

● Gerçekten harika bir görsel ve müzikal şölen olan bu açılışın doruk noktasında Eiffel Kulesi'nin orta katındaki platformdan aşağıda yerini almış, yağmur altında sırılsıklam seyirci kitlesine büyüleyici sesiyle Edith Piaf'ın "Hymne à l'amour"u (aşk şarkısı) seslendiren Céline Dion vardı.

Olimpiyatların "barış ve birleştiriciliği" kandırmacası...

Bütün bu muhteşem gösteriler bir gerçeğin üstünü örtemedi elbette: Antik Yunan'dan bu yana olimpiyatlara biçilen "barış" ve "insanları birleştirme" rolünün nasıl bir "masal", bir kandırmaca olduğu, günümüz dünyasının paylaşım ve kültür savaşlarının bu

alana da bire bir yansıdığını bir kere daha yaşamış olduk. Olimpiyat Komitesi, Ukrayna'daki savaş nedeniyle Rusya ve Belarus' (Beyaz Rusya'yı) u olimpiyatlardan ve açılış töreninden dışladı. Bu ülkelerin sporcuları kendi ülkelerinin bayrakları altında değil, ancak nötr (tarafsız) bir bayrak altında, kendi ülkelerinin sembolleri olmadan yarışmalara katılabildiler. Fakat nasıl bir ikiyüzlülüktür ki, "Olimpik idealle uyuşmazlık" İsrail'in Filistin'e saldırısı, Gazze'deki soykırımın sürmesi bağlamında katiyen gündeme getirilmedi. Rusya ve Belarus'a yaptırım uygulandı, İsrail'e yaptırım yoktu!!!

Son Akşam Yemeği parodisi

Leonardo da Vinci'nin ünlü "Son Akşam Yemeği" tablosunun parodisinin yapılması ilk kez olan bir şey değildi elbette. Birçok kez ve çok farklı bağlamlarda yapılmıştı. Fakat Paris'teki şovda bütün "ötekileştirilenlerle" birlikte öncelikle ve ön planda trans dansçılarla yapılması söz konusuydu. Yunan şarap tanrısı Dionysos'u canlandıran şarkısı Philippe Katerine'nin boyalı ama yine de çıplak bir şekilde sahne alması ve etrafında "drag quenn"lerin (trans dansçılar) dans ettiği tablo ile tam bir infial yaşandı. Fransa'nın sağcı kesimi, Katolik kilisesi ve hatta Vatikan, olayı şiddetle kınadı. Olayı Hristiyan değerlerle alay etme ve "solcu bir azınlık"ın provokasyonu olarak değerlendirdiler.

Bunların karşısında duran cephe, bu muhteşem gösterinin baş tasarımcısı Thomas Jolly'e ve tüm emeği geçenlere övgüler yağdırdılar. Bu gösterinin tam da kadınları, LGBTİQ+lar ve azınlıklar açısından kapsayıcı olmasıyla, eşitlik ve özgürlük temalarının işlenmesiyle Fransa'ya layık olduğunu söylediler. Olimpiyatlar şölenini gözlerin kendi sarsılan iktidarından başka bir noktaya odaklanmasından çok memnun görünen Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron burjuva kıvraklığıyla "İşte Fransa bu!" diyerek hem şovu hem de tartışmayı sahiplendi.

Fakat tartışmanın büyümesi, Vatikan'dan, Trump'dan Erdoğan'a kadar genişleyen bir cepheden tepkilerin yükselmesi üzerine, Olimpiyat organizatörleri resmen özür dilemek zorunda kaldılar. Paris 2024 sözcüsü, "hiçbir zaman dini bir grubu aşağılama niyetinde" olmadıklarını, açılış töreninin hoşgörüyü öne çıkardığını belirtti. "Kendilerini kırılmış hissedenler olduysa çok üzgün" olduklarını belirttiler.

Olimpiyat açılışını yayınlayan TRT Spor kanalı olayı biraz geç kavradı... Dolayısıyla bu "skandal dans gösterisi"ni biz bal gibi izlemiş olduk. Ayıkınca hemen araya reklam girdiler, ama biz göreceğimizi görmüştük... Ne yazık ki, ondan sonra epey uzattılar bu "reklam arası"nı

"Son Akşam Yemeği" tablosunun "ötekileştirilenlerle" canlandırılması "Hristiyan değerlerle alay etme" ve "solcu bir azınlık"ın provokasyonu olarak değerlendirildi.

109 ülke ekibinin katıldığı Paralimpik olimpiyatların açılışı da gayet gösterişli ve etkileyiciydi...

ve heyecanla beklediğimiz kimi sahneleri kaçırmış olduk. "Hristiyan dünyasında"n yükselen tepkilere "bizim" muhafazakârlarımızın cephesinden destek gecikmedi. Torunu uyardığı için açılış şovuna katılmadığını açıklayan RTE, söz konusu olanın "Eşref-i mahlûkat" olan insanı, ... hayvanlardan da aşağı seviyeye çekme projesidir. "İlk fırsatta da Sayın Papa'yı bununla ilgili arayacağım. Onunla tüm Hristiyan âlemine yapılan ahlaksızlığı paylaşacağım." dedi. Nitekim gerçekten de Papa ile telefonda görüştü. Konu LGBTİQ+lar, "cinsel yönelim özgürlükleri" olunca, hangi dinden/mezhepten olursa olsun "sağcılar", "muhafazakârlar", "dinci gericiler" arasında dayanışma sağlanıyor bu "kültürler savaşı"nda. Trump, Orban, RTE ve aynı çizgide olanların tümü aynı telden çalıyor. RTE şunu gayet net bir şekilde ifade etti: "Dini ve ahlaki değerlerle alay" edilmesinin, "Müslüman dünyası kadar Hristiyanları da rencide" ettiğini, dolayısıyla bu tür olaylara karşı ortak tutum belirlemenin gerekli olduğunu açıkladı. Ona göre, bu tür "sapkın propagandalar" dünyanın çekilmek istendiği "ahlaki çöküntünün alarm zilleri"dir. "Paris'teki rezil sahne ... çocuklarımızı hedef almıştır."

Burada söz konusu olan dünya çapındaki burjuva kutuplaşmanın bir yeni ifadesidir. Bir yanda burjuvazinin sözüm ona "laik", "seküler", "modern", "çoğulcu", "yenilikçi", "katılımcı", LGBTİQ+lara "hoşgörülü" cephesi; diğer yanda burjuvazinin "dini ve ahlaki değerleri" üstün tutan, "gelenekçi", cinsel özgürlük ve eşitlikleri, LGBTİQ+lara hoşgörülü yaklaşımı varlığına tehdit olarak gören cephesi. Bu ikinci kesime göre cinsel yönelimi de kapsayan "bireysel haklar", "ifade özgürlüğü" ve "hoşgörü" adı altında yürütülen propaganda insanlığı tehdit etmektedir.

Olimpiyatların ardından paralimpik

Paralimpik olimpiyatların açılışı da gayet gösterişli ve etkileyiciydi. Engelli sporcuların yarışması 1992 yılından beri Yaz Olimpiyatlarının hemen ardından yapılıyor. Paralimpik Olimpiyatları Paris'te 28 Ağustos – 8 Eylül tarihlerinde yapıldı. Açılış töreninde Paralimpik Komitesi adına yapılan konuşmada sayısız kez "devrim" ve "devrimcilik" kelimesinin geçmesiyle ilk dünya rekoru kırılmış olmalı bence... Bir bütün olarak gericileşmiş, miadını doldurmuş burjuva gerçekliği karşısında "devrimcilik"in bu enflasyonist kullanımının gereksizliğini bir kenara bırakırsak, gerçekten de sporda bir "devrimcilik"ten bahsedilecekse, bunun en çok yakıştığı yer Paralimpik'tir şüphesiz. Olimpiyatların "barışçıl" ve "birleştirici" ruhuna da her ihtimalde çok daha yakındı Paralimpik! 22 para spor dalında yarıştılar ve engelli sporcuların katılımını öne çıkaran 549 etkinlik yapıldı. Elbette her sporcu en iyiler arasında yer almak, altın-gümüş-bronz madalya kazanmak istemektedir. Ancak, Paralimpikte "oraya kadar gelebilmiş olmak her şeydir" ilkesi çok daha büyük bir anlam taşıyor. Engel tanımayan "engelli sporcular", azimleri ve başarılarıyla bizleri hayretler içerisinde bırakıyorlar her seferinde. Onlar engel tanımıyorlar, yeter ki biz onları "engelli" sınıfında kategorileştirerek engellemeye/ sınırlandırmaya çalışmayalım.

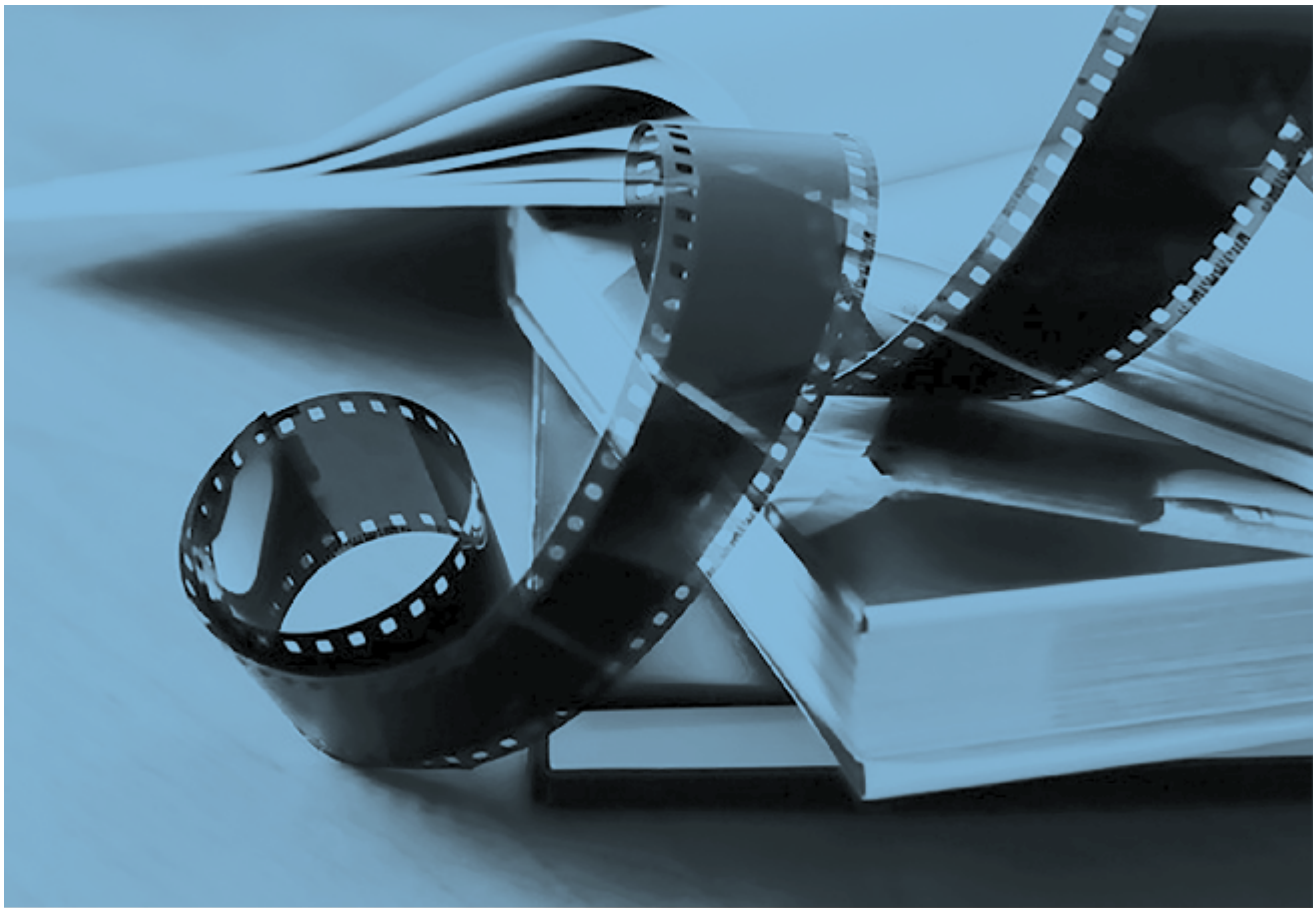

“FİLOZOF YÖNETMENLER”İN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ YA DA

Yedinci Sanatın Felsefesi

TEMEL DEMİRER

> “Sinema benim için bir düştür. Estetizmin çeşitli öğeleriyle, ayık olarak gördüğüm bir düş.” [1]

Sinema meselesinde –biliyorum– çokça yazdım. [2] Ancak daha da yazmam gerektiğini Azime Cantaş ile İhsan Koluaçık editörlüğündeki, Burak Bakır (s. 11), Fırat Osmanoğulları (s. 45), M. Talha Altınkaya (s. 74), Çiçek Topçu (s. 102), Emre Doğan (s. 128), Eylem Şen (s. 156), Emel Yuvayapan (s. 216), Başak Kaptan Şiray (s. 236) imzalı ‘Filozof Yönetmenler’ [3] bir kere daha hatırlattı...

Gilles Deleuze’ün, “Büyük sinema yönetmenleri, büyük ressamlar veya büyük müzisyenler gibidir: kendi yaptıkları hakkında en iyi konuşacak olan onlardır. Fakat konuşurken başka bir şey hâline gelirler; filozof veya kuramcı olurlar; kuramlarla işi olmayan Hawks için dahi, kuramları küçümser gibi yapan Godard için dahi bu geçerlidir. Öyle olur ki, daima günün öyle bir saati gelir ki, gece yarısında veya gün ortasında artık ‘sinema nedir?’ diye değil, ‘felsefe nedir?’ diye sormak gerekir,” (s. 7) sözleri eşliğinde.

Burada bir parantez açmalıyım: Ludwig Wittgenstein’ın, “Felsefe bir teori değil, bir aktivitedir” ve Virginia Woolf’un, “Gerçek filozof kürkünü kaybeden; ama pirelerinden kurtulandır,” uyarılarına müthiş değer atfeden birisi olarak felsefesiz, duruşsuz bir sinemanın mümkün olmadığından eminim.

Yapıtında net biçimde saptadığı üzere “Sinema formları, varlıkların kendiliğinden varoluşuyla ilgili pek çok felsefi kategoriye hizmet eder”ken (s. 8); Gazze’de Filistinlilerin boğazlandığı günlerde Quentin Tarantino’nun İsrail askeri kampına destek ziyaretini ve bir de Jean-Luc Godard’ın “Ne zaman komedi filmi çekeceksiniz?” sorusuna

verdiği "Vietnam'da, Filistin'de ve Yemen'de insanlar veya Amerika'daki siyah insanlar güldüğü zaman," yanıtını anımsıyorum.

"Ben size öğrenciler ve işçilerle dayanışma diyorum, siz bana kamera açıları ve yakın çekimden bahsediyorsunuz!" diyen Jean-Luc Godard kuramları küçümsemez. Aksine, gözünü kırpmadan her şeyi yerli yerine oturtur.

1950'lerin sonuna doğru geleneksel sinemanın kurallarını sarsan 'Yeni Dalga'nın önemli, önde gelen yönetmeni Jean-Luc Godard, Susan Sontag'ın deyimiyle "bir sinema imhacısı"ydı. [4]

"Dziga-Vertov grubu ile film üretimini gerçekleştirdiği dönemlerde yayınladıkları manifestonun maddeleri bunun en açık göstergesidir:

'1. Politik filmler yapmalıyız.

2. Filmleri, politik bir şekilde yapmalıyız.

3. (1) ve (2) birbirine karşıttır ve birbirine zıt iki ayrı dünya görüşünün

4. (1), idealist ve metafizik bir dünya görüşüne aittir.

5. (2), Marksist ve diyalektik bir dünya görüşünün ürünüdür.

6. Marksizm, idealizme; diyalektik, metafiziğe karşı mücadele eder. (...)

12. (1)'i gerçekleştirmek var olan durumun betimlemesini yapmaktır.

13. (2)'yi gerçekleştirmek ise somut durumun nesnel çözümlemesini ortaya koymaktır. (...)

16. (1)'i gerçekleştirmek dünyayı açıklamak için nesnel dünyanın yasalarını anlamaktır.

17. (2)'yi gerçekleştirmek ise dünyayı bilfiil dönüştürmek için nesnel dünyanın yasalarını anlamaktır.

18. (1)'i gerçekleştirmek dünyadaki sefaleti betimlemektir.

19. (2)'yi gerçekleştirmek ise mücadele hâlindeki insanı göstermektir.

20. (2)'yi gerçekleştirmek, eleştiri ve özeleştiri silahları ile (1)'i yok etmektir.

21. (1)'i gerçekleştirmek kendinde hakikat olarak olayların tamamını göstermekle yetinmektir.

22. (2)'yi gerçekleştirmek ise göreli bir hakikât adına dünyanın görüntülerini çarpıtmak değildir.

23. (1)'i gerçekleştirmek şeylerin nasıl da gerçek olduğunu söylemektir (Brecht).

24. (2)'yi gerçekleştirmek ise şeylerin gerçekten nasıl olduğunu söylemektir (Brecht).

25. (2)'yi gerçekleştirmek bir filmi çekmeden onu kurgulamak, filmi çekerken ve çektikten sonra yapmaktır (Dziga Vertov)'. [5]

Bu manifestonun politika etrafında dönme sebebi Godard için gayet açıktır. Sinemanın kendisi, anlattığı her bir hikâyeyle, imge ile hatta sinematografın kendi varlığı ile politik şeyler üretir." (s. 86-87)

İhtiyacımız olan buyken; bunun için birçok şeyi göze almak gerekiyor.

Ve de Michel Foucault'nun, "Gerçeğin söylenmemiş hâlde kaldığı bir hayatın güvencesi altında kalmaktansa, gerçeği söylemek uğruna ölümü göze almış olursun; Lev Tostloy'un, "İnsanın gerçek gücü sıçrayışta değil, sarsılmaz duruştadır"; Oruç Aruoba'nın, "Bir yeri, gerçekten ve toptan terk etmeyen, yeni bir yola çıkamaz"; Carl Hilty'in, "Zirveye doğru ilk adım, bir meydan okumayı tanımaktır," uyarılarını kulağımıza küpe ederek...

SİNEMA SANATININ ZORUNLULUĞU

Chuck Klosterman'ın, "Sanat ve aşk aynı şeydir," saptamasının yedinci sanat dalı sinema için de geçerli olduğunu asla unutmadan; Gabriel García Márquez'in Nobel Söylevi'ndeki, "Sizin, bizim sanatımızda fantezi zannettiğiniz şey, bizim gerçeğimizdir. Tıpkı sizin üç yüz yıl önceki gerçeğinizin şimdi size düşü anımsatması gibi," [6] sözlerine mündemiç hakikat, bir an dahi "es" geçilmemelidir.

Sanat(çı) bir duruştur; Leon Troçki'nin, "Sanat, topluma bir ayna tutmak için değil, onu şekillendirmek için kullanılan bir çekiçtir"...

Émile Zola'nın, "Bu dünyada ne yapabileceğimi soruyorsanız, bir sanatçı olarak cevabım: Yüksek sesle yaşamak için varım"...

Ken Loach'un, "Sanat yıkıcı olmalı, içinizde yeterince öfke barındırmıyorsanız evinizde oturun"... [7]

Gloria Steinem'in, "Sanat gibi, devrimler de var olanı daha önce hiç bulunmamış olanla birleştirmekten gelir"...

Andrew Wyeth'in, "Tek yapmanız gereken tüm kuralları çiğnemektir"...

Albert Camus'nün, "Sanat, hem coşma, hem yâdsıma işidir." "Dünya aydınlık olsaydı, sanat olmazdı"...

Lucian Freud'ün, "Sanatçının görevi insanı rahatsız etmektir," ifadelerindeki üzere.

"Neden" mi? Çünkü "Sanatın akıbeti, devrimin akıbetine göbekten bağlıdır. Bu anlamda, sanatçıyı sokaklara çıkaran ve –Komün için, Bolşevik Devrimi için, 1918 Alman Devrimi için, Çin ve Küba devrimleri için veya kurtuluşu tarihsel bir olasılık hâline getiren herhangi bir devrim için– savaşmaya iten şey, sanatın kendi içindeki bir zorunluluktur." [8]

Bunu başarabildiğiniz ölçüde, felsefesiyle yedinci sanatın hakkı verilebilir...

Hem de Louis Lumière'in, "Sinema geleceği olmayan bir icat," saptamasını tekzip eden V. İ. Lenin'in, "Sinema tüm sanatların içinde bizim için en önemli olanıdır"...

Slavoj Zizek'in, "Bugünün dünyasını anlamak için sinemaya ihtiyacımız var; yüz yüze gelmeye cesaret edemediğimiz ne varsa, anlamak için

sinemaya bakmalıyız"...

Gilles Deleuze'ün, "Sinema yapan bizler değiliz: Kötü bir film izler gibi bakan, dünyanın kendisi"...

Federico Fellini'nin, "İyi bir filmin kusurları olması gerekir. Hayat gibi, insanlar gibi"...

Steven Spielberg'in, "Bir yaşam hayal etmekle ilgilidir"...

Orson Welles'in, "Bir film bir düşler şeridir"...

Roman Polanski'nin, "Sinema size bir salonda oturmakta olduğunuzu unutturmalıdır"...

Jean-Luc Godard'ın, "Fotoğraf gerçektir, sinema ise saniyede yirmi dört kere gerçektir"... "Sinema, sanat ile yaşam arası bir şeydir. Resim ve edebiyattan farklı olarak hem yaşamı verir hem de yaşamdan alır"... "Sinema dünyadaki en güzel hiledir"...

Agnès Varda'nın, "Eğer insanların içine bakabilseydik, manzaralar bulurduk. Benim içime bakabilseydik, kumsalları bulurduk"...

Bela Tarr'ın, "Bir filmi herkes anlayabilir, sinema herkes içindir"...

Jacques Tati'nin, "Ben istiyorum ki; film, siz sinema salonunu terk ettikten sonra başlasın"...

Yılmaz Güney'in, "Ben bir kavga adamıyım. Sinemam da bir kavganın, halkımın kurtuluş kavgasının sinemasıdır," vurgularında işaret edildiği üzere...

"NE" Mİ?

"Sinemanın ölümü" zırvalarını bir yana bırakırsak; Walter Benjamin'in sinemanın birbirinden ayrılamayacak modernleştirici ve özgürleşimci boyutlarına dikkat çekmesi boşuna değildir. [9]

Hayal gücünün, ütopyaların, gerçeğin perdeye yansıtıldığı büyülü bir dünya; duyguların, gerçeğin karelerle anlatıldığı, yorumlanıp sunulduğu bir sanat formu olarak sinema, gerçekliği yeniden yorumlama ve insanları farklı dünyalara götürme gücüne sahiptir. Çünkü o bir anlatı aracıdır; bir film karesinde duyguların, sevinçlerin, hüzünlerin, umutların, ütopyaların bir araya getirildiği bir evrendir.

Ayrıca da toplumun aynasıdır; soru(n)ları ele alır, düşündürür, irdeler ve de değişimi tetikleyebilirken; görsel estetik ile müziği birleştirerek büyüleyici bir deneyim sunar; empati yapmamızı sağlar.

Tam da bu noktada Jean-Luc Godard'ın "1. Politik filmler yapmalıyız. 2. Filmleri politik biçimde yapmalıyız," yolundaki ikili diyalektik önermesi politika ile sinema arasındaki sınırların bulanıklaştırılmamasına dair yaşamsal vurguyken; Bertolt Brecht'e göre sinema, öncelikle, ekonomik zorunluluklara tabi olan, gerçekliği çarpıtmayı ve halkı aldatmayı başaran bir endüstri niteliği taşıyor. [10]

Ancak sinema bu şekilsizleştirici mantıktan çıkar çıkmaz başka bir şey de olabilir: Gerçekliği yapılandıran süreçleri açığa çıkarmayı ve proletaryanın benlik bilincini keskinleştirmeyi sağlayan önemli bir araç hâline gelir. Onun hayalini kurduğu sinematograf, en üst düzeyde "gerçekçi" olacaktır, çünkü olguları, tüm derinlikleriyle birlikte olduğu gibi sunmaya ve onlara kesin bir ideolojik anlam vermeye çalışacaktır. [11]

Çünkü sinema felsefesi için de özgürlük, tüm zorluklarına karşın tarihsel zorunluluğun bilinci ve pratiğidir. Yani sinemada yaşamın sonsuz tutkusu var.

Çünkü o, insanın hayal dünyasını biçimlendirip, coşturan sanattır, bir rehberdir; insan(lık) ı farklı zamanlara, mekânlara, ufuklara götürebilme gücüdür. Onda izlediğimiz düşler, gerçeklikle iç içe geçer ve hayatımızın birer parçası hâline gelir.

Bir şey daha: "(Post-modern karşıtı kuramcılar... yeni çağdaş toplumsal gerçekliği) Jean Baudrillard'ın vurguladığı gibi, görsel ve sinemasal bir çağ olarak nitelendirmektedirler. Bu bağlamda, sinema, çağdaş toplumsal krizi, kargaşayı, şiddeti ve parçalanmışlığı yansıtmada diğer tüm sanatların önüne geçmiştir." [12] Kolay mı? Sinema, kitlelere ulaşan bir sanat formudur; duyguları tetikler, düşleri canlandırır, farklı dünyalara pencere açarken, o, bir araçtır; bizi bir araya getirir, etkiler ve değiştirir.

Tam da bunun için Jean-Luc Godard, sinemanın sadece bir düş ya da hayal ürünü olmadığını, hayatın kendisi olduğunu söyler. V. İ. Lenin, sinemanın en etkili sanat dalı olduğuna dikkat çekerken; Gilles Deleuze de, sinemayı felsefi yaratımın düşünsel eylemi olarak tanımlar.

Sinema insan, doğa ve yaşamla ne kadar derinden bağlar kurarsa o kadar yüzeysellikten kurtulup, estetik nitelik kazanır. Duyguları, düşünceleri sinematografik imgelere dönüştürürken; insan(lık)a sınırsız bir hayal gücünün kapılarını açar. İnsan(lar)ı sarsmak ister. Alışıldık görme, düşünme, konuşma biçimlerini kırar.

"Yedinci sanat" olarak değerlendirilen sinema, dünyaya yedi pencereden bakarken; imgenin ya da gerçeğin izleyicideki kalıntısıdır.

Sinema seyirciye göremediğini gösterme, hissettirme ya da görünenin ardındaki görünmeyen anlamı sezdirme gibi farklı işlevleri üstlenen; kimi zaman ideolojik bir aygıt, düşünce aktaran ya da propaganda yapan bir araç olarak görülür.

Tarihin, kültürün öğelerini içererek kendi kültür ve gerçekliğini inşa eden, insanı anlatan ve gözlemleyen, insanın iç bunalımlarını açığa vurup işleyen, duygulandıran, düşündüren kimi zamansa zıtların diyalektik mücadelesi olarak görülen bir sanat biçimi olmuştur.

"Sanat var olan dünyaya karşı bir öfke uyandırmalı: politik bir duygu olarak öfke. Ama bununla da yetinmemeli. Bu dünyanın yıkımına yönelik bir arzu da uyandırmalı... Sanat mağduru isyânkara, mağdurun ıstıraplarını adil bir dünya umuduna dönüştürür. Var olan dünya bizlere mümkün olan dünyaların en iyisiymiş gibi sunuluyor. Daha da kötüsü, sunulan bu dünya memnuniyetle kabulleniliyor. Sanat bu hoşnutluğa itiraz eder. İtirazını 'bütün zamanların hoşnutsuzları' adına dile getirir," [13] vurgusundaki üzere...

VE...

Son bir şey daha...

Fransız Devrimi'nin ilk yıllarında kızıl bayrak, dağılmadıkları takdirde ateş açılacağı konusunda göstericileri uyarmak için jandarma tarafından kullanılan bir sıkıyönetim işaretiydi.

Ancak, Haziran 1792'de Jakoben gazeteci Jean-Louis Carra, kızıl bayrağın üzerine siyah harflerle "Yürütme Gücünün İsyanına Karşı Halk Egemenliğinin Sıkıyönetimi" yazdı. Böylece kızıl bayrak devrimin sancağına dönüştü.

O gün bugündür kırmızı, zulme karşı mücadelenin ve eşitlik ilkesine dayanan toplumsal bir örgütlenme arayışının simgesi olageldi. [14]

Sinemaya düşen de tam budur; hem de, "Hakikât, kan, ter ve gözyaşı meselesidir, savunmasız bir anımızda saldıran ve bizi uçuruma bakmaya zorlayan bir şeydir. Bir düşünme meselesi değil, var oluş meselesidir, yaşama meselesidir. Kitaplarla değil, kanla..." [15] kararlılığıyla...

27 Haziran 2024, İstanbul

NOTLAR

[1] Pier Paolo Pasolini

[2] Bkz: i) Temel Demirer, "Politik Sinema İhtiyacı Büyürken", Kaldıraç Dergisi, No:201, Nisan 2018... ii) Temel Demirer, "Ütopya Kaybına Karşı Politik Sinema", Ümüş Eylül Kültür-Sanat Dergisi, No:47, Nisan-Mayıs-Haziran 2023... iii) Temel Demirer, "Sinema Hayattır, Hayat da Sinemadır", Ümüş Eylül Kültür-Sanat Dergisi, No:42, Ocak-Şubat-Mart 2022... iv) Temel Demirer, "Sinema Harekettir; Durdurulamaz!", Ümüş Eylül Kültür-Sanat Dergisi, Yıl:13, No:52, Temmuz-Ağustos-Eylül 2024... v) Temel Demirer, " Sinemanın Gücü", Güney Dergisi, No:108, Nisan Mayıs Haziran 2024... vi) Temel Demirer, "Sinema Büyüsü (ve Büyücüleri)", İnsancıl, Yıl:30, No:363, Ekim 2020; İnsancıl, Yıl:31, No:364, Kasım 2020... vii) Temel Demirer, "Sinema ile Yaratıcı Yönetmen(ler)", İnsancıl Dergisi, Yıl:22, No:263, Haziran 2012... viii) Temel Demirer, "Sinema ve Yönetmen(ler)", Güney Dergisi, No:79, Ocak Şubat Mart 2017... ix) Temel Demirer, "Unutamadığım Film(ler), Yönetmen(ler), Oyuncu(lar)", Sosyalist Mezopotamya, No:7, Şubat 2020... x) Temel Demirer, "Seni Çok Özleyeceğiz 68'li Godard", Kaldıraç Dergisi, No:256, Kasım 2022... xi) Temel Demirer, "Yapıtlarıyla Hafızalardan Silin(e)meyen Agnès Varda", Ümüş Eylül Kültür-Sanat Dergisi, No:36, Temmuz-Ağustos-Eylül 2020... xii) Temel Demirer, "... 'Gölge' ve ' Çığlık' ya da Theo'nun Yol'u...", Patika, No:77, Nisan-Mayıs-Haziran 2012... xiii) Temel Demirer, "Ömer Şerif'in Oyunculuğu", Kaldıraç, No:218, Eylül 2019... xiv) Temel Demirer, "Yeşilçam'lı Türk(iye) Sineması", Güney Dergisi, No:83, Ocak-Şubat-Mart 2018... xv) Temel Demirer, "Sinemanın Müstesna İsim: Metin Erksan", Kaldıraç Dergisi, No:206, Eylül 2018... xvi) Temel Demirer, "... 'Duvar'(lar)ı Aşan O; Hâlâ 'Umut'la 'Yol'da, Bizimledir", Güney Dergisi, No:92, Nisan-Mayıs-Haziran 2020... xvii) Temel Demirer, "... 'Derin Aşkların, Bağlılıkların, Hasretlerin, Şefkatin Şarkılarını Söyledi' Yılmaz Güney", Rojnameya Newroz, Nisan 2018... xviii) Temel Demirer, "... 'Yol'daki 'Mutlaka Kazanacağız,' diyen 'Umut'tu O...", Kaldıraç Dergisi, No: 257, Aralık 2022... xix) Temel Demirer, "Umudun Adı ve Devrime Çağrıydı Yılmaz Güney", Güney Dergisi, No:104, Nisan Mayıs Haziran 2023... xx) Temel Demirer, "Yılmaz Güney (ile Zulmün Yıldıramadıkları) Hakkında...", Güney Dergisi, No:61, Temmuz-Ağustos-Eylül 2012... xxi) Temel Demirer, "... 'İnsanlık İçin Komünizmden Başka Yol Var mı?' Derdi O...", Kaldıraç Dergisi, No:152, Şubat 2014... xxii) Temel Demirer, "Sinemamızın Dervişi: Aytaç Arman", Kaldıraç Dergisi, No: 214, Mayıs 2019... xxiii) Temel Demirer, "Eyyamcı Değil, Her Devirde İnsandı Tarık Akan", Kaldıraç Dergisi, No: 199, Şubat 2018... xxiv) Temel Demirer, "... 'Kel Mahmut Hoca' + 'Yaşar Usta' + 'Turşucu Kazım' + 'Ayyaş Emin'di O..." Kaldıraç Dergisi, No: 202, Mayıs 2018... xxv) Temel Demirer, "... 'Bizden' Biri: Fatma Girik", Güney Dergisi, No:100, Nisan-Mayıs-Haziran 2022... xxvi) Temel Demirer, "Kıpır Kıpır, Neşe Dolu 'Deli Kadın': Ayşen Gruda", İnsancıl Dergisi, Yıl:29, No:346, Mayıs 2019... xxvii) Temel Demirer, "NBC Sineması (mı?)", Kaldıraç Dergisi, No:206, Eylül 2018...

[3] Filozof Yönetmenler, Editörler: Azime Cantaş-İhsan Koluaçık, Ütopya Yayınevi, 2023, 255 sahife.

[4] Deniz Burak Bayrak, "Godard'ın Dünyası", Birgün, 31 Ekim 2023, s.13.

[5] Godard, J. L. (2023, 07 31), Makale ve Tezler. Sinematek TV: https://- sinematek.tv/godard-manifesto-jusqua-la-victoire-zafere-kadar

[6] Onat Kutlar, "Sinemada Alaturka Gerçeküstücülük", Gergedan Dergisi Gerçeküstücülük özel sayısı, Ağustos 1987, s.78.

[7] Ken Loach, Edouard Louis, Sanat ve Siyaset Konuşmaları, çev: Ayberk Erkay, Tellekt Yay., 2024.

[8] Herbert Marcuse, Karşı Devrim ve İsyan, çev: Gürol Koca-Volkan Ersoy, Ayrıntı Yay., 1998.

[9] Walter Benjamin, "Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilebildiği Çağda Sanat Yapıtı", Pasajlar içinde, çev: Ahmet Cemal, YKY, 2016.

[10] Sinemanın Aşil Topuğu/ zayıf noktası, kapitalist serbest piyasanın zorunluluklarına boyun eğ(diril)mesidir!

[11] Bertolt Brecht, Radyo Kuramı ve Sinema Üzerine, çev: Süheyla Kaya, Agora Kitaplığı, 2012.

[12] Metin Çolak, "Sinema ve Zeitgeist: Çağdaş Toplumsal Kriz ve Postmodern Sinemanın Yükselişi", 24 Mart 2015... https://e-skop.com/skopbulten/tezler-sinema-ve-zeitgeist-cagdas-toplumsal-kriz-ve-postmodern-sinemanin-yukselisi/2371

[13] Halil Turhanlı, Gerçekliğe ve Geleneğe Karşı, Encore Yay., 2015.

[14] Ronald Paulson, Representations of Revolution (1789-1820) (New Haven ve Londra: Yale University Press, 1983), s.17.

[15] John D. Kaputo, Hakikât/ Post-Modern Çağda Bilgelik, çev: Recep Yılmaz, Kapı Yay., 2022.

TİYATROYA ADANMIŞ BİR ÖMÜR:

Genco Erkal

MEHMET DESDE

Tiyatro ustası Genco Erkal 31 Temmuz 2024'te 86 yaşında yaşama gözlerini yumdu. Usta oyuncunun yaşama veda ettiği haberi, X sayfasında Nâzım'ın sözleri ile kamuoyuna şöyle duyuruldu:

"Hoşça kalın / dostlarım benim / hoşça kalın! / Sizi canımda / canımın içinde, / kavgamı kafamda götürüyorum. / Hoşça kalın! / Dostlarım benim / hoşça kalın!.. / Resimlerdeki kuşlar gibi / dizilip üstüne kumsalın, / mendil sallamayın bana. / İstemez... / Tek hecesiz elveda."

Genco Erkal deniz subayı bir babanın ve ilk dikiş ustalarından bir annenin çocuğu olarak 28 Mart 1938'de İstanbul'da yaşama gözlerini açar. Eğitime yatılı olarak Galatasaray Lisesi İlkokulu'nda başlar. Robert Kolej'de eğitimine devam eder. Robert Kolej'de pek çok kez sahneye çıkar, Shakespeare ve Moliere oyunlarında önemli roller üstlenir, oyunlar yönetir, ortak oyun çevirilerine katılır.

Liseyi bitirince tiyatrocu olmaya karar verdiğini ailesine açıklar. Ailesi bu isteğini kabul etmez, O'ndan başka bir seçenek daha istenir. O, ilgi alanlarından biri olan psikoloji bilimini seçer. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin ilgili kürsüsüne yazılır. Üniversiteyi 1967'de bitirir.

Yükseköğrenim gördüğü dönemde **Genç Oyuncular** topluluğunun bir elemanıdır. **Genç Oyuncular** 9 Ağustos 1957'de kurulur. Kurucuları, o yıllarda İstanbul Teknik Üniversitesi'nde öğrenci olan ve okullarının adını taşıyan amatör toplulukla oyun sergileyen, Aram Gümüşyan, Arif Erkin, Ergun Köknar ve Atila Alpöge'dir. Kısa süre içinde Genco Erkal, Mehmet Akan, Ani İpekkaya, Oya Kaynar (Başak) ve başkalarının da katılımıyla topluluk üyelerinin

sayısı otuz üçe yükselir. 1957-63 yıllarını kapsayan dönem "amatör tiyatroculuk" dönemidir. **Genç Oyuncular** hareketi tiyatroya Genco Erkal, Arif Erkin, Mehmet Akan, Ani İpekkaya, Çetin İpekkaya, Birkan Özdemir, Ergun Köknar, Çiğdem Selışık (Onat), Arto Berberyan, Yücel Tanyeri gibi sanatçıları kazandırır. Genco Erkal, profesyonel oyunculuğa, yoğun bir amatör tiyatro deneyimi sonrasında başlar. **"Şvayk"** rolü Genco Erkal'ın tiyatroda ünlenmesini sağlar.

Tiyatroda ilk yıllar

Özel tiyatroların revaçta olduğu yıllardır 1960'lı yıllar... Bu dönemde Yıldız ve Müşfik Kenter, Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda çalışmaktadır. Yıldız ve Müşfik Kenter, Ankara Devlet Tiyatrosu'ndan ayrılarak, İstanbul'a yerleşir ve Muhsin Ertuğrul'un oluşturduğu **Birleşmiş Oyuncular**'a katılır.

1959'da İstanbul'da **"Salıncakta İki Kişi"** ile Kenterler'de oyuna başlar. 1959-60 döneminde "Muammer Karaca Tiyatrosu"nda oynadıkları ikinci oyun ise daha önce Ankara Devlet Tiyatrosu'nda oynadıkları **"Çöl Faresi"**dir. Genco Erkal ilk kez bu oyunda rol alır. **"Çöl Faresi"** oyunu Genco Erkal'ın profesyonel tiyatrodaki ilk deneyimidir.

Kenterler, **"Çöl Faresi"**nden sonra Willis Hall'un yazarı olduğu **"Şarkının Sonu"** başlıklı yapıtını sahneler. Bu oyun yalnızca erkek karakterler için yazılmış olan bir oyundur. Bu oyunda yine Genco Erkal rol alır. Kenterlerin Muammer Karaca Tiyatrosu'nda oynadıkları oyunlar sonucu bir kadro oluşur. 1960-61 döneminde, bu kadro **Kent Oyuncuları** adını alır. **Kent Oyuncuları** Site Tiyatrosu'na geçiş yapar. Genco Erkal Site Tiyatrosu'nda da Claude Magnier'in **"Evdeki Yabancı"**, Harold Pinter'in **"Kapıcı"**, Jean Anouilh'un **"Antigone"** ve John William Van Druten'in **"Bahar"**ın da roller üstlenir.

Kent Oyuncuları,1961-62 döneminde Muammer Karaca Tiyatrosu'na geri döner. Bu dönemde, Michael Kanin'in **"Raşomon"**, Jean Anouilh'un **"Aşk Efsanesi"**, Marcel Achard'ın **"Aptal Kız"** oyunları sahnelenir. Sahnelenen bu her üç oyunda da Genco Erkal rol üstlenir. Bu dönemde Genco Erkal, sahnelenen Necati Cumali'nin **"Nalınlar"** oyununun dünya prömiyerinde **"genç âşık"** rolüyle profesyonel sahnede ilk kez bir Türk oyununda rol alır.

Genco Erkal'in ilk yönetmenliğini yaptığı oyun, 1962-63 döneminde Ionesco'nun **"Sandalyeler ve Ders"** oyunudur. 1962-63 dönemi Genco Erkal'ın amatörlükten profesyonelliğe adım attığı yıllardır.

"Aslan Asker Şvayk"

"Aslan Asker Şvayk" Çekoslovak yazar Jaroslav Hasek'in romanından Charles Apotheloz tarafından sahneye uyarlanmıştır. **"Şvayk"** bir halk insanıdır. Birinci Dünya Savaşı başladığında, Çekler, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yanında savaşa girer. **"Şvayk"** da kendisini asker üniforması içinde bulur. **"Aslan Asker Şvayk"**ın serüveni Birinci Dünya Savaşı boyunca sürer.

"Aslan Asker Şvayk" oyununu Aziz Nesin şöyle tanımlar: *"Şvayk sevimlidir, ama olumlu değildir. Severiz, acırız ama onun yaptıklarını, davranışlarını hiç de doğru bulmayız. (...) Matematikte eksi ile eksinin çarpımı nasıl artı sonuç verirse, olumsuz Şvayk'ın olumsuz kişilerle çatışması da bizde olumlu sonuç yaratır, bizi olumlu yönde düşündürür. Hasek, olumsuzla olumsuzun çatışmasından olumlu sonuç çıkarmakla, üçüncü boyutu olan bir yapıt yaratma olanağını elde etmiştir."* ("Bitmeyen Oyun Şvayk" Dostlar Tiyatrosu Dergisi, sayı 7).

"Şvayk"ın temel özelliği, budalalık ile kurnazlığın, bilmişlik ile bilgisizliğin, otoriter bir sistemin baskılarını benimsemek ile baskılara boyun eğmeme eğiliminin aynı insanın zihninde ve davranış biçiminde buluşmasının getirdiği bir kişiliktir. **"Şvayk"** rolü Genco Erkal'a verilir. Erkal, **"Şvayk"** karakterinin oyunculuğunu çok iyi canlandırır.

Genco Erkal, 1964-65 döneminde Refik Erduran'ın yazdığı ve Gülriz Sururi'nin başrolü oynadığı **"Direkler Arasında"** müzikalini sahneledikten sonra İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrolarına geçer. Şehir Tiyatrolarında geçen beş-altı ay içinde, Haldun Taner'in **"Eşeğin Gölgesi"** oyununu yazma aşamalarına katkıda bulunur. Şehir Tiyatrolarında sahnelenmesi düşünülen **"Oppenheimer Davası"**na çalışır. Shakespeare'in Coriolanus'unun **"Rumelihisarı"** oyunlarında figüranlık yapar.

"Bir Delinin Hatıra Defteri"

Rus yazar Nikolay Vasilyeviç Gogol'un **"Bir Delinin Hatıra Defteri"** adlı öyküsünü 1965'te tiyatroya uyarlar. **"Bir Delinin Hatıra Defteri"** tek kişilik bir oyundur. Daha sonraki yıllarda tek kişilik oyunlar Genco Erkal'la özdeşleşir. **"Bir Delinin Hatıra Defteri"** Ankara Sanat Tiyatrosu'nda uzun süre oynanır. Genco Erkal, 1965-66 döneminde Ankara Sanat Tiyatrosu'nda sahnelenen Türkiye prömiyerini yapan ilk "Deli" deneyimini şöyle anlatıyor:

"Oyunu okur okumaz vuruldum. Gogol'ün aynı adlı uzun öyküsünden uyarlanmış tek kişilik bir oyundu. Yıl 1965 ve

o zamana kadar ülkemizde tek kişilik oyun kavramı işitilmiş değildi. Oyundan Ankara Sanat Tiyatrosu'nun kurucusu ve sanat yönetmeni dostum Asaf Çiyiltepe'ye söz ettim. 'Hemen yarın başla provalara' dedi.

Ben bir yandan sabah okulda birinci sınıfları (Genco Erkal bu dönemde askerliğini yedeksubay bir öğretmen olarak Ankara'da yapmaktadır) okutmaya, öğleden sonraları da provaya

1965'te tiyatroya uyarlanan **Bir Delinin Hatıra Defteri** tek kişilik bir oyundur ve daha sonraki yıllarda tek kişilik oyunlar **Genco Erkal**'la özdeşleşir.

başlıyorum. Arada fırsat buldukça Bakırköy Akıl Hastanesi'nde ve Ankara psikiyatri kliniğinde konuyla ilgili incelemelerde bulunuyorum. Hocalarla, hastalarla konuşuyorum. Bu arada İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde tek dersten beklemeli öğrenci olduğumu da söyleyeyim.

Oyun zorlu, kolay kolay üstesinden gelinecek bir metin değil. 27 yaşındayım. Tiyatro çevrelerini bir merak sardı, ileri geri konuşuluyor. Son derece moral bozucu bir durum. Bu adam ne yapıyor? Rezil olacak. Tek kişilik tiyatroymuş. Nasıl yani? Olur mu öyle şey filan. Cahil cesareti işte. Gençlik. Balıklama atlıyorum. Bugün olsa belki de cesaret edemezdim.

Ama oyuna inanıyorum, onu iyi anladığımı düşünüyorum ve ben bunu beceririm diyorum. İkinci mesleğim olan psikologluk da çok işe yaradı tabii. Daha sonraki yıllarda başka yorumlar da gelecek ama burada oyuna bir klinik psikoloğu olarak yaklaşıyorum. Tipik bir paranoya ağırlıklı şizofreni vakası bu. Yazar giderek tırmanan hastalığın evrelerini adım adım izliyor, bunu hem dramatik hem de mizahçı bir anlatımla aktarıyor. Aynı zamanda hüzünlü ve şiirsel. Uzatmayalım, oyunun başladığı gece kıyamet koptu. O geceki alkışları unutamam. Bir iki gün içinde bir aylık biletler bitti. Övgü dolu eleştiriler, ödüller vb..." ("Deli'yle Yolculuk" Dostlar Tiyatrosu Program Dergisi, 2014).

"Rosenbergler Ölmemeli"

McCarthy, 1947-1957 yılları arasında Cumhuriyetçi senatördür. 1950'lerin ABD'si soğuk savaşın, komünistlerin baskı altına alındığı bir ülkedir. Bu dönemde, Sovyetler Birliği'ne karşı kışkırtmalar, silahlanma, ırkçılık, faşistleşme ABD'nin temel çizgisidir. ABD, 1945 Ağustos'unda Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atmıştır. Atom bombası tekeli bu dönemde ABD'ye aittir ve Sovyetler Birliği'ne karşı atom bombasını bir tehdit olarak kullanmaktadır. Sovyetler Birliği, 1949'da ilk atom bombası denemesini yapar. Sovyetler Birliği'nin atom bombası denemesi yapmasıyla birlikte, ABD'nin atom bombası tekeli kırılır. McCarthy, Rosenbergler hakkında bir komplo planını uygulamaya koyar. Komploya göre atom bombasının sırlarını Rusya'ya sattıkları gerekçesiyle Ethel-Julius Rosenbergler gözaltına alınır. Üç yıl süren göstermelik bir yargılamadan sonra Rosenbergler, 1953'te elektrikli sandalyede idam edilir.

"Rosenbergler Ölmemeli", Dostlar Tiyatrosunun Yapı Endüstri Merkezi'nin salonunda 1969-70 döneminde sunduğu üçüncü oyundur. Fransız yazar Alain Decaux'un bu eseri Şubat 1970'te seyirci karşısına çıkar. Rosenberg soyadını taşıyan karı kocayı Dostlar Tiyatrosuna konuk sanatçı olarak çağrılan Ayla Algan ve Genco Erkal, avukatlarını Şevket Altuğ, tanık David Greenglass'ı

Rosenbergler Ölmemeli, 1970.
Şevket Altuğ, Genco Erkal, Arif Erkin, Mehmet Akan, Ayla Algan.

Halit Akçatepe oynar.

Dostlar Tiyatrosu, kuruluşundan itibaren belgesel nitelikli oyunlara özel bir önem verir. Belgesel nitelikli oyunların ilki **"Rosenbergler ölmemeli"** oyunudur. Oyunun yönetmeni Genco Erkal'dır. O, S. Günay Akarsu'nun kendisiyle yaptığı bir söyleşide, oyunun aslında bir aile dramı gibi işlendiğini, Dostlar Tiyatrosunun ise oyunu sahnelerken, arka düzlemdeki politik boyutu öne çıkardığını söyler ve şöyle der:

"Ali Tahsin ile yaptığımız dramaturji çalışmalarının sonunda, bu dramı doğuran sebepleri ortaya çıkarmaya karar verdik. Oyunun sonuna ve başına eklediğimiz belgelerle bunu sağlamaya çalıştık. Oyunu Amerikan toplumunun o günkü politik ortamı içinde verdik. Böylece oyunu bireysel bir dram olmaktan çıkarıp, ona toplumsal ve politik bir derinlik kazandırmak istedik. Gene de alttaki bireysel dramı yok etmedik. Kuru bir belgesellik istemedik." ("Genco Erkal ile Konuşma", Tiyatro 70, Mart 1970, s. 25) **"Rosenbergler ölmemeli"**, Dostlar Tiyatrosu'nun serüveni içinde özel bir yere sahiptir. Bu yapımdaki yönetmenliği nedeniyle Genco Erkal En İyi Yönetmen ödülünü (İlhan İskender Ödülleri) alır.

"Havana Duruşması"

Amerikan emperyalizmi, 1959'da zafere ulaşan Küba Devrimi'ni yok etmek için her yola başvurur. ABD, 3 Ocak 1961'de, Küba hükümetiyle diplomatik ilişkilerini keser. Birkaç gün sonra adanın yakınlarında, 40 binden fazla asker ve içlerinde 2 nükleer denizaltı da bulunmak üzere 150 gemiden oluşan bir deniz gücüyle askeri tatbikat yapar. Aralık 1960'ta, Küba hükümeti ABD'nin askeri müdahale tehdidi karşısında, ülke çapında seferberlik ilan eder. 15 Nisan 1961 sabahı, Nikaragua'da, Puerto Cabezas'da ki bir üsten kalkan sekiz ABD B-26 bombardıman uçağı, Ciudad Libertad, San Antonio de Los Bafios ve Santiago de Küba havaalanlarına saldırılar düzenler. 17 Nisan'da ABD'lilerin Pluto Operasyonu kod adını verdiği işgal gerçekleşir. Paralı askerlerin oluşturduğu ve 2506. Tugay adı verilen işgalcilerin sayısı 1500 kişidir. Tugay, Puerto Cabezas'tan, beş ABD savaş gemisi ile yola çıkar, bu beş gemiye ABD donanmasına ait başka gemiler de eşlik eder.

Las Villas eyaletinin güney kıyılarında yer alan bir bölge olan Domuzlar Körfezi'nin Playa Girôn ve Playa Larga noktasından işgalciler karaya çıkar. Hedefleri kıyıda bir mevzi ele geçirmek ve sonrasında ABD'nin doğrudan askeri müdahalesini talep etmek ve karşı devrimci bir geçici hükümet ilan etmektir.

Küba halkı paralı askerlere, ABD'nin donanma birliklerine, tanklarına, uçaklarına karşı savaşır. İşgalciler, 72 saatten daha kısa bir süre içinde yenilgiye uğrar. 89 paralı asker öldürülür, 250'si yaralanır, 1197'si esir alınır. Tarih, 19 Nisan 1961'dir. Küba tarafında yüzlerce yaralı vardır, 157 Kübalı yaşamını yitirir. Beş gün sonra, ABD Başkanı John F. Kennedy, başarısız olan Küba işgalinde ABD'nin sorumlu olduğunu, kamuoyu önünde kabul eder.

Dostlar Tiyatrosu, 1970-71 döneminin sonuna doğru **"Havana Duruşmasını"** sahneler. Oyun Hans Magnus Enzens-

Havana Duruşması, 1971.
Ayberk Çölok, Jale Altuğ, Umut Bugay, Metin Tekin, Genco Erkal, Zeki Yurtbaşı, Öcal San, Deniz Çakır.

Oynadığı Tiyatro Oyunları

1964 – Sırça Kümes: Tennessee Williams – Kent Oyuncuları.
1964 – Otello: William Shakespeare – Gülriz Sururi – Engin Cezzar Tiyatrosu.
1964 – Keşanlı Ali Destanı: Haldun Taner – Engin Cezzar – Gülriz Sururi Tiyatrosu.
1965 – Arturo-Ui'nin Önlenebilir Tırmanışı: Bertolt Brecht – Ankara Sanat Tiyatrosu.
1965 – Keloğlan: Birkan Özdemir – Ankara Sanat Tiyatrosu.
1966 – Durdurun Dünyayı İnecek Var: Anthony Newley ve Leslie Biriousse – Ankara Sanat Tiyatrosu.
1969 – Ha Me Ka Ha Ha Pe: Ali Tahsin – Dostlar Tiyatrosu.
1969 – Durdurun Dünyayı İnecek Var: Anthony Newley, Leslie Bricusse – Dostlar Tiyatrosu.
1969 – Rosenbergler Ölmemeli: Alain Decaux – Dostlar Tiyatrosu.
1970 – Nekrasof: Jean-Paul-Sartre – Dostlar Tiyatrosu.
1970 – Asiye Nasıl Kurtulur? Vasıf Öngören – Dostlar Tiyatrosu.
1970 – Havana Duruşması: H. M. Enzensberger – Dostlar Tiyatrosu.
1971 – Aslan Asker Şvayk: Jaroslav Hasek – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
1971 – Zemberek: Başar Sabuncu – Dostlar Tiyatrosu.
1971 – Soruşturma: Peter Weiss – Dostlar Tiyatrosu.
1971 – Analık Davası: Bertolt Brecht – Mehmet Akan – Dostlar Tiyatrosu.
1972 – Abdülcanbaz: T. Selçuk – M. Akan – E. Ardıç – G. Erkal – M. Koper – Dostlar Tiyatrosu.
1973 – Azizname: Aziz Nesin – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
1973 – Şili'de Av: Orhan Asena – Dostlar Tiyatrosu.
1973 – Büyük Dümen: Art Buchwald – Dostlar Tiyatrosu.
1974 – Alpagut Olayı: Haşmet Zeybek – Dostlar Tiyatrosu İşçi Kolu – Dostlar Tiyatrosu.
1974 – Kerem Gibi: Nâzım Hikmet – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
1974 – Düşmanlar: Yavuzer Çetinkaya – Maksim Gorki – Dostlar Tiyatrosu.
1975 – Ezenler Ezilenler: Mehmet Akan – Dostlar Tiyatrosu.
1975 – Ortak: Bilgesu Erenuz – Dostlar Tiyatrosu.
1975 – Sabotaj Oyunu: Macit Koper – Dostlar Tiyatrosu.
1976 – Bitmeyen Kavga: John Steinbeck – Dostlar Tiyatrosu.
1976 – Gün Dönerken: Yavuzer Çetinkaya – Dostlar Tiyatrosu.
1977 – İkili Oyun: Bilgesu Erenus – Dostlar Tiyatrosu
1977 – Devrik Süleyman: Aydın Engin – Dostlar Tiyatrosu
1978 – Brecht – Kabare: Bertolt Brecht – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
1979 – Kafkas Tebeşir Dairesi: Bertolt Brecht – Dostlar Tiyatrosu.
1980 – Her gün Yeni Baştan: N. Hikmet – A. Nesin – H. Taner – B. Brecht – Dostlar Tiyatrosu.

berger'in gerçek tutanaklardan yola çıkarak yazdığı bir mahkeme oyunudur. **"Havana Duruşması"** Domuzlar Körfezi çıkartmasında tutuklanmış askerlerin televizyonla bütün dünyaya izletilen duruşmasıdır. Oyun, Genco Erkal ve Umur Bugay tarafından sahnelenir. Sahne metnine bir ön oyunun eklenmesiyle, Küba Devrimi anlatılır.

"Havana Duruşması" sahnelenişinden bir buçuk ay sonra Mayıs 1971'de Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yasaklanır. Oyunun **Dostlar Tiyatrosu** tarafından kendi istekleriyle kaldırdığı ilan edilir. **"Havana Duruşması"** **Dostlar Tiyatrosu**'nun yasaklanan ilk oyunudur. Dostlar Tiyatrosu, 1975'te önemli bir değişiklik yapmadan oyunu bir kez daha sahneler.

Dostlar Tiyatrosu

Fırtınalı yıllardır '60'ların sonları. 68'in etkileri ülkelerimizde de yankılanır. O, askerlik görevini tamamladıktan sonra yurtdışına çıkar ve şöyle der: *"1968 yılı bu, Avrupa'da yer yerinden oynuyor. Paris sokaklarında barikatlar kuruldu. Benim Prag'dan ayrıldığımın ertesi günü Sovyet tankları kente girdi. Avignon Festivali'nde Paris ayaklanmasının devamı doludizgin sürdü gitti. Aynı heyecanı yıllar sonra bir de Gezi'de yaşayacağız. Müthiş bir birikimle ülkeye dönüyorum. Tiyatromuzu kuracağız, ama para yok. Kuruluş için anapara sağlamak adına "Bir Delinin Hatıra Defteri"ni yeni bir yorumla sahnelemeyi düşündüm.*

Aklımda hep Avrupa'da izlediğim yoğun politik tiyatro havası. Bu durumda ister istemez ikinci Deli yorumu daha politik, daha Brechtçi bir yaklaşım oluyor. Metin Deniz'in sahne tasarımı epik gerçekçi, daha çok Aksentiy İvanoviç'in hastalığını

1981 – Ağrı Dağı Efsanesi: Yaşar Kemal – Dostlar Tiyatrosu.
1983 – Galileo Galilei: Bertolt Brecht – Dostlar Tiyatrosu.
1984 – Yalınayak Sokrates: Maxwell Anderson – Dostlar Tiyatrosu.
1985 – Yaz (oyun): Edward Bond – Dostlar Tiyatrosu.
1986 – Ben, Bertolt Brecht – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
1987 – Bay Puntila ile Uşağı Matti: Bertolt Brecht – Dostlar Tiyatrosu.
1988 – Üzbik Baba: Alfred Jarry – Orhan Duru – Dostlar Tiyatrosu.
1989 – Buruk Ezgi: Vaclav Havel – Dostlar Tiyatrosu.
1990 – Merhaba: Aziz Nesin – Haldun Taner – Nâzım Hikmet – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
1990 – Aslan Asker Şvayk: Jaroslav Hasek – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
1991 – Sevdalı Bulut: Nâzım Hikmet – Mehmet Ulusoy – Dostlar Tiyatrosu.
1992 – Bir Delinin Hatıra Defteri: Nikolay Vasilyeviç Gogol – Dostlar Tiyatrosu.
1993 – İnsanlarım: Nâzım Hikmet – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
1994 – Birtakım Azizlikler: Aziz Nesin – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
1995 – İçimdeki Çığlık: Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
1996 – Simyacı: Paulo Coelho – Dostlar Tiyatrosu.
1997 – Yosma: Bertolt Brecht – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
1998 – Yalınayak Sokrates: Maxwell Anderson – Dostlar Tiyatrosu.
1999 – Can (oyun): Can Yücel – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
2000 – Oyuncu: Tankred Dorst – Dostlar Tiyatrosu.
2001 – Yarışma: Laurent Baffie – Umur Bugay – Dostlar Tiyatrosu.
2002 – Yaşasın Savaş: Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
2003 - Fay Hattı: Behiç Ak – Dostlar Tiyatrosu.
2004 – Buluşma: Terry Johnson – Dostlar Tiyatrosu.
2005 – Aymazoğlu ile Kundakçılar: Max Frisch – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
2006 – Oyun Sonu: Samuel Beckett – Dostlar Tiyatrosu.
2007 – Sivas '93: Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
2008 – Marks'ın Dönüşü: Howard Zinn – Dostlar Tiyatrosu.
2009 – Kerem Gibi: Nâzım Hikmet – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
2010 – Nereye Gidiyoruz: Aziz Nesin – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
2011 – Ben Bertolt Brecht: Bertolt Brecht – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
2017 – Göçmenleeeer: Matei Visniec – (Yön.: Genco Erkal) – Kenter Tiyatrosu.
2017 – Yaşamaya Dair: Nâzım Hikmet – Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
2018 – Merhaba: Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.
2021 – 2022 – Şahdamarım: Genco Erkal – Dostlar Tiyatrosu.

tetikleyen sosyo-ekonomik nedenler üstünde duruyoruz. Sahnede soba üstünde pişirilen ve dumanı tüten çorbalar, elle yıkanmış, kurumakta olan çamaşırlar, yamanan delik çoraplar, soğuktan buz tutmuş camlar, iyice göze batan sefalet var. Oyun bambaşka bir boyut kazanıyor böylece. Gene kapalı gişe oynuyoruz ve yıllar boyu Dostlar Tiyatrosu'nda kullanacağımız ışık ve ses sistemini, teknik altyapımızı oluşturuyoruz. Ne bereketli adammış bu Gogol'ün Deli'si." ("Deli'yle Yolculuk" Dostlar Tiyatrosu Program Dergisi, 2014).

Genco Erkal ve arkadaşları, **Genç Oyuncular**'ın sanatsal çizgisini devam ettirme ilkesiyle 1969'da Harbiye Yapı Endüstri Merkezi'nde Dostlar Tiyatrosu'nu kurar. Dostlar Tiyatrosu'nun ilk oyunu Atila Alpöge'nin Hasan Tahsin adıyla kaleme aldığı **"Ha Me Ka Ha Ha Pe"**dir. Dostlar Tiyatrosu'nu kuran sanatçıların amacı Anadolu'da tiyatro yapmaktır. Halk ozanlarının söyleminden esinlenerek tiyatro adını **Dostlar** koyarlar. Genco Erkal, Mehmet Akan, Şevket Altuğ, Arif Erkin, Nurten Tuç ve Ferit Erkal'ın da yönetici ve işletmeci olarak çalışacağı kurucu ekip, Genco Erkal'ın önerisi üzerine yarı ödenekli bir bölge tiyatrosu oluşturmak için buluşur. Adana'ya yerleşmeyi düşünen **Dostlar Tiyatrosu**'nun kurucuları, tiyatroları için belirledikleri ilerici-toplumcu anlayışı sürdürebilme yolunda bir destek göremez. **Dostlar Tiyatrosu** bu kez başka bir seçeneğe yönelir. Örgütlü işçi sayısının en yoğun olduğu İstanbul'da tiyatro yapacaklardır. Mehmet Akan'ın **"Beşinci Yaşımız"** başlıklı yazısında belirttiği gibi, amaçları *"devrimci bir sendikaya bağlanıp, işçiyle bütünleşmiş bir tiyatro olmak"*tır. Ancak, bu plan da gerçekleşemez.

Dostlar Tiyatrosu'nun

amacı, toplumun ve sanatın demokratikleşmesine katkıda bulunmak, resmî ideolojiye karşı bir sahne söylemi yaratmak, bilinçli bir amaç doğrultusunda oyun repertuvarı oluşturmak; seyirciyi yeni yazarlarla buluşturmak; yerli oyun yazarlarının ürünlerine sahip çıkmak, tiyatroya ulaşamayan toplumsal kesimlere oyunları götürmektir.

Dostlar Tiyatrosu, olayları ve kişileri irdelemeyi amaçlar. Bilinen ve sevilen oyunlar yerine, seyirciyi dünyada ve toplumda olan bitenleri sağlıklı bakış açılarından gözlemlemeye, daha önce üstünde düşünülmeyen sorunlara ve ilişkilere eğilmeye yönelten oyunlar seçilir. Belgesel tiyatroya özel bir önem verilir. Alain Decaux'nun "**Rosenbergler Ölmemeli"**, Enzensberger'in "**Havana Duruşması"**, Peter Weiss'ın "**Soruşturma"** adlı oyunları sahnelenir. Şili askeri faşist darbesinde öldürülen Allende'nin irdelendiği Orhan Asena'nın "**Şili'de Av"** ve ülkelerimizde bir kömür madeni grevini anlatan "**Alpagut Olayı"** oynanır.

Ülkelerimiz sanatçıları ve edebiyatçılarının eserleri de tiyatroya uyarlanır. Çizgi-roman "**Abdülcanbaz**", Aziz Nesin'den "**Aziz**name", Nâzım Hikmet'in şiirlerinden yola çıkarak kotarılan ve bir şiir-tiyatro denemesi olan "**Kerem Gibi**", Yaşar Kemal'in "**Ağrıdağı Efsanesi**", "**Merhaba"**, "**Birtakım Azizlikler"**, Nâzım Hikmet'ten uyarlanan "**Sevdalı Bulut"**, "**İnsanlarım"** ve Can Yücel'den uyarlanan "**Can"** gibi oyunlar sahnelenen oyunlar arasındadır.

Dostlar Tiyatrosu, Gorki'nin "**Düşmanlar"**, Sartre'nin "**Nekrassov"**, Edward Bond'un "**Yaz"**, Vaclav Havel'in "**Largo Desolato"**, Tankred Dorst'tan "**Oyuncu" (Ben, Feuerbach)** gibi, dünya tiyatrosunun seçkin örnekleri seyirciye sunulur. Ülkelerimizin toplumsal, siyasi, ekonomik sorunları ve bu olayları irdeleyen yazarlarla işbirliği yapılarak, birçok yeni oyun sahnelenir. Vasıf Öngören'den "**Asiye Nasıl Kurtulur?"**, Başar Sabuncu'dan "**Zemberek"**, Bilgesu Erenus'tan "**Ortak"** ve "**İkili Oyun"**, Macit Koper'den "**Sabotaj Oyunu"**, Yavuzer Çetinkaya'dan "**Gün Dönerken"**, Behiç Ak'tan "**Fay Hattı"** gibi oyunlar sahnelenen oyunlar arasındadır.

Dostlar Tiyatrosu, sahnelediği oyunlarla toplumu düşünmeye, sorgulamaya iter. Sahnelemede ve oyunculukta göstermeci biçimi benimseyen **Dostlar Tiyatrosu**, Bertolt Brecht'in yapıtlarına da özel önem verir. "**Kafkas Tebeşir Dairesi", "Galileo Galilei", "Bay Puntila ve Uşağı Matti"** oyunlarının yanı sıra, şiir, şarkı ve öykülerden oluşan "**Brecht-Kabare", "Ben Bertolt Brecht"** ve "**Yosma"** adlı müzikli gösteriler de sahnelenir.

Dostlar Tiyatrosu'nun oyunları içinde Bertolt Brecht oyunlarının, uyarlamalarının ve Brecht şarkıları önemli bir yer tutar. Genco Erkal, Nâzım'dan Yunus Emre'ye, Mevlana'dan Karacaoğlan'a, Namık Kemal'den Yahya Kemal'e, Cemal Süreya'dan Edip Cansever'e vb. birçok ozanın şiirlerini sahneye yansıtır. O, Nâzım ve Brecht hakkında şöyle der:

"Biz '60 kuşağıyız. '68 kuşağından bir önceki kuşağız. Bizler üniversitede öğrenciyken 27 Mayıs oldu ve bugüne kadar da demokrasimiz hemen her on yılda bir kazaya uğrayarak devam etti. O güne kadar yasaklanmış düşüncelerin yavaş yavaş ortaya döküldüğü bir dönemin kuşağıyız. 1960'lar benim ilk tiyatroculuk yıllarım ve aynı zamanda toplumun da sola ve Marksizm'e, sosyalizme açıldığı yıllar. Bu süreçte tabii ki bu ideolojilerin tiyatroya, edebiyata yansımasında iki isim çok önem kazanıyor; biri Bertolt Brecht, diğeri Nâzım Hikmet. Çünkü o güne kadar yasak olan fakat kitleleri yeniden peşinden koşturacak kadar heyecanlandıran bu dünya görüşü en parlak sözcülerini bir Alman bir de Türk ozanda buluyor. Her ikisi de hem oyun yazarı hem ozan. Bizi o yıllarda Nâzım'la Brecht'in bu kadar etkilemesinin nedeni şuydu sanırım: İnsanlar bilgiye açtı ve her ikisi de insanların öğrenmek istedikleri birtakım düşünceleri en güzel biçimde aktaran, dile getiren şairlerdi. '60'lı yıllarda tiyatronun işlevi hakkında iki temel görüş vardı. Bir kesim "tiyatro güzel sanattır" diyor, bir diğer kesim ise "tiyatro, gündüzleri canları sıkılan, yorulan insanların akşamları hoş vakit geçirecekleri bir eğlencedir" görüşünü savunuyordu. Tiyatronun toplumsal bir işlevi hatta politik bir görevi olduğu gerçeği yadsınıyordu. Özellikle bizim gibi az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde nasıl ki aydınların görevi bir anlamda toplumu aydınlatmaksa, tiyatronun görevi de toplumu aydınlatmaktır, onlara bir takım parkurlarda doğru yolu göstermek, onları eğitmektir. Tiyatronun böyle yaşamsal bir işlevi olduğunun bilincine biz 1960'larda vardık ve şu bir gerçek ki o dönem yalnız bizim ülkemizde değil, bütün dünyada tüm sanatların genelde politikleştiği bir dönemdir ki o on yılın sonunda 1968 yılında dünyada büyük bir sosyal patlama olmuştur. Vietnam savaşına bağlı olarak Fransa'da, Amerika'da gençler ayaklanmışlardır. Üniversiteli gençler Sorbonne Üniversitesini veya Jean Louis Barrault'un Odeon Tiyatrosu'nu resmen işgal ediyorlar ve "sizin iktidarınızdan bıktık, bundan sonra bizim istediğimiz olacak" diyorlar. Yani genç kuşakların dünyanın gidişinden

mutlu olmayarak isyan ettiği, kurulu düzeni değiştirmek için harekete geçtiği müthiş coşkulu bir dönemdir gerçekten. 70'li yılların aşağı yukarı sonuna kadar da sarkan bir harekettir bu. Bütün sanatların çok politize olduğu bir dönemdir. Belki bu yüzden Brecht de Nâzım da şair olarak bizim tiyatromuzda da çok ağırlık kazandı. Çünkü Dostlar Tiyatrosu politik bir tiyatro yapmak üzere kurulmuştu yani bizim Nâzım'la buluşmamız çok doğal bir durum olarak gelişti. (...)

Benim Nâzım Hikmet'le olan gönül bağıma gelince: O sıralarda genç bir tiyatrocuyum. Yıldız ve Müşfik Kenter'le çalışıyorum. Yeni profesyonel olmuşum. Sanat yönü ağır basan oyunlar oynuyoruz. Zaman zaman da hafif, eğlendirici oyunlar koyuyoruz sahneye. Yani, daha o zamandan şunu öğrendik ki bir özel tiyatronun gişe yapabilmesi, ayakta durabilmesi için mutlaka biraz taviz vererek bir denge kurması gerekiyordu. Bir yandan Anouilh, Ionesco oynarken, arkasından bir bulvar komedisi oynayabiliyorduk. Bu dengeyi tutturmak zorundaydık. Bu çalışmalar arasında Nâzım Hikmet'e karşı müthiş bir tutku oluştu bende. Tiyatronun dışındaki zamanlarımda arkadaşlarla oturup onun şiirlerini okuyoruz birbirimize. Coşuyoruz, duygulanıyoruz, tartışıyoruz. Giderek, "bu duygularımı mutlaka birileriyle paylaşmam lazım. Sadece iki üç kişilik bir arkadaş çevresinde kalmamalı bunlar, bu dizeleri geniş bir kitleye taşımalıyım" düşüncesi oluştu. Daha o zamanlar Nâzım'ın oyunları basılmamıştı, onu oyun yazarı olarak bilmiyordum. 1975 yılında "Kerem Gibi" adlı çalışmamla ilk kez şiirden tiyatro yapmaya karar verdim. Çok iddialı konuşmak istemiyorum, ama bildiğim kadarıyla, "Kerem Gibi" doğrudan doğruya şiirlerden oluşan, bir şairin kendi öz yaşam öyküsünü sahnede kendi şiirleriyle, başka hiçbir şey katmadan anlatan dünyada belki de ilk örnek. Dünya tiyatrosunu olabildiğince takip ediyorum, daha önce böyle bir çalışma duymadım. Sonraları ülkemizde benzeri denemeler yapıldı; mesela Orhan Veli, Yahya Kemal üstüne oyunlar gibi. Bu tür seyirci tarafından çok sevildi. Ben de Nâzım'ın şiirlerinden üç, dört ayrı oyun yaptım. Daha sonra Brecht'in şiirlerinden, şarkılarından buna benzer ama kabare yönü ağır basan bir gösteri hazırladım. Brecht şiirlerinden oluşturduğum bu çalışma yurtdışında yapılmıştı. Biliyorsunuz, Can Yücel'in şiirlerinden de bir tiyatro eseri oluşturdum. Az önce de dediğim gibi, bu yapıtlar sevildi ve Nâzım Hikmet'in şiirlerinin tiyatroda insanları ne denli etkileyebildiğini de aradan geçen 27 yıl içinde yurtiçinde ve yurtdışında bu oyunları yüzlerce kez oynayarak kanıtladım. Bu şiirleri sadece tiyatro sahnesinde değil anma gecelerinde, mitinglerde, siyasi toplantılarda, açık havada, kapalı salonlarda her yerde söyledim, oynadım. Her yerde de aynı derecede etkili oldular." (Genco Erkal: Tiyatroda Nâzım Hikmet Şiirleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü'nde 15 Mart 2002'de verdiği Konferanstan)

Filmleri

1974 – Bir Delinin Hatıra Defteri: TV filmi.
1982 – Faize Hücum: Zeki Ökten.
1982 – At: Ali Özgentürk.
1983 – Hakkâri'de Bir Mevsim:
Erden Kral – Dostlar Tiyatrosu
1988 – Keşanlı Ali Destanı (TV filmi): G. Erkal.
1990 – Camdan Kalp: Fehmi Yaşar.
2008 – Pazar, Bir Ticaret Masalı: Ben Hopkins.
2010 – Prensesin Uykusu: Çağan Irmak.
2016 – Üvey Evlat (Kendisi) Sinema Filmi.
2017 – 7YÜZ (Serhat (I. Bölüm)) (TV Dizisi)

Dostlar Tiyatrosu 2013'te Gezi direnişinden sonra salonu olmayan bir tiyatrodur. Karaca Tiyatrosu'ndan çıkarıldıktan sonra, Genco Erkal İstanbul'u ve diğer kentleri durmadan dolaşır. Gezi direnişinden sonra devletin özel tiyatrolara verdiği ödenek de kesilir.

Genco Erkal sadece **Dostlar Tiyatrosu**'na damga vurmakla kalmaz. O, birçok filme de imza atar. **"At"**, **"Faize Hücum"**, **"Camdan Kalp"**, **"Hakkâri'de Bir Mevsim"**, **"Pazar 2008"**. **"At"** ve **"Faize Hücum"** filmleriyle iki ayrı Altın Portakal Ödülünü alır. TRT Televizyonu için Haldun Taner'in ünlü müzikli oyunu "**Keşanlı Ali Destanı**"nı yönetip ve oynar. Değişik yıllarda birçok kez "yılın en iyi erkek oyuncusu", "en iyi tiyatro yönetmeni" seçilir, yaşam boyu başarı ödülleri kazanır.1982 ve 1983 yıllarında "en iyi sinema oyuncusu" olarak Antalya Film Festivali'nde iki kez Altın Portakal alır. 1993-1998 yılları arasında, Paris'te ve Avignon Festivali'nde Nâzım Hikmet'ten "**Sevdalı Bulut"**, Philippe Minyana'dan "**Ou vas-tu Jérémie?"** ve Paulo Coelho'nun

romanından uyarlanan "**Simyacı**"yı Fransızca oynar.

Sonuç

Tiyatroda "tek kişilik oyun" denilince akla önce Genco Erkal gelir. Ardından da **"Bir Delinin Hatıra Defteri"** gelir**. "Deli"**, ülkelerimizde sahnelenen ve Genco Erkal'ın sunduğu ilk tek kişilik oyundur. **"Deli"**, Genco Erkal'ın oyunculuk serüveninde "tek kişilik" oyunlar geleneğinin başlangıcıdır. Genco Erkal'ın, **"Deli"** dışında sahneye getirdiği bir başka tek kişilik çeviri oyun da 2008-2009 döneminde sahnelenen **"Marx'ın Dönüşü"**dür.

Genco Erkal, 65 yıl tiyatro sahnede kaldı. Tiyatroda kişisel başarıları nedeniyle kırk dolayında sanat ödülünün sahibi oldu. Her dönem birkaç oyunla birden sahneye çıkıp, dopdolu salonlarda seyircisiyle buluşmayı sürdürdü.

Genco Erkal, iyi bir tiyatrocunun tüm sanatlarla iç içe olması gerektiğinin bilincinde idi. O, müzikle, edebiyatla, sinemayla, resim sanatıyla sıkı bağlar kurdu. Okudu, öğrendi, özümsedi. Kültür altyapısını daha da sağlamlaştırıp tiyatro sanatına aktardı. Tiyatrosunu sürekli yeniledi, ileriye taşıdı. Kendisini "tiyatro insanı" olma yönünde geliştirdi. 65 yıl boyunca tiyatro eylemi içinde dimdik ayakta kalmayı sürdüren bir usta, tiyatronun en güçlü maratoncusu oldu.

Genco Erkal, dramatik oyunculuk tekniklerini Yıldız ve Müşfik Kenter gibi ustalarla birlikte çalıştığı dönemde geliştirdi. Yurtdışında gözlemlediği epik tiyatro oyunculuğu ise Asaf Çiyiltepe'yle yaptığı çalışmalarla biçimlendirdi. Oyuncu olarak 1963'te Arena Tiyatrosu yapımı **"Aslan Asker Şvayk"** ile ünlendi. 1964'te Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu'nda sahnelenen **"Keşanlı Ali Destanı"** oyununun yönetmeni olarak ustalar arasına katıldı. 1965-67 döneminde ise Ankara Sanat Tiyatrosu çalışanıdır.

Sahnede kaldığı altmış beş yıllık sürenin sonunda, Genco Erkal kılıktan kılığa girerek gerek dramatik gerekse epik oyunculuğun gerektirdiği yaklaşımlar içinde, komik tiplemeden komedi karakter oyunculuğuna, bulvar tiyatrosu komedyenliğinden trajedi oyunculuğuna, doğalcı oyunculuğa dek tüm biçemlerde kendisini sınadı ve ustalaştı.

En İyi Oyuncu ödüllerinin ilk ikisini **"Aslan Asker Şvayk"** ve **"Bir Delinin Hatıra Defteri"** oyunlarındaki oyunculuğuyla **Dostlar Tiyatrosu**'nu kurmadan önce aldı. **Dostlar Tiyatrosu**'nda sahnelenen **"Asiye Nasıl Kurtulur?"**, "Galileo Galilei", **"Bay Puntila ile Uşağı Matti"**, **"Yalınayak Sokrates"** gibi kalabalık kadrolu oyunlarda farklı oyunculuk biçemleri ile ön plana çıktı. En önemli rolleri arasında Ayla Algan'lı **"Rosenbergler Ölmemeli"**, Zeliha Berksoy'lu **"Brecht Kabare"**, Meral Çetinkaya'lı **"İkili Oyun"**, Sumru Yavrucuk'lu **"Fay Hattı"** ve Bülent Emin Yarar ile sunduğu **"Oyun Sonu"** da bulunmaktadır.

Genco Erkal'ın, oyuncu, yönetmen, dramaturg, çevirmen, uyarlamacı ve yazar olarak yüz dolayında profesyonel tiyatro çalışmasında katkısı var. Kısacası O çok yönlü bir sanatçıdır. O'nun aydın kimliğini tamamlayan toplumcu duruşudur. Toplumcu duruşun bedelini de ödedi. Sahneden devlet zoruyla kaldırılan yapımlar, soruşturmalar, gözaltına alınmalar, mahkemeler, turnelerde oyunların yasaklanması, saldırılar, tiyatroyu salonsuz bırakma, devlet ödeneği vermeme ve bir sürü başka engellemelerle karşılaştı. Devletin ceberut baskısı Genco Erkal'ı ve **Dostlar Tiyatrosu**'nu yok etmeyi başaramadı.

Genco Erkal, Gezi direnişinde binlerce kişiye Nâzım'ın şiirlerini okuyarak güç verdi. Toplu yürüyüşlerde ön sıralardaydı. Haksızlıkları protesto etmek için oyunlarını ücretsiz oynadı. Televizyon söyleşilerinde sözünü sakınmadı. O'nun ortaya koyduğu sanat eyleminin temel ilkesi sezgi ile düşünce arasında sağlam bir ilişki kurma yönelimi oldu.

Ülkelerimizde aydınların, yazarların, muhaliflerin, sisteme karşı duranların yaşadıklarını Genco Erkal ve tiyatrosu da yaşadı. Ceberut devletin baskılarına maruz kalanlar, ne yazık ki Kemalizm'i bir türlü aşamadı, aşamıyorlar. Genco Erkal da kemalist bir tiyatrocudur. O aynı zamanda halktan yana, işçi sınıfından, emekten yana toplumcu, gerçekçi bir tiyatrocudur. Ülkelerimizde, yazan, düşünen, muhalif olan ve yeni bir dünya kurulmasını isteyenlere, işkenceler, hapishaneler, sürgünler reva görüldü. Zorbalar, işkenceciler tarihin çöplüğünde yerini alırken, sanatçılar/aydınlar, eserleri, mücadeleleri ile hatırlandı, hatırlanıyor. Genco Erkal ve **Dostlar Tiyatrosu** da bıraktıkları eserlerle, mücadeleleri ile işçilerin/emekçilerin mücadelesinde yaşayacaklardır.

30 Ağustos 2024

KAYNAKÇA

— **"Genco Erkal'ın Dostlar Tiyatrosu Serüveni"**, Ayşegül Yüksel, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2019 İstanbul.
— **https://www.dostlartiyatrosu.com**
— **"Genco Erkal: Tiyatroda Nâzım Hikmet Şiirleri (Konferans / 15 Mart 2002)".** Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi, 1 Aralık 2011, s. 144-155.

Bazar

A. KARABAX

Ji bajaran bajarek, ji semt û taxên wê yek
Hîn elendê lê nedayê, cihgirtinên li qadan
Kom bi kom, rêz bi rêz, dezgeh bi dezgeh
Firoşgerên li bazarên meywe û sewzeyan.

Jineke bi du zarokên biçûk ve ketin bazarê
Hetanî dawiyê meşiyan, destvala derketin.

Ew bi çi hatibûn standin û hatibûn barkirin
Nayên mîsegoran, dê çawa bêne ber pirsan
Çav li kirîgerên xwe, dest li karên xwe bûn
Barên wan ling, kederên wan can dikişînin.

Kalekî rîhinekirî li qaseyên sêvan dinêriya
Destê wî di berîkê de mabû û nekarî bikire.

Firoşgerên bikumik, serqot, porgij û porkur
Yên bibervank, bêbervank, bişal û bipantor
Bi deng û awaz, bi pesnên rengîn navandin
Li ber dezgehên xwe dizivirin û radiwestin.

Ji dîwarekî qadê de du portakal pekiyan jêr
Zarokên li peyarê, dan pey wan portakalan.

Gelek kes diçûn, dihatin di ber dezgehan re
Di dest hinan de selik, di yên hinan de tûrik
Di cihên xwe de cur be cur sewze û meywe
Û çi qas xweşik dihatin ber çavên kirîgeran.

Kesekî derbeder li ber deriyê dawî disekinî
Bi kenekî devfere hat, petêxek rakir, reviya.

Cî ne girîng bûn, ew bazar mînanî hev bûn
Li wê qadê dema bazara servekirî diqediya
Tişt û dezgeh hêdî hêdî dihatin berhevkirin
Û hin tiştên nehatibûn firotin, dixistin çopê.

Ji du aliyên sûkê de komek jin beziyan çopê
Wan ji ber hev girtin, yên ku hatibûn avêtin.

Roj çûbû ava û li cihê bazarê kesek nemabû
Mirovê derbeder, bi serê xwe li wir digeriya
Di hundirê xwe de digot: em civakeke bêçîn
Û bi şayîş, fikar, şanazên xwe nolî hevpar in.

21.12.2023

Pazar

A. KARABAĞ

Kentten kente, semti mahallesi bir sonrası
Daha tan yeri ağarmadan mekân kapmalar
Grup grup, sıra sıra, tezgâh tezgâh kurulan
Açık pazar alanında sebze, meyve satanlar.

Bir anne iki çocuğuyla el ele girdiler alana
Ve baştan başa dolaştılar, eli boş ayrıldılar.

Nasıl alınıp satışa sunulmuşlardı onca mal
Sorulsa ne çıkar ki bir hoş şaşı olunca yazı
Satanın gözleri alıcıyı, aklı kasasını gözler
Yükün cefasını ayak ve tasasını can çeker.

Elmalara bakıp dalmıştı sakalı kınalı yaşlı
Tanesini bile alamadı, cebinde kalmıştı eli.

Takkeli, dazlak, saçları su ve berber firarisi
Önlüklü, önlüksüz, şalvarlısı, pantolonlusu
Bas bas bağıran ve malına övgüler dizenler
Tezgâh gerisinde dura dura sıkılan satıcılar.

İki portakal düştü pazar duvarının birinden
Ardı sıra koşuştular kaldırımdaki çocuklar.

Yığınla kimse dolaşıyordu tezgâh sıralarını
Kimisi sepetli, kimisi çantalı, kimisi torbalı
Tezgâh kasalarında taze sebze ve meyveler
Ne kadar da canlı geliyorlardı alıcı gözlere.

Üstü başı dağınık birisi kapıda bekliyordu
Sırıtarak yaklaştı ve bir kavun kapıp kaçtı.

Yer önemli değil, birbirine benzer pazarlar
Bitmek üzereydi meydandaki satım süresi
Yavaş yavaş kapanıyordu kurulu tezgâhlar
Çöpe dökülüyordu satılmayan bazı mallar.

Alanın iki yanından bir grup kadın koşuştu
Çöplüğe atılan sebze ve meyveler kapışıldı.

Gün batmış, pazar alanı tümden boşalmıştı
Üstü başı dağınık adam, dolaşıp duruyordu
Kendi içinde: sınıfsız, kaynamış bir toplum
Tasada, kıvançta bir olduklarını söylüyordu.

‘Dağ Türkleri’

Prof. Dr. ŞÜKRÜ ASLAN (*)

Erken Cumhuriyet yazınının en ilgi çekici ifadelerinden birisi “Dağ Türkleri” idi. Hemen her şeyin Türklük etrafında tanımlandığı; buna göre kabul ya da reddedildiği zamanlarda üretilmiş tuhaf bir ifadeydi. ‘Tuhaf’ diyorum, çünkü bir yandan nüfus sayımlarında ‘Anadiliniz nedir?’ diye sorulup tüm kimlikler kaydediliyor, diğer yandan Türk olmak dışında herhangi bir etnik kimliğin varlığını kabul etmek yerine, yok sayılması tercih ediliyordu. İşte ‘Dağ Türkleri’ ifadesi aslında Kürtlerin diğer adıydı. Sanki Kürtlerden bahsedilmezse yok olacaklarmış gibi.

Yine de kimi zaman diğer kimliklerden ve tabii Kürtlerden bahsedildiği olmuştu. Ama bu da daha çok aşağılamak veya dışlamak anlamında bir kullanımdı. Mesela Kütahya milletvekili Naşit H. Uluğ aynen şöyle yazmıştı: “Toprağa ot gibi bağlı adama Kürt derler. Kürt toprakla alınıp satılır, toprağa sahip olanların malıdır. Türk’ün başı yukarıdadır. Esirlik damgasını alnına vurdurtmaz. Bir Türk’ün köyüne çökebilmek için, onu önce Kürtleştirmek şarttır.”

Bu tuhaf durum bazen çok daha zorlama teorilerin inşa edilmesine yol açmıştı. Mesela Kürt coğrafyasındaki nüfusun büyük çoğunlukla aslında Türk olduğu ama asırlar boyunca ağalar ve şeyhler eliyle Kürtleştirildiğini iddia eden bir yazın üretilmişti. Dolayısıyla bunların yeniden Türkleşmesini sağlamak gibi bir de ‘milli’ görev belirlenmişti. Cumhuriyet rejiminin bu politikasının toplumsal maliyeti, bugün dahi hesaplanamayacak kadar ağırdır.

●●●●

1937’de Dersim’de görev yapan Albay Nazmi Sevgen, bu yaklaşıma uygun olarak kendince Dersimlilerin menşeini tarif etmiş ve onların Türk olduğunu ‘tespit’ etmişti. Açık biçimde “Kuvvetle ve selahiyetle iddia edebiliriz ki Tunceli diyarı hakiki Türk nesline uzun seneler meva olmuş ve olmakta bulunmuştur” demişti. Ona göre “anayurttan Türkmen olarak gelen Dersimliler, bu çetin yerlerde yığıldıkları otokontlara karışmış ve Zazalığa bulaşmışlardı.”

Dönemin öğretmenleri de resmi söylemle aynı dilden konuşuyorlardı. Mesela Ö. Kemal Ağar, “Tunceli halkının kendi aralarında dağ Türkçe-

si konuştuklarını" yazmıştı. Her nedense öteki dilin adı 'Dağ Türkçesi' olmuştu. Bir başka eğitimci Sıdıka Avar, müdür olduğu Elazığ Kız Enstitüsü'nde 'çocukların Kürtçe bildikleri hâlde utançlarından bunu söylemediklerini' yazmıştı. Okula teftişe gelen Bingöl Valisi'nin Dersimli kız çocuklarını görünce "Bunlar Kürt kızları mı?" diye sormuş, çocuklara ailelerini hatırlatarak tehditkâr konuşmuştu. Kendisi ise "Efendim, bunlar Tunceli'nin Türk kızlarıdır" diyerek kendince 'milli' bir görev yapmıştı.

Rejimin sosyolojik olgulara gözlerini kapatan tutumu bazen çok daha ilginç ifadelerle de dile getirilmişti. 'Kürt Türkü' ifadesi bu tuhaf düşüncenin bir örneğiydi. O yıllarda çıkan bazı kitaplarda, Kürtlere ait fotoğrafların altında "Mahalli kıyafetleriyle dağlı Türk savaşçıları", "Kürt Türklerinden Bir Grup", "Kürt Türkleri" gibi tanımlayıcı ifadeler yer almıştı.

Erken Cumhuriyet yıllarında Kürtler ve Kürtçeyi yok saymak o kadar ölçüsüz hâle gelmişti ki, Birinci Umum Müfettiş Abidin Özmen, devlet dairesinde işi olan ve Türkçe bilmeyenlerin, tercüman bulup birlikte gelmelerini önermişti. Bu suretle Kürtler meramını Türkçe anlatmaya mecbur edilecekti. Keza memurlardan Kürtçe konuşanlar, birincisinde yazılı ihtar, tekrarında maaş kesme ile cezalandırılacak; konuşmaya devam ederlerse memuriyetten çıkarılacaklardı. Ayrıca her yıl yaklaşık 3 bin kişinin batı illerine sürgün edilmesi uygulamasına geçilecek, böylece 10-20 yıllık bir programla Kürtler yerlerinden çıkarılmış, kalanlar da Türk kültürüne yönelmiş olacaktı vb.

Bu politikanın diğer yüzündeki 'Türklük' de aynı ölçüsüz yaklaşımla literatüre girmişti. Mesela Ergenekon Dergisi 1938 Kasım ayında "Her şeyin üstünde Türk Irkı" sloganıyla çıkmıştı. Bir yıl sonra Bozkurt Dergisi de aynı ifadelerle çıkmıştı. Bu dönem dergilerinde "Türk kanın temizliği", "asil Türk kanı", gibi ifadeler sıklıkla yer almıştı. Bütün bu söylemler o kadar yıkıcı bir sürece yol açmıştı ki 'Dağ Türkü' olmayı kabul etmek bile kurtarıcı olmaya yetmemişti. Türkiye, ne yazık ki bu geçmişiyle yüzleşmek için bugüne kadar açık ve köklü bir adımı henüz atmadı. ■

(*) Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
(31 Temmuz 2024 tarihli BirGün gazetesinden alınmıştır.)

Erdal Eren'e...

MUSTAFA GÜLBEYAZ

Taze bir fidandı devrim yolunda
Gördü canavarlar Erdal Eren'i
Yetişti boy verdi halkın bağında
Derdi generaller Erdal Eren'i

Gencecik yaşında cezaevinde
Yılmadı direndi cellat elinde
On yedi yaşında idam ipinde
Kırdı generaller Erdal Eren'i

Erdal'a yüklenen suç katilliktir
Suçu yükleyen de faşist devlettir
Hedef Erdal değil devrimcilerdir
Astı generaller Erdal Eren'i

Ehl-i Bida Erdal devrim şehidi
Unutmayacağız bu genç yiğidi
Türküsün diyerek ipe yürüdü
Susturamaz itler Erdal Eren'i

Susturamaz faşistler Erdal Eren'i

Aralık 1981

Ölümsüzlüğe yürüyüşün 44. yılında sevgili Erdal Eren'i saygıyla anıyoruz...

Alevi Kültür Haftası ve Alevilerin Çıkışı

BEKİR KARADENİZ

2-7 Ekim *1989* tarihleri arasında Hamburg'da (Almanya) bir etkinlik gerçekleşti. Kültür haftası olarak adlandırılan bu etkinlik aynı zamanda/aslında Alevi örgütlenmelerinde bir sıçrayış olarak değerlendirilebilir. Hatta *AABF* [1] bu etkinliğin tarihini kuruluş tarihi olarak kabul etmektedir. [2] Ancak bu etkinliği ve beraberinde ortaya çıkan birçok önemli gelişmeyi anlatmadan önce merkezi Avrupa gibi görünse de taşıyıcı gücü açısından Türkiyelilerin Almanya temelli örgütlenmelerine ve dönüşümlerine değinmek yerinde olur. Özellikle Alevi-Bektaşi edebiyatı temelinde *Ali Cem Akbulut*'la *(1978)* yaklaşık sekiz buçuk senelik bir çalışma gerçekleştirmemiz nedeniyle biraz ayrıntıya girmem gerektiğini düşünmekteyim.[3]

Alevilerin Türkiye dışında ama geldiği nokta itibariyle Almanya ağırlıklı olmak üzere Avrupa'da örgütlenmeye başlaması ağırlıkla *12* Eylül *1980*'deki askeri darbeden sonraya denk düşmektedir. Ancak bu denklik bir tesadüf değildir. Bu denkliğin iki önemli nedeni bulunmaktadır. İlki (biraz gecikmeyle) Türkiye kökenli öteki din temelli örgütlenmelerle paralellik göstermektedir. İkincisini daha sonra açıklamak üzere şimdi bazı genel bilgilerle başlayayım.

Türkiye'de tarikatlardan, kendi aleminde inancının icaplarını yerine getiren bireylere kadar tüm dindar çevre yine ikili bir haletiruhiye içinde varlığını sürdürür. Cumhuriyetin kurulmasında ulus devlet mantığı öne çıkmış gibi görünmesine rağmen arka planda din çok daha belirleyicidir. Burada hemen vurgulamakta fayda var. Din temelli örgütlenen yapıların neredeyse tümü doğrudan veya dolayı olarak,

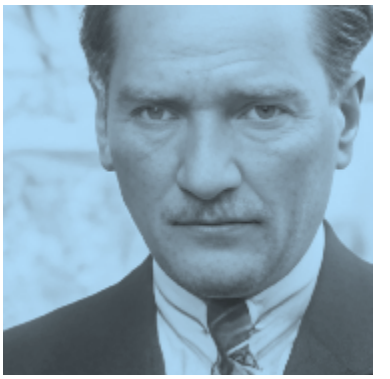
Kemal Atatürk

propagandalarını *Atatürk*'ün *(1881-1938)* dinsizliği üzerinden yürütürler. Fakat bu bakış açısı yanlıştır. Çünkü devletin politikası, kendini ifade ettiği ideolojik ve politik temel, kişilerin neye inanıp inanmadıklarıyla açıklanamaz. O nedenle *Atatürk*'ün kişisel inancıyla irtibatlandırılarak devletin bütününü açıklamak mümkün değildir. Bir ölçüde mutlak hükümdarlıklarda bunun etkisinden söz edilebilir ancak her ne kadar 'tek adam' olarak değerlendirilse bile Cumhuriyetin yapısı ve işleyişini sadece *Atatürk* üzerinden açıklamaya yönelmek belki sıradan propaganda aracı olarak işe yarayabilir ama o kadar. Buradaki temel sorun, yeni kurulan devletin İslam düşmanlığı değil, İslamın bir yorumu üzerinden tüm toplumu denetim altına alma çabasıdır.

Cumhuriyetin 'ulus devlet' söylemiyle fazlaca uyuşmayan İslam temelli örgütlenmesi incelenmeye değer ve karmaşık bir konudur. Ancak burada bunun üzerinde durmaktan öte, işleyişine ilişkin bazı vurgularla yetinmeye çalışacağım.

İslami kesimde önemli derecede karşılık bulan bir Cumhuriyet yorumu vardır. Bu anlamda, kuruluş sürecinde *Mustafa Kemal*'in İslami çevreye verdiği sözleri tutmaması bu kesimdeki *100* yıllık bir travmaya işaret etmektedir. O nedenle başka etnik veya siyasi gruplar gibi İslami kesimin önemli bir bölümü de devlete genel olarak ihtiyatla yaklaşmaktadır.

Cumhuriyetin kurulması aşamasında ve sonraki yıllarda gerçekleşen büyük göçlerde (sadece mübadeleler değil) dikkat edilen temel unsur Müslüman olmayanların Türkiye'den çıkarılmasıyla, Müslüman olanların Türkiye'ye girmesine/yerleşmesine izin verilmesi üzerine şekillenmiştir. En büyük göç kaynağı olan Balkanlardan Türkiye'ye göçen toplulukların belirleyici özelliği etnik anlamda Türk olmaları değil Müslümanlıklarıydı. Ancak bu da devletin 'münasip' gördüğü bir şekilde gerçekleşmeliydi. Zaten *1924*'te Diyanetin kurulması tam da bununla ilgiliydi. Mesele, birçoğunun öne çıkarmaya çalıştığı gibi İslamın şöyle ya da böyle yorumu değil, daha çok tek tip olmasıyla ilgiliydi. *Ha-*

1 Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu.

2 Örneğin 2019 yılında kutlanan 30. etkinliklerine ilişkin bir haberi bu bağlantıdan okuyabilirsiniz: https://a-gazete.de/aabfnin-30-yili-sarayda-kutlandi (ET: 20.03.2024)

3 Ayrıntılar için bkz.: https://karamavi.com/index.php/component/sppagebuilder/?view=page&id=23 (ET: 20.03.2024)

nefi mezhebi de bunun için en uygunu olarak tespit edilmişti.

Cumhuriyetin yaklaşık ilk *10* yılı Müslümanların Türkleştirilme süreci şeklinde ama biraz kendi seyrinde ve ideolojik hatları tam netleştirilemeden geçti. Türkçülük temelindeki ideolojik vurgular ve tabii dönüşümler *1932*'deki *Türk Tarih Kurumu* kongresinden sonraya denk gelmektedir. [4] Belki şöyle formüle etmek gerekir: Cumhuriyet, söylem ve yasalar itibariyle Türk ulusu yaratmak üzerine kurulmuş olmasına rağmen ideolojik yapılanma ancak bu kongreyle kesin sınırlarını çizmiş oldu. Hâliyle müfredattan başlayarak bunun tüm topluma dayatılması, bir süre sonra köklü bir geçmiş şeklinde algıla(n)maya dönüştü. Devletin kurumları güçlenmeye ve uluslaşma süreci yerleşmeye başlayınca dini ögeler ve söylemler (tabii bir anlamda sekülerlikle de bağlantılı olarak), kuruluştaki önemini yitirmeye ve geri itilmeye başla(n)dı. Bu da din temelli örgütlenmelerdeki kadar olmasa bile, uçlara savrulmamış dindar kesimin de tedirginliğinin artmasına neden oldu. Cumhuriyetin kurulma sürecinde verilen sözlerin yerine getirilmemesi toplumun birçok kesiminde olduğu gibi dindarlarda da önemli bir hayal kırıklığı yarattı. Bu nedenle tarikatlar devletten yararlanma kapılarını hep açık tutsa bile ihtiyatı elden bırakmadı. *1950*'den sonra kısmi bir serbesiyet kazanmış gibi olmalarına rağmen aslında temelde devleti idare edenlerin izin verdiğinin çok ötesine geçemediler. *1960*'taki askeri darbeyle (kısa sürse de) yeniden içe kapanmaya başladılar. Ancak aynı dönemlerde başka bir kapı aralanmış oldu.

Avrupa'ya başlayan işçi göçü, bu çevrelere (en azından başlangıç itibariyle devletin denetimden uzaklaşması nedeniyle) yeni bir örgütlenme imkânı sağladı. Avrupa'da kısa sürede oluşan Türkiyeli toplum [5], çok geçmeden, devletin her hareketi denetleme refleksinden (en azından Türkiye'dekine göre) bağımsızlaşmış olduğunu fark etmeye başladı. Böylelikle, yaşanan ülkelerdeki göçmenlik, yabancılık, dışlanma, çaresizlik gibi birçok olumsuz etkenin de katkısıyla bu çevreler için bir avantaj ortaya çıktı. Dikkat edilirse *1960*'larda Avrupa'ya giden ilk işçiler -ki bunların epey bir bölümü yanlarında eşleri olmayan evli kadınlardı- büyük oranda seküler görünümlüyken, aradan geçen *20* sene gibi kısa bir sürede, önceki görünümlerinden tümüyle uzaklaşmışlardı. Tabii ki bu sadece görünümde değil, düşünce, davranış ve inanç sistemindeki dönüşüm demekti.

Bu arada, oldukça geniş çevrelere yayılıp daha kalıcı bağları kurabilenler din motifiyle örgütlenenler oldu.

1980'deki askeri darbenin arka planındaki dini söylem ve yönlendirmeler devletin istediği tarafa kanalize edilemedi. Aksine bir bakıma devletin söylemleriyle örtüşen birçok ortaklık belirmiş oldu. Devlet, her şeye müdahale etme geleneği ve kendinde gördüğü hakla Avrupa'daki Türkiyelileri resmi ideolojisi doğrultusunda yönlendirmek için baskısını artırsa da pratikte tam karşılık bulamadı. [6] Türkiye hükümeti tüm çabalarına rağmen *Cemalettin Kaplan (1929-1995)* üzerinden yaptığı propagandaların ötesinde bir kazanım elde edemedi. Zaten devlet, *Kaplan*'ın dini yorumuna şiddetle karşı çıkar gibi görünse de sürekli olarak

Cemalettin Kaplan

dini söylemleri artırmayı ihmal etmedi. Böylelikle devletin din konusunda yaptığı her vurgu iki açıdan din temelli örgütlenmelere avantaj sağladı. İlki ve en önemlisi, her söylem (her zaman ve her konuda olduğu gibi) temelde orijinaline daha fazla hizmet etti. İkincisi, söylemleriyle benzerlikler gösterdiğinden, aralanan kapılardan dinci kesimin devlet imkânlarını kullanmaları kolaylaştı. Aslında bu ikinci gelişme dindarların başarısı gibi görünse de temelde devletin denetimine girmeleriyle aynı anlama gelmekteydi. Çünkü bu çevrelere bazı imkânlardan faydalanma fırsatı veren devlet aynı oranda, hatta daha fazlasıyla bu çevreleri yönlendirmeyi de garantilemiş olmaktaydı.

Bu makale üzerine yoğunlaştığım günlerde tam da bunu belgelercesine, Adıyaman'daki deprem konutu kurasında *Menzil* tarikatından üç yönetici kardeşe de konut çıktığı haberi yayıldı. [7] Aslında böyle daireler, ortalama aileler açısından önemli bir şans/varlık olabilir. Fakat bu

4 Bu konudaki ayrıntılar için Birinci Türk Tarih Kongresi, TTK Yayınları, Ankara, 2010, adlı kitap incelenebilir. Konu başlıkları için bkz.: https://www.ttk.gov.tr/kongreler/i-turk-tarih-kongresi-02-11-temmuz-1932-ankara/

5 Çeşitliliği ve parçalarıyla Türkiye kökenli yapıların bütünü kastedilmektedir.

6 Bilindiği üzere böylesi toplum mühendisliği hesapları bazen çok iyi tutmakta; bazen ise işe yaramamakta.

7 Ayrıntılar için bkz.: https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/bu-da-mi-fitratta-var-deprem-konutu-kurasinda-menzil-seyhlerinin-2175152 (ET: 23.03.2024)

aynı zamanda bilmem kaç bin oyu olan bir tarikatın gerçek fiyatını da ifade etmesi açısından bakıldığında, devletin/yönetenlerin, işi ne kadar ucuza kapattığı da anlaşılacaktır.

Sonuçta her ne olursa olsun *12 Eylül*'ün ideolojik söylemine ve projesine uygun olarak neredeyse sağcı olmayan her çevre gerilerken Türk-İslam senteziyle uyuşan veya bir şekilde bununla yakınlaşan/benzeşenler yeni iktidar ortağı, sonra da iktidara ulaşma yoluna girmiş oldular. Tabii evdeki hesabın bir karışıklığa yol açacağı düşünülemediğinden işler biraz sarpa sarar gibi olacaktı ama oraya daha çok vardı.

Bu girişten sonra bu sürecin Alevilerde nasıl geliştiğine göz atmak yerinde olur.

Yukarıda sözünü ettiğim süreç Türkiyeliliğin bir parçası olarak Aleviler için de geçerlidir hâliyle. Ancak Alevilerin hem kısmen etnik hem de devletin 'makbul' inancıyla (hiç) örtüşmeyen bir gruba dâhil olmaları nedeniyle iş o kadarla kalmamakta.

Aleviler *1950*'lerden itibaren gelişen şehirlileşmeyle birlikte kısmi bir özgürleşme içine girmeye başladı. Ancak yine de Alevi kimliklerini mümkün mertebe açık etmemeye özen gösterdiler. Bu gelişme, yüzlerce yıldır baskı altında bulundukları dış etkenlerle ilgili olmasının yanında, bir ölçüde ait oldukları topluluktan da özgürleşmeyi barındırmaktaydı. Çünkü şehir yaşamı, başlangıçta varoşlardaki mecburi yakın olmanın dışında artık günlük hayatta birbirlerince izlenemez uzaklıkların ortaya çıkmasıyla giderek yalnızlaşmaya başladılar. Yalnızlıktan kastım şehirde kapitalizme uygun düşen şekilde yaşamaya evrilmeleriydi. Hâliyle bu durum birbirini sürekli gözetleyen, denetleyen toplumsal ilişkiden inanç ve geçmişe dayalı ortak değerler duygusuna kadar birçok şeyi daha soyut olarak sürdürmeye dönüştü. Bu soyutluk bir anlamda daha temel bir bilincin gelişmesine vesile olurken aynı zamanda genç neslin farklılaşmasına fırsat vermekteydi.

İşçi göçü sebebiyle Alevilerin Avrupa'da yaşamaya başlamasında, yaklaşık ilk *20* yılda öteki İslami inanç temellilerde olduğu gibi bir serbesiyet gözlenmedi.

Burada geriye doğru kısa bir bölüm açmak gerekecek.

Ancak Alevilerin (en azından) aile veya birey olarak ekonomik anlamda, yani konumlarındaki iyileşmeleri, edindikleri mal mülk ve değişmeye başlayan statüleri nedeniyle, yaşadıkları, henüz Avrupa'da değilse bile kendi memleketlerinde dikkat çekti. Mesela hemen her Türkiyeli gibi Aleviler de kazançlarının önemli bir bölümünü, başta kendi memleketleri olmak üzere Türkiye'de yatırıma dönüştürdüler. Bu ise küçük şehirlerin veya kasabaların söz sahibi (aslında mülk sahibi) eşrafının bir alternatifinin oluşması demekti. Erzincan, Sivas veya Maraş gibi çok sayıda Alevinin barındığı yerlerde şehir merkezlerinde mal mülk sahibi olmaları geleneksel *Sünni* eşrafta ve çevresindekilerde tedirginliğe yol açtı. Mümkün mertebe şehir ve kasabalardan uzakta yaşayan Alevilerin günlük ihtiyaçları itibariyle oralardaki eşrafa olan muhtaçlıkları azalmaya ve/ya ortadan kalmaya başlayınca tehlike çanları çalmakla gecikmedi. Bu boyutuyla, Aralık *1978*'de Maraş'ta yaşananları, devletin 'derin' hesaplarının yanında, bulundukları yerde doğrudan ekonomik bir güç olarak ortaya çıkmaya başlayan Alevilerin potansiyel rakip ve tehlike olarak algılanmasının önemli bir etkisi vardı. Böylelikle birçok çıkar/hesap birbiriyle çakışınca pratikte kolaylıkla karşılık bularak bir cinnet haline dönüşebildi. Kaldı ki böylesi komşunun malına çökme kodları toplumun geçmişinde zaten bulunmakta.

Yeniden kaldığım yerden devam edeyim.

Öteki İslam temelli örgütlenmeler epey yol almış olmalarına rağmen Aleviler *1980*'lerin ortalarına kadar hâlen (ve ağırlıkla) kimliklerini saklama eğilimindeydiler. Avrupa'da yaşadıkları gettolarda, çalıştıkları işyerlerinde vs. öteki Türkiyelilerin arasında Aleviliklerini açığa çıkaran davranışlardan epey zaman imtina ettiler. Hatta *1960*'ların ortalarında kurulmasına rağmen ancak *1970*'li yıllarda bir ölçüde adından bahsettirebilen *TBP* [8] Avrupa'da da kısmi bir örgütlenmeyi başarabilmişti. Ancak parti programında da olduğu gibi Alevilik üzerine vurgu yapmaktan kaçınılan bir çizgi izlenmekteydi. Muhtemelen partinin bu anlamdaki tek vurgusu logosundaki *İmam Ali*'yi simgeleyen aslan ve çevresindeki *12 İmam*ı simgeleyen yıldızlardı. Çünkü tüm parti programı ve tüzüğünde *27.* maddede yer alan ifadelerden öte bir kez bile Alevi kavramı geçmemekteydi. »Dini eğitim ve öğretim yapılan yerlerde ve buralarda okutulan ders kitaplarında mezhep tefrikini önlemek, dini eğitim ve öğretimi belli bir mezhebin tekeli altına sokmamak.« [9] Zaten *12 Eylül* sonrasında, ötekiler gibi bu partinin de kapatılmasıyla Avrupa'daki örgütlenme öteki sol ve muhalif partilerde gözlendiği şekilde sönümlendi.

Alevilerin önemli bir bölümü aynı zamanda Kürt olduğundan onlar için durum biraz daha karmaşıktı. *1980*'lerin

---

8 TBP: Türkiye Birlik Partisi. İlk kurulduğundaki adı 'Birlik Partisi' idi. Ayrıntılar için bkz.: https://tr.wikipedia.org/wiki/Türkiye_Birlik_Partisi

9 Türkiye Birlik Partisi Tüzük ve Programı, TİPO Neşriyat ve Basımevi, İstanbul, 1969. Sayfa 5.

ortasından itibaren ivme kazanan Kürt hareketiyle, giderek üstü örtük kimliklerinden sıyrılmaya başlayan Kürtlere, Kürt Alevileri de katılmaya başladı. *PKK* öncülüğündeki ve tabanı itibariyle Şafi ağırlıklı kesime ihtiyatla yaklaşan Alevi Kürtler giderek bu harekete sempati göstermeye ve desteklemeye yöneldi. Hatta epey bir zaman, gelişen Kürt hareketine mesafeli duran Dersim'de bile durum değişmeye başladı. Ancak Kürt olmayan Alevilerin bir bölümü bu mesafeli duruşlarını devam ettirdi. Burada devletin, Aleviliğin sadece Türklükle bağlantılı olabileceği propagandası da hâlen ve yer yer etkili olabilmekteydi.

Kürt olmayan Alevilerin bu konumundan fayda devşirmeye çalışan devlet, o dönemdeki Türkiye hükümeti ve muhtemelen *Özal*'ın [10] hesapları doğrultusunda bir bakıma Alevi örgütlenmelerinin önünü açar gibi oldu. Belki de bunun zaten kaçınılmaz olduğu fark edildiğinden işin içinde bulunma amacı belirleyiciydi. Tabii her siyasi partinin 'oy kaygısı' başka bir etkileyici yan olabilmekte. *Özal*, Anayasanın *24.* maddesi [11] uyarınca herkesin kendi inancı doğrultusunda ibadet yapmakta özgür olduğu vurgusunu tekrarlayınca bir bakıma Aleviler için de bir kapı aralanmış oldu. Zaten *Özal*'ın o dönemlerde Alevi çevresinden değişik kişilerle görüştüğü basında yer almış, bazı kesimlerce belki bir çıkış olarak görülmüş gibiydi. Mesela *Özal*'ın uzun süre birlikte çalıştığı *Erkal Zenger*'in Alevi olması muhtemelen sadece bir rastlantı değildir. [12] Fakat devletle iyi tecrübesi bulunmayan Alevi toplumunun önemli bir bölümünde bu gelişmeler yerine göre tepkiyle, yerine göre ihtiyatla karşılandı. *1990* yazında *Arif Sağ*'la *(1945)* yapılan bir söyleşide bu konu gündeme gelmekte ve *Özal*'ın (ve büyük ölçüde devletin) tutumuna kuşkuyla yaklaşımı görülmekte. Söyleşiden kısa bir bölüm aktarmak anlamlı olabilir.

Turgut Özel

Arif Sağ

Şevket Şahin, »Alevilerin Türkiye'de ve yurtdışında giderek dernekleşmeye başladıklarını görüyoruz. Hatta Türkiye'de devletin Alevi derneklerine büyük yardım yaptığı ve Alevi önde gelenleriyle bazı gizli toplantılar düzenlediği basına yansıdı. Devlet Alevileri kullanıyor mu bu olayda?«

Arif Sağ, »Bu çok hassas bir soru tabii. Benim bu olaydan kuşkularım var, yani birtakım tereddütlerim var. Devletin ve devletin yapısını yönlendiren insanların yapısını biliyoruz. Yani düne kadar bu devlet Alevi toplumunu hor görmüş, şüpheci bakmış. Sanki Türkiye içinde çıbanbaşıymış gibi görmüş bu toplumu. Hâlâ da görüyor. (...) Aleviler örgütlenmek istiyorlarsa kendi güçleriyle örgütlenmeliler. Bugüne kadar nasıl yaptılar, bundan böyle de yaparlar. Devletin parmağının girdiği yerde ben başka şey hissederim.« [13]

Hâliyle söz konusu gelişmeler bu söyleşinin gerçekleştirildiği tarihten epey önceye dayanmakta.

»Alevilerin, Alevi veya Bektaşi ismi ile dernekleşmeleri ancak *1985*'li yıllardan sonra başlamıştır. Daha önceleri Alevi ağırlıklı yapıları görmek mümkündür. Bunlardan ilki *1972-73*'lerde 'Amele Birliği'dir. Bu ismin alınmasındaki nedenlerden biri Anadolu'daki ilk işçi hareketlerinden olan demiryolu işçilerine atfedilmesidir. Tepkiler sonucu bu isim 'Yurtseverler Birliği' olarak değişmiştir.« [14]

Yukarıdaki alıntıdan anlaşılacağı gibi Almanya'daki ilk *Alevi* örgütlenmeleri *1985* yılında resmiyet kazanmaya başladı. Hatırladığım kadarıyla Köln'deki *Alevi* örgütlenmesi ve derneği bunların ilkiydi. O dönemlerde *Şinasi Koç (1911-1990)* adlı bir dede Avrupa'da dolaşarak Alevi çevrelerinin örgütlenmeleri telkinlerinde bulunmaktaydı. Aynı zamanda geniş çaplı ve daha çok gösteri mahiyetinde, kendisinin de katıldığı büyük cemler tertip edilmekteydi. *Şinasi Koç*'un Aleviliği yorumundan davranışlarındaki rahatlığa kadar bütün bunların çok da muhalif

10 Turgut Özal (1927-1993).

11 Bu madde şöyledir: »Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. 14. madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir.«

12 Erkal Zenger, Tansu Çiller (1946) dâhil birçok başka politikacıyla da çalıştı.

13 Kirpi Dergisi, Sayı 5, Ağustos 1990. Sayfa 75.

14 Ahmet Aydemir & Uğur Aydoğdu »Avrupa Alevi Yapılanması-Kronoloji (1989-1998)« Öztepe Matbaacılık, Ankara 2012.

bir duruştan beslenmediğini anlamak zor değil.

Şimdi yeniden birkaç yıl geriye giderek genellikle gözden kaçan başka (ve muhtemelen bugüne kadar hiç değinilmeyen) duruma dikkat çekmeye çalışayım.

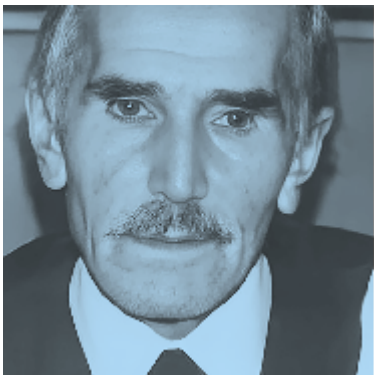

Şinasi Koç

İzzettin Doğan

Bilindiği üzere devlet her farklılığı/çeşitliliği potansiyel tehlike olarak görür ve ona göre davranır. Bir yandan eşit yurttaşlıktan dem vururken bir yandan (gerektiğinde birbirine karşı) kullanabileceği en küçük farklılığı iyice kayıt altına almaktan ve gerektiğinde harekete geçirmekten geri durmaz. Hep olduğu gibi burada sözünü edeceğim dönemden kısa bir süre önce Aleviler sistematik olarak fişlenmişti. [15] Ancak *12 Eylül*'den sonra muhtemelen Kürdistan'da olacakları birçoğumuzdan daha iyi tahmin eden/bilen devlet, tabii her zamanki yöntemlerine uygun olarak Alevilerle Kürtleri karşı karşıya getirmek üzere bazı planlar gündeme getirmişti. Aslında buradaki hesap sadece Kürdistan'da gelişebilecek bir muhalif duruşu, 'ülkenin bütünlüğü' formülasyonuyla doğrudan Kürt hareketi karşısında bir tampon olarak kullanmanın hedeflenmesi üzerine yapılmıştı. Bu konularda birçok bakımdan 'normal' görünebilecek ilişkiler her zaman sürdürüldü. Ancak ve muhtemelen devlet aklının işleyişiyle bu bağlamda ilişki kurulan kesimlerin (veya bireylerin) algısı farklı olabilmekteydi. Mesela *İzzettin Doğan*'ın *(1940) 12 Eylül* darbecilerinin gözde partisi *MDP*'in [16] kuruluşunda görev alması gözden kaçan bir karışıklık değildir. [17]

12 Eylül darbesini planlayıcısı ama fazlaca öne çıkmayan kişilerinden biri olarak bilinen *Ali Haydar Saltık*'ın *(1923-2011)* Dersimli olması ve Alevi kökeni düşünüldüğünde Alevilere ilişkin hesaplara biraz dikkat çekilmiş olur sanırım.

Ali Haydar Saltık

Bu hesapla devlet, Alevileri en değerli yanlarından biri, müziği üzerinden (de) yönlendirmeyi amaçlamıştı. Dikkat edilirse bu konuda ilginç gelişmeler yaşandı. Mesela takip eden yıllarda, bir bakıma halk müziğinde önemli bir sıçramaya dönüşen *1982* Şubat ayında *Arif Sağ*'ın 'Şan Tiyatrosu Resitali' olarak hafızalara geçen müthiş dinletisi aslında *Alevi* toplumunun hiç beklemediği bir rahatlıkla bir gövde gösterisine dönüşebilmişti.

Anılarımı yazdığım kitapların *3.* bölümünde katıldığım bu dinletiye değinmiştim. »Salon hıncahınç dolmuştu. *Cemile Kutgün*'ün uzun sunumundan sonra *Arif Sağ*'ın performansı oldukça heyecan vericiydi. Ama yaklaşık iki saatlik programı ağız tadıyla dinlemek mümkün olmadı. Salonun bir tarafındaki büyük çoğunluk sürekli tezahürat yaparak dinlemekten çok içlerini boşaltır gibi bir havadaydı.« [18] Daha sonra bir dizi olarak tekrarlanan bu dinletileri o dönem televizyonun tanınmış yüzlerinden *Cemile Kutgün*'ün sunması da bir rastlantı sayılmazdı muhtemelen. Tam emin değilim ama galiba *Cemile Kutgün*'ün babası *1960*'taki darbeden sonra bazı sorunlarla karşılaşan *DP*'lilerden [19] biriydi. Sıkıyönetim koşullarında her şeyin acımasız bir sertlikle ida-

Cemile Kutgün

15 Ayrıntılar için bkz.: https://t24.com.tr/haber/12-eylulde-aleviler-de-fislendi,234092 (ET: 25.03.2024)

16 MDP: Milliyetçi Demokrasi Partisi.

17 Ayrıntılar için bkz.: https://www.uludivan.de/Alevi-Dosyas%26%23305%3B-8.htm (ET: 25.03.2024)

18 Ayrıntılar için bkz.: Bekir Karadeniz »En Büyük İsyan Hatırlamaktır 3« KaraMavi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2022. 'Şan Tiyatrosu' başlıklı bölüm. Sayfa 342.

19 DP: Demokrat Parti.

re edildiği dönemde bütün bu denklikleri rastlantı üzerinden izah etmek fazlaca saflık olur. Çünkü iş bu kadarla kalmayıp at sırtında Erzincan'dan yola çıkarak geniş bir coğrafyayı, yani Doğu Anadolu'yu baştan başa dolaşarak İstanbul'a ulaşan bir aşığın hiçbir sorunla karşılaşmaması, dahası bunun magazinleştirilerek duyurulması o dönemin şartlarında fazlasıyla 'ilginç' olarak okunmalıdır.

Davut Sulari

Davut Sulari'nin *(1926-1985)* dört ay süren o meşhur yolculuğunun tam da aynı dönemlere denk gelmesi yine bir tesadüf değildir. Zaten bu yolculuğu, bir televizyon programıyla son bulmuştu. Televizyon programının, her devirde yöneticilerin (ama özellikle askerlerin) 'bizim' dediği *Uğur Dündar (1943)* tarafından yapılmasından devletin resmi gazetesi niteliğindeki *Hürriyet* ve ona bağlı en büyük magazin yayınlarından biri olan *Gong* dergisinde bunun haberleştirilesindeki paralellik sanırım yeterince ipucu sayılabilir. [20]

Hatta *Uğur Dündar*'ın söz konusu televizyon programının her bölümünde özel olarak *Yavuz Top*'un *(1950)* çoksesli müzik denemelerine yer verilmesi muhtemelen çoğu insanın unuttuğu bir ayrıntıdır. Çünkü *Yavuz Top*'un da bir Alevi olma-

Yavuz Top

sı ve söz konusu programdaki çok sesli denemelerinde *Pir Sultan* gibi simge isimlerin adının geçmesi yanlışlık veya gözden kaçma olarak ifade edilemez.

Buradaki birkaç örnekle, darbecilerin kısa bir süre öncesine kadar fişlediği Alevilere ilişkin birden peyda olan sevgisi takdire şayan bir iş değildi hâliyle.

Alevilerin örgütlenmesinde Alevilerin kendi gerçeklerini farklı açılardan ifade etme yollarının dışında/yanında devletin böylesi uzun vadeli hesaplarına dikkat çekmek için bu örnekleri verdim. Ancak *12 Eylül*'ün toplum mühendisliği büyük oranda başarıya ulaşmasına rağmen Kürdistan'da olduğu gibi Alevilerde de tasavvur edildiği oranda işe yaramadı. Böylelikle Aleviler süreç içinde güçlenerek kendi yoluna kanalize oldu. Hâliyle tek bir yoldan gidildiğini söylemek niyetinde değilim. Çeşitlilik olmasına rağmen burada belirleyici olan muhalif duruş temelindeki örgütlenmelerdir. Zaten Alevilerin en büyük ortaklıkları, gelenekleri ve davranışlarındaki tam benzerlik değildir. Bu anlamıyla çok çeşitlilik söz konusu ama en farklı gibi görünen Alevileri birleştiren asıl unsur muhalif olmalarındaki kaderleridir. Kaderden kastım, yüzlerce yıldır içinde bulundukları durumda kendilerine neredeyse başka yol bırakılmamış olmasına vurgu yapma amaçlıdır.

İşte yazının başında belirttiğim Hamburg'daki etkinlik Alevilerin örgütlenmesindeki sıçrama kadar devlete karşı mesafeli duruş açısından da önemli bir kopuştur. Hafta boyunca süren etkinliğe katılan *Dursun Akçam (1930-2003), Nejat Birdoğan (1934-2001), Güler Duman (1967), Sadık Gürbüz (1950), Fehmi Işıklar (1941), İsmail Kaplan (1967), Turgut Öker (1961), Arif Sağ (1945), Rıza Zelyut (1948)* şu an hatırlayabildiğim isimler. Hafta boyunca çeşitli sempozyum, tartışma ve müzik programları binlerce insan tarafından yoğun ilgiyle izlendi.

Bu etkinliğin hem hazırlanışı hem de sonrasında evrildiği aşama bakımından *Turgut Öker* gibi politik çevrelerden gelen insanların bulunmasının etkisini yadsımamak gerekir. Hatta sonraki yıllarda bu örgütlenmenin içindeki birçok insanın ayrışma, farklı arayışlara yönelmesi veya tümden uzaklaşmasının nedenlerinden biri olarak gösterilen bu politik yan Alevilerin bağımsız örgütlenmesi bakımından önemlidir. Burada değinmek istediğim hangi söylemlerin ve ilkelerin ışığında bir *Alevi* örgütlenmesi gerektiği değildir. Başkaları farklı olabilir fakat benim gibi işin sadece kültürel ve tarihsel boyutuyla ilgili birinin bu tür önermelerden kaçınması gerektiğini bilmekteyim. Ancak buna değinmemin nedeni bağımsız ve devletin denetiminden uzak durmalarının önemini belirtmek içindir.

Hamburg çıkışlı bu etkinliğin dışında da yine aynı dönemlerde başka gelişmeler söz konusuydu. Bu, bir bakıma farklı düşüncelerdeki kesimlerin bir anlamda paralel yapılanmalara gitmeleri anlamına gelmekteydi.

»*1985* yılından itibaren *Alevi* adı altında kurulan dernek-

20 Bu konuyu daha ayrıntılı olarak 'Davut Sulari-Yaşamı ve Şiirleri' adlı kitapta inceledim.

lerin sayısı giderek artmaya başladı. *1988* yılında bir Alevi Federasyonu kurmak için Hamburg, Gustavsburg, Berlin, Frankfurt, Dortmund, Bergkamen şehirlerinde sürekli buluşma ortamı yaratıldı. Bu buluşma süreci *1989* yılının sonuna kadar devam etti. *25.11.1989* tarihinde Dortmund şehrinde sekiz dernek biraraya gelip anlaşma sağlayınca, Almanya'da Alevi Federasyonu kurma kararı alındı.

(...)

Federasyonun kuruluş sürecine katılmak istemeyen Hamburg ve Berlin dernekleri *25.11.1989* tarihinde Dortmund'da yapılan toplantıya katılmadılar. Bu toplantıya gelmeyen başka dernekler de vardı.« [21]

Görüldüğü gibi çeşitli örgütlenme çabaları bulunmaktaydı.

Bir şekilde Aleviler de ortaya çıkan imkânları değerlendirerek böylesi bir örgütlenmeyi hayata geçirebildiler. Ama tarihsel gelişmelerde ilginç bazı benzerlikler olmasına dikkat çekip özetleyerek yazının sonuna geleyim.

Alevilerin Avrupa'da kendilerini ifade etmeye, kimliklerini açıklamaya başlamaları aslında yukarıda bahsettiğim gibi Sünni kesimin örgütlenmesiyle sadece bir ölçüde benzeşmekteydi. Bu, (kısmen de olsa) devlet denetimden bağımsız hareket edebilmeyle doğrudan ilişkiliydi. Ancak Alevilerin mücadelelerini yükseltmeleri daha çok *1980*'lerin sonuna denk düşmektedir. O dönemden itibaren hem Türkiye'deki politik ortam hem de artık göçmenlerin gittikleri yerlerde yerleşik olmaya başlamalarındaki ivmeyle bağlantılı olarak düşünmek gerekir. Her gelişmeyi ve muhalefeti sadece maruz oldukları baskıya başkaldırma şeklinde açıklamak yeterli veya doğru olmayabilir. Şüphesiz baskıların itiraza ve giderek karşı durmaya dönüşmesi ihtimal dışı değil ancak her baskının direnişe dönüşeceğinden

Martin Sökefeld

hareket etmemek gerekir. Mesela Alevi örgütlenmeleri üzerine önemli tespitler yapan *Sökefeld* [22] (birçok başkası gibi) bu ivmeyi ağırlıkla Alevilerin uğradıkları ve yer yer katliama dönüşen haksızlıklarla gerekçelendirmektedir. Ancak bu düşünce yeterli bir açıklama gibi gelmemektedir. Alevilerin önemli çıkışı olarak görülen Hamburg'daki etkinlik, söz gelimi *1993*'te Sivas'ta uygulanan katliamdan epey öncesine tekabül etmektedir. Hatta Sivas'ta gerçekleştirilen katliamı bir bakıma meseleyi önceden kavrayan devlet aklının Alevilere (ve muhalif demokratlara) bir uyarısı olarak okumak daha akla yatkındır. Tabii ki sonuçta bu katliam bir anlamda işe yarasa bile toplumda büyük ölçüde ters bir etki yaratarak *Alevi* örgütlenmesine faydası oldu. Yani *Sökefeld*'in bu yorumu işin sadece (sonraki) bir yanıdır. Asıl belirleyici olan (Türkiye'deki ötekileştirilen her grup gibi) Alevilerin (en azından bu nedenle fazlasıyla öne çıkanların) artık Türkiye olmadan da hayatta kalabileceklerinin garantisiyle ilgidir. Çünkü kendilerini devletin belirlediği Türk ve İslam ideolojileri üzerinden açıklamayan her birey ve grup potansiyel olarak bir belaya maruz kalabileceğini bilir. Hatta devletle fazlasıyla uyum içinde olduklarını düşünen ve kendilerini büyük ölçüde Türk-İslam sentezinin parçası şeklinde gören *Gülen Hareketi*nin *2016* yılından itibaren aynı akıbete uğraması buna iyi bir örnek teşkil etmektedir. Görüldüğü gibi, aslında devletle bu kadar 'uyumlu' olduklarını düşünen onbinlerce insan bir anda ötekileştirildi. Bir bakıma Kürt, Alevi, her şeye rağmen varlıklarını sürdürebilmiş dini/etnik azınlıklar ve tabii her zaman muhalif solcular gibi bir gecede 'düşman' kategorisine savruldular. Aradan geçen zamandan sonra bu çevreden insanlar arasında 'öteki' olmanın ne anlama geldiğini kavrayanların bulunması gibi hâlen eski hesapla yapılan hatanın anlaşılacağı ve 'devletin büyüklüğü' söylemine sığınarak kendilerinin af kapsamına sokulacağını umut edenler vardır muhtemelen.

Türkiye'nin bir bakıma kurucu politikasıyla ilgili olan ve yönetimin gücünün ayrılıklardan sağlandığını anlamak yazık ki çoğunluk açısından mümkün olamamaktadır. Hâlbuki *100* yıllık tecrübeden hareketle, her grubun bir başka zaman 'icap eden düşman' pozisyonuna sokulacağını anlaması için daha başka ne yaşanması gerektiğini bilmek zor.

Sonuçta tesadüfler ve/ya bilinçli tercihlerden bağımsız olarak, Alevilerin örgütlenmesinin geldiği nokta artık Türkiye demokrasisi açısından kayda değer bir dinamiğe dönüşmesi bakımından önemlidir. ■

21 Mehmet Caba, Avrupa Alevi Örgütlemesi, İmla Yayınları, Ankara, 2016. Sayfa 11.

22 Prof. Dr. Martin Sökefeld (1964). Ayrıntılar için bkz.: https://ayrintidergi.com.tr/almanyadaki-aleviler/ (ET: 27.03.2024)

Hayat Çöplüğü V

MURAT KOÇAK

DERİ CEKETLİ DELİKANLI'YA [1]

"Durukan"larıma

Seyyit Nezir ile ilk karşılaşmam 1985 yılının ilk aylarıydı. İstanbul'da 12 Eylül karanlığına rağmen çıkan "DÜŞÜN DERGİSİ (Bizim Belde Toplum Düşün Sanat)"a Ankara'dan İstanbul'a gittim... Aynı zamanda "De Yayınevi"nin bürosuydu, üç kişi vardı. Seyyit Nezir, Enver Ercan ve Bedirhan Toprak. İlk kitap dosyamı getirmiştim, okuyup size döneceğiz dediler bir süre sonra dosyayı adresime geri gönderdiler. Yıllar sonra 1997'de Beyoğlu'nda Hamlet Kitabevi'nde karşılaştık. Kocaeli'ne gideceğim dedim birilerinden bahsetti, gittim tanıştım. Neyse şimdi detaya girmeyim...

İki yıl sonra tekrar, 1999 yılının yaz aylarında Beyoğlu Mis Sokak'ta Broy Kitabevi'nde karşılaştık. Arada uğruyordum, eski çevremden olan Alev Yayınları ısrarla bizimle çalış dedi. Başlarda çekinik davransam da kabullendim. Kasım ayında kitap fuarı vardı. Yetkili kişi fuara girmeliyiz bu yıl dediğinde Broy Yayınları ile konuşurum dedim. Anlaştık, hazırlıklara başladık, birkaç gün sonra başlayacaktı. Depodan kitapları kamyonete yükledim. Seyyit abiyle telefonda konuştuk, Tarlabaşı otobüs durağında "Siyah Deri Ceketli Delikanlı" seni bekliyor onun adı da Murat dedi. Duraktan o da arabaya bindi, Tepebaşı'nda ki Tüyap Kitap Fuarı'nın (şimdilerde TRT Stüdyosu) deposuna indirdik kitapları. Ertesi gün sabah standı düzenlemek için sabah buluştuk.

Murat yirmili yaşların başındaydı, sessiz bakışları, kıvır kıvır saçları efendiliğiyle içim sınmıştı, kısa sürede kaynaştık. Fuara iki gün vardı, bir yandan çalışıyor arada sigara içiyorduk. Sigaram olmazdı genelde, otlakçıydım aynı kişiden üç defa sigara aldım mı, param olunca kendime bir de o kişiye alırdım. Fuar başladı ilk gün iyiydi satışlar, ertesi sabah iki paket Camel aldım. Murat ile aynı zamanlarda işimizin başındaydık. Sigaranın bir paketini ona verdiğimde şaşırdı, ne bu dedi otlandım iki gündür dedim. O sabah biraz daha yakınlaştık. Fuarın son gününe kadar iyice kaynaşmıştık. Telefonlarımızı aldık birbirimizin, sağ olsun abi bana da beklerim dedi. Aradan aylar geçti, aramadım. Depo taşıma işi vardı yetkili, o öğrenci arkadaşı ara, gelirse iyi olur dedi. Aradım sağ olsun geldi, bir arkadaş daha çağırdım üçümüz âdeta kolilerin altında kaldık. Akşam iş bitimi yevmi-

yeleri verdim, esnaf lokantasında yemek yedik. Arkadaşı aradım, ne kadar verdin çocuklara dedi söyledim niye az verdin diye çıkıştı. Ama Murat abi bu çok değil mi demişti bile, o an mahcup oldum. Yanlış kalmadıysa aklımda Tarlabaşı'ndaki eve gittik o akşam. Arkadaşımın eşi gidip tatlı aldı geldi. Ağzımız tatlandı. Araya yine zaman girdi, bir gün yayınevinin kapısı çaldı. Açtım Murat, yanında Metis'te çalıştığım günlerden tanıdığım Kaya'nın kardeşi. Aklımda kaldığı kadarıyla o akşam Samatya'daki öğrenci evine gittik. İki oda bir salondu. Ev arkadaşı da gazetecilikte okuyordu. Sanırım o gün evde değildi. Memleketinden ev yapımı sucukla sahanda yumurta yedik... O günden sonra arada gidişlerim oldu. Anlar, anılar.

Bitmeyen dergicilik tutkum Eren Aysan ile

1997'de karşılaşmamla yeniden depreşmişti. Beş parasızdım. Eren ilk Sivas katliamının sonrası A kitabevine gelmişti, Behçet Aysan bir uğradığında kızının Dil Tarih Tiyatro bölümünü istediğini söylemişti. Ne yazık ki 2 Temmuz 1993 Madımak Oteli... Sanırım kasım ayıydı. Tiyatro kitaplarının olduğu bölüme yöneldi, Metin And'ın "50 Yılın Türk Tiyatrosu" kitabının ederini sordu. "Eren" mi adınız? "Evet", kitap sizindir ederi yok dedim. Ne diyeceğini şaşırmış teşekkür edip çıkmıştı. Büyük Ekspres'in sokağından geçiyordum o günlerden tanıdığım arkadaşım masalarına çağırdı üç kişilerdi. Uzun siyah üzerinde kocaman çiçekler olan kız aslında beni tanıyorsunuz adım Eren deyince çok sevindim. Masaya çağıran arkadaşı unutup başladım onunla konuşmaya. Masadan ayrıldığımda dergi çıkarma kararı almıştık bile, henüz adı yoktu. O Ankara naçizane İstanbul olsun mesafeler coşkumuza engel olamıyordu... Aylar süren telefon konuşmaları... Bir gece yarısı buldum dedi. **"Rüzgâr Şiir Yaşam"** yolculuğu on dört yıl sürdü. Sekiz sayı çıktı, hayata tutunma nedenim ve yaşama sebebim oldu. Hiç unutmam, Tarlabaşı'nda kaldığım ev yanmış Murat'ta kalmıştım epey süre. Evin telefon giderine destek oluyordum çünkü telefon konuşmalarımız saatler sürüyordu. "Rüzgâr" üçüncü sayı çıktı o günlerde. Kapağında [2] ***"yanmış daktilo"*** olan. Eren Aysan ile telefon konuşmalarımız Rüzgâr ve Ahmet Erhan odaklı olurdu. Bir gün abi, "Erhan abi iyi değil, iyice dağıttı. Biliyorum seni de çok sever. Ne dersin birlikte Assos'a senin eve mi gitseniz diye düşündüğünü" belirtti. O günlerde Ankara'dan çocukluk arkadaşı Mustafa da evdeydi. [3] Küçük sarı harita metot not kâğıdına kısa bir not yazıp, bu notu, şu adrese ilet dedim. Libya Caddesi üzerinde ki "Nefes Çiçekçilik" adresine iletti. Birkaç gün sonra, aradı abim. Murat geliyorum, Bostancı'da ineceğim bu akşam Ferruh Tunç'ta kalacağım; yarın sabah Taksim'de karşıla dedi. Ertesi gün erkenden Beyoğlu'na geldim. Yolda Hüseyin Alemdar ile karşılaştım, söyleyiverdim. Sözde eve geçecektik. Neredeee?! Bir haftada zor çıkabildik Beyoğlu'ndan. Canım Alemdar çoktan haber salmıştı herkese. Üçüncü durağı nihayet Murat'ın eviydi. Bir hafta kaldıktan sonra gittik. [4]*"...Assos'lara filan gidelim /Ben gibi deliler diyarına / Delideniz, delikadın, deliadam, deliçocuk / Karalara bürünmüş oturuyor aklımda / Tamam / Hayat kırk satırsa ölüm tek satır / Ötesi yokluk..."* Sıkıldı döndük. Ah anlar, anılar hepsi birbirinin devamı ya da akışı.

Murat mezun olmuştu; İstanbul'da lisede edebiyat öğretmeniydi artık. Geçen zaman içinde ***"Rüzgâr Şiir Yaşam"*** dördüncü sayı çıktı. Hiç yaşanmamış ve yaşanmayacak olan tutkumun ardı sıra bu defa Mersin'e gitme kararı aldım. Canım yaa daha yeni öğretmen olmasına rağmen bir buçuk yıl aylık harçlık gönderdi; onunla ayakta kaldım. İletişimimizde araya yıllar girdi...

İnsan vardır sözü özdür, insan vardır sözü yavandır. Söz özdür yalındır içi dışı bir olmaktır.

Sokak günlerimde Beyoğlu Yapı Kredi Kültür Merkezinin önünü büro edinmiştim. Kim demiş yersizim, yerim vardı. Murat yine onda kaldığım zamanlar sanırım 2005 yılıydı, bir gün öğleden sonra büroma geldi. Aynı evdeyiz ama konuşmamak için sokağı seçmesi anlamlıydı. Birkaç günlüğüne gitmiştim sözde ama yine aylarca kaldım. Hatta evde bulunan eski perde astarından ikinci Rüzgâr önlüğünü evin yakınlarında terziye yaptırmıştım. İstiklâl Caddesi'nden Tünel'e kadar sessizce yürüyor, almak isteyene satıyor, evin giderlerine destek olmaya çalışıyordum. Ah yine dağıldım... Neyse kaldığımız yerden devam edelim. Konuşmaya başladı gözlerinin içine bakıyordum, ağzından çıkanlardan ziyade gözlerini

okuyordum. Konuşmasının bitimi ***"İçindeki Murat ol..."*** diyebildim.

Sonrası sanırım Ankara'ya döndüm, babamın evine. Eski bir arkadaşımın ortak olduğu barda kasiyer oluverdim. Ama çok sürmedi, oldum olası ortaklık maceraları ürkütür. İşsiz kalınca babam, yine dışladı. Yeniden İstanbul günleri, ardından evsiz kaldığım zamanların Assos'u, yine "Rüzgâr Şiir Yaşam" bu defa VI. Arada haberini alıyordum Mustafa'dan. 2010'du sanırım evlendiğini; eşiyle tanışmamı istediğini söylese de kabul etmedim. Bazı canlıklar vardır ki bitmez bitemez. Çünkü çocukluk fotoğrafındaki üzüm gözlü **"İçindeki Murat ol"**muştu.

Bahçedere'de olduğum süreçte arkadaşı, Mustafa yaşamdaşıyla balayı için Yeşilyurt'a geldiğini, onun da tanımak istediğini söyledi. Geldiler, söz döndü dolaştı doğal olarak Murat'a geldi. Ameliyat olduğunu söylediler. O an başladım ağlamaya, Murat'n yeniden evlendiğini, dünya tatlısı eşi olduğunu ve çocuklarının da adının Rüzgâr olduğunu söylediler. Hemen arayın dedim, konuşuyordum ama bir yandan da ağlıyordum. Kısa bir süre sonra köye yanıma geldiler. Derya, Murat, Rüzgâr, amcası ve yengesi... O gün çok mutluydum... Sıcacık insanlardı... Muratım-Deryam-Rüzgârım oldular" adı gibiydi Derya hatta Okyanus'tu... Yaşamdaşına ve özütüne nasıl anlattıysa hiç yabancılık çekmedim evlerine gittiğim zamanlarda. Rüzgâr ile aynı odada kalırım. Bunun naçizane için anlamı tanımsız. İkisi için de Rüzgâr'ın dedesiydim. Gerçekten de öyle, iki buçuk yıldır yazları iple çekiyorum. Edebiyat ne kazandırdı diyenlere insan dediğim an anlamasalar da kendiliğimin bilmesi yetiyor. [5] *"Kırdık / kırıldık ama kopamadık / Bilemedik de ne bağladı bizi / Farklı bağlamlarda aynı anlamlarla bağ kurduk /Birbirimizden habersiz aynı kentlerde aynı adda farklı hayatları yaşadık /Dayandık hayata şiirle / Ben okuyarak o bağırarak / Dayanamadık ayrılığa /Bir geçmiş olsun hatırına / hatırladık..."*

Deryamı bu yıl biraz bitkin gördüm. Hiç unutmam yıllar önce yine böyle uğramışlardı. On iki yıl olmuş. Bu defa arkadaşları Serkan ve yaşamdaşı Tamay da vardı. Hep birlikte Sivrice taraflarına gittik. Deniz hepimize iyi gelmişti, onlar eğlenirken ben uzak duruyor köşelere çekiliyordum. Bir baktım yanıma geldi. Sen bizim can abimizsin, bizi rahatsız ederim düşüncesiyle, kaçıyorsun. Etme sen rahat ol ki biz de olalım dediğini unutmam. Kendimce benden çekinirler düşüncesinde idim. Özümden değiller ama canımdan öteler varlıkları için canımı veririm. Rüzgâr artık delikanlı olmuştu. Seneye artık yanıma gelir kalır belki, dede torun yaşarız birkaç gün... Yine uslu, durmamışlardı börek ve kek market alışverişi oysa ihtiyacım yok dememe rağmen canolarım söz yetmez anlatmaya, bahçeden domates, hıyar, biber topladık el birliğiyle hazırladık çaylarımızı içtik. Yavaş yavaş yola çıktılar. Canının acısına rağmen naifliğine bırakmayan evlat teşekkür etti yine. Bir şey etmedim ki? Sevgin yeter... Ah bre canom, canına yetse canım şifa olabilsem ne güzel olur...

Kırk üç yıl olacak bu yılın Kasım ayında edebiyat dünyasının içine gireli. İlk yıllarda birkaç dergide yazsam da zamanla göndermez oldum dergilere. İki yıl önce bir iki defa Metin Turan'ın öncülüğünde çıkan *Turnalar*'a gönderdim. Sağ olsunlar yayınladılar. Yazındaş kardeşim, *"Güney Kültür Sanat Edebiyat Dergisi'*ne göndermemi söyledi. İşin doğrusu çekindim. Yazı kuruluna gönderdim; sağ olsunlar değer verdiler yayınlıyorlar. Bir de baktım ki her sayı için yazı kuruluna ürünler hazırlamaya çalışıyorum. Aslında başka metinler vardı elimde. Yanlışlıkla masa üstünde siliverdim. Ne yapayım derken aklıma Murat Durukan'ı yazmak geldi. Eh derim ya akışına... [6] *"...Yazın dünyasının görünmeyen tarafını gördüm / Abicik'in renklerinin ardında / Yordum / yoruldum / yorumladım hayatı onunla..."*

murat durukan [7]

mırıldandıklarımı eski bir kâğıda
biriktiriyorum...
yağmurlar yağacak
eylülün bitiminde
sesimle ıslanacağım...

OYUN (1)

Adam içeri girer. Karanlıkta ayak sesleri duyulur yalnız. İlk kez girdiği bu yerde sessizliği dinler... Penceresi olmalı bu yerin, diye düşünür... Okuduğu kitaplar, izlediği oyunlar gelir aklına... Odayı doldurur sesler, renkler, tatlar...

Korkuyu duyumsar.... Işık gölgeyi var edense..?

Gölgeye mi dönmeli yüzünü, ışığa mı bilemez...

Tüm bunları karanlıkta düşünür, ışığın da gölgenin de olmadığı yerde... Korkar adam...

Korkar adam...

----------bıraktığım yerleri özlüyorum.
köreden yanlarımı acıyorum
ağlıyorum...

-----dökülüyor zaman kirpiklerimden,
dudaklarımdan...
-----söylemediklerini duyar gibi kendi
sesinden, uzağındaydı.
buraya gelirken hiç düşünmemişti ...
öyleyse pişman olmayacaktı
rüzgârla bilmişim yüzünü
nisan uzarsa
getirir belki
seni,
yeniden

Can evlatlarım ve can torun Murat Derya Rüzgâr Durukan. Derya evlat, "Durukan"la yollarınız kesişmiş yaşamdaşlık yolunda ilerlemişsiniz. İyi ki Rüzgâr demişsiniz özünüze, aşk hayatın ta kendisidir. Bunu bir defa daha yaşatıyorsunuz. Her biriniz ayrı ayrı. Elmas anne, Yaşar kardeş, Ünzile evlat, Öykü torun söz yeter mi deliler. Canın evlat; adın gibi coşkulu, duru öz evlat söz eksik kalır. Ömrümdesiniz. Rüzgâr torunumun dediği gibi *"Ölümsüzsün sen"*. Ölümsüzleşmek sonsuzlaşmak her şeyden öte. Çok uzattım yine, *"Nice Nice yıllara"*... Özlükle canlıkla ömrümsünüz...

Murat anlatmıştı birkaç yıl önce. Serkanlarla bir yerlere giderken arabanın içinde çocuklar kendi aralarında konuşuyorlar. Tanıdığın sanatçılar kimler diye soruyorlar birbirlerine Rüzgâr naçizaneyi söylüyor. ***"...büyüyemiyorum meze oluyorum çocukluğuma..."*** Ömrümün satır aralarında... [8] *"...Oğluma, Rüzgâr'ıma anlattığım masallarda Devdiv abi oldu Kendi de gönlü de kocaman olan Pörtçük abim, Can abim..."*

Rüzgâr'ım usumun sağaltımı için çok özümsediğim Büyük Ekspres'ten ağabeyim Behçet Aysan'ı aradım. Telesekreterine not bıraktım, birkaç gün sonra Yüksel Caddesi'nin Atatürk Bulvarı çıkışında karşılaştık. "Murat dönemedim kusura bakma, Sivas sonrası görüşürüz" dedi. Dönemedi. Babanın Samatya'daki evinde Düello kitabı vardı, Adam Yayınları'ndan çıkan baskısı. Bir gün şiirde geçtiği gibi gideriz o dağ çeşmesine ne dersin? [9] *"...rüzgâr / unutulmuş / bir dağ çeşmesine götürsün bizi. // Zamanın saatleri unuttuğu / Şavkıyan bir dağ çeşmesine..."* ■

Murat Koçak

Sıra Dışı Dipnot
ŞİİRZOFREN

Umay Sıla Güzel'e

korku
kaygı
yaşam
üçgen
-inde
şiir
us
yangısı

cahil
öfkesinin
şerriyle
celallenir

yandıkça
evrile
devrile
kül
özle
özleştikçe
şıvgın
özütleşir

BORAN
BARAN
ÇIVGIN
HAYATA
YAŞAMA
ŞİİRE
!
.
.

DİPNOTLAR

1) "Deri Ceketli Delikanlı" ile yollarımızın kesişmesinin yirmi beşinci yılına binaen...
2) 1998 yılının ilk günü, Metis'te çalıştığım zamanlar Murathan Mungan'ın evine gitmiştim işle ilgili. Elim boş gitmeyim diye el yazımla yazdığım şiiri armağan etmiştim. Daktilom olmadığı için dedim bir yere gönderdi, dönüşte evine tekrar gittiğimde "Dağınık Yatağı" yazdığım zaman Müjde Ar armağan etti dedi. Kabul edersen sevinirim dedi. Nasıl etmezdim ki? Kazancı Yokuşu'ndan İstiklal'e çıkarken daktiloya sarılmış mutluluktan ağlıyordum.
3) Ülker Sokak'taki evde, evinde, yanlış anımsamıyorsam, cüzdanından çıkarıp gösterdi, hâlâ saklıyordu.
4) Burada Gömülüdür 2, sayfa 512... Kırmızı Kedi 2. Basım, Ekim 2017
5) Kın ve Susku, Sayfa 105... A Şiirevi Yayınları, Kasım 2019
6) Kın ve Susku, Sayfa 105... A Şiirevi Yayınları, Kasım 2019
7) Rüzgâr Şiir Yaşam V, Mayıs 2005, Sayfa 28
8) Kın ve Susku, Sayfa 105... A Şiirevi Yayınları, Kasım2019
9) Bir Eflatun Aşk, Behçet Aysan sendeki baskının sayfa numarası???

NİL[*]

NİL DEMİRYÜREK

"Hayata yenik başlayanlar, yaşamın değerini daha çok bilirler. Bozkır'ın bağrında yirmi bir yıl önce merhaba der yeryüzüne Nil yeğen. Pembiş halamı çocukluğumda görmüştüm, yıllardır görmek isterdim. Sonunda düşüm gerçek oldu. Halamın kuzusu Ali kardeşin en küçük evladı. Bilincinin ışığı gözlerine yansıyor, ailenin bütün bireyleri Nil'in hayata tutunma savaşında yoldaşı. Hayalleri var, hepsi gerçekleşecek. İnanıyorum... İnanıyoruz..." (Y. Emre)

Yeni doğmuş bebek düşünün hiçbir şey bilmeden hayatın soğuk, acı gerçekleriyle tanışmak zorunda kalan hayata yenik düşen, beşiğinde ilgi istemek için ağlamak yerine hastane odasında canının acısından ağrılardan, sancılardan ağlayan; küçük bedeninde ve yüreğinde gücü asla bitmeyen, yaşamaktan nefes almaktan asla vazgeçmeyen. Ben ve daha tanımadığım birçok kader arkadaşım bu zorlu sürecimizde pes etmeden hayallerimizin peşinden gitmeye adım adım daha ileriye taşımaya asla vazgeçmemeye devam ediyoruz.

Yenik düştüğümüz noktalar oluyor, ne de olsa bir yanımız eksik. Buruk. Yaşıtlarımız oyunlar oynarken biz onlara hastane camından bakmakla yetindik, kendi aramızda oyunlar kuruyor, dışarıda oynayan çocuklara bakınca burukluk çöküyordu içimize. Yaşıtlarımız dışarıda rahatça gezebilirken, bizim aşmamız gereken engeller, üstesinden gelmemiz gereken kendi ayaklarımızın üzerinde durmamız gereken zorlu savaşlarımız vardı.

Başaracağız, hayallerimizi gerçekleştireceğiz, bizler hayata karşı güçlü olacağız o bizi değil biz hayatı yeneceğiz. Hayatıma ne kadar zorlu süreç sığdırılabilirse, o kadar sığdırdım hepsini de yeniyorum. Son nefesime kadar da devam, vazgeçmeyeceğim. Düşlerime giden yolda engelleri devire devire yoluma devam. İnsan kendinden vazgeçer mi? Vazgeçmeyeceğim, yalnız değilim. En başta ailem, doktorlarım, fizyoterapistlerim, arkadaşlarım yalnız bırakmayıp yoluma ışık tuttular. Karanlıkta ellerim, pusulam oldular, pes etme olacak dediler. Hâlâ destek oluyorlar hiç yalnız bırakmıyorlar. Bu noktadaysam; önce yaradan sonra onlar sayesinde. Aileden, doktordan, fizyoterapistten, arkadaştan, öğretmenden çok, onlar can suyum. İyi ki hepsiyle karşılaşıp tanıma şerefine nail olmuşum, hayatıma dokunmuşlar, ne kadar fayda sağlanabilirse; o kadar çok katkıları oldu, bu günlere gelebilmem için canla başla uğraştılar. Nefesime nefes, canıma can oldular, yetemediğim an imdadıma yetiştiler. Düştüğümde kaldırdılar hep yüreklendirdiler. ***"Sakın hayallerinden, umutlarından vazgeçme!"***.

Hiç kimseye ihtiyaç duymadan ayakkabı giyebilmenin, ayakta durabilmenin, tüllü tüllü elbiseler giyebilmenin, kıymetini bilebilir miydim? Ellerimi, kollarımı kullanabildiğim, görebildiğim, duyabildiğim konuşabildiğim, nefes alabildiğim için şükreder miydim? Küçük şeylerden bu denli mutlu olabilmenin bilincinde olamazdım belki de.

Farkındalık günleri (25 Ekim Spina Bifida Farkındalık Günü) aslında bizim de normal olduğumuzu, ötekileştirmemeniz gerektiğini, saygı duymanızı, farkına varmanızı sağlayacak günlerdir. ■

[*] Nil 25 Eylül 2003 doğumlu. "Spina Bifida" hastalığına rağmen hayat savaşında umuduyla, yaşama sevinciyle tükenmeyen özge insan.

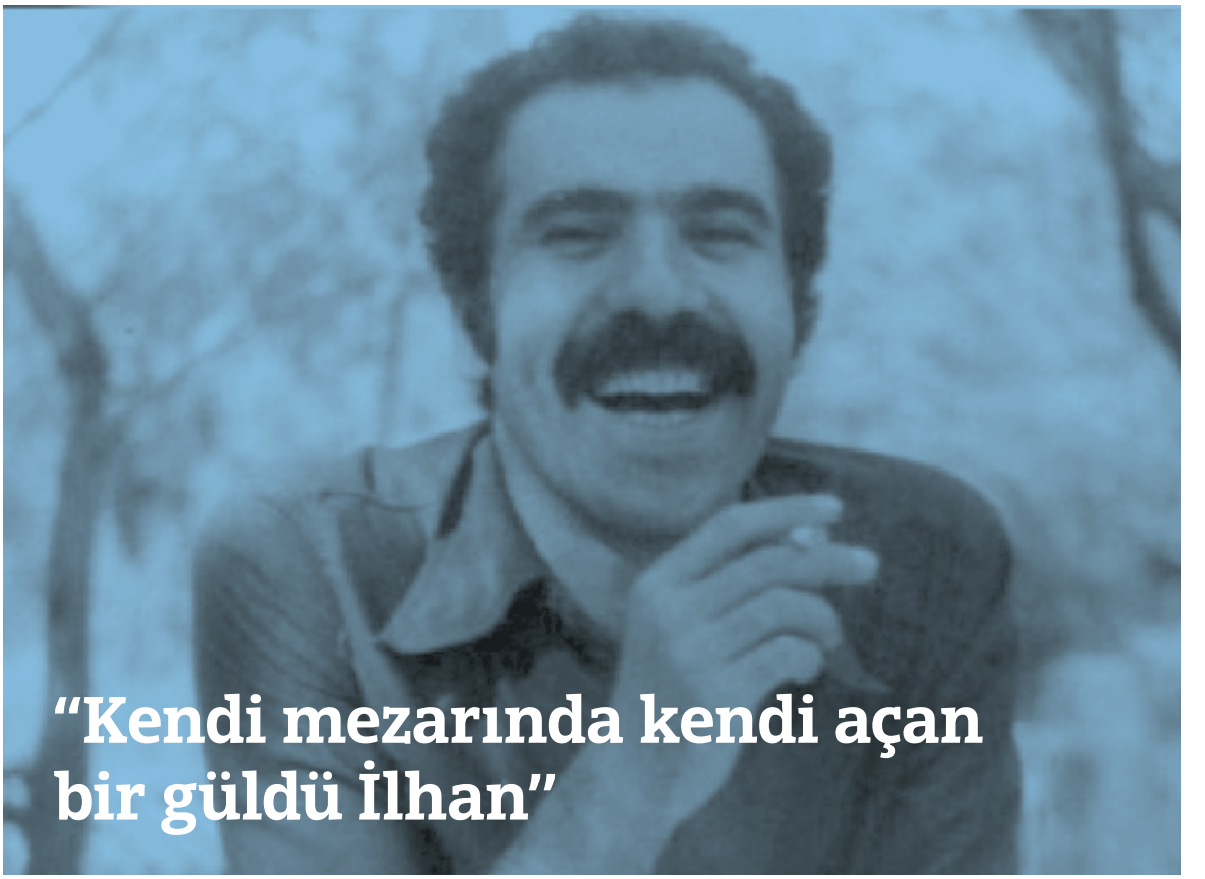

“Kendi mezarında kendi açan bir güldü İlhan”

İlhan Erdost edebiyat çevreleri tarafından çok sevilen bir yayıncıydı ve ölümü büyük bir acı yaratıp, yokluğu çok sayıda şiire yansıdı. İkinci Yeniden toplumcu gerçekçi akıma kadar onlarca şair onun ardından en güzel şiirlerini yazacak, onu ölümsüz kılacaktı.

“Bir bardak su içsem şimdi / Yaralarımdan dökülür / Gün ki yıkımlar günüdür.”

HALİL YENİ

Sol ve Onur Yayınları kurucularından İlhan Erdost, 7 Kasım 1980’de ağabeyi, Muzaffer Erdost’la birlikte gözaltına alındı. 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası, yasak yayın bulundurmak iddiasıyla gözaltına alınan kardeşlerin “suçu” İlkyaz Basımevi’nde çok sayıda yasak yayın bulundurmak olarak belirtilmişti. Oysa İlkyaz Basımevi’nde yasaklanmış tek bir yayın yoktu. Bundan dolayı, ifade verip hemen serbest bırakılacaklarını düşünüyorlardı. Fakat düşündükleri gibi olmadı.

İfadelerinin ardından Mamak Askeri Cezaevine götürüldüler. Saçlarını ve sakallarını kesip fotoğraflarını çektiler. Yazıcı er Eyüp Ergün, kademeyi arayıp “C-Blokta iki gözaltı var! Küçük araba olmaz, anlarsın ya!” dedi. Kardeşler bu kadar kısa mesafe için büyük bir araca neden ihtiyaç duyulduğunu anlayamadı. Bir astsubay odaya girdi. Ardından iki er. Erlerden İbrahim Keskin görüşlerini sordu Erdost’lara. “Sol” yanıtını alınca Astsubay Şükrü Bağ, “10 yaşındaki bebeleri zehirlediniz, içerisi sizin zehirlediklerinizle dolu.” dedi. Erlere dönüp “Bunlar birer yılandır, analarını ağlatmazsanız ben sizin ananızı ağlatırım!” diyerek, dövmeleri için emir verdi. Tekmeler, yumruklar ve joplar... Kardeşler şaşkınlık içinde kendilerini zar zor cezaevi aracının içine attılar. Büyük aracın neden istendiği orada anlaşılacaktı. İki er İlhan’ı, iki er Muzaffer’i dövmeye devam etti. Astsubay, şoför mahalline ağır adımlarla geçtikten sonra araba da yavaşça hareket etti. Kardeşlerin yüzüne, sırtına, başına darbeler iniyordu. İlhan yüzükoyun yere düşüp elleri üzerine çömelse de erler ayağa kaldırıp, hazır ola geçirdikten sonra dövmeye devam ediyordu.

Araç durdu. Arabadan ite kaka indirildiler. Astsubay Şükrü Bağ, ayakta duracak hâli kalmayan iki kardeşi hazır ola geçirip, komutla yürüttü. Henüz çok az yürümüşlerdir ki arkadan bir er, "durun, durun!" dedi. Tekrar dövüleceklerini anlayan İlhan, yürekleri sızlatan sözünü orada söyledi. "Küçük kızımı uyandırmaya kıyamadan buraya geldim, bizi dövdürmeyin" dedi. Ama ne çare... Astsubay erlere, dövmeleri için devam edin emrini verdi. Kendisi olay yerinden uzaklaşırken dört er, kardeşleri dövmeye devam etti. İlhan, bir kez daha yüzükoyun yere düştü. Astsubay geri döndü. "Bir patlatılmadık hayâlarınız kaldı. Şimdi onu da patlatırlar." dedi. Dayak koğuşa gidilen her adımda her aşamada devam ederken, İlhan bir kez daha düştü. Kaşını bir taşın kıyısına vurup yüzü gözü kanlar içinde kaldı.

"Sabah da kırmızı akşam da kırmızı / hep kırmızı kalacak solmadan"

Sonunda işkence bitmiş, kardeşler koğuşa girebilmişlerdi ki nefes almakta zorlandı İlhan. Kalkıp, pencereye doğru yürüdü. İlhan'ın yüzü kanlıydı. Gözleri kanlıydı. Paltosu kanlıydı. "Midem bulanıyor, kusacağım" diye bağırdı ve yere yığıldı. Mahkûmlar İlhan'ın koluna girdiler, kaldırdılar. Alt yatağına yatırdılar. Üstünü soydular. Yüzünü yıkadılar. İlhan "nefes alamıyorum!" dedi. Son sözü bu oldu. Kolları sarktı, başı öne düştü. Yayıncı İlhan Erdost, aldığı ağır darbeler sonrası gelişen beyin kanaması nedeniyle henüz otuz altı yaşındayken 7 Kasım 1980 yılında, abisinin gözleri önünde hayatını kaybetti.

***

Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. maddeleri İtalyan Ceza Yasası'ndan ceza yasamıza aktarılmıştı. Maddeler Mussolini tarafından faşist devletin korunması için 1926 yılında yürürlüğe sokuldu. 1936 yılında Türk Ceza Yasasına aktarılan bu maddeler; yurdumuzda eşitlikten, özgürlükten ve emekten yana olan işçiler, aydınlar, sanatçılar, yazarlar üzerinde tarih boyunca bir silah olarak kullanıldı. İnsanlar uzun yıllar süren hapis cezalarına çarptırıldı, sürgünlere gönderildi, yurdundan edildi.

1965'te kurulan ve birçok sosyalist liderin teorik ve felsefi eserlerini Türkçeye çeviren Sol Yayınları'nın kurucularından Muzaffer Erdost da bu maddeler nedeniyle uzun yıllar cezaevinde kalırken, İlhan Erdost gözaltında uğradığı işkence sonrası hayatını kaybetti.

İlhan Erdost edebiyat çevreleri tarafından çok sevilen bir yayıncıydı ve ölümü büyük bir acı yaratıp, yokluğu çok sayıda şiire yansıdı. İkinci Yeniden toplumcu gerçekçi akıma kadar onlarca şair onun ardından en güzel şiirlerini yazacak, onu ölümsüz kılacaktı.

"Gülün Kanından"

Turgut Uyar da onlardan biriydi. "Gülün Kanından" adını verdiği şiirinde arkadaşına "kendi mezarında kendi açan bir güldü İlhan" diye eslendi.

gülsuyu, gülün kızkardeşi özbeöz
bir buğu olarak tenlerde uçuşan
gülyaprağı, gülün çocuğu özbeöz
yaşarmış gibi hep kendi okşanan

güldalı, dikenli ama güllü
ince dirençli ve kahraman

yeni bir soydandı yepyeni
kendi mezarında kendi açan bir güldü ilhan
sabah da kırmızı akşam da kırmızı
hep kırmızı kalacak solmadan

evet "süslü püslü ve şık bir bayan"
en güzel reçelleri yapıyormuş gülün kanından

"İlhan'ın Anısına Türkü"

Cemal Süreya ise "İlhan'ın Anısına Türkü" adını verdiği şiirinde öfkesini imgeye katıp, acısını "Bir bardak su içsem şimdi yaralarımdan dökülür" diyerek dile getirdi.

Senli benli buğday çocuk
Nerden başlasam bilemiyorum
Taşıtlar seçenek değil artık
Ayrıca cesaretim de yok

Bir bardak su içsem şimdi
Yaralarımdan dökülür
Gün ki yıkımlar günüdür
Boştur ne söylesem şimdi

Birini görüyorum kalabalıkta
O adam işte sana benziyor
Ama sana nasıl da benziyor
Binlerce adam kalabalıkta

O'sun sen yürüyüp gidiyorsun
Parmağında küçük bir zincir
Bıyıkların yazgı gibidir
Dolmuştan indin gidiyorsun

Anıştırır yüzleri aşklar
Belirsizdir o mu değil mi

Ama orda kalmaz acılarınki
Değiştirir her şeyi, o kılar

Şimdi bir parçasısın artık
Ekmeğin Ankara'nın Türkçenin
Gurbet ezgilerinin her şeyin
Eşi küçüğü kendisisin artık

"Bedeli canla ödenmiştir elindeki kitabın"

Ahmet Telli ise "İlhan İçin Dörtlükler" adını verdiği şiirde geçmişi unutmamak ve unutturmamak için bedeli canla ödenen kitaplara değinir.

Sustuğun yerde insan katlolur
Kana bulanır kitap, ışıklar kan kokar
Kentin yüreği yanmazsa ey oğul
Türküler diyarı büsbütün viran olur

Yine el basacaksın o kitaplara
Dostun, kardeşin, aydının el basacak
Bir şeyi hiç unutmayacak üniversiteli genç
Bedeli canla ödenmiştir elindeki kitabın

"Gitme derdim, gitme yerine ben öleyim."

Ve eşi Gül Erdost, acısını ve babasız kalan iki küçük kızını bağrına basıp, duygularını 12 Aralık 1980 yılında kaleme aldığı "Bilseydim" şiirinde şöyle dile getirir.

Bilsem,
Sevgiyle bakan gözlerini söndüreceklerini
Bilsem kahpece pusuya düşüreceklerini
Bilsem sapasağlam yiğidimi
Paramparça / soğuk taş üzerinde
son kez öptüreceklerini
Bilebilseydim kudurmuşçasına
seni öldüreceklerini
Gitme! Derdim
Gitme, güzelliğini doyasıya seyredeyim
Gitme, dudaklarından dökülen türküleri
bir daha dinleyeyim
Gitme derdim, gitme yerine ben öleyim.

"Benim babam her çalan kapının geleni"

Yediği dayak yüzünden ayakta duracak hâli kalmayan İlhan, öldürülmeden önce komutana "Küçük kızımı uyandırmaya kıyamadan buraya geldim, bizi dövdürmeyin" demişti. Yıllar sonra o küçük kız büyüyecek ve babasına bir şiir ile seslenecekti.

Yüzün, fotoğraflardan bildiğim...
Sigara içişin, gülüşün...
Benim babam kalın kara bıyıklı
Benim babam çocuk parkı
***
Acın, her an, dipçikle kafama vurulur gibi
Ve kanar içimde, unutturmaz
kırık kaburga kemiklerini

Benim babam yaşamımızın onulmaz kederi
Benim babam insanlığın yanı başında
dövülerek yitirdiği kardeşi
***

Özlemim, seni tanımadan
Bilmezken neyi yitirdiğimi...

Benim babam Onur Yayınları
Benim babam türküler söyleyerek içilen rakı
***

Uyandırmaya kıyamadan gittiğin küçük kızın
Bir türlü gitmeyi öğrenemedi kimselerden
Ve geçen yıllarla bir olan uykular yüzünden,
daha büyük şimdi senden...

Benim babam
Benim babam Karşıyaka'da "küçük bahçelerin
hep gülümseyen hüznü
***

Aklım almazken gidişini,
Sığdıramazken seni küçücük bir taşa
Yakıştıramazken toprağın soğuk koynuna

Benim babam her çalan kapının geleni
Benim babam sevenlerinin hala onu gören
gözleri, onu söyleyen dilleri
Benim babam kıvırcık saçlarıma taç olmuş,
bozkırın çiçeği

Benim babam... Bizim babamız...

(Türküler Erdost / Benim Babam) ■

Beni De Vurdular Zoi

FULYA ÇELİK

Gezide ve her yerde vurulanlar için...

beni de vurdular zoi

onca yoksulluk varken şu dünyada ve onca acıya rağmen
bir çığlık daha kazındı gök yüzüne papatyalar açmış gibi gülüşüne
ay döküldü
gün büküldü kahrından
seni savurdular zoi
kim bilir
belki kırılmıştılar belki onların yaraları kin bağlamış
dikenler açmış kinden ve kirden

belki yorgundular yaşamaktan ve ölmekten
belki zamansız şarkılarda saklı gizyaşıydılar
ıslıkları bile yoktu yahut hüzünden bozma sevinçlerden
mahrumdular
sevişmeleri ayaz
avaz avaz bağıran suskunluktular
belki onlar çocukluğu kanatılmış karanlık odalarda yalnız ve
yalnızlığın ortasında acıklı hayatların figüranıydılar
çeke çeke içine çekilen kendini
çekildikçe ölen öl/düren öldürülen girdaptılar

kim bilir belki kuru bir ağaç yahut
çekmecede unutulmuş tarihsiz siyahbeyaz bir fotoğraf ki
belki "cansız hayallerimizin tasviri" bile değildiler

onlar yağmurda rüzgârda sürüklenen kuru güz yapraklarıydılar

beni de vurdular
zoi seni vurdukları gün
seni dünyanın bir ucunda beni öteki ucunda
gecemden
gündüzümden
vurdular
anlamadan bilmeden
seslenmeden en derinlerimden uzaktım düşlerce
yalnızlığımdan vurdular

gölgemden vurdular güneşimden

bilirsin
zoi
ışıksız olmaz gölge

onlar ışığa düşmandılar

ikimizi yan/a/yana
havaya toprağa güneşe ve suya yazdılar

2. Rengin Göçmen Kadın Öyküleri Yarışması

RENGİN KADIN KOROSU – LONDRA

GÜLSEN GÜLBEYAZ

Bu yıl ikincisi düzenlenen 'Rengin Göçmen Kadın Öyküleri Yarışması'nı tanıtmadan önce yarışmayı organize eden Rengin Kadın Korosu'nu kendi basın bültenleri ile tanıyalım.

"Bizi yeni tanıyanlar için küçük bir bilgilendirme yapmak istedik...

Kuzey Londra'da yaklaşık 80 üyesi olan bir kadın korosuyuz. Türk/Kürt toplumunda yaşayan kadınlara destek olmak amacıyla @gikder ev sahipliğinde Sosyalist Kadınlar Birliği'nin girişimiyle Kasım 2020'de kurulduk. Amacımız, pandemi nedeniyle evlerine hapsedilen kadınlarla dayanışma içinde olmak ve özellikle aile içi şiddetin arttığı bu dönemde kendilerini yalnız hissetmemelerini sağlamaktı. Kısa sürede kadınların müzikle buluştuğu, müziğin iyileştirici gücünü deneyimlediği, yeteneklerini geliştirdiği ve birikimini paylaştığı bir dayanışma ağına dönüştü çalışmalarımız. Bize dayatılan tüm alaycı ve umut kırıcı yaklaşımlara rağmen hayallerimizin peşinden gittik. Düzenlediğimiz enstrüman atölyeleri (erbane, bağlama, gitar) ile kadınlar için bir kültür sanat okulu olmanın adımını attık.

Bugün bu kadın enstrüman kurslarında yetişen arkadaşlarımızın konserlerini izlemenin haklı gururunu yaşıyoruz. Kadınların iç dünyalarını kaleme almaları için yaratıcı yazarlık atölyesi oluşturduk, bugün bu adım ise 2. Göçmen Kadın Öyküleri Yarışmasını düzenlememizi sağlıyor.

Kimi zaman büyük görkemli salonlarda konserler verip, kadınların isteyince neler başarabileceğini gösteriyoruz, kimi zaman Mahsa'nın Çığlığı, Dünyayı Ben Oynatırım gibi bestelediğimiz eserlere klip çekerek dünya kadın hareketine sesimi katıyoruz ya da sokaklarda türküler söyleyip 6 Şubat depreminde zarar gören insanlarımız için dayanışmada bulunuyoruz. Kısacası bizler kadınlar özgür olsa dünya yerinden oynar diyor ve eşit, özgür, adil bir dünya için sesimize ses katmanızı bekliyoruz.

Sadece bir koro olmadığımızı, elini uzattığında elini tutacak birilerinin olduğunu hissettiren bir aile olduğumuzu belirtmek istedik. Merhaba!"

Rengin Göçmen Kadın Öyküleri Yarışması - 2023

Rengin Kadın Korosu, 1. Rengin Göçmen Kadın Öyküleri Yarışması ile kadınların heybelerinde biriktirdikleri öyküleri okurları ile 2023 yılında buluşturur. Yarışmanın basın sorumlusu Gülseren Daş "Birkaç ay boyunca İngiltere ve Avrupa'dan sayısız göçmen kadın ile tanışma fırsatı bulduk. Coğrafyalar farklı olsa da kadınlık temelinde benzer öykülerimizin olduğunu fark ettik. Yazdıkça, paylaştıkça birbirimize daha çok yaklaştık ve eşit bir gelecek için umudumuz güçlendi." dedi.

Yarışmaya katılan dosyaları titizlikle okuyan, değerlendiren jüri üyeleri; Dursaliye Şahan (Gazeteci

-Yazar), Fergül Yücel (Yazar-Heykeltıraş), Gülderen Arık (Yazar), Derya Tuncel (Öykü'nün Kitaplığı Kurucusu), Aydın Mehmet Ali (Eğitimci-Yazar), Sultan Karataş (Çevirmen-Yazar), Gülseren Daş (Gazeteci-Fotoğrafçı): *"Öykülerin hemen hepsi yazarların yaşanmışlıklarını veya tanıklıklarını anlatan metinlerdi. Bu nedenle de edebi değerinden çok göçmen hayatlarını anlatan eserler olarak baktık"* dediler.

Yarışma Sonuçları: 1. "Kendini Tamamlayan Adam" – Zerrin Bucaklı (İngiltere) ve "Yalnızlık Bakanlığı" – Nahide Yaran (İngiltere), **2.** "Sessiz Çığlık" – Aylin Shaffer (İngiltere), **3.** "Alamancı'nın Kızı" – Tuğba Sena (Almanya) **Mansiyon**: "Alin Motel" – Dilek Dağdelen (İngiltere), "İrmik Helvası" – Müge Erdoğmuş Turnbull (İngiltere), "Mavi Gözlü Sarışın Kız" – Hülya Karcı (Almanya), "Soba"– Yasemin Güçoğlu (İngiltere) **Jüri Özel Ödülü**: "İnsanlık Ölmedi Ya" – Işılay Karagöz (Almanya), "Makbule" – Zeynep Kılıç (Almanya)

50 öykü dosyasının katıldığı ilk yarışmanın ardından "Rengin Göçmen Kadın Öyküleri" ortak kitabında yayınlamak amacı ile dereceye girenlerle, okunmaya değer öykülerden 36 öykü seçilir. Kitabın derlemesini Gülseren Daş yapar ve Pressdionysus Yayınlarından yayınlanır.

Göçmen İşçiler Kültür Derneği (GİK-DER) ve Rengin Kadın Korosu'nun ortak düzenlediği, Avrupa'da ve Birleşik Krallık'ta yaşayan göçmen kadınlar arasındaki öykü yarışmasının ödül töreni 24 Haziran 2023 tarihinde yine GİK-DER'in düzenlediği 'Deprem Dayanışma Konseri' kapsamında Londra'da Alexandra Palace'ta gerçekleştirilir. Sanatçılar Dodan ve Ahmet Aslan'ın Rengin Kadın Korosu ile birlikte sahne aldığı gecede 'Yarışma'dan çok göçmen kadınların sesine kulak vermek için düzenlenen öykü yarışmasının anlamı vurgulanıp dereceye girenlere plaketleri verilir, öykülerin yer aldığı kitabın tanıtımı yapılır.

Rengin Göçmen Kadın Öyküleri Yarışması - 2024

Yarışmaya gösterilen ilgi ve açığa çıkan birbirinden güzel öyküler nedeniyle bu yıl yarışmanın ikincisi düzenlemekte. Bu yıl basın sözcülüğünü üstlenen Aynur Çimen, *"Koro olarak ikinci kez öykü yarışması düzenliyor olmanın heyecanını yaşıyoruz. Geçtiğimiz yıl yaptığımız çağrıya çok sayıda göçmen kadının yanıt vermesi, seçilen öykülerden oluşan 'Rengin Göçmen Kadın Öyküleri' kitabımızın yoğun ilgi ile karşılanması bizi ikinci kitap için yüreklendirdi."* dedi.

Rengin Kadın Korosu, bu yıl yarışmaya öykü gönderilebilecek ülkelerin sayısını da artırdı. "Acaba altından kalkabilir miyiz diye endişelerimiz olsa da dostlarımızın yüreklendirmesi ve kadınlardan gelen talepler doğrultusunda yarışmamızı daha büyük bir alana taşımaya karar verdik" diyen A. Çimen yarışmaya Türkiye dışında yaşayan göçmen kadınların öykülerini beklediklerini duyurdu.

Anlatacak hikâyesi olan tüm göçmen kadınları yarışmaya katılmaya çağıran Rengin Kadın Korosu Basın Sorumlusu Aynur Çimen yarışmanın katılım süresinin de gelen talepler doğrultusunda uzatıldığı müjdesini verdi.

Öykü yarışmasına katılım süresi 31 Temmuz'dan 09 Eylül'e uzatıldı.

"Çağrımız sonrasında çok sayıda kadın, hikâyesini bizimle paylaştı. Hikâye son gönderim tarihinin tatil dönemine denk gelmesi nedeniyle çok sayıda 'erteleme' talebi de aldık. Bu nedenle yarışmamızın son hikâye gönderim tarihini Eylül ayına erteledik."

Çimen, *"Koro olarak tüm göçmen kadınları yazdıkları hikâyeleri bizimle paylaşmaya davet ediyoruz. Anlatacak hikâyesi olan, yüreğindeki satırları karalamaya cesaret eden tüm göçmen kadınlara çağrımız; öykünüz başka göçmen kadınlara ilham olsun, öykünüz göçmen hayatlarımıza ışık tutsun, iz bıraksın."* dedi.

Yarışma Şartları:

● *Yarışmamız Türkiye dışında yaşamını sürdüren bütün göçmen kadınlara açıktır.* ● *Yarışmaya sadece bir öyküyle başvurulur.* ● *Öyküler herhangi bir temada yazılabilir.* ● *Öyküler elektronik ortamda renginkadin@gmail.com adresine 9 Eylül 2024 tarihine kadar gönderilecektir. Öykü ile birlikte yazarın kısa özgeçmişini de göndermesi gereklidir.* ● *Yarışmacılar mahlas kullanabilir.* ● *Öykülerin hukukî sorumluluğu yazarına aittir. İntihal veya üçüncü kişilerin telif hakkı gibi durumlarda, sorumluluk yazara aittir.* ● *Yarışmaya Düzenleme Kurulu Üyeleri ve Seçici Kurul Üyeleri ile birinci derece yakınları katılamaz.* ● *Seçilen öyküler, Rengin Göçmen Kadın Öyküleri 2 kitabında yayımlanacaktır.* ● *Yayımlanan öyküler için yazarlarına telif bedeli ödenmeyecektir.* ● *Derece alan ve kitaba girecek öykülerde yayınevi editörünün önerileri doğrultusunda, yazarın onayıyla, düzeltme veya kısaltma yapılabilir.*

2024 Rengin Göçmen Kadın Öyküleri Yarışma Jürisi:

Dursaliye Şahan, Fergül Yücel, Gülsen Gülbeyaz, İlden Dirini, Serpil Arslan, Şükran Bağcık, Vicdan Özerdem ■

Kaynaklar: Rengin Kadın Korosu Basın Bülteni, Eurohaber, edebiyathaber.net

"Değişim kadınlar açısından hayati bir önem taşır!"

"KÜBA'DA DEVRİMİN KADIN YÜZÜ" KİTABI ÜZERİNE HATİCE EROĞLU AKDOĞAN'LA SÖYLEŞİ

SÖYLEŞİ: **RAHİME HENDEN**

— Siz birçok kitap ürettiniz. Mücadelenin içinden gelen bir yazar olduğunuzu biliyorum. Kübalı kadınların devrim kavgasındaki yerini bir de sizden öğrenebilir miyiz?

— Hani yeri geldiğinde hep "kadınlar olmadan devrim olmaz" ifadesini kullanırız. Ama birtakım işler başarıldığında toplumun üretici yarı gücü kadın unutulur, adı yazılmaz; yazılsa da hak ettiği biçimde olmaz. Bazı şeyler özellikle de tarih yazımı genellikle erkek egemen güç ve iktidar üzerinden yürür. Bunu "Küba'da da böyleydi" şeklinde yorumlamak hepten haksızlık olur elbet. Evet, Küba'da kadınlar İspanyol sömürgeciliğinin katı erkek egemen gelenekleri içinde büyümüşlerdi. Devrimci mücadele başladığı anda değişim de başlar. Değişim kadınlar açısından hayati bir önem taşımıştır.

"Küba'da Devrimin Kadın Yüzü" kitabımın esin kaynağı elbet ki o devrimin kendisi ve Fidel Castro'nun bir önder olarak devrimdeki etkin gücüdür. Bildiğiniz gibi Fidel Castro ile ilgili bir biyografi kitabı çalışması yaptım. Mücadelenin çıkış yapmaya, tutunmaya çalıştığı ilk dönemlerinde Fidel'in en yakınında, onunla yan yana yürüyenlerden ikisinin kadın olması ve bu isimleri buradan biz devrimci kadınların bilmiyor oluşu beni çok şaşırtmıştı. Küba'da 1950'li yılların sonuna doğru devrimci kuşatma ilerledikçe daha başka devrimci kadınlar da devreye giriyordu. Melba Hernandez, Haydee Santamaria, Celia Sanchez, Vilma Espin gibi öncü kadınların devrime paralel akan hikâyelerinin Fidel Castro'ya ait biyografi içinde küçük bir ayrıntı gibi kalmasına gönlüm el vermedi. O yüzden Küba'nın devrimci kadınlarıyla ilgili ayrı bir çalışma yapmaya karar verdim.

— Kitapta devrimin ön ve geri saflarında çokça kadının adını yeni öğreniyoruz demek gerek. Nasıl bir yöntem izlediniz, kaynak konusunda sıkıntınız oldu mu?

Yazar Hatice Eroğlu Akdoğan

— Benim Fidel Castro ile ilgili araştırmamda adını öğrendiğim kadın sayısı çok azdı. Bildiğim kadınlar üzerinde araştırmayı ilerlettiğimde başka kadınların adına ulaştım. Hatta ben esas bildiğim üç kadınla ilgili beş-on sayfalık bir yazı olur diye düşünmüştüm. Yeni isimlere rastlamam işin boyutunu farklılaştırdı. Bu konuyla ilgili basılı kaynak çok çok az. ABD'li sosyalist feministlerden Margaret Randall'ın Küba ve Latin Amerika'daki kadınlar üzerine çeşitli konularda yaptığı araştırma ve bunların dilimize çevrilmiş olanları var. Randall söz konusu araştırmaları 1970'li yıllarda yapmış. Bu ve bunun gibi kaynaklarda Küba'da devrimde rol almış başka başka kadınları da ismen öğrenmiş bulundum. Bu isimler üzerinden hareket ederek bir büyük fotoğrafı oluşturan parçaları ortaya çıkarmış oldum. Yaptığı iş ve görevi ne olursa olsun devrime şu veya bu cepheden az ya da çok katkı sunan kadınları dışta bırakmadım. Kimisi kurye, kimi lojistik sağlayıcı, kimi savaşçı... Tabii bunlar benim bilgi açısından ulaşabildiklerim

ve en önemlileri. Biliyorsun kitapta bahsedildiği gibi ta 1868'de, İspanyollara karşı başlatılan bağımsızlık savaşındaki rolüyle Ana Betancourt ve Mariana Grajales bile önemli. Kübalı devrimci kadınlar onları hep kendilerine örnek almışlardır. Çoğumuz Küba Devrimi ile ilgili herhangi bir kitap ya da broşür okuduğumuzda karşımıza ilk 1953'teki Moncada Kışlasına yönelik saldırı eylemi çıkar. O eylemde yer alan iki kadının varlığından çoğunlukla habersizdik. Şimdi bunu öğrenmiş olduk. Melba Hernandez ve Haydee Santamaria'yı anmadan o eyleme dair bilgimiz oldukça eksik kalıyor demektir bu.

"Küba'da Devrimin Kadın Yüzü" Küba'nın devrimci kadınlarını tanımak bakımından bir başlangıç. Tam anlamıyla yeterli bilgiye ulaştığımı söyleyemem. O yüzden bu adımı bir basamak olarak nitelendiriyorum. Belki adına rastlamadığım başka kadınlar da olabilir. Hatta adını bildiğim ama hayatı ve savaşçılığına dair bilgi edinemediğim isimler de var.

Benim kitabımın yayınından sonra savaşçı kadınlardan birinin kitabı Türkçeye çevrilip basıldı. O kitap da Che'nin eşi Aleida March'ın yazdığı kitaptı. Aleida March bu kitapta hem mücadeleye katılışını hem Che Guevara ile olan özel yaşamını anlatıyor. Söz konusu kitabın İngilizce basımını araştırmam sırasında keşfettim. Yayınevi bu bilgi üzerine harekete geçti ve çevirdi. Eğer kitap daha önce çevrilmiş olsaydı "Küba'da Devrimin Kadın Yüzü"nde Aleida March'la ilgili bilgiler daha zengin olabilirdi.

— Yani "kadınlar olmadan devrim olmaz" düşüncesinin kitabınız aracılığıyla Küba'da nasıl pratik gerçeklik kazandığını yansıtmış oluyorsunuz. Bunu böyle de anlamak gerekiyor.

— Doğru! O kadınların rolünü kitabı okuyanlar da kavramış oluyor. Tamam, olaya cinsiyetçi yaklaşmayalım da diyebiliriz. Ama bir yerde adaletsizlikler, baskılar ayyuka çıkmışsa bunun etkisinde kalanlar cinsiyet açısından salt erkekler ya da salt kadınlar olmuyor. Bütün bir toplum ya da bir elmanın iki yarısı bir bütünlük arz ediyor. Devrim bir örgütlenme, örgütsüz kitleleri harekete geçirme düşmanın içine sızmayı da gerektiriyor. Buna dair ilişkilerde kadın ve erkeklerin sorumlulukları birbirini tamamlayan bir bütüne dönüşüyor. Hem cephe gerisine, hem cepheye geçişlerde illegalite gereği kıvraklık ve işlerin kamufle edilmesinde kadının rolü bazen çok önemli olmakta. Fidel boşuna demiyor; bizim devrimimiz aynı zamanda bir kadın devrimidir; başka bir deyişle devrim içinde devrimdir. Bu niteleme çok önemli. Kadın erkek yoldaşlığının nirengi noktası. Ve devrimci kadınlar hem devrimde hem devrim sonrasında kadının toplumsal konumunu olağanüstü düzeyde ilerletecek işler yapıyor. O küçücük ülkede Küba Kadın Federasyonu'na (FMC) üye üç buçuk milyon kadın var bugün. Dikkat edilirse kitapta devrim sonrasında kadının durumuna dair başarılar yer almıyor. Sadece devrime giden süreç ve onun yakın sonrası... Sonradan gelen başarılar da ayrı bir araştırma alanı.

— Kitabın ana ekseni ile ilgili olmasa da Che'nin özelliklerinden biraz bahsedebilir misin?

— Hepimizin bildiği gibi Che, Küba Devrimi'nin önde gelen komutanı. İdealist bir devrimci. Bütün yaptıkları bilinci ve mantığına dayalı olarak idealindeki değerleri hayatta elle tutulur somut bir gerçeğe oturtmak üzerinedir. Küba'da üstüne düşen bütün sorumlulukları yerine getirip dünyada devrime gebe başka bir ülkeye geçmiştir. Biz Che'yi hep eşi ve çocuklarının annesi olan Aledia March dışındaki anlatımlardan, bilgilerden tanıdık. Aleida March ise onunla olan özel hayatını "Che ile Yaşamım" kitabında objektif bir bakış açısıyla anlatıyor. Ve bununla yani özel yaşamıyla birlikte ona yönelik bakışımız olumlu anlamda daha bir yüceliyor.

— Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?

— Melba Hernandez'den, Celia Sanchez'e; Celia'dan da Tamara Bunke Bider'e kadar tüm devrimci kadınlara sadece Kübalı kadınlar değil, hepimiz çok şey borçluyuz. Çünkü onlar bir kez daha ve yeni deneyimleriyle kadının kurtuluşun yeni bir kitabını yazmış oldular. O yüzdendir ki Kübalı kadınlar kendilerine yolu açan hemcinslerinin açtığı yoldan ilerlemekte tereddüt etmeyip Küba'nın günümüzdeki direnişinde ellerinden gelen her şeyi yapmakta ve bunun henüz yeterli olmadığını da ilan etmektedirler. Daha ne olsun? Hayatta olan devrimin kadınlarına sağlık ve başarı dilerken, hayata elveda diyenleri saygıyla anıyorum.

— Teşekkür ederim.

Gazeteci Çocuk

EMİNE AYDOĞDU

Acı günden sonra, zaman buldukça, özellikle de çarşamba günleri gelip burada kahvaltı yapıyorum. Bu sokakta bir çocuk öldürüldü. O günü asla unutmak istemiyorum; hafızamda taptaze kalsın, hiç eskimesin, anımsadıkça benimle birlikte yaşasın, unutmak sözcüğünün yerini, anımsamak sözcüğü alsın istiyorum.

Oğlan, kırmızı bisikletiyle yılan gibi kıvrıla kıvrıla sokaklarda gazete satardı. Her karşılaşmamızda mutlaka bir gazete alırdım. Gazete bizi tanış kılmıştı.

Uzun süre göremezse: "Abi nerde kaldın, yoksun epeydir?"

"Çetrefilli işler yapıyorum."

"Hayırdır, abi?"

"Dünyayı kucakladım, onu değiştirmeye çalışıyorum."

Kömür karası gözleri merakla açılır: "Çok büyük bir işe girişmişsin abi, ben yapamazdım, yemin olsun, kafamın içindekileri değiştirmeye çalışıyorum, bir türlü olmuyor."

"Çabalıyorsan mutlaka oluyordur ama sen şimdilik fark etmiyorsundur." O hüzünlü gülüşlüye el sallar, bisikletiyle kıvrıla kıvrıla yoluna devam ederdi. Kimi zaman gözden kaybolunca değin ardından bakardım.

Bir gün "Doğada kusursuz hiçbir şey yokmuş, doğru mu abi?"

"Bu soruyu sorduğuna göre, belli ki kafanın içindekileri değiştirmeye başlamışsın."

"Öyle mi diyorsun, peki gerçekten doğadaki her şey kusurlu mu?"

"Değişip dönüşen her şey kusurludur, güzellik de zaten bu kusurun içinde yatar. Doğadaki hiçbir şey yuvarlak değildir. Güneş de dâhil buna, biz öyle görsek de değildir. Kusursuzluk, insan yapımıdır. Örneğin daire, yani çember kusursuzdur!"

"Neden abi?.."

"Biraz üstünde düşün bakalım, bir dahaki karşılaşmamızda, şu çay evinde birlikte kahvaltı yapıp, bu konu üzerine biraz sohbet edelim, ne dersin?.."

"Vay tamam abi, çok kıyak bir abisin." Giderken de arkasına dönüp bağırmıştı: "İyimser..." sonrasını duyamamıştım.

Son karşılaşmamızda sözleştiğimiz gibi birlikte kahvaltı yaptık, çok mutluydu.

"Abi, seni çok seviyorum, keşke benim babam olsaydın, çok kıyak anlaşırdık seninle." Boğazıma bir şeyler düğümlenmişti sanki:

"Öyle mi dersin?"

"Öyle abi. Benim hiç babam olmadı. Yani bilmiyorum, var mı, yok mu?"

Hüzünlü gülüşüyle: "Boş ver abi, senin değiştireceğin şu dünyadan ve çemberden söz edelim..."

cenneti çalmak

ALİ RIZA SEÇİK

çalmıştı ya ateşi tanrıdan prometheus
üşüyen aç ve titrek insanlar için
"cennet"i çaldık biz de
olsa da bir geceliğine
bir dostun can bahçesinde

cehennem ateşinin alevi değildi
can baba'nın,
"sevgi duvarı" dizeleriyle
ahmet erhan'ın,
"dizlerin duruyor mu başımı koyacak?
anne ben geldim, oğlun, hayırsızın" diyen dizeleriydi
bir aralık ayazında
ısıtıp yüreğimizi hırçın dalgaları eşliğinde karadeniz'in
titrek meşe aleviyle harladığımız

kardeşçe bir dünya için
kırpmadan gözümüzü düştüğümüz zindanların
cehennem ateşiydi belki de içinden çıkıp geldiğimiz yer!
işkence sofralarında katık
kanımızla kan kırmızı şarap misali
mecalsiz kalsa da çığlığımız

uçarak gelmişti oysaki
bir solukta soframıza karadeniz'den sarıkanat
"sevgi duvarı"ndan kadehlerimize akan
"altınbaş"a yoldaşlık için
bir gün değil elbet
her gün sunmak için cenneti
katledilmiş zamanların karanlığından
damıyıp gelerek düştük belki de
bir kez daha bir dostun can bahçesine

"Olur edelim. Sohbete başlamadan önce geçen sefer giderden bir şey söyledin ama ben söylediğinin tamamını duyamadım?"

"Neydi ki abi, ne söyledim acaba? Şimdi ben de hatırlayamadım. Bana azıcık bir ipucu versen, hatırlarım?"

"İyimserlikle ilgili bir şeydi sanki!.."

"Ha tamam, tamam şimdi oldu. Kahvaltıyı çok seviyorum. Kahvaltının adını iyimser koyunca annemi güldürmüştüm. Giderken; ***İyimser bir yemek, şu kahvaltı.***" demiştim.

"Neden iyimser?"

"Seni zorlamıyor, bizim yediğimiz diğer yemekler, bir çeşit oluyor, sevmesen de mecburen yiyorsun ama kahvaltı öyle mi, çeşit çok olunca, istediğini seçip yiyebiliyorsun, ondan iyimser..."

"Çok sevdim bu tümceni, çok kıyak delikanlısın..."

"Yapma abi, artık sen de benim gibi konuşmaya başladın."

Katıla katıla gülmüştük. Yüzü, gözleri, gazete boyasıyla kirlenmiş elleri, o çocuksu ve hüzünlü gülüşüyle gülerken, o an dünyanın değiştiğini düşünmüştüm. Oysa bu gülüş, onun son gülüşüymüş. Yüreğim sıkışarak, gözlerim yaşararak anladım ki dünyayı, yürek değil, kan değiştiriyormuş.

Onun öldürülmesinden birkaç gün önce bu sokakta bir çatışma olmuştu; sanırım uyuşturucu mafyasının kendi içindeki hesaplaşmasıydı. Çatışmanın olduğu sokaktan geçerken, boynuna astığı çaputtan torbayı kabarık gören polis, dur ihtarını vermiş, çantayı bırak demiş, o da gazeteyi göstermek için torbayı açmaya çalışırken, polis, silah çıkardığını düşünerek ateş etmiş, kurşun, küçücük kalbine isabet edince, torbadaki gazeteler yere savrulmuş, gazeteci çocuk oracıkta...

Kusursuzluğu konuşamadık, bir sonraki kahvaltıya bırakmıştık... ■

Turna Katarı

■ **ONUR KOCA**

İbrahim Gökçek'e...

Yaşadın bir küheylan gibi dağları denizlerin ötesine aşarak
Açlıkla koydun zulmün üstüne efkârı
Sen ey ulu ozan çıngar yüklü Spartaküs

Atının sağrısında mahmuzlayarak umudu
Geçtin suskunlar arastasından çığlık çığlığa

Senin sesindir şimdi dalga dalga yürüyen ordu
Açlığın pençesinde hırçınlaşan kavi gök senin sesindir

Anlat, şafağın ardında güneşi perçinleştiren
umulmaz ellerinle
Anlat, umutsuzluk koyu bir uğultu gibi
çökerken evlerimize
Göğe yükselen haklı öfkemizi!

Sen ey göçmen kuşları uysal sulara taşıyan savaşçı
Berkittin haklılığınla kavganın onulmaz güzelliğini
Tanır soluğunu artık geçit vermez sıradağlar
Varılmaz bir kent olur kehribar yüzün.

Ya Duygular Öldürür Beni

■ **CEMAL KARSAVAN**

geldiğinde haberim olursa
kaçıracam seni
ister dağ başı olsun
ister zorlu bir çıkmaz
ister gecenin kör saatleri

korkular beni yıldırmaz sen varken yanımda
pusulamın yörüngesinde
senin gittiğin yollar çıkar
aramadan bulurum
iğne deliğine saklansan da

düş olsan da hayalimde gezinen
mutluysam yüzümde tebessüm varsa
yansımalarda sen
haykırışlar sana çıkıyorsa
engel değil hiç bir şey uzaklıklar bile

istiyorum dediğin an
bil ki yanındayım
zamanlı zamansız
ya bulurum kimliğimi
ya duygular öldürür beni

Anne megrî bavo ağlama

AKMAN GEDİK

Şivan Perwer

Kürtlerin dünya ölçekli ozanı kimdir(?) dersek abartısız herkesin Şivan Perwer diyeceğine eminim. Başkası varsa da tam bilemiyorum, affola... Belki de Kürtlerin dünyanın müzik ailesine kattığı tek müzik insanıdır Şivan Perwer.

Şivan'ın sesinin ulaşmadığı kent, kasaba, köy hemen hemen yoktur. Zira ses hızı, ışık hızından daha erken yayılıyordu Kürt coğrafyasında. Çünkü o kara yağız, delişmen gençlerin çoğu ışıkla ilkin işkencede tanıştılar. Köylerinde elektrik olmayan esmer gençlerin vücudu, cinsel organları, kıçı tanıştı elektrikle ilkin. Ama Şivan'ın sesi gizli gizli, kısık kasetçalarda dinleniliyordu. Çoğu pil ile çalışan bu kasetçaların pilleri kimileyin tezek sobasına yakın bırakılarak doldurulmaya bırakılıyordu. Kasetler, teypten teybe çoğaltılarak bir yasağı delmenin aracı olarak da kullanılıyordu.

İlk kaseti yanılmıyorsam Gowenda Azadîxwazan'dı (Özgürlük isteyenlerin halayı). 68 Kuşağı'nın etkileri dünyada olduğu gibi her tarafı sarsıyordu.

Anadolu, Mezopotamya gençliği de buna kayıtsız kalamayacaktı. Eşitlik, kardeşlik, demokrasi ve daha yaşanılır bir umut arayan, isteyen gençler çoğalıyordu. Şivan'ın ilk kaseti de özgürlük isteyenlerin, arayanların halayı idi. Ayrıca kasetteki diğer şarkılar da "Ey Karker û Xebatkar" (Ey İşçi ve Emekçi), "Ger ez şehid bim, dayê tu negrî" (Ben Şehit Olmalıyım, Anne Sen Ağlama), "Hestîrên Min dibarîn" (Gözyaşlarım Yağıyor) vs. olduğu üzere gerek dünyadaki genel gidişata gerekse ülkedeki duruma kayıtsız kalmayan şarkılardı. Daha emeği önceleyen, işçiden-emekçiden bahseden, özgürlük arayan şarkılardı. Ve ilk kaseti 1975 yılında yapılmıştı ki Kürt uyanışının, bilinçlenmesinin yeni yeni tartışıldığı, konuşulduğu zamanlardı. Ertesi yıl yani 1976'da Hewalê Bar Giranim'ı (Yükü Ağır Olanların Arkadaşıyım) çıkardı. Bu kasette de devrimci şarkılar öndeydi. Söz ve müziği Şivan'a ait olan "Lenin Hat û Gel Xelas Bûn'u" (Lenin Geldi ve Halklar Kurtuldu) bu kasette okumuştu. Sesinin ulaşmadığı Kürt coğrafyası, Kürt insanı hemen hemen yok gibiydi. Devrimciliğe başlamış kara yağız, delişmen Kürt gençlerinin, insanları örgütlemek için yaptıkları kent ve köy çalışmalarından daha hızlı gidiyordu Şivan'ın sesi. Onun sesini dinleyip içi cızırdamayan, yüreği yanmayan, kendinden geçmeyen Kürt insanı yoktu. Öyle ya da böyle çoğu insan onun o güzel, insanı kendinden geçiren sesinden etkileniyor, büyüleniyordu âdeta. 1977 de "Herne Pêş" (İleri) ve sonrası zorunlu yurtdışı ve sürgün yılları...

Sesinin ulaştığı her yerde sevenleri de artıyordu. Bir müzik insanı olsa da politikadan uzak değildi. Koşulların, zamanın o dönemdeki politik atmosferine yabancı değildi. Avrupa'da yaşasa da tüm politik yapıların gecelerine katılan bir insandı Şivan Perwer.

1978'de çıkardığı Ey Ferat'ın (Ey Fırat) sözleri devrimci Kürt şairi Cigerxwîn'e, müziği Şivan Perwer'e aitti. Bir müzisyeni kalıcı kılan sadece sesinin güzelliği olmasa gerek, bunun yanında başka meziyetleri de olmalı. Şivan'ın besteci yönü de vardı. Yine aynı kasette yer alan "Gelî Şoreşvan Gelî Şoreşger"in (Savaşçılar, Devrimciler) sözleri Cigerxwîn'in, yine müziği Şivan'ındı.

Aşağı yukarı her yıl bir kaset çıkarabilecek kadar donanımlıydı. Derken 1979'da inkâr edilen Kürt kimliğine karşı, Kürt bilinçlenmesinde kilometre taşı olan Kîne Em'i (Biz Kimiz) çıkardı. Kîne Em'in sözleri yine devrimci Kürt şairi Cigerxwîn, müziği Şivan Perwer'e aitti. Şivan, Kîne Em'i söylerken vücudunu da kullanmayı, yani beden dilini de kullanmayı ihmal etmedi. Bu teatral yönünden kitleler dehşet etkilenir, Şivan'ın her "Kîne Em" deyişinde kitleler de "Em Kurdin" (Biz Kürt'üz) diye eşlik ederlerdi. Bu kasetin diğer şarkıları daha sonra Aynur Doğan'ın da güzel sesiyle söylediği Keça Kurda (Kürt Kızı) şarkısı daha çok bilinir oldu. Ajda Pekkan da bir konserde bu şarkıya eşlik

edecekti. Diğer şarkılardan Apê Ho (Ho Amca) ise Vietnam Devrimi'nin efsanevi önderi Ho Shi Minh'e atfedilerek yazılıp söylenmişti. Sebra Malan, Behra Wanê (Van Gölü) geriye kalanlardan birkaçı...

Ve derken 1980...

Faşist cuntanın yönetime el koyması... Binlerce devrimci, emekçi, yurtseverin tutuklanışı... İşkencelerden geçirilişi... İdamlar, ölümler...

Diyarbakır'da, Metris'te, Mamak'ta devrimcilere insanlık dışı işkencelerin yapıldığı yıl. Çoğu insan istemese de yurtdışına çıkmak zorunda kaldı. Sürgüne gitmek zorunda bırakıldı... Bu dönem başka bir yazının konusu, uzun uzun anlatmak gerek. Konumuz Şivan olduğu için burada nokta koyalım.

1980 gelince Şivan'ın yeni kaseti Hay dil/Xanê'dir (Hey Gönül/ Hanım). Bu kasette yer alan şarkılar; Dılo, Lemi Lanım ke (Soranî), Megrî (Ağlama), Dayê Dayê'dir (Zazakî). Anonim bir şarkı olan Dayê Dayê adlı şarkı Dersim katliamına yakılan Kirmanckî/Zazaki bir ağıttır. Şarkının son kısmı mealen şöyle:

Derler ki 38'dir
Yine açlık vaktidir
Oğul neyi sorarsın
Gördüğümüzü(çektiğimizi) hiç kimse görmemiştir...

Bir diğer şarkı ise Cotkaro'dur (Çiftçi).

1981'de Gelê Min Rabin/ Em Hatin (Halkım Uyan/ Biz Geldik) kasetiyle sevenlerinin karşısına çıkar Şivan. Kasetteki diğer şarkılar şöyle: Nalînek Tê Guhê Min (Kulağıma Bir İnilti Geliyor), Gelê Min Rabin (Halkım Uyan), Em Hatın (Biz Geldik), Bibar Baranê (Yağmur Yağaydı). Bu kasetteki söz ve müziklerin tamamı Şivan'a ait.

1982'de Agirî (Ağrı), 1983'te Bilbilo/Ferzê kasetini çıkarır. Bir müzik üreticisidir. Hemen hemen her yıla bir kaset sığdırmaktadır. Konserler ve diğer etkinlikler de cabası...

1984'te kaset çalışması olmuş mu? Doğrusu bu konuda detaylı bir bilgimiz yok. Bir yıl sonrası (1985) Dotmam (Amca Kızı) kasetiyle dinleyicilerine merhaba diyor.

1986'da Lê Dilberê (Dilber) ile müzikseverlerin yüreğine seslenir. Dilber kasetindeki Dinê de Sê Tişt Hene, Pir Xweşin (Bu Dünyada Üç Şey Vardır Sevilir) daha sonrasında İbrahim Tatlıses'ten Türkçe versiyonunu dinledi insanlar. Ayrıyeten sözleri Delil Doğan'a, müziği Şivan Perwer'e ait olan çoğu insanın ezbere bildiği, çoğu müzik insanının, müzik grubunun okuduğu, söylediği Canê Canê şarkısını/kılamını da İbrahim Tatlıses, "Viran Oldu Gitti Harran Ovası" olarak Türkçeye çeviriyordu. Şarkılar, türküler başka bir dile çevrilmez mi, elbette ki çevrilir. Ama aslına bağlı kalınarak. Mesela İtalyan halk şarkısı, Çav Bella (Ciao Bella) çoğu dille çevrilmiş, ama sözler aynı manadadır. Gelgelelim Tatlıses'in çevirileri tam bir cehalet kokuyor. Bu konuda küçük bir parantez açalım. 12 Eylül 1980 Askerî Cuntasından sonra devrimci, demokrat ve Kürt sanatçıların çoğu yurtdışına çıkmıştı. Bir kısmı içeri düşmüş bir kısmı da aranır durumda olduğundan, meydan bu nabza göre şerbet veren, el etek öpen, bir A4 kâğıdına müzik bilgisini yazacak kapasiteden yoksun insanlara kalmıştı. Bu savrulma döneminde "arabesk müzik" tarzında müthiş bir patlama yaşandı. Aynı zamanda köyden kente göçün yoğun yaşandığı bir dönemdi. Şehirde umduğunu bulamayan, kentin varoşlarında köye benzer bir yaşam sürdüren, çoğu zaman iş bulamayan insanların ekonomik açmazları da kaderciliğe eğilim göstermelerinde etkendi. İşsizliklerini, mesleksizliklerini ve iyi bir eğitim alamayışlarını kaderine bağlayanlar, bu kötü gidişe dur demenin beyhude bir çaba olduğunu düşünüyorlardı. Tek çare herkesin kendi başının çaresine bakmasıydı. O günlerin genel geçer sözü, "gemisini kurtaranın kaptan" olduğuydu...

İmam Hatiplerin önü de bu dönemde daha bir açılıvermişti. Öyle ya sorgulayan bir gençliktense edilgen, soru sor(a)mayan, kaderci her şeye eyvallah diyen bir gençlik tipolojisi yaratılmak isteniyordu. Ki cunta bu konuda bayağı bir yol kat etmişti. İnsanlar kendi müziklerini dinlemiyor, kültürlerini yaşayamıyorlardı. O dönemde "özü Kürt, sözü Türk" arabesk, halk müziği okuyan şarkıcı ve türkücülerde de bir patlama yaşanmıştı. Çoğunluğu Kürtçeyi iyi bilir, var olan Kürtçe müziğin üzerine Türkçe söz yazıp ve utanmadan, "Yeni bir çalışmamdır," deyip caka satanlar vardı. Ortalık bunlarla doluydu. Şivan Perwer'in bir sürü şarkısının müziğini alıp üzerine Türkçe söz yazmakta sakınca görmüyordu bu şarkıcı ve türkücüler...

Konumuz Şivan olduğu içindir, yoksa genel manada Kürtçe şarkıların çoğu değiştirildi. Nasıl olsa Kürt sanatçıların, onları mahkemeye verecek hakları da yoktu. Zira öyle bir "dil" yoktu. Olmayan şeyin hakkı nasıl aranacaktı. Öyle ki bugün o arabesk müzik tarzını eleştirenlerin çoğu da dinleyiciler arasındaydı.

İki yıl arayla, yani 1988'de "Halepçe" kasetini çıkardı Şivan Perwer. Saddam Hüseyin'in kimyasal silahlarla katlettiği beş bin Kürt köylüsü için Şivan, sözü ve müziği kendisine ait bir ağıtı seslendiriyordu. Halepçe katliamından çoğu insanın haberinin olması bu ağıttan sonraydı belki. Çünkü dünyanın gözü önünde olmuş vahim bir katliamdı. Ama dünyanın çoğu bihaberdi.

O gün gökyüzünden hardal gazı yağdı. Bebeler sonsuz bir uykuya daldı. Halepçe ağıtının dışında Zîndana Tarî (Karanlık Zindan), Hevalno (Arkadaş), Min Berîya te Kırîye (Seni Özlemişim), Pêşmergê Mê (Bizim Peşmerge), Serhildan Jîyane (Başkaldırı Yaşamdır), Koyê Dersim (Dersim Dağı) Zazaca, şarkılarına yer verecekti.

Halepçe kasetinden birkaç yıl sonra, yani 1999'da Xewna Min (Düşüm) kaseti ile merhaba dedi dinleyicilerine. Şivan Perwer, tartışmasız büyük bir müzik dinleyicisi yaratmıştı. Çıkan kasetleri satılıyor, gizli yollardan da olsa insanlara ulaşıyor, evlerine konuk olabiliyordu Şivan'ın sesi. Belki 90'lı yıllar, Şivan'ın en çok gelgit yaşadığı yıllardır. Dinleyicisi çoğalıp yelpaze genişleyince, Şivan Kürt gruplarıyla arasına çizgi çekmek istedi. Kimi zaman arası açıldı. Bu kasetteki Me Çikir (Biz Ne Yaptık) parçası ile kimi Kürt gruplarıyla arasını iyice gerdi. Tatsızlıklar yaşandı. Şivan'ın kasetini kıranlar, atanlar, küfredenler oldu... Hatta kimi konserlerinde sazı kırıldı. Amacımız kimin haklı kimin haksız olduğu yargısında bulunmak değildir. Ondan ziyade bir müzik insanının savruluşlarını göz önüne sermektir. Gerisi zamanın, tarihin kayıtlarında yerini alır. Genel manada Doğulu toplumların bir özelliği olsa gerek, hep kendine yakın duran insanı severler. Kanımca bu hastalık hâlâ atlatılmış değildir, herkes kendine yakın aydın, müzik insanını, edebiyatçıyı sayar, değerli görür. Gerisi onları pek ilgilendirmez. Kulaklar hep duymak istediğine göre ayarlandığından kim ne derse desin baştan savmacı, "bir boka yaramaz" tavrı en geçerli akçedir.

Yıl 1992, Gülistan ile (ki o zamanlar eşi) Zembilfiroş'u çıkarırlar. 90'lı yıllar aynı zamanda Kürt coğrafyasında binlerce faili meçhulün olduğu, dört binin üzerinde köyün haritadan silindiği, hapishanelerin Kürt gençleriyle dolduğu, Genelkurmay'ın da kabul ettiği üzere, "düşük yoğunluklu çatışma" adı altında bir savaş yürütülüyordu. Umudunu dağda arayan Kürt gençleri, her gün dağda çoğalıyordu. Kimi çatışmalarda vurulunca bir mezar taşına bile sahip olamıyordu.

Dağların kuytuluklarında kaç mezar taşsız gencin cesedi kaldı kim bilir... Ama Şivan, Peşmerge için şarkılar besteliyor, yeni dönemin gerillalarını göremiyordu. Gerillalar için bir şarkısına rastlanmayacaktı. Ya da "Sivas Katliamı"ndan bahsetmeyecekti, acaba duymamış mıydı Şivan? Kürt gruplarıyla gelgitlerinden dolayı yaşadığı sorunlar yüzünden olabilir, bilemiyorum. İnsanı hâletiruhiyesi dönem dönem farklılaşabiliyor. Politik yapılardan uzak durmak istemesi belki anlaşılırdır. Her sanatçı çok insana ulaşmak ister.
Çok kişi tarafından tanınsın, bilinsin gibi kaygı taşıyabilir, bunlar olağandır. Ve bazen de her yerde olmak, hiçbir yerde olmamaktır...

1995'te "Ya Star"ı çıkarıyordu. 1997'de ise; Hevîya Te (Umudun), Roj û Heyv'i de 2000 yılında çıkaracaktı. Sonrasında Nazêç Bir de Şivan Klasikleri 1 ve 2 vardır. 2013'te çıkardığı Dayik albümü son albümü olsa gerek...

Bir halk sözü vardır: Meyve veren ağaç taşlanır. Şivan Perwer müzisyen kimliğinin dışında, neticede insan. Hepimiz gibi etten kemikten ibarettir. Her insanda olduğu gibi hata yapma riskini taşır. Her insan gibi acı duyar ya da sevinir. Her insan gibi eksik yönleri vardır, olabilir. Her insan gibi farklı düşünebilir, düşündüklerini ifade edebilir. Bu, gayet normal bir durumdur. Söyledikleri çoğumuzun hoşuna da gitmeyebilir. Demokrat olmanın kriterlerindendir, herkes gibi düşünmek zorunda olmamak. Ama bilerek, isteyerek bir tercih yapmışsanız, elbette sonuçlarına katlanacaksınız. Düşüncenizi ifade ederken birilerinin de sizin düşüncenize karşı bir şeyler söyleyebileceğini hesap etmek zorundasınız. Bu, Şivan Perwer için de geçerli. Madem tercihinizi yoksullardan, mağdurlardan yana değil de tepedekilerden yana yapmışsınız Sevgili Şiwan Perwer, birileri de size yanlış yaptığınızı hatırlatır.

16 Kasım 2013...
Yer: Şehri Diyarbekir

Şivan, Barzani, Erdoğan ve AKP'nin birkaç milletvekiline ev sahipliği yaptı. Ama bu tarih aynı zamanda devrimci sanatçı Ahmet Kaya'nın sürgünde öldüğü bir gündür. Şivan Perwer'in dönüşü bilinçli olarak mı bugün seçildi, bilemiyoruz. Ama kara bir gündür. Elbette Şivan Perwer dönebilir ama dönüşü bu şekilde olmamalıydı. Onu sürgüne gönderen zihniyet değişmedi. Kürtler, Aleviler, Devrimciler, Kadınlar ve halkların çoğu hakkına hukukuna kavuşmadı. Barış elbette ki hepimizin arzusudur. Aklı başında hiçbir insan savaş çığırtkanlığı yapmaz. Ölümü, kanı kutsamaz. Ama barış da Berthold Brecht'in dediği gibi:

"Ağaç değil, ot değil ki yeşersin. Sen istersen olur, istersen çiçeklenir..."

O topraklarda insanlar, barışı değil barış kelimesini sevdiler. Kimse gerçek manada barışın kavgasına girmedi. Sevgili Şivan diyorsunuz ki "Barışa katkı için." Sanatçı olarak sizin çok katkınız olabilirdi, hem de çok... Ama ülkeyi zindana çevirenlerle el ele tutuşarak değil. Farklı düşünen sanatçı, edebiyatçı, yazar, sinemacı, gazeteciye tolerans gösterilmezken, birçok insan düşüncesini açıkladı diye cezaevine tıkılmaya çalışılırken, farklı düşünenlere tahammül gösterilmezken barış nasıl olacak Sevgili Şivan,

söyler misiniz? Hem açıktan yazayım. Keşke bir bilet kesseydiniz Diyarbakır'a. Gözaltına alınmayı göze alsaydınız. Varsın olsundu. İnan ki o zaman yer yerinden oynardı. Hem de hesaplayamadığınız kadar barış aktivisti, her çevreden insan sizi desteklerdi. Bu gidişiniz daha meşru, belki de daha doğruydu. Düşünseniz, Diyarbakır Havalimanı'nda sizi karşılamaya gelen mahşeri kalabalık... Siz gözaltındayken binler sizin için dışarda salıverilmenizi talep edecekti. Dünyanın tüm TV'leri sizden bahsedecekti. "Ünlü Kürt Sanatçı Diyarbakır'da gözaltına alındı!" diye. Kim bilir belki Gezi Parkı eyleminde olduğu gibi, dünyanın her tarafında size destek eylemleri olacaktı. Şimdi söyleyin, böyle katkınız daha iyi olmaz mıydı? İbrahim Tatlıses ile sanki zorlama bir düet yaptınız. Haydi, kabul edelim, Tatlıses'in koşulları farklı. Daha güzel barış şarkıları dillendirebilirdiniz...

Tatlıses'in işine gelince; Türkçeden ödünç alıp Kürtçe şarkı yorumlaması çok şık değil. Annê Negrî Bavo Ağlama...

Bir an için düşündüm, acaba Tatlıses için "barış" bir yara mıdır gerçekten? Yoksa içten içe, "Yahu niye Diyarbakır'da bir lahmacun salonum yok!" diye mi Annê Negrî diyordu. "Bir anlaşma olsun da ben lahmacun fırını açayım" mı diyordu, anlayamadım vallahi. Daha öncesinden de Fethullah Hoca'ya güzelleme yaptığınız bir videonuzu (bir TV kanalıyla yapılmış röportaj) izledim. Ne diyeyim, övdüğünüz hocanız bir konuşmasında, "Kürtlerin evine eroini, esrarı koyacaksın. Sonra polisi arayıp suçüstü yapacaksın!" diyordu. Aleviler hakkında söylediklerini de yazmayayım. Terbiyemi bozmak istemiyorum da ondan.

Sahi otuz küsur yıldır ülkeye girişinize izin vermeyen zihniyet, nasıl oldu da bu gelişinize bir şey demedi. Haklı olarak insanların kafasında soru işareti olarak duruyor. Bilirsiniz, Ozan Emekçi'yi içeri dahi almak istemediler. Yine de Diyarbakır hep umudun şehridir... Sevgili Yılmaz Odabaşı'nın dediği gibi:

"Diyarbakır, sen kendine ve bana benzersin. Umuda meyilli, kedere mecbursun."

Yüreğimdeki Şivan'ın yeri başkaydı. Ama politik kimliğini öne çıkaran, muktedirlerden yana tercih yapan Şivan'dan kaygılıyız. Kaygılanmak insanidir.

Bu topraklarda barış için herkes bir şey yapmalı, yapmalıyız... Hem de ertelenmeyecek bir şekilde. Anaların gözyaşlarına seyirci kalmayalım, bunlar doğru. Ama herkes kendi rengiyle, inancıyla, kimliğiyle olsun. Her insanın kimi dönem savruluşları, yan-

Hogiro

MÜSLÜM ASLAN

— Ji Haluk Yarbatak re
"dostê min dostê min dostê min î delal"

Nasname teng e ji tenêtiya bê cih û war
Jixwe li xwîna te dijenin tîpên bimezhûr
Tu çi bêjî bêje bêhûde ye
Rojên te yên westiyayî mijgulên xwe miç dikin
Lê tu kengî neynûkên xwe bicû
Û serê xwe deynî ser pencereyan
Rûpel bi rûpel rêwingî li odeyê belav dibe
Ji rawestgehên stranan peyvan didî hev

Ne karê her kesî ye
Mivredkirina bişirînên bi sûretên nequsandî
Weke mêrxasan fêrbûna hezkirinê rapêçîne ser dil
Binêre li paş stûyê stêrkan birînên çiyayî sêwî ne
Gava helbest destên te vedixwin
Zarok xwe dispêrin rûyê te
Hogiro tu bê welat î tu bê cih û war î hogiro
Tu çarenûsa bajarekî bêxwedî yî
Li ser zimanên te "dê û jin" dijûnên mişextî
Barê te êşa evînê
Çola te xencer e li pişta te
Ji loma hogiro
Kêfa te dîl e li kendalên devgirtî
Odeya te gora wêneyan
Tenêtiya şerabî
Cixareya şikestî
Maseya te belawela
Ax ew xew û xeyalên te yên dûrahî mohr kirine
Hogirê min ji zarotiyê tenê asîmanê te ma
Ew asîmanê te şîn lê reşandî

"dostê min dostê min dostê min î delal"

lışları olur. Diyelim ki Sevgili Şivan sizin de öyle oldu. Ama bakıyoruz ki tercih yapmışsınız. Mağdur edilenlerden yana değil yüreğiniz sanki. Muktedirlerle el ele, göz göze pek de keyifliydiniz. Hani denilir ya; bir ağa boş yere marabanın sırtını sıvazlamaz. Ya adam vurdurmak içindir ya da başka bir şey. Bu düzen ki bozuk her yönüyle, yeniden dizayn edilmesi gerek. Pir Sultan'ın dediği gibi: "Bozuk düzende sağlam çark olmaz" Sevgili Şivan. Muktedirler diyor ki: En az dört çocuk yapın. Aynı zihniyet kızlarla erkeklerin aynı ortamlarda oturmalarını, yan yana gelmelerini yasaklıyor. Bir sanatçı olarak bu zihniyeti kabul ediyorsanız diyeceğimiz yoktur. 1975'ten beri sahnelerdesiniz, dile kolay 38 yıl... Sanatınızı, emeğinizi ve çabanızı elinizin tersiyle bir kenara itiyorsanız, çektiğiniz onca acıyı, mağduriyeti, zahmeti görmezden geliyorsanız, dağıtıyorsanız sonrasında döktüğünüz gözyaşı ile toplayamazsınız Sevgili Şivan. Döktüğünüz gözyaşı da haybeye gitti gibime geliyor. Hem siyasetin çizgileri çoğu zaman sanatçıya uymaz. İyi bilirsiniz ki siparişle "güzel sanat" olmaz. Sanat, özgür ortamların işidir. O güzel ortamlarda görüşmek dileklerimle. Sevdiğimiz insanlarla daha güzel günlere diyelim.

Adorno ile bitirelim: Yanlış yaşam doğru yaşanmaz.

Son söz yerine: Bu yazı 2013 yılında, Şivan'ın Diyarbakır'a gittiği hafta yazılmıştı. O dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak okuyun derim. Bir de Şivan'ın 1980 yılında çıkardığı Hay dil albümünde Dayê Dayê adlı bir Kirmancki/Zazaki şarkıya da yer vermişti. O albümde Dayê Dayê şarkısını söz ve müziği anonim yazıyordu. Son dönemde öğrendiğime göre bu şarkının söz ve müziği Mehmet Çapan'a aitmiş. B/ilginize... ■

Ferizler'de bir seyyar satıcı vardı, Hasan. Duydum. Ölmüş. Anısına saygıyla...

■ ÖVÜNÇ EZGİ YILMAZ

Esmer kavruk teni
Tütün sarısı dişleri
Üç tekerli bisikleti;
Ekmek teknesi...
Domates, biber, patlıcan...
Can sen de dayan!
Yaşam denilen çileye...
Bir kolunu kapmış makina
Yüreğini kapmış yaşam
Hasan sen de dayan!
Dünya denilen çileye
Karısı göç etmiş
Gökyüzüne, yıldızlara...
Yüreği nasır tutmuş
Dünyanın varlığına
Hasan gariban
Hasan insan
Hasan bir can
Hasan sen de dayan!
Elbet yeniden doğar güneş
Doğdu mu?
Doğmadı mı bilinmez...
Hasan tarım işçisi,
Çıktı seranın tepesine
Emek verdi ekilecek fidelere
Sonra;
Kaydı ayağı...
Bulutlar ona baktı
Kanadı kırılmış bir serçe gibi;
Süzüldü fidelerin dibine
Bu defa da;
ekmek kavgasına
Kurban etti ayağını...

Önce kolun
Sonra ayağın
Şimdi de mi beynine düştü
Acın...
Hasan dayan!
Kaldırımın arasından açar çiçek
Yaşamın perdesinden sızar umut
Ellerinin kirinde yeşerir
Ekmek parasının kutsallığı

Derviş gibi yürüdüğü yollarda
Sardunyalar bitecekken
İmam okudu selasını
Bahri Emin'in Hasan
İskelede karpuz satan
İki parça bez kısmet oldu
Acı dolu bir yaşam

Doktor, Bu Hanıma İyi Bak!

HÜSEYİN SAKLAMAZ

"Doktor, bu hanıma iyi bak!.. Bu hanıma iyi bak, doktor!.. Bu hanımın bende emeği çok. Ne gerekiyorsa yap. Ne tahlil gerekiyorsa, ne filim gerekiyorsa işte. Devlette olmuyorsa özelde kendi paramızla yaptıralım. Masrafı düşünme!"

Güler yüzlü tostoparlak bir hanım. Gülümsemesi öyle laf olsun diye değil, canlı, sevimliydi ve hakkındaki konuşmalardan hoşnut olduğunu ifade eden sessiz cevabıydı.

Ali Bey emekli öğretmen. Daha önce de muayenehaneme kendi rahatsızlıkları için geliyordu. Meslek hayatının çoğu ilkokul müfettişliğinde geçmiş. Hatıralarını, sanki birkaç asır yaşamış gibi, tarihi bir üslupla anlatır. Zaten bütün öğretmenlerde az çok böyle bir üslup vardır da Ali Bey üstelik **köy enstitüsü** çıkışlı olduğu için bu özellik daha da derinleşir. Köy enstitüsü mezunu öğretmenlerin bir özellikleri de ülkenin sorunlarını omuzlarında taşıyorlarmış gibi yaşarlar, ülke sorunlarını kendi sorunlarıymış gibi çok sert, öfkeli bir üslupla anlatırlar.

"Bir günüm evdeysem dört günüm dışardaydım. Bir ay boyunca eve uğramadığım günlerim olurdu. Torosların zirvelerinde, yamaçlarında tepe tepe, koyak koyak, o zamanın şartlarında bazen at sırtında, bazen yayan gün boyu yol yürünerek köylere ulaşılırdı. İşte bu hanım benim yokluğumu aratmadı; dört çocuğumuzu burunlarını kanatmadan besledi, büyüttü, okuttu, meslek sahibi yaptı. Bu kadının bende emeği çok."

"Sultan Hanımın şikâyeti nedir, tedavi gördüğü bir hastalığı var mı?" dedim.

Avuçlarıyla iki dizini ovuşturarak, "çok şükür onulmaz *(tedavisi olmayan)* bir hastalığım yok da," dedi, "doktorlar bazı hastalıklar buldular. Kireçlenme varmış, tansiyonum varmış, şekerim huduttaymış. Ekmeği, şekeri azaltmazsam hastalık başlarmış. Bir de neydi o ayağımdan çıkan şey?"

Ali Bey imdadına yetişti:

"Topuk dikeni."

"İşte bir de o vardı. Ondan epey çektim. Sağ olsunlar doktorlar en sonunda onu iğnelerle erittiler."

Muayene kabinine geçtik:

"Hoca size olan takdirlerini ne güzel ifade etti, tabii ne de olsa serde öğretmenlik var," dedim.

"O da çok sever çocuklarını, onun öyle dediğine bakma, o benden daha çok sever çocuklarını. O yanımızda olmasa da ağırlığı yanımızdaydı her daim. Baba ağırlığı olmadan çocuk nasıl yetiştirilir ki? Babalarını çok severler. Ondan bir aferin işitmek için yarışırlardı. Biraz şımarsalar 'Babanız geldiğinde söyleyeceğim' deyince hemen toparlanıp derslerine otururlardı."

Tibia *(Dizi ayağa bağlayan kemik)* üzerine parmak ucumla bastırdım. Biraz ödem var. Hastalar oraya niçin bastırıldığını genellikle bilirler.

"Benim o şişkinliklerimin hepsi et değil ki," dedi, "vücudum su toplar şişer. Bütün gün ayaktayım, en çok da ayaklarım şişer."

"Biraz **varisin** de var. O da ayakları şişirir. Fazla ayakta kalmak bu şişlikleri artırır," dedim.

"O da mı varmış; bir o eksikti!"

Ali Bey kalkıp yanımıza geldi. Sinirli:

"Doktor, bunu bir kere daha söyle. Ben söylüyorum lafım para etmiyor. Oturmayı bilmez. Torunlar su ister, anaları babaları orda oturuyor, kendisi kalkıp onlara su taşır. Ne dediğimi anladınız sanırım."

Tarihin Güldüğü Yok!

HIZIR İRFAN ÖNDER

Ne gecenin matemi biter
Ne de yüreğimin!..

Ne gülün kanaması durur
Ne de gönlümün!..

Ne zamanın sancısı diner
Ne de kalbimin!..

Ne yağmurun geçtiği var
Ne de acılarımın!..

Ne tarihin güldüğü var
Ne de yüzümün!..

"Çok iyi anladım hocam, çünkü annem de aynı huydan," dedim.

***

Ali Beyin köyü de Toroslarda, Adana'ya bağlı Toroslar bölgesindeymiş. Her gelmesinde o bölgeden laf açmadan kalkmaz.

"Bu yakınlarda köyüne gittin mi?" dedim. Bu sorudan hoşlanacağını umarak sordum. Hanımının yüzüne baktı. Sultan Hanım konuştu:

"Yok, adam, artık köye möye gidemeyiz. Yol çok uzak. Geçen sene beni de yanına aldı gittik, dönüşte ikimiz de hastalandık. Artık köyün de köylüğü kalmamış zaten; göçmüşler. Köyün boşalmasını da kendine dert edindi, önüne gelene anlatmadan edemez. Sanki işiten var da..."

Ali Bey, sandalyesini çevirip bana dönük oturdu:

"Doktor, sizin bu bölge kiraz bölgesi değil mi? Kiraz ağacını iyi tanırsın. Şu anda burada kirazın çürüğü bile kalmadı. Belki inanmayacaksın, bizde kirazlar yeni çiçek açıyor. Bizim orda kiraz ağaçları hep böyle sonbahar arifesinde çiçek açarlar. Orda, o köylerde, sonbahar arifesinde çiçek açan bir ağaç cinsi daha vardı: **köy okulları**... Kapatıldı. İnanılmaz bir olay, resmen kapattılar!.. Çocuk sayısı öğretmen maaşını korutmuyor *(karşılamıyor)* diye kapattılar. Çatıları kırmızı kiremitli öğretmen lojmanı, bahçesi taş duvarla çevrili, çoğu imece ile yapılmış, önünde azametli bayrak direği dikili okul binaları çürümeye bırakıldılar. Şimdi bu aylarda okul açılacak, kızlı erkekli **görpe çobanları** –köylerde ilkokul çağındaki çocuklar yaz boyu görpe, yani kuzu oğlak güderler– okula doluşacaklar, yanık yüzleri bayrağa dönük sıralanıp, en güçlü nefesleriyle okuyacakları istiklal marşıyla bayraklarını göndere çekip derse başlayacaklardı."

"Taşımalı eğitim diye bir programa geçildi. Tutmadı. Çünkü köylü de olsa, her ailenin gönlünde yatan birinci önceliği çocuklarının rahat ve kesintisiz iyi bir eğitim görmesidir. Bu bir cumhuriyet terbiyesidir. Şehir hayatının cezbedici tarafı da var şüphesiz ama köylülerin şehre inmesinde baş sebep, bence, okullarının kapatılmasıdır. Kar suları ile yeşeren otlaklarda beslenen **süt hayvanlarını** satıp, **ekenek yerlerini** kurda kuşa bırakıp şehirlere göçtüler. Köyler boşaldı.

"Şimdi tüm ülkece tutturuldu, buğdayı samanı bile ithal ediyoruz, gelişme çağındaki çocuklarımız yeterli proteini, **eti sütü**, alamıyor, zekâ bakımından da gelişmeleri geri kalıyor diye nutuk atılmaya başlandı. Ağzı laf yapan herkes gece gündüz bunu konuşuyor. Köy okulları kapatılırken bu beyefendilerin hepsinin orda olduğunu da biliyorum. Dikkat ediyorum hiç kimse köy okullarının kapatılmasını ağzına almıyor. Bu gidişle alınacağa da benzemiyor. Bu kapatılan köy okulları ne zaman gündeme gelecek diye beklerken, göz göre göre, gözümüz açık gideceğiz..."

***

Aradan iki sene kadar bir zaman geçti, Ali Bey hiç uğramadı. Zaman zaman aklımdan geçiyor ve onun o inançlı sohbetlerini özlediğimi hissediyorum. Ne de olsa bizim serde de köylülük var

Deniz'lerin türküsü

SEVGİ EROL ÖÇAL

Şafakların türküsüyüz
Yeşeren ekin tomurcukta başak
Denizde mavi
Gün doğumlarında kuş sürelerinin uğrağı
Olgunlaşmış buğday
Özgürlük ormanıyız
Kardeşçe sık birlikte
Hasadımız yakın
Bir sabah açacağız gözlerimizi
Göklerdeki Yıldızlarla
Bir sabah tan yeri kızıllığında
Uyanıp mavide uyandırıp denizleri
İçeceğiz umudu
Coşkulu nehirlerin denizlere kavuşması yakın
Halaya duracağız
Renkli büyük ve de asi
Tutuşan ellerimizle büyüyecek halayımız
Yeşerecek baharımız
Ve biz
Özgürleşeceğiz
Sarılıp birbirimize
Güçlü aydınlık
Güneşin sofrasında
Göğsümüz ak
Başımız dik
Yıldızları toplayıp gökten
Yelken açacağız maviye
Şafakların türküsüyle
Yeşerecek ekinler
Denizlerin mavisinde
Deniz'lerin türküsüyle...

ya, kan çekiyor demek.

Bir gün Sultan Hanım genç bir hanımla geldi. Genç hanım kızıymış. O da öğretmenmiş. Ali Beyin sözüyle, Sultan Hanım onu da okutup meslek sahibi yapmış. Çok durgunlar, üzgün gibi bir hâlleri var. Sultan Hanımın yüzündeki, o aklımda kalan, sevimli gülümsemesi yok gibi. Hoş beşten sonra,

"Ali Bey nasıllar," dedim.

Beş on saniye bir suskunluk geçirdiler. Kızcağız ağlayacak gibi bir yüz ifadesine büründü. Bir avcuyla gözlerinin önünü kapatmaya çalıştı, Sultan Hanım sorumu işitmemiş gibi davrandı.

"Doktor bey, artık babam bizi tanımıyor," dedi ve gözlerinden yaşlar boşaldı. Durumu anladım: **Alzheimer** başlamış. Bu ara böyle yakınmalarla çok karşılaşıyoruz. Biraz ömrümüz uzadı diye sevinirken, bazı rahatsızlıklar da artmaya başladı. Yaşlılığa çare bulamadığımıza göre bu durumları şimdilik doğal karşılamaya devam edeceğiz gibi görünüyor.

"Ne yapıyorsunuz," dedim.

Anne,

"Hiç, işte böyle babalarına sırtlarını dönüp, ona göstermeden ağlıyorlar. Kızıyorum, azarlıyorum, yapmayın diyorum sözüm para etmiyor. Koskoca oldular beni babalarından daha çok yoruyorlar."

"Doktor bey, babam sağlamken de ölümden çok korkardı."

Anne sinirlendi, sesini yükseltti. "Önce geç şu lavaboya da yüzünü yıka, kendine gel!.. İşte belki o sebepten Tanrı babanızı o korkudan kurtarmak, onu korumaya almak için böyle yaptı. Tanrı babanızı sevdiği için böyle yaptı. O artık bir bebek, ölüm nedir bilmiyor. Tanrı bana da yeni görev verdi: Dört çocuğum vardı, beşincisini gönderdi. Ben bunu yüksünmem; beşinizi de seviyorum. Demek ki insanoğlu dünyaya çocuk olarak gelir, çocuk olarak da gidermiş diyeceğiz, itiraz etmenin, matem havası estirmenin gereği yok."

Sultan Hanım bize söyleyecek laf yeri bırakmadı. Bizi susturdu. Sert bakışlarıyla onun yüz ifadesi, elinde cetvel, sessizliği sağlamak için sınıfın ortasında gezinen bir öğretmenin yüz ifadesi gibi göründü bana. **Her anne de bir öğretmendir lafını çok duyarız, buna bir söz daha eklemek gerekir**: **Okuryazar olmasalar bile.**

İzmir: Mart 2024

Merhamet

DİDEM POYRAZ

Söyle, söyle hadi, kaç deniz gezdin?
Söyle, söylesene, kaç fırtına sezdin?
Kaç sabahın yıldızına selam verdin onurunla?
Kaç gecenin güneşine perde çektin?
Hangi uydurma tarihi medeniyet bildin?
Medeniyet, ne zorla baş açmak ne de baş kapatmak
Medeniyet, bir okul damına çivi çakmak
Ebediyet ne ırkla ne kan dökmekle gerçekleşir
Ebediyete ilk adım sevebilmektir.

Öyle böyle derken kaç bahar geçti
Ali, Serap, Eren, Berkin, Deniz hepsi kardeşti
Dilleriniz, dinleriniz kötülüğe bahaneniz
Hizmet ettiğiniz tek ordu kibriniz
Kıt olan ne petrol ne hava ne toprak ne de su
Bize gereken tek nimet merhamet

İki Artı Bir Kedimiz

ALİ DEMİR

Küçük küçük telaşlar başladı evde
Raflarda turşular, reçeller
Balkonda yan yana dizilmiş biberler
Salça, tarhana, erişte
Kış kapıya dayandı işte
Evimiz iki artı bir
Herkes için bir oda
Kedi Mia
Artı iki kişi biziz
Kişi sayısına göre
Galiba birazcık küçük evimiz.
Yoğun bir hazırlığa girişilir
Bir köşede ilmek ilmek kazak örülür
Diğerinde mısra mısra şiir
Herkes kendince odasının hakkını verir
Evde çalışmayıp yatan
Yalnızca kedidir
Göze şair batar
Kediyse sevilir

Çocukluk öl(dürül)dü!

GÖKHAN ÇAĞLAYAN

Sevgi-doluydular çocuklar,
o güzelim günlerde, körpecik umutlar içre.
(...)
Hiç mi hiç büyümeyeceklerdi çocuklar:
Yit(iril)memiş belleklerde, öldürülmemiş gönüllerde sürecekti yolculukları.
Onlar – güzellikler için(de) –
sürgit birer çocuktular.

He, çocuklar şimdi bile tümen tümen var bulunuyor olsalar da "çocukluk" –en azından yerleşeklerde– öl(dürül)müştür. Demek şimdiki çocuklar doğar doğmaz hepten bitik, yitik bulunuyor; gerçekte çocukluk çağı olan yaşlarda görmeleri, işitmeleri, söylemeleri, yapmaları gereken nenlerin hiçbirini görmüyor, işitmiyor, söylemiyor, yapmıyor; böylece çocukluklarını yaşa(ya)mayan kişiler olarak hızla erinleşip daha *yağızyerel* bir ortamda, daha *karabasansı* yaşantılar geçirmeye başlayarak hiçbir eğitim görmeksizin, dahası, değme-türlü yozlaştırmaya uğrayarak yetişkinleşiyor; bağlantılı kötülük dizgesinin isterleri uyarınca birer sıçan yarışçısı, demek akça tanrısının eslek kulları durumuna düş(ürül)üyor; varsa tözlerini büsbütün yitirip olanca yaşamlarını saçma mı saçma bir biçimde, demek bomboşluk ile boşu-boşunalık üzere tüketiveriyorlar. Buysa kişinin altın çağı olan çocukluğun *da* yitiklere karıştığı, onun yerini aylıklı köle adaylığının ya da yetişmenliğinin aldığı anlamlarına gelir. (Ah, bundan büyük bir karayıkım tasarımlanabilir mi!)

Oysa kendi çocukluğumu(zu) anımsayınca, onun üzerinde düşününce çocukluk bakımından gerekli olan nenlerin aşağı yukarı hepsinin o dönemde bizim için var bulunduğunu anlayarak yitik çocukluğum(uz)dan ötürü yazıklanmaktan, şimdiki duruma, demek çocukluk yokluğuna ya da yoksunluğuna yerinmekten kendimi *gene* alıkoyamıyorum. Bir kez o sürevler hiçbirimiz *tek başımıza* değildik. Demek kendi yaşıtlarımız olan birçok çocukla sık sık bir araya geliyorduk. Böylece birbirimizle iletişim ile ilişki kurup etkileşerek kendimizi, başkalarını tanıyıp doğayı yerinde görerek yaşam(ay)ı öğreniyorduk. (Dışarı etkinlikleri yoluyla başta kalık durumunun, süremlerin, doğa güçlerinin, olaylarının ayrımına varıyorduk. Dahası, yerleşekiçinde bulunuyor olmamıza karşın, oturduğumuz çokkatlı yapıların ardında, bizim kısaca "arka" dediğimiz, oyun alanı ile yeşil alan karışımı bir "kurtarılmış bölge" sayılabilecek bir yapılık vardı. O yapılık bizim gözde yerimizdi. Özellikle doğadaki öbür dirimlileri, demek bitkileri, başka yılkı türlerini yakından görüp tanıyabildiğimiz bir ortam olduğundan, biz çocuklar için alabildiğine elverişli bir alandı. Yazık ki, onyıllar önce gökdelensi çokkatlı yapıların dikilmesi için yok ediliverdi.). Üstelik dışarıda oynayadurduğumuz nice çocuk oyunu şimdiki çocukların yaşamında (!?) hiç mi hiç bulunmuyor: birdirbir, kovalamaca, kulaktan kulağa, "Ortada kuyu var, yandan geç.", saklambaç, yakartop... Doğallıkla biz *salt* "oyun" oynamıyorduk; çocuk oyunlarında içkin bulunan güzelim dil gömülüğünü: bilmeceleri, demeceleri, öbür ırlamları, tekerlemeleri, dahası, değme oyunun kendi özel söz(cük)lerini öğrenip kullanarak birbirimize Türkçeyi öğretiyor ya da birbirimizden Türkçeyi öğreniyorduk. Çocuk oyunları bizden sonra gelen kuşaklarca öğrenilmediğinden, o dil gömülüğü de yaşarlığını yitirerek günlük yaşamda kullanılmaz oldu. Buysa dil, demek Türkçe bakımından büyük bir yitimdir.

Şimdiki çocuklar tek-başınalık üzere yetiştirilip çok erken yaşta "yalnızcılık" gütmeyi öğreniyorlar. Gerçek, sağlıklı kişilerarası ilişkilerin yerini dokuncalı ya da saçma sapan nenler, örneğin eksiciksel aygıt bağımlılığı ya da köpek besleme, daha doğrusu, köpek kıyıcılığı almış bulunuyor. Çocuklar arada bir birtakım yerlerde bir araya gelince ne yapacaklarını bilemeyerek itişip kakışıyor ya da ereksizce koşuşturuyorlar. Böylece örgütlenme becerisini edinemedikleri gibi gerçekte oynamaları gereken çocuk oyunlarının öbür yararlarını göremiyorlar. Dizge baştan sona yaşamsızlık üzerinde kurulu olduğundan çocuklar bu karayıkımsal kısırdöngünün dişlileri arasında öğütülüp yok edilmeye daha doğduklarında başlıyorlar. Eğitim yok, öğretim yok; gerçekte öğrenmek, kendisini geliştirmek isteyen dahi handiyse hiç yok. Aldatmacalar gırla. Yanılsamalar pek bol. Bomboş inançlar belirleyici durumda bulunuyor. Başakçacılığın türlü gizemleştirmeleri "sürü"yü denetim altında tutup yönlendirmeye yetmekte. Bu durumlar, koşullar içindeyken aldırmazlık, giderek aymazlık gömülgeninde *sözümona* yaşayan kişi taslaklarının kendi çocuklarını doğru düzgün yetiştirmesi kuşkusuz büsbütün olanaksız, olasısızdır. Nitekim onların çocukları kendilerinden yaman bulunacaktır. Doğrusu, aşırı üreme yüzünden kalabalıklaştıkça kalabalıklaşan ülkemizde iyi-nitelikli kişiler gitgide azalıyorlar. Varolan iyi-nitelikli kişilerin araya gitme olasılığıysa çok büyük. Öyleyse, bugünün çocuklarını *kapkaranlık* bir geleceğin beklediğini söylemekten çekinmemeli. Gene bu durumlar, koşullar içindeyken çocuk yapmanın en ağır suç ya da kargınacak

bir kötülük olduğunu söylemekten de çekinmemeli. Ayrıca çocuklukları bulunmayan kişilerle kişice bir düzenin, demek özgürlükçülüğe dayalı ortaklamacılığın nite kurulacağını, giderek güzel günlerin nite görüleceğini sormaksızın geç(e) meyeceğim. (Gocunmaca yok: Biri[leri] doğruları savunmalı, gerçekleri haykırmalı, demek yanlışçılığa boyun eğmeyerek Yer'in *gene de* döndüğünü dile getirmeli. Yoksa akın kara, karanın ak sayıldığı bu yuvarlak, daha doğrusu, bu boyamsızlık (aktöresizlik/değersizlik) düzeni –gerçekte düzensizliği– varlığını sürdüregidecektir.)

Bütün bunları ozanca bir çağsamayla yazıverdiğim, dahası, gericilik güttüğüm ya da aşırı kötümser olduğum sanılmaya: Yitik ülkemin bitik kişileri kendileri çocuk hiç ol(a)mamışken çocuk yapıyor, çocuk yetiştirmeye kalkıyorsa, bu işte çok büyük bir yanlışlık vardır. Dahası, şimdiki çocuklar tüm bir yozluk ortamında nice olumsuz etmenin dokuncalarına uğrayarak büyüyor; başkalarından, doğadan [1], yaşamdan kopuk bir biçimde başta kendilerine yadlaşarak çoğun kişilikten çıkıyorlar. Bu durumda onların neredeyse hiçbirinden iyilik bekleyemeyiz: Bundan sonra gitgide daha kötü kuşaklar görülecektir. Doğrusu, varolan kişileri kaldıramayan ülkemizin, giderek yeryüzünün daha çok kişiyi hiç mi hiç kaldıramayacağınıysa buracıkta kesinlemek gerek. Gerçekçice düşünmeli: Bu denli kirletken, öldürgen, savurgan olan kimselerin ezici çoğunluğu oluşturduğu bir yaşama, daha doğrusu, ölme ortamında çocukluk var ol(a)mayacağı gibi, çocukları eğiterek büyüdüklerinde bu aşırı kötü gidişi durdurup tersine çevirmelerini sağlamak – düzce, kesinlikle – olanaksız, olasısızdır. (Şundan ötürü...: Çocukları eğitebilecek kimsecik yok. [Böyle bir topludurumda "özeğitim" *tek* yoldur. Gelgelelim onu başarabilen, başaran çok az kişi vardır.])

Çocukluk gönül ülkesidir, gönlün biricik ongunluk yoludur. Yitirildi mi bulun(a)maz, özlemiyle kişiyi yakıp kavuradurur. Ben – kendi üleşime – çocukluğumu *büsbütün* yaşadım. Kuşkusuz o sürevler de birtakım olumsuzluklar ya da sorunlar vardı. Ancak, şimdiki duruma göre çocukluğumun taptatlı bir düşmüş gibi geçtiğini söyleyebilirim. Şundan dolayı...: Şimdi kişisel düzlemde karayıkımsal bir kısırdöngü buyruğunu yürütüyor olduğu gibi bark düzlemine bitiklik ile yitiklik egemen bulunuyor; yurdumuz o günlerden bu yana kalkınacağına geriledikçe geriledi; yeryüzünde – kötüye kullanılan uygulayımlıksal gelişmeler dışında – değmehangi bir ilerlemenin ya da yeğleşmenin sözünü etmek olanaksız; kişilerin çoğuysa usalmaz bir biçimde yozlaşarak kişilikten çıktı diyebilirim. Anlaşılmış olsa gerek: Çocukluğum(uz) gözümde tütüyor: Bütün o güzellikler – yazık ki! – yitip gidi-gidiverdi. Başta "gönül birliği"ne dayalı birlikteliğimizi yitirdik. Dirliğin, erincin, sevincin imi timi kalmadı. Aşırı saçma bir biçimde kendimi kuralsızlık ile kuraltanımazlık, demek yaşamsızlık yağızyerinde buluverdim. Oysa demincek, şuracıkta çocuktum; ileride güpgüzel günler göreceğimizi umuyordum. (Şimdi güpgüzel günler görmek bir yana, yalnızca başlamadan biten günler görüyorum, görüyoruz: Gündüzlerim ağılı mı ağılı, gecelerim kimsesizlik karası. Bir çocukluk yaşantısını anımsamam o sürevler ile bu günler arasındaki koskocaman uçurumu görüp şimdilerde yağızyer kuyusunda debelenmekten başka bir nen yap[a]mıyor olduğumu anlamama yetiyor. Of, bu gönül-öldürücü kuşatılmışlıktan, yalıtılmışlıktan bir kıpı önce kurtulmalıyım!)

Benim –en azından– böyle bir karşılaştırmada bulunma olanağım var. Gelgelelim çocukluk *gerçekten* öldürüldüğünden, benden sonra doğmuş olanlar olumsuzluktan özge bir nen görmediler; böylece olumsuzluklara enikonu alışıp koşullandılar, giderek bütün olumsuzlukları benimseyip onayarak kutsar oldular. Doğallıkla bu arada kendileri birer olumsuzluk anıtı durumuna geldi. He, çocukluk şimdi *ölü* bulunuyor. Ancak, gönül de öl(dürül)dü mü? Yok, gönül şimdi bile yaşamaya çalışıyor. Gelgelelim o için için yanan od, demek gönül odu sönerse kişi yaşayakalamaz. Gönül odunu yanık tutmak içinse durmaksızın çocukluğu anımsamak, o çağdaki doğru, güzel, iyi nenleri bugüne taşıyıp geliştirerek güpgüzel yaşamı kurmak gerekiyor. Yoksa gönlün de, kişinin de hepten ölmesi işten değildir. Gelgelelim gönlün sesini kendisinden başka işiten var mı; onu kendisi dışında bir anlayan, bilen, tanıyan, seven bulunuyor mu, bulunur mu? Dahası, bütün bu tiksinçliklerin tüm ortasında çocukluğun ne denli *aykırı* kaçtığını görüp tepeden tırnağa ürpererek devinime geçen, böylece yaşamı, demek güzelliği kurtarmaya çalışan başkaları varlar mı, varsalar neredeler? E, yitik mi yitik çocukluk, sen ne diyorsun?: Biz sonunda kurtulabilecek, kurtulacak mıyız? Bak, hepimiz şu umut-kırıcı, yürek-karartıcı yellerle nite savruluyoruz! Bize düşen savrula savrula yitip gitme midir!? Şu aşırı olumsuzluk batağından – daha geç olmadan, çok geç olmadan – kurtulup gönenmeye başlasak. Yaşam güzellik değil midir, yaşama güzellik için değil midir?! A çocukluk, neden susuyorsun? Hele bak: Gönül öldü ölecek!

2024 Açarayı/Seyhan

1 Örneğin benim dokuz yaşındaki yeğenim eksiciksel aygıtlarla aşırı uğraşan biri olarak uçuçböceğinin ne olduğunu bile bilmiyor; ben kendisini ne denli çok uyarırsam uyarayım çevresiyle, özellikle ağaçlarla, doğal oluşumlarla hiç mi hiç ilgilenmiyor; dahası, şimdiye değin doğal bir ortamda bulunup çevresindeki bütün o ilginç varlıkları kendisince bulgulayıp Doğa Ök'ü tanıyabilmiş değil. Öbür çocukların durumlarıysa onunkinden –bu bakımdan da– iyi sayıl(a)maz.

ŞAİR
HASAN ERKUL
İLE SÖYLEŞİ

“Şair sayısı kadar, şiir kitapları satmıyor!”

SÖYLEŞİ: **GÜNEY**

GÜNEY: Klasik bir soru ile başlayalım. Ne zaman şiir yazmaya başladın?

HASAN ERKUL: Bizim kuşak açısından şiir yazmak, her kuşakta olduğu gibi denenen bir çaba. Ama bizim kuşağın farkı şu, özellikle 68, 78 kuşağı açısından söylüyorum, bizden önce bazı şairler var ki köşe noktalarıydı, temel taşlardı. Geriye doğru gidecek olursak Enver Gökçe’sinden Ahmet Arif’e, Ahmet Arif’ten Nâzım’a kadar bir damar olarak bahsetmek mümkün. Tabii ki Birinci Yeni, İkinci Yeni gibi dönemler var. Bir de Osmanlı’dan, Divan Edebiyatından kopuş sırasında oluşmuş şairlikler var.

Ben ilk kitap olarak Panta Rei’yi çıkardığım zaman, kitabın başına şöyle bir söz koymuştum:

“Her şiir şairlerini içinde taşır.” Bu şu anlama geliyor: Şiirin sadece şairine ait olmadığı, birçok şairi içerdiği, çünkü tarihselliğin büyük olduğu anlamına geliyor. Şiir yazmak için herkes bir deneme yapabilir, başlayabilir. Ben kendime ilk şiirlerimi ne zaman yazdım? diye sorduğum zaman, herhâlde bir 50 sene önceyi söyleyebilirim. Şimdiki yaşım 68. O zaman Türkiye’deki mücadele, 71 devrimciliğinden sonra şehirlerde tekrar üniversite gençliğinin ve belli yerlerde sınıf mücadelesinin olduğu günlere tekabül ediyor, ardından gelen günlerde, İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Mühendisliği’ne devam ediyordum. O sıralarda ben hâlâ şiir yazıyordum, ama bir taraftan da hem gençlik örgütlenmesinde, hem mahalle örgütlenmelerinde yer alıyordum. Bu dönemde yazdığım şiirler vardı, onların bir kısmı 80 Mayıs’ında tutuklandığım zaman belli defterlerde kaldı, kayboldu filan, ama şiir yazmaya devam ettiğim için cezaevi ortamında da ne kadar yazılabiliyorsa, çok da profesyonel düşünmeden, ama içimin

sesini şiirle duyurmak anlamında devam ettim.

İçeri girmeden önce yazdığım şiirlerden ezberimde kalan ufak tefek dizeler var. Onlar tekrar yazdığım şiirler içerisine geçmiştir, ama geçmeyenler de var. İşte o günkü gençlik ve anti-faşist mücadele içerisinde söylediğim dizeler de var. Mesela hiçbir yerde geçmeyen bir şeyleri ezberimden hatırlayıp söylediğim de oluyor. Şu anda söyleyebilirim, "eğer ben de varım diyorsan, omuz dirsek göz gez bir olacak, gözler hedefte, keskin düşence hedefte" Böyle şiirler yazdığım da vardı. Ajitatif şiirler. Hakikaten o zamanki mücadelenin parçası olan sözlerdi, şiirlerdi, dizelerdi bunlar.

12 Eylül'de idam ile yargılandım. O dönemde de yazmaya devam ediyordum. O dönemde 78 kuşağından birçok şair çıktı. Davutpaşa cezaevinde kaldığım zaman birçok arkadaşla şiir üzerine konuştuğumuz oluyordu. Ama o zaman esas yoğunlaştığımız konu şiirin toplumcu gerçekçilik üzerinden nasıl aşılacağı, nerelere gideceği meselesiydi. Bunları konuşuyorduk aramızda. Hatta cezaevi koşullarında birçok insanın yazdığı eserler elyazması ile çoğaltılan dergi şeklinde dolaşırdı.

O dönemde ben yazdıklarımı çok böyle yaymazdım. Arada mektuplara yansıttıklarım oldu.

Sonra yıllar geçti. 9 seneden sonra cezaevinden çıktım. Tekrar dışarıda işte mücadele durumu, insanlar ne yapıyor? Gözlemler şunlar, bunlar vesaire derken bir şeyi fark ettim. Cezaevi sürecinde okuyabilme şansımız olduğu zaman estetiği özel olarak çalışmışız!

Sadece ben değil, birçok şiir yazan arkadaş da çalışmıştı. Orda estetik bir bilim olarak, yani poetika olarak nedir? Yazdığım ne işe yarıyor? filan diye arada bakar hâle gelmiştik. Şiirlerim iyiydi, yeni bir dil çalışıyordum. Şairlik iddiasıyla yapmıyordum ama.

Sonra şiire biraz daha ilgi duymaya, yoğunlaşmaya başladım. O zaman yazdıklarımın bir kısmını iyi ki beklemişim diye düşündüm. Neoliberalizmle birlikte her yeri popülizm kaplamıştı. Toplumcu gerçekçilik artık kullanılmaz bir tabir hâline bile gelmişti. Belli mahfillerde şiir konuşuluyordu. İnsanlar bir araya gelip yeni dergiler çıkartıyorlar, ama okuduğumda yarattığı ses eksiklik duygusu veriyordu.

GÜNEY: İlk şiir kitabını 2000 yılında Dönüşüm Yayınları'ndan çıkardın. Panta Rei 247 sayfa, tek şiir, nehir şiirden oluşuyor. Panta Rei'nin yazılış öyküsünü anlatabilir misin?

HASAN ERKUL: 2000 yılında Dönüşüm Yayınları'ndan Panta Rei çıktı. Çıkarmadan önce şöyle bir süreç yaşadım.

O sıralarda Moskova'ya gidip geliyordum. Okul arkadaşım olan Sefa Kaçmaz Avrupa'dan Moskova'ya gelmişti. O süreçte, O Sümerleri çalışmış, kalın bir dosyası vardı, benim elimde ise dosyalaşmayı bekleyen şiirler vardı. Akşamları dışarı çıkamıyorduk Moskova'da. O benim şiirlerime baktı, ben onun Sümer çalışmasına baktım, Sefa arada bir cümle söyledi. "Sen" dedi, "aslında tek şiir yazmışsın." Bu laf üzerine o şiirlerin nehir şiir hâle getirilmesi mümkün mü diye kendime sordum. Sonra üzerine epey düşündüm. Baktım ki hakikaten nehir şiir hâline geliyor.

2000'den 1980'lere kadar geri giden bir etkileşimin bende yarattığı sonuçların dizeleşmesi şeklindeydi.

Katmanlı bir dil kurduğumu fark ettim. Üçüncü göz ile kendi şiirlerime bakmaya başladım. Yazdığım şiirin dil olarak kimse ile benzeşmediğinin böylece ayırdına vardım.

GÜNEY: Kendine özgü bir dilin var.

HASAN ERKUL: Böylece Panta Rei'nin çalışmasına başladım. Artık şiirleri nehir olarak nasıl bağlayacağım meselesi vardı.

Bir ikili dize kurdum. Mesela onlardan bir tanesini söyleyeyim: "Bütün başakların toprağıyım. Ve şafak sayar bütün taneler beni." Aşağı yukarı "bütün ve saymak" kelimelerine dayanan dil ve dize yapısıyla şiirin hepsini birbirine bağlar hâle geldim...

Panta Rei Latince bir kelime, bir nehirde iki defa yıkanılmaz, ya da hep akar anlamına geliyor.

Kitap sıfırdan başlayıp 398 sayı numaralı şiire kadar giden, 247 sayfadan oluşan bir nehir kitap olmuş oldu. Panta Rei'nin hikâyesi bu.

GÜNEY: Sonra kitaplar peş peşe geldi.

HASAN ERKUL: Panta Rei çıkınca, belli insanlardan olumlu tepkiler almaya başlayınca, yaptığım, kurduğum şiirin farkını biraz daha anladım. Bu şevk ile birlikte 3 yıl içerisinde yine Dönüşüm'den peş peşe kitaplar çıkmış oldu. 2000'de Panta Rei'den sonra, 2001'de Hikmeti Mavi çıktı. Hikmeti Mavi'den sonra 45'lik isimli bir kitap yaptım. Bu kitapları Dönüşüm ile karşılıklı konuşarak ilerliyordum.

45'lik "yaş 35, yolun yarısı eder"e karşı yazılmış bir kitap. Tabii orada 45'in birçok anlamını bir arada kullanmıştım. 45'liği hem yaş olarak kullanmıştım. Hem 45'liği taşımak zordur, silaha gönderme yapmıştım. 45'lik o zaman aynı zamanda plaktı. Bir de çok az bilinmekle beraber 45'lik çok eskiden rakı miktarıydı. Nasıl ki 35'lik, 70'lik filan varsa, 45'lik diye bir rakı birimi vardı. 45'lik hepsine gönderme yapan, sonuç itibariyle iki 45'lik doldurmaktan bahseden, doksana kadar yaşamak gerekire gönderme yapan bir kitaptı.

Peşinden 2003 yılında Meydan Düşü adlı kitabım çıktı. Bütün şiir kitaplarımda İstanbul'a dair şiirler yer alır. Meydan Düşü'nün arka kapağına bu şiirlerden bir bölüm koyduk:

"Bir soluk çekerim bütün aşklar içimde
Bir soluk salarım bütün aşklar göçmen kuşu
Havayı silkeliyorum, balık dökülüyor
Balıkların ağzında aynı şarkı;

Bu şehir şişede balık
Bu şehir denize doğru
dudaklarından öpsem bin bela
ya öpmezsem bana yazık!"

Güney dergisinde de o sıralarda şiirlerim çıkıyordu. İlk dört kitabım böyle bir süreçten geçti.

Beş yüz sayfaya yakın dört kitaptan bahsediyorum. Sayfalar da böyle üç beş dizelik sayfalar değil, bendeki şiirler hep böyle on beş filan. Önemli miktarda bir

şiir yazmış oldum. O zaman bir şeyi fark ettim. İnsanlarda böyle meşhur olma isteği, bilinme isteği, yer yer şiiri araçsallaştırma isteği, yazdığı şiir bestelensin, o sayede bilineyim tavrını gördüm.

Bu bende biraz ürküntü yarattı. Çünkü öyle bir döneme girmiştik ki 12 Eylül bütün sonuçlarını vermişti. Artık 2005'lere geldiğimizde popüler kültür, popülizm, kitle kültürü, bunlar durumun farklı farklı yanlarını anlatıyor. Bunların hepsi insanlarda başka duygular yaratıyordu. Şairlerde de başka duygular yarattı nitekim. Tabii ki sağlam damardan gelen şairler bunların hiçbirini aldırmadan kendi şiirini yazmaya devam ediyordu. Bu bende sevinç sebebi oldu.

GÜNEY: Dönüşüm Yayınları'ndan çıkan Panta Rei, Hikmeti Mavi, 45'lik, Meydan Düşü kitaplarından sonra kitap yapmaya devam ettin mi?

HASAN ERKUL: Mesela Kehribar diye bir kitap yaptım. Kehribar arı balının uzunca yıllar toprak altında taşlaşmasından oluşan bir şey. Kehribar birçok şeyi de anlatıyor. Orada özellikle evrene, insanın oluşmasına, evrenle arasındaki ilişkiye, işte materyalist düşünceye, diyalektikle materyalizm arasındaki bütünselliğe gönderme yapan dizeler var. "Evrim Dede, Evrim Dede utandırma beni böyle. Ben ki nice yolları açtım da geldim" diye bir şey var. Ama tabii orada "Evrim Dede, Evrim Dede" derken niye "Evrim Ana" demedim diye kendime de soruyorum. Yani niye illa da Evrim Dede olsun? Evrim Ana da olabilirdi.

Kehribar'dan sonra Yeryüzüdür Göğün İçi diye bir kitap yaptım. Gittikçe daha evrensel temalara, biraz daha antropolojiyle ütopya arasındaki ilişkileri içeren şiirler yazmaya başladım. Marksizm'in aşması gereken sorunları filan da artık şiirlerimin içerisine girmeye başladı.

Çünkü baştan beri Panta Rei de dâhil olmak üzere, şiirlerde hep bir felsefik dili tutturmaya çalışıyordum. Nitekim tutturuyordum. O katmanlı dil durmadan kendi içerisinden şiirin yeni açılımlarına doğru bana da ilerleme sağlıyordu. Ama tabii hepsi böyle sırf düşünerek, "kaygıyla", "sıkıntıyla" yazılmış şiirler değildi. Bir kısmı anda ilhamın yakalanması ile yazılan şiirlerdi.

Sonrasında kendi kuşağımızla, 12 Eylül darbesiyle ve yüzleşme ile uğraşmaya başladım. Nasıl ki sınıfa bilinç dışarıdan taşınırsa, yüzleşmenin de belli aktörler tarafından toplumun hafızasına, yeni bir bilinç oluşturma açısından müdahale eden alan olduğunu fark ettim.

O arada 78'lerin içerisinde yüzleşme, hafıza, bellek, onun inşası, oradan tekrardan yeni bilinç nasıl kurulur, sınıf bilinciyle bunun arasındaki ilişkiler nedir filan diye kafa yormaya başlamıştım.

O dönemki çalışmalar içerisinde dil olarak değil, ama yeni bir alanın şiirini yazabilmeye başladığımı fark ettim. İşte o da zaten Yüzümüzde Saklı Şiirler olarak kitaplaştı. Yüzleşmeyi anlatan şiirlerden oluşan, güçlü, sunusu da çok güçlü bir kitaptı Yüzümüzde Saklı Şiirler.

Şiirler artık yüzümüzde saklıydı. Bakıp da onu görmek ve anlatmak gerekiyordu. O süreç, Diyarbakır 5 No'lu cezaevinde 1980 ile 1984 arasında yaşananların, bizim tarafımızdan kurulan Diyarbakır Gerçekleri Araştırma ve Adalet Komisyonu tarafından kayıt altına alındığı döneme denk geliyordu. Böyle hem bir taraftan yüzleşme, hem politik mücadele içerisinde, edebiyatı ve sanatı şiirle birleştirttiğimiz bir aralıkta Yüzümüzde Saklı Şiirler ortaya çıktı. Ben o kitabı çok severim. Ne kadar okundu bilmiyorum. Şu anda baskısı yok. Yüzleşme konusuna ne kadar etki etti? Onu da bilmiyorum. Toplumcu gerçekçi akım açısından yüzleşmeye dair tamamen kendisini yüzleşmeye ayırmış bir kitaptır diyebilirim.

Ardından biraz daha ara vererek, hemen kitap yapmayarak şiir yazmaya devam ettim. Dünyada ne olup bitiyor, bizde ne var ne yok, gibi konular içeren ve Yüzümüzde Saklı Şiirler'den 3-4 yıl sonra Gül İsyanı kitabı çıktı.

Adı üstünde Gül İsyanı, yani Gül de isyan ediyor. Divan Edebiyatında falan çok fazla vardır. Ordan gülü alıp, bu taraftan da isyanı alıp geliştirdiğim bir kitaptı o.

Sonra tabi gündelik koşturmalar, gaileler falan filan neredeyse Gül İsyanı'ndan sonra şiir yazmama rağmen, ne onları bir yerlerde yayınladım ne bir şey yaptım. 8-10 yıl geçti böyle. İki ay önce adı Kirpiklerimiz Ufuk Çizgisi olan yeni bir kitap yaptım.

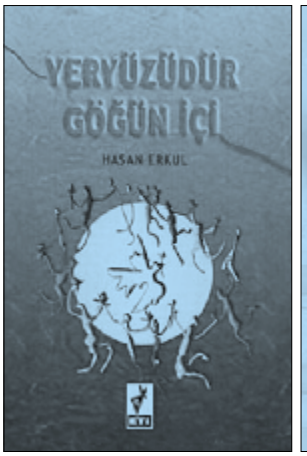

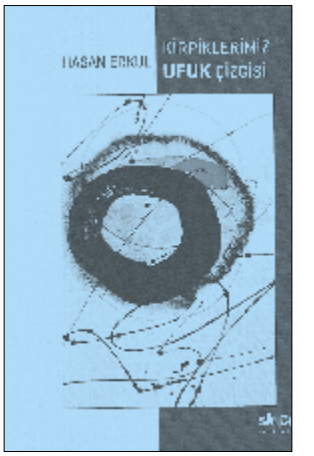

Tabii bu kitap epeyce bekleyerek, demlenerek geldi. Yani şairle şiir arasındaki ilişkinin şöyle bir özelliği vardır. Şiir kendini yazdırır. Şair onu elinde tutmasını bilmelidir. Hemen basar. Bastıktan sonra aradan bir zaman geçtikten sonra der ki "tüh be, bu şiir beni kışkırttı, yayınlattı kendini, ama aslında bu tekrar çalışılıp daha başka bir damar hâline gelebilirdi." Onun farkına varır şair. İşte bu kitapta öyle olmadı. Kitapta 33 tane şiir var ve 170 sayfa.

Dönüşüm Yayınları'ndan çıkan ilk dört şiir kitabım birbirini tamamlayan kitaplardı. Dilde bir farklılık yok. Dilin yetmediği yerde, Türkçenin yetmediği yerde, yeni kelimeler üretip şiirin içine kattığım kitaplardı. Türkçenin gramer yapısı ne kadar daha fazlasını söylemeye müsaitse, gramer yapısını bozmadan, o kitaplarda onların hepsini yapabildim.

Zaten ondan sonra da kendi şiir dilim alanı, konuları, düşünsel bütünlüğü, imgeleri filan o kitaplarda oluştuğu için ondan sonra yazdığım kitaplarda daha rahatlamıştım. Daha da geliştirerek devam ettim, ama o dört kitap her biri insanlık durumu açısından, şiir durumu açısından, şairlik durumu açısından yeni başlayanların şiirin farklı farklı gelenekleriyle nasıl arasına bir çizgi mesafe koyup yeniyi nasıl inşa edeceği açısından çok iyi bir deneyim, bir bakıma demek gerekirse atölye özelliğini de taşıyor. Yani ben o kitapların o yanını, Dönüşüm'le beraber yaptığımız o çalışmayı her zaman düşündüğüm zaman kavramsal olarak bir kalfalık hâli olarak görüyorum. Yani o kalfalık hâlinde onlar bana çok şey kattı. Yeni şiirler yazarken, yorulduğum zaman, dönüp tekrar o kitaplara bakıp oradaki bazı şeyleri nasıl düşünmüşüm diye kendime hatırlatma yapmam açısından referans alıyorum o kitapları. O kitapların öyle bir özelliği var.

GÜNEY: Şiir yazarken kullandığın bir tarz var mı? Tarzın hakkında neler söylemek istersin?

HASAN ERKUL: Benim için hem kolay hem de zor bir soru. Benim için kolay çünkü bu dilin kimseye benzemediğini biliyorum. Bir övünç kaynağı olarak söylemiyorum. Yani buna epey uğraştığım için söylüyorum. Zor, çünkü yazdığım şiirin birçok söyleyişi referans alan özellikleri var. Bizim aile, amcamlar, ben filan hepimiz İstanbul Karagümrük'te doğduk, ama bizim aile Arapkir ile Eğin arasında Ocak köyü var. Oradan göçüp İstanbul'a gelmişler.

Burada işte işçilik yapmışlar, esnaflaşmışlar. Hayatlarını İstanbul Suriçi'nde kurmuşlar. Eğin Arapkir arasındaki dil Enver Gökçe tarafından zaten şiir dünyasına taşınmış. Ben fark etmeden aile içindeki o dilden de bazı şeyleri aldığım zaman, hani birebir Enver Gökçe ile hiçbir benzerliğim yokmuş gibi dursa da dilde ben onları fark ediyorum.

Niyazi Akıncıoğlu'nun şiiriyle sonra tanıştım. Niyazi Akıncıoğlu'nun, Ahmet Arif'in kurduğu dilin üstümde derin etkisi var. Biri Edirne serhatında diğeri diğer serhatta. Ahmet Arif'in beslendiği coğrafya ile Enver Gökçe'nin beslendiği coğrafya arasında, kuşkusuz Elazığ ağzı var. Kaynakları çoğaltmak mümkün.

Ahmet Arif özellikle 68 kuşağının 71 devrimciliğine geçişteki kırsal alanın etkisini ve yaşamları, o ağrılığı şiirine taşımış biri.

Tabii ki Ahmet Arif okuduğum zaman çok hoşlanıyorum. Bazen bir sene sonra, bazen iki sene sonra okuduğum oluyor. Ama kuşak açısından bir şey söyleyebilirim 78 kuşağı açısından. Bir ara o kadar Ahmet Arif diliyle şiir yazılıyordu ki Kürdistan bölgesindeki hâlleri zaten Ahmet Arif anlatmış. Kendi Kürt değil, ama çocukluğunu orada yaşadığı için o coğrafyayı çok iyi zaten anlatmış. Türkçede bir daha tekrarlanabilecek bir şey değil.

Nâzım, zaten başlı başına bir derya. Nâzım'ı okuduğum zaman, Nâzım'dan etkilenmemek, Nâzım'ın diline yakın durmamak mümkün değil. Tabii ben bu Panta Rei'yi yaparken Nâzım'a bir haksızlık değil, ama kendime bir esaret uyguladım. Şöyle, dedim ki ben bu kitabı bitirene kadar Nâzım'ı okumayacağım, Nâzım'ı dinlemeyeceğim, şaire yolunu şaşırtabiliyor. Öyle bir sanırım iki sene kadar hiç Nâzım okumadım. Panta Rei'yi çalışıp bitirene kadar. Ama sonrasında tabii bunun faydasını gördüm. Sonradan Nâzım'ı okurken, tekrar tekrar Nâzım'ın şiirleriyle karşılaştığımda ne kadar kolayca şiir yazdığını, onun ustalığının ne kadar derinden geldiğini anlamama

da sebep oldu. Daha başka isimler de sayabilirim, ama özellikle bu dört isim önemli.

Ayrıca şehirdeki işçi şiirlerini yazanlar var. Tek tek isimlerini belirtebiliriz. Ama ben son zamanda özellikle şuna gayret ettim: antropoloji, ütopya, sosyalizmin yenilgisi ve bunlar arasındaki ilişki açısından nasıl bir şiirimiz olmalı? Şiirin dili ne kadar direngen olmalı? O direngenlikle gerçekçi akımı ne kadar daha ileri götürebiliriz?

Türkiye özelinde şiiri kaybetmemek lazım.

Aşağı yukarı Türkiye'deki siyasal mücadeleyle, devrimci siyasal mücadeleyle şiir arasında bir paralellik var. İkinci Dünya Savaşı öncesi TKP'nin içine çekildiği, kapandığı dönem dâhil olmak üzere, daha sonraki dönemler de dâhil olmak üzere şiir her zaman ön açıcı görev görmüş, muhalefeti ileri atmış ve şiir mahfilleri oluşmuş, şairler bir araya gelmişler ve hep oralardan daha sonraya eşik teşkil edebilecek gayretler olmuş. O yüzden şiir özellikle sosyalizmin, solun, devrimin peşine düşmüş insanların meşalesidir aynı zamanda. Bu dijital ortamda, bu işte yapay zekâ ortamında her şeyin taklit edildiği ortamda, böyle zamanda neye direneceksin gibi şeyler söyleniyor. Kuşkusuz bunlar haklı sorular ve kaygılar.

Ama sınıf mücadelesini bir daha tekrar edemezsin. Paramazların mücadelesini bir daha tekrar edemezsin. Kendi tarihselliği içerisinde yaşanıyor. 71 devrimciliğini bir daha tekrar edemezsin. Oysa onun bir gelenek hâline gelerek mücadelenin bütünlüğü içerisinde devamının sağlanması başlı başına sanat ve edebiyat sayesinde oluyor.

Esinlenme hâli nedeniyle şiir yapay zekânın en zor taklit edebileceği bir güç üstelik.

GÜNEY: Her dönemi kendi tarihsel koşulları ile birlikte ele almak gerekiyor.

Günümüzde şiir alanında bir Ahmet Arif'in, bir Nâzım'ın çıkmamasının nedeni bahsettiğin tarihsel koşullar ile bir ilgisi var mı?

HASAN ERKUL: Dünya çapında likidasyon sürecinden geçiyoruz. Bilinen tabirle söyleyecek olursak tasfiyecilikten geçiyoruz. Bu tasfiyecilik sadece sol ve sosyalizmin peşine düşen öznelerin, onun için uğraşanların kendi yaptıklarının yetmezliğiyle ilgili değil. Toplumsal düzeyde, dünya çapındaki kapitalizm düzeyinde yaşananlardan dolayı olan bir şey bu.

Ama buna direnmesini de bilmek gerekir. Ben o gayretteyim. O gayrette de işte neredeyse işte hani 50 yıldır şiir söylüyorum, ama 24 yıldır da kitap yapıyorum.

O gayrette de devam ettim. Şunu da söyleyebilirim.

Yani eğer başka türlü mücadele edebilseydim, sadece böyle demokratik alandaki mücadeleleri sürdürmekle kalmayıp, başka türlü mücadele edebilseydim, belki şiire bu kadar emek vermeyebilirdim. Bu emeğin karşılığının iyi kitaplar şeklinde okuyucuyla buluştuğunu, ama bundan daha büyük buluşmasını ister misin dersen, daha medyatik olup, şöhret olup buluşması yerine bu hâliyle buluşmasını tercih ederim derim.

GÜNEY: 24 yılda 9 şiir kitabı çıkarmak kolay değil. Üretken bir şairsin. Bu üretkenliğe rağmen çok tanınan, çok bilinen bir şair olmamanı neye bağlıyorsun? Bunun nedeni sence ne? Şair olarak emeğinin toplumsal karşılığını aldığını düşünüyor musun?

HASAN ERKUL: Şöyle söyleyeyim. Yapı olarak şairliğimden ziyade, şiirin bilinmesini isteyen hâldeyim. O da bir zaman ve süreç.

Aşağı yukarı o zaman süreçte 20 seneden sonra belli bir olgunluğa geldi. Yani bu olgunluk içerisinde benim dikkatimi çekecek veya beni sevindirecek şey şu olabilir:

Şiir dünyasında Hasan Erkul şiirinin ayrı bir damar olarak yol alabilmesi, 5 sene sonra da, 10 yıl sonra da farklı farklı okumaların yapılıp bu şiirin, Türkçe şiirdeki yerinin ne oldu sorusunun sorulması beni çok sevindirir. Şair olarak beni sevindirir. Ama bu şiirlerin toplumcu mücadelede, devrimci mücadelede daha geniş kesimler tarafından okunması ise şair olarak değil, bu kadar yılını mücadele içinde geçirmiş bir insan olarak beni daha çok sevindirir.

GÜNEY: Tarz olarak hem nehir şiir, hem kısa şiir yazma tarzın var. Panta Rei kitabı 247 sayfa. Tek şiirden, nehir şiirden oluşuyor. Hikmeti Mavi kitabında da nehir şiir ve uzun şiirler var. Şiir yazarken, üretirken uzun şiirlerin okuyu-

Hasan Erkul'un Yaşamı: 1956 yılında İstanbul Karagümrük'te doğdu. 1975 yılında İTÜ Elektrik Fakültesi'ne girdi. Mayıs 1980'de politik faaliyetleri nedeniyle tutuklandı. 12 Eylül 1980 Askeri Faşist Darbesinden sonra idam talebiyle yargılandı. İstanbul'un çeşitli hapishanelerinde 9 yıla yakın hapislikten sonra serbest bırakıldı. Kendi kuşağı olan 78 kuşağının darbecilerden hesap sorma, geçmişle yüzleşme çalışmalarına, meclis katılımcısı olarak, birçok kere divan kurulu başkanı olarak ve farklı birçok yönetim kurullarında yer alarak aktif bir şekilde katıldı. Yaşam Ağacı Derneği kurucuları arasında yer aldı. 1980 ile 1984 yılları arasında Diyarbakır 5 No'lu Askeri Cezaevi'nde yaşanan vahşeti açığa çıkartan, Diyarbakır Cezaevi Gerçekleri Araştırma ve Adalet Komisyonu'nun kurulmasında ve yıllara yayılı çalışmasında yer aldı. BESAM (Bilim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği) üyesi olup ve yöneticilik yaptı. 2024 yılı itibariyle Uluslararası PEN Derneği'nde yönetim kurulu üyesidir. Elli yıla yakındır şiir söyleyen ve yazan Hasan Erkul, İstanbul'da yaşamaya ve şiir yazmaya, üretmeye devam ediyor.

cuyu sıktığı, okumasını zorlaştırdığı kaygısı taşıdın mı?

HASAN ERKUL: Her şiir kendini kuruyor. Şiiri şair yazıyor, ama her şiir kendini kuruyor.

Orada şiire, dizeye sınır getirmek gerekmiyor. Ama şu kesinlikle çok çok önemli. Ne kadar az sözle şiir yazıyorsan o kadar şiir olgun hâle geliyor.

Koca kütle mermer önündedir heykeltıraş, dışarıdan bakan bundan ne çıkacak diye bakar ya, onlar da bazen espri yaparlar, "taşın gereksiz yerlerini kırıyoruz, döküyoruz. İçindeki meydana çıkıyor."

Yani orada fazladan bir şey kalsa heykel o kadar iyi olmayacak. Ya da bir yer çok fazla kırılsa heykel belki de anlamını yitirecek. Öyle bir durum. Yani şiirde de bu var.

GÜNEY: Siyasi mücadele içerisinde birlikte çalıştığın, cezaevinde birlikte kaldığın insanlar hakkında şiir diliyle şiirlerinde yaptığın değerlendirmeler var. Örneğin Hikmeti Mavi kitabında Ança Mınça şiirini buna örnek verebiliriz.

HASAN ERKUL: Ança Mınça İç Asya Türkçesinde şöyle böyle derken anlamına geliyor.

"Şaman davulunun sesi gibi
İyiydik kötüydük bazen deli bazen veliydik
Ve birçok ve'den dolayı zamanlaydı yarışımız"

Böyle başlayıp devam ediyor. Burada eski tarzda MDD'ciliği [MDD - Milli Demokratik Devrim - YN] hedefe koyan, "Hem alacaklıydık gündemden, Hem MDD'yi ödün çalmıştık! Bedeli de belliydi: Ölüm!" Gibi göndermeler var.

Tabii herkesin geçmişi ve bir siyasi mücadelesi var. O yıllarda da, şimdi de benim 71 devrimcilerine sevgim çok büyük. 80 öncesi Kaypakkayacıların çevresinde mücadele ediyordum.

Mesela Hikmet Mavi'de Tip Tipler diye bir şiir yazdım. O aslında bir bakıma o zamanki faaliyet içinde bulunan insanların tipolojisini anlatıyor gibi görünüyor, ama negatif tipi anlatıyor, ama aynı zamanda da bir tarih o.

Çok üstüne düşerek yaptığım bir şey değil, ama var. Neden dolayı var? Sonuçta her şair kendi öznelliğiyle de ilgili. Bu öznelliğe iç dünyasındakini oluşturan her şey dâhil. Hatta bu yeni son kitapta Kirpiklerimiz Ufuk Çizgisinde bir şiir var. Gençliğimizin Partisi diye...

GÜNEY: 68, 71 döneminde yetişen bir dizi şair var. Hapishane deneyimi bu şairlerin şair olmalarında çok önemli rol oynuyor. Senin durumun bunlardan farklı. Dışarıdayken şiir yazmaya başlıyorsun. Buna rağmen 9 yıllık hapishane deneyiminin şair olmanda etkisi oldu mu?

HASAN ERKUL: 80 Mayıs'ında ben cezaevine girdim. Davutpaşa'daydım. 12 Eylül darbesi oldu. Daha henüz insanlar 12 Eylül darbesinin cezaevlerine ne büyük sertlik getireceğinin, kendilerine ne kadar ağır yükler yükleyeceğinin lafız olarak farkındaydılar. Ama pratik olarak henüz yaşamamışlardı. Bunu yaşamaya başladıktan sonra içerde kitaplar toplatıldı. Cezaevine kitaplar verilmemeye başlandı. Çok büyük koğuş baskınları olmaya başladı.

Bütün tutsaklarda özellikle düşünsel alanda minimale doğru bir yönelme oldu. Hem kendilerine anlatmak açısından, hem de mücadele açısından.

İşte orada şiir başladı. Hani mektuplarla beraber dışarı yollanan şiirler, yollanamayan şiirler vesair. Orada başladı o süreç. Tabii ki bu tutsakların bir kısmı dışarıda şiirle tanışıktılar. Ama yoğun olarak bizim 78 kuşağının şairleri cezaevinde, hem estetiği çalıştılar, hem kendi şiirlerini yazdılar, hem de şiir üzerine kendilerini geliştirdiler. Dışarı çıkıp şiirini devam ettiren oldu. Ettirmeyen oldu. Şiire çok büyük bir saygı gösterdi 78 kuşağı. Kendinden önceki şairlere dair mesela, 78 kuşağından önceki şairlere dair aleyhinde söylenmiş söz göremeyiz.

Kendi aralarında belli gruplaşmalar olmuş olsa bile, 78 döneminin şairlerinin, orada da böyle çok kırıcı sözlere rastlayamazsın. Mesela hani çok bilinir, bilindiği için söyleyeyim Enver Gökçe'nin Ahmet Arif'le ilgili söylediği vardır vesair. Böyle şeylere rastlayamazsın. Şiirini romana doğru bükenler oldu. Edebiyat, sanatta o taraflara doğru gidenler oldu, ama 78 kuşağının çok yaygın bir toplumsal muhalefetin temsilcisi olarak cezaevinde yer alması, onların o baskı ortamında şiirle kurduğu ilişkiyi, yer yer şiire sığınarak yer yer de şiiri çoğaltarak o ilişki içerisinde varoluşu sanırım önceki kuşaklarda yok.

GÜNEY: Son olarak şiir alanındaki gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsun?

HASAN ERKUL: Şiir, edebiyat ve sanat eleştirmeni değilim. Ama bir şiirin iyi ya da kötü olması açısından dilin imgenin vesair nasıl olacağına dair laf söyleyebilirim, ama bütün şiir dünyasını izliyorum dersem çok abartmış olurum. İlgimi çektiği zaman okuduğum kitaplar var. Takip ettiğim yapılar var. Bu dönemi neyle tarif edebilirsin dersen şu anda bir arayış var. Türkiye'deki şair sayısı kadar şiir kitapları satmıyor. Bunu bir böyle bencilliğe doğru daralma olduğunu anlatmak için söylüyorum. Kendimi de bunun dışında tutarak söylemiyorum. Ama eski zamandaki gibi akımlar, sanat akımları, şiir akımları, dergi olarak örgütlenebilirse ya da dijital ortamda örgütlenebiliyorsa birbiriyle arasındaki fark nedir, ne yapıyor diye daha kolay izlenebilir. Şairler ve şiirlerin dinamikleri yeterli hâlde çalışılabilir, anlaşılabilir.

Ama şunu söyleyeyim. Şiire başlayıp bırakan çok var. Onun da birçok nedeni var.

Yazıyorum da ne oluyor? İşte bunu basması bir dert. İnsanlarla buluşturması bir dert. Yayın dünyasında oluşmuş temsiliyet kabiliyeti olanların onlara el atması lazım. Dışarıdan bakanlar ise yayıncıları kast olarak görüyor. Onlar da yayıncılığın getirdiği sıkıntılardan dolayı, "yahu" diyorlar "hepsine nasıl yetişelim..."

Böyle bir arayış ve hengâme zamanından geçiyoruz.

Ama şiirin kendini yeniden yenileyeceği ve toplumcu gerçekçiliğe açılacağı bir aralıktayız diye düşünüyorum. ■

Uzaklara Bakamamak

YA DA HÜCRE GÜNLÜKLERİ HAKKINDA

ADİL OKAY

Düşünmeyen insanın geleceği ne cezaevi ne sürgün ne de şizofreni ile kararır.

"Uzaklara bakamamak" adını verdiğim bu tek kişilik tiyatro oyununda geçen tüm olay ve kişiler gerçektir, gerçeğin dolaylı ya da dolaysız betimlenmesidir.

Oyunu yazarken son on beş yılda bana gönderilen, "görülmüştür" damgalı yüzlerce mahpus mektubundan yararlandım. Sansür ve oto sansürden geçip bana ulaşan mektuplardan edinemediğim bilgileri de eski mahpuslarla, mahpus aileleriyle ve hapishane kapılarında büyüyen çocuklarla yaptığım sohbetlerden öğrendim. Onlarla yaptığım sohbetler sonucunda tablodaki eksiklikleri tamamlamış oldum. Bu gerekliydi çünkü yaptığım çalışmada bir amacım da tarihe bir belge bırakmaktı. Bu anlamda oyunu kurgularken maddi hata yapmamak, gerçeğin uzağına düşmemek için çaba harcadım. Dolayısıyla sanatta sık sık başvurulan "abartı"ya gerek görmedim. Zaten okuyacağınız her sahnede anlatılan, aktarılan yaşanmışlıklar, tutsaklara reva görülen aklın sınırlarını zorlayan yeni yeni "kötülük yöntemleri", oyundaki karakterlerin kimi zaman çılgınlığın sınırında yaptıkları gezintiler "dışarıdan" bakan sizin için abartı izlenimi verecektir.

Ama ne yazık ki abartı değil, hepsi gerçektir.

Diğer yandan oyunda betimlenen mekânlar kara – kapkara olduğu hâlde, aralara dikkatli bir okuyucunun, izleyicinin görebileceği renkler de yerleştirdim. O renkleri de "karanlıkta umut" olarak yorumlamalısınız. Bir diğer değişle tutsakların ütopyaları. Salt kahramanlık menkıbeleri yazmak yerine, içerideki insanları, hayran olunacak direniş mücadeleleri yanı sıra, zaaf ve özlemleriyle, umut – umutsuzluk sarkacında gelgitleriyle de betimlemeye çalıştım. Bunları yaparken, yazarken çok fazla didaktik olmamaya, sanatın kadife sesinden uzaklaşmamaya özen gösterdim. Zira herkesin bildiği gibi, kuru ajitatif bildiriler, sloganlar sanat ediminde etki yaratamıyor. Ancak gösterdiğim bu özene rağmen okuyucu– izleyici didaktik repliklerle karşılaşacaktır.

Bu anlamda tekrar hatırlatmakta yarar var:

Bu oyun "politik bir tiyatro" olarak tasarlanmış bir çalışmadır.

Peki, tarihe not düşme isteğinin, görev duygusunun yanı sıra bu oyunu yazmakta başka ne amacım vardı? Bu soruyu kendime de sordum. Belki de bir amacım, oyuna konu olan siyasi mahpusların bizzat içeride geçirdikleri son yıllarına mektuplarla tanıklık etmem sonucu yaşadığım öfkeyi, karabasanları, kimi zaman da çaresizlik duygusunu paylaşmaktı. Yükümü hafifletme isteğiydi. Hâlen tutsak olanlar ile içeride 30-32 yılı doldurup özgürlüğüne kavuşanlar yanı sıra, hapishanede yeterli tedavi imkânı sağlanmadığı için hayatını kaybeden, intihara sürüklenen mektup arkadaşlarımın yaşadıklarının hiç olmazsa bir bölümünü paylaşmaktı.

Bildiğiniz gibi tiyatro oyunlarında sadece

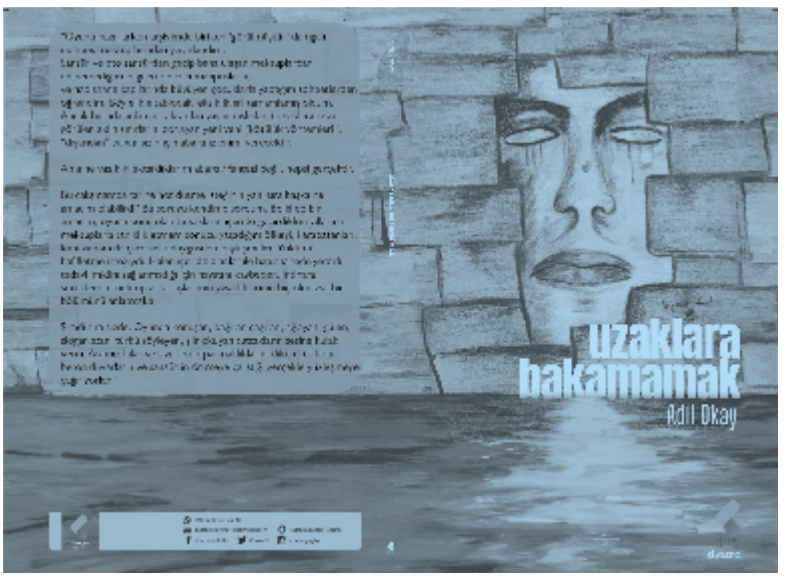

metnin başarılı olması yetmiyor. Metindeki öz ve biçim diyalektiği, estetik düzey, oyun sahneye konulduğu an daha iyiye ya da daha kötüye doğru değişebiliyor. Okurken bizi büyüleyen imge yüklü bir mısra veya paragraf, oyunda – sahnede sıkıcı olabilmektedir. Veya oyunda bizi coşturan bir replik, aynı bölümü kitaptan okuduğumuzda çok didaktik kalabilmektedir.

Bu anlamda metni hazırlarken seyirciyi de –tabii popülizmin tuzağına düşmeden– düşünmek zorunda kaldım.

Oyunda konuşan, gülen, ağlayan, bağıran çağıran, slogan atan, türkü söyleyen, şiir okuyan politik tutsaklara ben de borçluyum, siz de. Onlar sizin için, özgürlük ve eşitlik için, kimlik hakları için, denizler, dağlar, nehirler, hayvanlar, bitkiler için büyük çoğunluğun gösteremediği cesaret ve kararlılığı gösterdiler.

Egemenler ve onların bol maaşlı kalemşorları onları yok saysa, unutturmak istese de işte buradalar. Aramızdalar ve sizinle konuşuyorlar. Sizi demir parmaklıkların, dikenli tellerin, beton duvarların ve sansürün örtmeye çalıştığı gerçekle yüzleşmeye çağırıyorlar.

"Tecrit, kadın cinayetleri, tecavüz, işkence, din sömürüsü, çocuk işçiler, anadil ve çevre eylemleri gibi konularda, dünyanın farklı ülkelerinde ve Türkiye'de baskılara, insan hakları ihlallerine uğrayanların gerçek hikâyelerinin anlatıldığı "Başka Bir Dünya İçin Manifesto: Karanlığın Ötesinden Gelen Sesler" [1] adlı politik tiyatro oyununu beğenerek okuduğum (ve oyunumda kurgusundan yararlandığım) yazar Ariel Dorfman'ın dediği gibi:

"Siz, bu kitabı okuyanlar, şimdi cevap verme sırası size geldi. İşte size, bu oyunda anlatılan ve sıklıkla unutulan hayatların fani işbirlikçisi olma şansı. Bu insanların seslerinin başkalarına ulaşmalarına yardım etme fırsatı.

Artık sıra sizde; sıra bu kitabı okuyanlarda, bu oyunu sahneleyenlerde, kendi aralarında bu oyunun ne söylemek istediğini tartışanlarda, kahramanlarından cesaret alanlarda, belki de bu kitabı okuduktan sonra burada adı geçen erkek ve kadınların, (LGBTİQ+ların b.n) kelimenin tam anlamıyla hayatlarını adadıkları sorunlar üzerine kafa yormaya başlayacak olanlarda."

Ağustos 2024 ■

[*] http://yolcutiyatro.com/portfolio/artwork-early-2017/

SİNEMA TUTKUNLARI İÇİN REHBER KİTAP:

Sinesözlük

Olcay Bağır'ın kaleme aldığı ve Kara Karga Yayınları'ndan çıkan "Sinesözlük", sinema tutkusunu paylaşan herkese, sinemanın büyülü dünyasını keşfetmek için bir davet niteliğinde.

■ GÜNEY

Pek çok dergide ve gazetede sinema, deneme, araştırma/inceleme yazıları, öykü ve şiirleri yayımlanan Olcay Bağır, ilk kitabı Sinesözlük ile okurun karşısına çıkıyor. Kara Karga Yayınları etiketiyle raflarda yerini alan kitap, sinema tarihi, türler, akımlar ve alana dair terimleri sade bir dille derinlemesine açıklarken sinemayla ilgilenen okura da güncel bir metin, bir kaynak çalışma sunuyor.

Sinesözlük kitabıyla ilgili konuşan Bağır, "Kuru bir akademik dille yazılan kitaplar gibi olmak en büyük çekincemdi." diyerek, "Bir yandan bugünün sinemayla ilgilenen okurunu yakalayacak güncel bir metin ortaya koymak, bir yandan da mütevazı bir kaynak çalışma ortaya çıkarmaktı amacım." ifadelerini kullanıyor.

Sinema sanatına adım atanlar için kılavuz niteliğindeki Sinesözlük, sinemaseverlerin yanı sıra sinema öğrencileri ve araştırmacılar için vazgeçilmez bir kaynak olma iddiasıyla yola çıkıyor. Bağır, "Kitabın alt başlığından da anlaşılacağı gibi bir tür 'sinemaya giriş' kitabı olmak amaçlandı. Bu çalışmayı okuyanlar genel hatlarıyla bütün sinema dünyasına hâkim olacaklar." diyerek sinema üzerine okumalar yapmak isteyenler için bir tür rehber hazırladığının altını çiziyor. ■

Yılmaz Güney ve Muzaffer Doyum Duvar filminin setinde...

MUZAFFER DOYUM'UN KALEMİNDEN

İnsan ve Devrimci Yılmaz Güney

MUSTAFA DEMİR

Muzaffer Doyum "YILMAZ GÜNEY İLE PARİS'TE İKİ YIL" adlı bir kitap yazdı. Güney Kitaplığı kitabı, Kasım 2020'de okuyucu ile buluşturdu. Ölümünün kırkıncı yıldönümünde kitaptan seçtiğimiz insan ve devrimci Yılmaz Güney ile ilgili kısa alıntıları okuyucularla paylaşıyoruz.

"Yılmaz abideki enerjiyi, çalışma azmini sözcüklerle anlatmak gerçekten çok zor ve onu yakından tanımayanlara bu konuda anlatılanlar çok abartılı gelebilir. Örneğin başkaları, benim, enerjik, çalışkan vb. olduğumu söylerler. 12 Mart dönemindeki Mamak Askeri Cezaevi günlerinde, İvan Gontcharov'un Oblomov romanını okumuş, inanılmaz biçimde etkilenmiş, kendimde sürekli bir Oblomovluk aramaya başlamış, zamanımı asla boşa harcamamak uğruna kendimle kavga eder hâle gelmiştim, ama Yılmaz abiyi yakından tanıyınca şaşkınlıktan ve hayretten dona kalmış ve kendimde tembellik yönleri görmeye başlamıştım. Orada bulunan bütün arkadaşlar aynı kanıdaydı. Hiç abartmasız günde en fazla 4-5 saat uyuyabiliyordu ve bütün gün en küçük ayrıntıları bile gözden kaçırmayarak, her şeyi belleğine kaydederek ve neredeyse dakikasını boşa geçirmeyerek çalışıyordu. Akşamları bizimle yediği yemek, içtiği şarap bile onun günlük devrimci eyleminin bir parçasıydı; yemek boyunca mutlaka ya günlük sorunlardan, ülkemizin durumundan, ya da sosyalizmin teorik olarak tartışılan bir konusundan söz açar, bizlerin sıkça yaptığı gibi sofrada zamanın boşa akıp gitmesine asla izin vermezdi. Ama aynı zamanda kupkuru, asık yüzlü, aşırı ciddi, bu yüzden de sıkıcı biri asla değildi; tam tersine her zaman çok canlı, sırasında kahkahalarla gülen ve güldüren, ortama hep olumlu enerji yükleyen bir kişiliği vardı."

(...)

"Aşırı derecede yorulmasına ve çok az uyumasına karşın, nöbet tutan arkadaşların tanık olduğu üzere, çoğu sabah bizler uyurken, o, sabahın köründe karanlıkta kalkıyor, çekmeyi planladığı sahneler için kendi başına çalışıyordu. Daha önce hiç kimsede görmediğim yaratıcı gerginlik, heyecan, stres bu olsa gerek.

Başka bir çekim görmediğim için diğer yönetmenler ne yaparlar, Yılmaz abi neyi nasıl yapıyor türünden sorulara yanıtlar arayarak bir karşılaştırma olanağım elbette yoktu, ama orada olanlar inanılmazdı. O kadar ki, Fransız ekipten ışıkçı ve asistanların kendi aralarında, hiç böyle şeylere tanık olmadıklarından şaşkınlıkla "tournage à la turque" (Türk usulü çekim) diye fısıldaşmalarına tanık oluyordum bazen. Her sahnenin çekiminden önce gerekli hazırlıkları yapılırken Yılmaz abi rolü olan herkesle tek tek konuşuyor, nasıl oynayacaklarını bütün jestleriyle defalarca anlatıyor, bazen gardiyanın yerine ağzında en ağır küfürlerle rol gereği bir çocuk tutukluyu acımasızca copluyor, bazen çılgınlar gibi kahkahalarla gülüyor, bazen iki gözü iki çeşme sessizce ağlıyor, bazen yanık bir türkü tutturuyordu vb. Bütün bunları yaparken her tarafından tarif edilemez bir enerji fışkırıyordu sanki. Sonra herkese tek tek "tamam mı, iyi anladın mı, başlayalım mı" diye soruyor, olumlu onay aldıktan sonra "prova" komutunu avazı çıktığı kadar bağırarak "başla, kamera" haykırışı izliyordu. Çoğu zaman tam bir düş kırıklığı! Haydi, olmadı, ama bu kez mutlaka olacak umuduyla aynı şeyler sil baştan tekrar! Tekrar ve tekrar, bazen aynı basit sahne için hepsini kendisinin yeniden ve yeniden oynadığı 7-8 prova ve nihayet içinden montaj aşamasında en iyisini seçmek üzere birkaç çekim ve mükemmeli gerçekleştirmeyi kafasına koymuş olan Yılmaz abinin hüzünlü ve alaylı "Allah kabul etsin!" sözleriyle yeni sahnenin çekimi için hazırlıklar. Bu durumu, yani o koşullarda yürütülen çekim çalışmasını en iyi açıklayan "iğneyle kuyu kazmak" halk deyişi olur sanırım. Sinemadan hiç anlamayan çoğu çocuk koca bir amatörler ordusunu her küçük jest için defalarca tekrarla eğiterek son derece iddialı bir film çekme çabası Yılmaz abiyi gerdikçe geriyordu. Bütün olumsuzluklara rağmen ondaki enerji hiç bitmeyecekmiş gibi geliyordu bana; nasıl ifade etsem, sette sanki her tarafından her an güç ve enerji fışkıran bir kaplan gibiydi.

Bazı akşamlar Yılmaz abi, yapacak işleri olduğu için yemekten sonra özür dileyerek ve neredeyse herkese tek tek "iyi geceler!" dileyerek çalışmaya çekilirdi. Arkadaşlarla aramızda birçok kez, onun hepimizi şaşırtan inceliği, kibarlığı, zarif davranışları üzerine konuşurduk. Nedendir bilinmez ama belki de vurdulu-kırdılı filmlerin kafalarımızda yarattığı sert, kavgacı, acımasız, belki biraz da çıyan Yılmaz Güney imajıyla tanıdığımız Yılmaz abi arasında dağlar kadar fark vardı. Şunu hiç ikirciksiz kesinlikle söyleyebilirim: Yılmaz abi tanıdığım bütün insanlar arasında en kibarı, en ince ve en zarifiydi. Yıllar sonra bir gün bir televizyon kanalında, eski eşi Nebahat Çehre'nin ondan söz ederken "dünyanın en zarif erkeğiydi, her gün mutlaka bir buket çiçekle gelirdi eve" sözlerini duyunca, benim ulaştığım bu yargının çok uzak geçmişe dayandığını görüp pek şaşırmamıştım. Öte yandan bulunduğu ortama göre, asla yapmacıklığa kaçmadan her düzeyden insanla, tam onların anlayacağı dilden konuşmayı ve davranmayı da çok iyi beceriyordu. Önde gelen bir devlet adamıyla tam onlar gibi, sıradan bir işçiyle de sanki hep işçiymiş gibi davranabiliyordu. Buna birçok defa tanık oldum. Bir akşam, yeni evlenen bir Güney sempatizanı bir Türk restoranında yemeğe davet etmişti. Selamlaşmalardan ve masaya yerleşmelerden sonra Yılmaz abi, mutfakta çalışanların ikide bir kendisini görmek için başlarını uzattıklarını fark edip hemen fırladı, mutfağa gidip tek tek hepsiyle el sıkışıp sarıldı "ne haber gardaş" diyerek hâl hatır sordu, 3-5 dakika işleri, yaşam koşulları üzerine sohbet etti ve "onları tanımış olmaktan çok mutlu olduğunu ve tekrar görüşme dileğini" belirtip, kucaklaşarak masaya döndü."

(...)

"Tuncel abiyle Yılmaz abi arasındaki dostluğun, anlaşılması ve sözcüklerle anlatılması zordur, onlar gerçek anlamda can dostuydu. Tuncel abi, Yılmaz abinin çalışmak üzere izin isteyip ayrıldığı bir yemek sonrası sohbette Umut filminin çekimi üzerine bir anısını aktarmıştı. Yılmaz abi bir gün Tuncel Kurtiz'i arayıp "hazırlan Tuncel Adana'ya film çekmeye gidiyoruz, ama bu film diğerlerinden daha farklı, sosyal içeriği belirleyici bir film olacak" demiş, çok sevinen Tuncel abi "ben hazırım Yılmazcığım ne zaman istersen" diye yanıtlamış. Yolda Yılmaz abi filmi çekmek için gereken paranın yokluğundan dem vurduğunda, onun her koşulda, her şeyin üstesinden geleceğine inanan Tuncel abi, "sen hâlledersin be Yılmaz" demiş ve gerçekten de Yılmaz abi oldukça kısa bir zamanda para sorununu çözmüş ve böylece o şahane filmin çekimini gerçekleştirmişler. Yılmaz Güney'in iki şaheseri, Umut ve Sürü de, ana karakteri canlandıran Tuncel abi, bu filmlerin sanat yaşamındaki önemini şu veciz cümleyle ifade

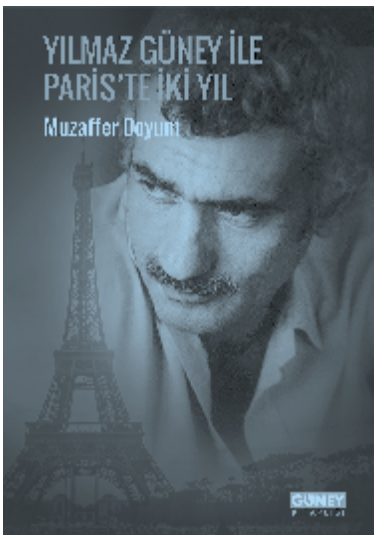

Yılmaz Güney İle Paris'te İki Yıl, Muzaffer Doyum, Güney Kitaplığı, Kasım 2020

etmişti: "Yılmaz bana iki kanat taktı." O, Yılmaz abiyi değerlendirirken "Yılmaz benim için değil sadece, dünya için çok büyük bir sinemacıdır ve çok önemli eserler bırakmıştır" diyerek yargısını dile getirmişti.

(...)

"Sürü ve Yol filmlerinin başoyuncusu Tarık Akan ise Türk televizyon kanallarından birinde, dostlukları ve birlikte gerçekleştirdikleri bu iki filmin çekilme koşullarını anlatmıştı. Tarık Akan senaryoyu okuyunca çarpıldığını, otel odasında bir solukta okuduğu senaryonun etkisinden bütün gece kurtulamadığını ve film çalışmasına başlamayı iple çektiğini anlatıyordu. Çekim sürecindeki para yokluğundan söz ediyor, yiyecek en asgari şeyleri bile güç bela sağlayabildiklerini söylüyordu. Ama onun için, Yılmaz abi gerek insani değerler ve gerekse sinema sanatı bakımından hiç kimseyle karşılaştırılamayacak bambaşka bir yere sahipti. Onun senaryo ve film yönetmenliği konusunda gerçek bir deha olduğunu birçok kez vurguladı. Eliyle göğsünün hizasında bir seviye işareti yapıyor, "diğerleri buradaysa", sonra elini başının üstünde bir yere kaldırarak "Yılmaz abi de buradadır" diyordu. "O Türkiye'nin yetiştirmiş olduğu büyük bir beyin, büyük bir deha ve büyük bir zekâ ama onu yok ettiler. Böyle bir insan, böyle bir beyin, böyle bir dünya bakışı... Dehşet, olağanüstü... O kadar doğru bir insan ki, eğer karşısındaki doğru bir insansa, inanılmaz yardımseverdir, her şeyini verir, hayatını verir. Yani dört dörtlük bir insandı Yılmaz abi, her şeyiyle... Hepimiz politiğiz, o da politik bir insan, ben de politik bir insanım. Bu mesleği yapıyorsan bu meslek anti-politik olarak yapılamaz. Bu mesleğin bir çizgisi vardır, Yılmaz abi hepimizden daha kırmızıydı. Adana'sından buraya kadar hayat hikâyesini okuduğunuz zaman her şey ortaya çıkar."

(...)

Yılmaz abide çevresindekileri hemen etkisi altına alan çok güçlü karizmatik bir fizik, etkileyici bakış ve davranış özelliği vardı. Bu özellikleri, kendisiyle söyleşiye gelen televizyon muhabirlerinde birkaç kez fark etmiştim. Özellikle, dikkatli, derinden, kararlı ve sıcak bakışları çok etkileyiciydi. Daha ilk anlardan itibaren yüzlerindeki ifadeden, soru yöneltme tarzlarından ve hatta kendi konumlarını, duruşlarını kontrol eden hareketlerinden içten gelen etkilenmenin, saygının dışa vuruşunu görebilirdiniz. Yılmaz abinin ölüm haberini Fransız A2 kanalında, titreyen, ağlamaklı sesiyle duyuran Frédéric Mitterrand (eski Fransa başkanı François Mitterrand'ın yeğeni), onun, insanı hemen etkisi altına alan güçlü kişiliğinden, karizmatik özelliğinden

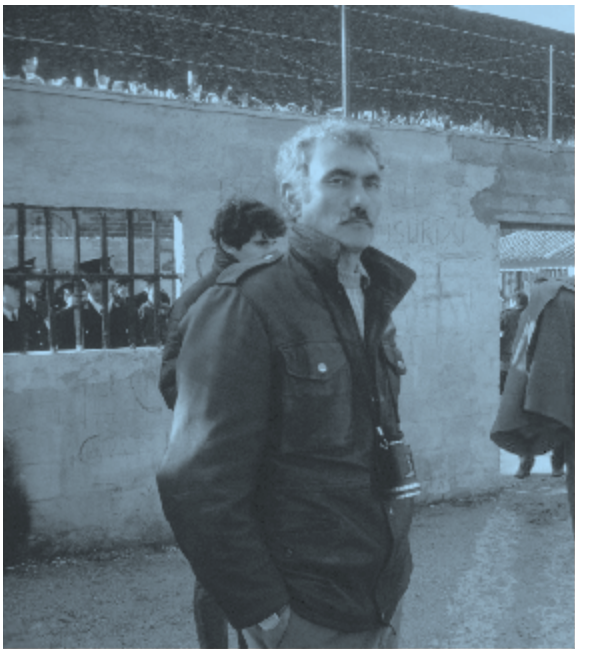

Yılmaz Güney Duvar filminin çekimleri sırasında...

söz ederek vermişti haberi.

(...)

"O, PROLETARYA DEVRİMİ İÇİN ÇARPAN BİR YÜREK, BOYUN EĞMEZ BİR MİLİTANDI!

Acımız sonsuz...

Türkiye-Kürdistan işçilerinin, köylülerinin, emekçilerinin, dünyanın her tarafındaki gerçek devrimcilerin, demokratların yüreğini dağlayan acı, kelimelerle anlatılır gibi değil...

Bu acı, sayısız erdemle donanmış kişiliği, sanatı, düşünceleri ve mücadelesiyle on milyonlarca insanın yüreğine ve bilincine yer etmiş bir büyük devrimciyi kaybetmenin acısıdır.

YILMAZ GÜNEY ismi, Türkiye-Kürdistan devrim tarihine asla silinmeyecek bir şekilde derinlemesine kazınmıştır. O, kısa süren yaşamında filmleri, öyküleri, romanları, siyasal yazıları ve pratik mücadelesiyle öylesine büyük değerler yarattı ki, bunları saymakla bitiremeyiz. Yaşamının en değerli 12 yılını Türkiye zindanlarında geçirmiş olmasına rağmen, çeşitli alanlarda yarattığı yapıtlar ölmez değerler olarak her zaman yaşayacaktır. Onun isminin ve yapıtlarının ölmezliğinin kaynağında, bitmez-tükenmez azmi ve enerjisi, halkına olan sonsuz sevgi ve bağlılığı, özgürlük, bağımsızlık ve sosyalizm uğruna sürdürdüğü militan savaş yatar. Onun çocukluğundan beri halk sevgisi ile dolu olan yüreği, sosyalist düşünceleri benimsemesinden sonra, büyük bir coşkuyla yalnızca ve yalnızca devrim için attı."

(...)

[Alıntıları adı geçen kitaptan ben seçtim] ■

HİKMET DÖNMEZ'DEN BİR DÖNEM ROMANI:
"Yıldıza Yolculuk" [*]

CEVAT BAYRAK

Sevgili şair arkadaşımız Hikmet Dönmez, "Adın Aşk", "Kızıl Mavi", "Suskun", "Tutsak Gelinciklerin Çığlığı", "Mavi Patika", "Ölmeyi Unutan Kelebek" ve "Annem" adlı şiir kitaplarının ardından, 2023 Aralık ayında Ubuntu Yayınları'ndan çıkan "Yıldıza Yolculuk" adlı roman çalışması ile yazın dünyamızdaki yerini aldı.

"Şiirlerimde insana dair her şeye yer veriyorum. Politik olan da var, aşk da var, doğa, hayvanlar, kadınlar, yangınlar, ezilmişler de var. Gerek Dünya'da gerekse ülkemizde baktığımda gördüğüm bütün fotoğraflara duygularımı yansıtmak istiyorum. Şiirlerimde kadercilikten uzak, insanlara umut verecek, içlerinde umut ışığı yakacak bir şiir." Dönmez şiirlerinde hem bireysel hem de toplumsal sorunları nahif cümleler ve imgelerle anlatmaya çalışır. Ona göre "Birey, içinde yaşadığı toplumun ve dönemin sorunlarından kendisini bağımsız kılamaz, onların etkilerini kişiliğinde barındırır. İmgenin dışında şiiri şiir yapan bazı özellikler var. Konu bütünlüğü, ses, betimleme ve metaforlar olmazsa şiir olmaz." (Mardef tv, Hasan Bulut söyleşisi, 12 Haziran 2024) Dönmez'in, gerek serbest gerekse hece vezni ile yazdığı şiirler yoğun toplumsal duyarlılığın izlerini taşır. Her ne kadar Aristoteles "Ozanın ödevi, gerçekten olan şeyi değil, olabilir şeyi anlatmaktır" dese de yazarımız hem olanı hem de olabilir şeyi anlatmış şiirlerinde. Ubuntu Yayınları genel yayın yönetmeni Faruk Demirel'e göre ise Hikmet Dönmez "Düz yolda ıslık çalar gibi yazıyor."

"Yıldıza Yolculuk" romanı, 12 Eylül 1980 askeri faşist darbesinden sonra güvenlik güçleri tarafından aranır duruma düşen iki devrimci gencin başından geçenleri, dönemin sosyal, siyasal ortamı ve insanların psikolojik durumlarını da içeren bir anlatımla ele alıyor. Yazar eserini annesine, devrimci mücadele içerisindeki annelere ve tüm devrimcilere adamış. Romana verilen "Yıldıza Yolculuk" ismi sadece dönemin "Devrimci Yol" hareketine değil, aynı zamanda gelecek eşit, özgür ve barış dolu güzel günlere ve bu günlerin hayata geçirileceğine dair duyulan inanç ve kararlılığa da gönderme yapıyor.

Şair-Yazar Hikmet Dönmez

Hikmet Dönmez, Yıldıza Yolculuk, Ubuntu Yayınları, Antalya, Aralık 2023

Eserdeki temel çatışkı yoksul halk ile onları sömüren egemen sınıflar arasındadır. Sağ sol çatışkısının yanı sıra işlenen bir başka çatışkı devrimciler ile çocuklarının siyasal olaylara karışmasını istemeyen (ama her türlü desteği vermekten de kaçınmayan) anneler arasında yaşanmaktadır.

Eserde Devrimci Yol saflarında mücadele ederken aranır duruma düşen İnce ve Mehmet kod isimli iki devrimci gencin arkadaşları, akrabaları ve köylülerinin desteğiyle yaşadıkları kaçış serüveni, dönemin doğal, toplumsal ve siyasal ortamı ile birlikte aktarılmış. Roman, ilerleyen sayfalarda ayrıntılarını okuyacağımız çatışkılardan bir bölümle başlıyor. Köyden şehirlere yoğun göçlerin yaşandığı bir dönemde gençlerin devrimci mücadele ile tanışmaları, gelir dağılımı adaletsizliği, zengin fakir ayrımı, egemen sınıf güdümündeki grupların örgütlediği faşist saldırılar ara ara dile getirilmiş. Köylülerin, inşaat işçilerinin, kağıt toplayıcılarının günlük yaşamları, insan ilişkileri; gecekondu mahallelerindeki sorunlar ile Kader üzerinden genelev kadınlarının dramları iyimser bir anlatım diliyle aktarılmış. "Devletin nimetlerine uzak, Allah'a yakın" bir Alevi köyünde doğan roman kahramanlarının köyleri ve bölgelerinin doğal ve tarihi güzellikleri de eserde ustalıkla betimlenmiş.

1980 askeri darbe dönemini roman kurgusu ile aktaran yazar, içinde yer aldığı devrimci hareketin daha güçlü bir yapı kurmakta gecikmiş olmasına yönelik de bir eleştiri getirir: "Daha güçlü bir yapı kurulmasının öncelikli adımı yenilgiyi kabullen-

mekten ve hataları görmekten geçer." 12 Eylül öncesi ve sonrası durumu öznel bir anlatımla dile getiren şu cümleler roman kahramanlarının ruh hâli yanı sıra örgütlü yapının durumuna da göndermede bulunuyor: "Topraklarından, mahallelerinden kopmuş buralara kadar savrulmuşlardı. Yer yurt bilmez hâlde, yatacak sıcak yatakları, başlarını sokacakları bir kulübeleri bile yoktu. Oysa bundan birkaç ay önce bir manivela ile dünyayı kaldıracak güçte ve bambaşka bir düşteydiler... Bedeli bu kadar ağır mı olmalıydı." (s. 98)

"Uğultu" kelimesinin birinci sayfada dört defa kullanılmış olması dikkat çeken bir fazlalık olmuş. Yer yer karşılaştığımız cümle düzeyindeki anlatım bozuklukları, noktalama işaretleri ve kelimelerdeki yazım yanlışları eserin ikinci baskıya gönderilmeden önce tekrar gözden geçirilmesini gerekli kılıyor. Kahramanların ruh hâlini anlatırken kullanılan "Başka bir dünyada yaşıyordu (s. 91)", "Her şey flu, sesler silik, ben yoktum (s. 176)." gibi donuk ifadeler tercih edilmemeliydi.

Dilinin sade ve akıcı olması, sınıf bilinci ve karakter özelliklerinin vurgulanması, yerde belirginlik ve zamanda süreklilik, olayların birbiriyle bağlantılı bir şekilde ve nesnel nedenlere dayandırılarak ele alınması, genel ve özel çatışkıların varlığı romana ontik bütünlük ve özgünlük sağlayan temel öğelerdir diyebiliriz. Romanın sonunu yazmayacağım elbette ancak Cengiz Gündoğdu'nun şu sözünü doğrular nitelikte bittiğini söyleyebilirim: "Gerçekçi bir yazar karanlıkta bile aydınlığı görür."

"Yıldıza Yolculuk", çokça tartışılan bir dönemden kesitler sunması sebebiyle bile olsa okunması gereken bir roman.

24/07/2024

[*] Hikmet Dönmez, Yıldıza Yolculuk, Ubuntu Yayınları, Antalya, Aralık 2023

Ya Star – Tanrıça Uyandı

KİTABI ÜZERİNE

MELTEM BEYAZGÜL

Biraz konuşuyoruz, daha çok susuyoruz. Bundan binlerce yıl geriye gitmeden, hemen iki nesil önceye gitmek bile bu ikrara yetiyor. Biz kadınlar ne yaşıyoruz, annelerimiz ne yaşadı, anneannelerimiz ne yaşamıştı? 'Kız çocukları annelerinin kaderini yaşar' derler ya... Aslında o söz "Annelerinin öğretileriyle yaşadıkları için onların kader sarmalına girerler" olarak düzeltilmeli. Küçük standart sapmalarla kader döngüsü kendiyle, kendine dolanıp duruyor hâlâ.

Bugün pek yeni bitirdiğim, adıyla bile iddialı, haykırılası duran Yazar Alihan Demir'in Ya Star kitabından bahsetmek istiyorum. Yukarıda belirttiğim sarmalda kaç gendir, kaç yeryüzü yılıdır dönüyoruz bilmiyorum, bilmiyordum demeliyim belki. Kadının kendi bilincinin, gücünün, bereketinin farkında olma yetisini toplumsal, ahlaksal, dinsel kurallarla törpülemekten kendinin bile göremeyeceği inceliğe getiren bu düzen bizi boğuyor artık. Kitabı okuduktan sonra bunların birçoğunu yok saydığımı, birçoğunu da hasıraltı ettiğimi fark ettim. Omzumu dikleştirerek içimdeki inancı ve gücü büyüten 262 sayfalık güzelliğin bendeki yeri ve anlamı büyük.

Roman, 3 çocuklu bir ailenin tek kızı olan Heda ile başlıyor, sonra yeryüzündeki tüm kadınlara dönüşüyor. Heda gazetecilik, programcılık yapan, işsiz ve eşsiz kalma durumunu aynı zaman diliminde yaşayan ve bu süreçte intiharı düşünecek kadar bunalıma giren bir kadın. Toparlanıp yeni bir iş bulduğunda ise önündeki eğreti yaşama tavizler vererek tutunmaya çalışmaktan başka çare bulamıyor. Bu noktada insani yozlaşmanın üzerindeki etkilerini, olduğu kişiden uzaklaşma ve onu bulmaya çalışma serüvenini okuyoruz. Okurken bir kişiden başlayan hareketin oku bize dönüyor ve bu serüveni âdeta onunla beraber yaşıyoruz.

Kitap ilk etapta akıcı dili, psikolojik çözümlemeleri, başarılı dışsal ögeleri, iç mekân-dış mekân detaylarıyla öne çıkıyor. Burada Heda'nın değişken ruh hâli, insanlarla, özellikle kendiyle ilgili psikanalist düzeydeki yorumları ile geçmiş zaman tasvirlerini çok güçlü buldum. "İnsan artık insan değil. Koşullandırılmış bir hayvandan farkı yok. Ödüle göre emek sarf ediyor, cezaya göre korkuyor, çıkara göre değişiyor, yakınlığına göre konumlanıyor. Değerlerini, doğrularını, kınamalarını ona göre belirliyor" cümleleriyle çökmenin toplumsal boyutunu dile getiriyor. "Ayağımın dibindeki bir maskeyi alıp yüzüme oturtmaya çalışıyorum. Sonra yüzüme bir tebessüm bulup getiriyorum. Bir maskem

var artık ve maskeyle hayat daha yaşanılabilir duruyor. Buradan her şeyin daha güzel göründüğünü söylemeliyim. Narkoz etkisi gibi her şey siliniyor zihnimden" sözleriyle bireysel yozlaşmasını ve özeleştirisini dile getiriyor.

İlk iki bölüm; anlatımın başarılı olduğu ancak standart bir roman okunduğu hissine kapılmamıza neden olacak sakinlikte... Taa ki 3. bölümün ilk cümlesini "Tamam gideceğim."i okuyana kadar! İşte bu bölüm kitabın rengini almaya başladığı, okuru kitaba kilitleyen hatta belki hiç duymamış olduğu şeylerle tanıştıracak olan yerin ilk satırı.

Kitaba başladığımdan beri ismini nereden aldığını düşünüyordum. Doğrusu ilk 2 bölümde bununla ilgili pek renk vermedi. Sonraki bölümlerde Heda'nın İstanbul'dan yola çıkarak Mardin'e, oradan Suriye'ye ve Irak'a yaptığı yolculuklarda ve nihai varış noktasında okuru adım adım aydınlattı.

Bunu mistik bir yolculuk olarak tanımlamak gerekir. Tanrı ve tanrıça isimlerinden başlayarak Annunakiler'e varan olayların anlatımı o kadar güçlü ki roman okuduğunuzu bir süreliğine unutuyorsunuz. Gelişen olaylar silsilesi, çıkılan yolculuğun biraz dışarı, çokça içeri olduğu gerçeğiyle tam karşınızda duruyor ve size sağlam bir iç hesaplaşma yaşatıyor. Bu okuduğum kurguyduysa üzerimdeki tesiri geçmedi. Hâlâ gerçeklik payını internette araştırdığımı itiraf etmeden geçmeyeceğim. Bu gerçek ve biz roman gibi okuduysak vay hâlimize! Kadınlar olarak değil: Dünyanın artık dönmekten yorulduğu bu yüzyılın yaşayanları olarak.

Tanrılar, bildiğiniz üzere mitolojilerde birbiriyle daima savaştı. Kimi kaybetti, kimi kazandı, kimi başka bir şeye dönüştü, kimiyse olabilecek en kötü isimle anıldı. İştar, burada ismini pek çok şekilde duyduğumuz ancak bu adıyla belki ilk defa denk geldiğimiz aşk, bereket ve savaş tanrıçası. Yunanlıların Afrodit'i, Sümerlerin İnanna'sı, Romalıların Venüs'ü, Samililerin Astarte'si... İştar'ın (Ya Star) kitaptaki rolü ise geri döndüğünde binlerce yıldır acı çeken, tavizleri ölçütünce takdir edilen, anaerkilliği elinden alınan, paylaşım konusu edilen, meta hâline getirilen, ayrıma ve türlü yaptırımlara tâbi tutulan tüm yeryüzü kadınlarının hakikate uyanışının ve yeryüzünün bereketlenişinin müjdesi olarak nitelendirilebilir.

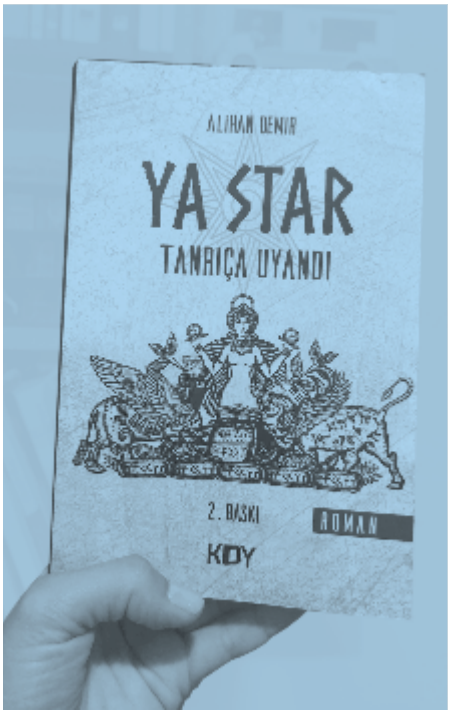

Kitabın binlerce yıllık bastırılmışlığın etkisiyle mi, iyimser niyetle mi olduğunu bilmediğim ayrıksı gelen yanı erkeklerle ilgili olumlu herhangi bir cümleye değinmemesi. Hatta sözde eşit, özde erkek egemen yapının psikolojik ve toplumsal yanlarıyla irdelenerek net bir şekilde iğnelenmesi... Bu kadar da olabilir mi diye düşünüyor, doğruyu doğrudan kabul etmeyecek kadar körelmiş olabilir miyim diye kendimi sorguluyorum. Bir noktada özünü yitirmiş kadınların da aynı ayrımcılığı hemcinslerine yaptığı gerçeğiyle de yüzleşiyor ancak bu yüzleşmeyi kitapta net göremiyorum.

Kitabın bir erkek yazar tarafından yazılmış olması beni hâlâ şaşırtan bir durum. Kadının adı tüm coğrafyalarda erkek isminin arkasına atılmışken bir erkeğin gözünde, elinde, kaleminde, kelamında böylesi güzel canlanması gerçekten müthiş!

Yüzyıllardır kadını gölgede bekletip güneşi erkeğin üzerine tutan görünür-görünmez kanunlar hüküm sürüyor. Neredeyse tüm coğrafyalarda kadın, kendinden fedakârlık ettiği ve erkeğin mutlu olduğu ölçüde değer görüyor, aynı ölçütle uysal ve anlayışlı kabul ediliyor. Kadına yeniden doğuş gerekiyorsa bu kitap doğuşun başladığı yerdir.

Biz kadınların yıllarca süregelmiş, hiç olmaması gereken nice kuralı ata mirası gibi sürdürüyor oluşumuz, kabullenilmiş yenilgimiz midir? İçimizde ölü toprağını üzerinden atan İştar, hakikati tüm insanlığa kabul ettirebilecek midir sizce? Okuyanını kendi evreninde yolculuğa çıkaracağına inandığım "Ya Star, Tanrıça Uyandı" okuma deneyimimi kitaptan bir parça alıntıyla bitirmek istiyorum.

"Oysa kadın; yeryüzünün çınarı, yaşama sebebi ve evrenin anasıdır. Güneşi de doğurandır. Yaşamı kendi rengine boyayandır. Buna rağmen dinmemiştir, dilenmemiştir; direnmiştir, dirilmiştir küllerinden. Anka Kuşu'dur. Zagroslarda Daye'dir. Arap çöllerinde Mame'dir. Acem ellerinde Leyla'dır. Avrupa'da Virginia'dır. Anadolu'da Nene Hatun'dur. Kadın Anadolu'dur." ■

FRIEDRICH NIETZSCHE
Nietzsche Wagner'e Karşı
Bir Ruhbilimcinin Yazıları

BEDRİYE KORKANKORKMAZ

NIETZSCHE WAGNER' E KARŞI
Bir Ruh Bilimcinin Yazıları (1)

Söz. Canlı sözle aram iyi: / O öylesine neşeli fırlar ki / Nazik bir şekilde selam verir, / Beceksizliğinde bile sevimlidir, / Kan barındırır, homurdanabilir keyifle, / Erişir sağırın kulağına bile / Ve kıpırdanır ve kanat çırpar, / Ne yaparsa yapsın – söz sevinç saçar. / Söz kalır yine de nazik bir varlık olarak, / Çabuk hasta olur ama iyileşir çabucak. / Sürdürsün istersen kısa ömrünü, / Hafif ve zarif tutmalısın onu, / Kaçmalısın kaba dokunmak ve sıkmaktan, / Kötü bakıştan bile ölür çoğu zaman – / Ve sonra nasıl biçimsiz yatar orada, / Nasıl ruhsuz, zavallı ve soğuk nasıl da, / Küçük cesedi üzücü bir şekilde dönüşmüş, / Ölüm ve ölmek tarafından bozulmuş ./ Ölü bir söz---iğrenç bir şey, / Takırdayan kuru bir ding-dong. / Sözler ve sözcüklerin öldüğü / Tüm çirkin işlere yazıklar olsun! [Lou von Salomé için Tautenburger kayıtları] Fr. NiETZSCHE Çeviri: Osman TUĞLU

Nietzsche'nin, ilk yapıtı sayılan *Tragedya'nın Doğuşu*'nda (1871) yaşamında ve yapıtlarında önemli izi olan yakın dostu Richard Wagner'in kendisine ve müziğine dair birçok uyarılarda bulunmasına karşın Wagner'i açıkça övdüğü bir gerçektir. Her iki eseri de bir dostuna yazdığı açık mektup niteliğini taşıyor.

Nietzsche, R. Wagner'in diğer sanatçılardan her alanda daha derin acı çektiği için üstün olduğunu ve Wagner'in yaptığı müziğe kendisinin de hayran olduğunu, bu hayranlığının Wagner'e ve Wagner'in müziğine karşı olmayacağı anlamına gelmediğini belirtiyor.

Nietzsche, kendi vücudunun bir müzikten beklentisinin ne olduğunu soruyor kendisine önce. Sonra kendi vücudu, iç organlarıyla nasıl bir bütünlük sağlıyorsa müziğin de insan ruhunda aynı bütünlüğü sağlaması gerektiğine inanıyor. Tam da bu nokta da Wagner'e karşı çıkıyor. Wagner müziğinin refahlaştırıcı etkisinin olduğunu ancak, müzik ruhunun olmadığı savunuyor. Nietzsche, Wagner'in müziğini dinlemek için Gérandel pastillerine gereksinim duyduğunu söylüyor. Wagner'in müziği Nietzsche'nin bir müzikten beklentisini karşılamadığı anlaşılıyor ünlü filozofun yakınmalarından.

Bir müzikten beklentisinin müziğin yaşamın kurşun gibi ağırlığını altın, yumuşak yağ gibi ezgilerle yok edilirmiş gibi bir gücü uyandırmasını istiyor kendisinde. Ruhunun derinliklerinde karamsarlığını ve kusursuzluğunu, huzursuzluğunu... dinlendirmediği için, Wagner'in müziği kendisini hasta ettiği için öfke kusuyor Wagner'e.

Nietzsche, Wagner'in, "sonsuz melodi" anlayışıyla tüm zaman güç ve biçim uygunluğunu bozmak istediğini söylüyor. Bu anlayış eski kulaklara, ritim, bir karşıtlık ve can sıkıcı unsurlar olarak bir buluş zenginliğine sahip olması ünlü filozofu müzik adına endişelendiriyor. Çünkü bu anlayış bir öykünmedir. Bu tür içeriği özünde barındıran bir beğeninin egemenliğine hizmet eden ritim duygusunun tamamen yozlaşması, ritmin yerinin müzikle uzaktan yakından ilgisi olmayan bir karmaşanın alması sonuç olarak müzik için boyutları tahmin edilemeyecek denli büyük tehlikelerin ortaya çıkmasını sağlayacağını belirtiyor.

Nietzsche, Wagner'in müziğine niçin karşı olduğunu şöyle açıklıyor: "Her sanat, her felsefe, gelişen ya da batan yaşam için bir ilaç, bir çare olarak görülebilir: Ama hep acıları ve acı çeken insanları şart koşar bunlar. Ancak iki tür acı çeken insan vardır: Coşku dolu bir sanatı arzulayan ve aynı ölçüde de yaşamı trajik gören biri yaşamın doluluğundan ötürü acı çeker; diğeri ise yaşamın yoksullaştırılmasından ama huzuru, sessizliği, sakin bir denizi hem de sanatın ve felsefenin büyüsünü, kramplarını, uyuşturucu gücünü de arzular. Yaşamın kendisinden öç alma –böyle yoksullaştırılmış kişiler için– büyünün en fazla zevk veren biçimi! Bu sonuncunun her iki gereksinime Wagner de Schopenhauer de çok uygun. Her ikisi de yaşamı yadsıyor, sakatlıyor. Bu nedenle her ikisi de benim karşıt kutuplarım" (s. 26-27).

Bir zamanlar hayranı olduğu dostu Wagner'in Nietzsche'yi hayal kırıklığına uğratması Nietzsche'yi kendi içinde özgürleştiriyor. Çünkü Nietzsche dostu Wagner'e tapıyordu âdeta. Acı çeken bir özgürlüktü bu... Nietzsche'nin Wagner'den ayrılmasına sebep olan olay şu; Wagner, umarsız ve yıkık bir durumda Hıristiyanlığın Haçı önünde diz çöktü. Bu dehşet verici bir oyundu en önemlisi kendisine karşı olan güvenini yitirmişti Nietzsche. Bu olayda Nietzsche gerçekte Wagner'e değil Wagner'den başkasına değer verdiğini anladığı için kendisine çok kızgındı.

Nietzsche kendisini bir ruhbilimci olarak algılıyor. Bir ruhbilimci olarak Nietzsche'yi acıdan boğan durum sizin de tahmin ettiğiniz gibi yüce değerlere sahip insanların bozulmasını, çöktüğünü görmek ve bu çöküşleri yaşayan insanların asil değerlere sahip insanlar olmasının istisna olmaktan çıkması, yani bir kural hâlini alması...

Nietzsche'ye acı gelen şey, kendisi gibi bir ruhbilimcinin sık sık böyle yüce değerlere sahip insanların çöküşlere tanık olmasından duyduğu azap bir yana, günün birinde bu çöküşlerin asıl nedeninin kendisinin olduğunu, en önemlisi kendisinin de aynı yüce duygulara sahip insanlar gibi yozlaşacağını anlamasıdır.

Nietzsche'nin acıdan boğulmasındaki başat etken, kendisini yabancılaşmaya karşı koruma içgüdüsüdür. Bu içgüdünün içindeki güçlü sarsıntı Nietzsche'yi Wagner'in karşıtı yapıyor.

Nietzsche haklı olarak derin acıların insanı diğer insanlardan hem farklılaştırdığını hem de seçkinleştirdiğini söylüyor. Ve Nietzsche riyadan arınmış, hakikate ermiş ruhların insana huzur vermeyen acı serüvenini anlatıyor. Hakikate eren ruhlar, her şeyi tüm çıplaklığıyla görmek, olaylara tanık olmak, her şeyi anlamak ve bilmek, istemeyi dahi edebe uygun düşen bir anlayışla yaptıklarından böyle ruhların iflah olmayacağına inanır Nietzsche. Çünkü böyle ruhlar, çağdaş düşüncenin ve acının en yüksek tepesine tırmanıp etrafa baktıkları ve aşağısını böyle bir tepeden gördükleri için...

WAGNER OLAYI
Bir Müzisyen Sorunu (2)

Nietzsche, eserin Önsöz'ünde "Bir filozofun kendisinden ilk ve son beklentisi nedir? diye soruyor kendisine. Sorduğu soruya şu yanıtı veriyor: " Kendi içerisinde çağını aşmak, zamana bağımlı olmamak. O hâlde filozof bu amansız savaşımını ne ile gerçekleştirecek? Çağının insanı olmakla" (s. 49).

Öyle ise bir filozof önce çağının insanı olmalıydı. Çağının insanı olması Nietzsche ile Wagner'i eşitliyordu. Nietzsche de çöküş çağında yaşadığına göre bu gerçek Nietzsche'yi de Wagner gibi çöküş insanı yapıyordu. İşte bu gerçeğe karşı çıkıyordu Nietzsche. Daha doğrusu kendisini böyle bir çöküşten kurtarmak istiyordu. Çöküş çağında yaşayan bir insan olarak kendisini koruması için çöküşün asıl nedenlerini keşfetmesi gerekiyordu Nietzsche'nin. Çöküşün birinci nedeni ahlak değerlerinin arkasına en kutsal adların ve en yüce değerlerin saklanması gerçeğinin dayattığı bir sonuç olarak ahlakın bu anlamıyla yaşamı yadsımasıydı. Nietzsche'nin bir hastalık hâli olarak betimlediği çöküş çağının insanları olan Wagner, Schopenhauer ile birlikte tüm modern insanlığın, yazık ki, bu çöküş hastalığa tutulduğunu söylüyor.

Nietzsche'nin kendisini bu hastalıktan kurtarması gerekiyordu. Bu yüzden çağdaş ve çağa uygun her şey yabancılaşmanın tekelindeydi. Nietzsche'ye bir filozof olarak yaşadığı çağa karşı kendisini suçlu hissediyordu. Bunun için de çağının en iyi bilgisini edinebilmesi için kendisini bu tür hastalıklardan koruması gerekiyordu. Çünkü O'nun içinde yaşadığı çağa karşı sorumlulukları vardı ve o, sorumluluklarına Nietzsche bilinciyle sahip çıkmalıydı.

Nietzsche, Wagner'in müziğine Bizet'in başyapıtını dinledikten sonra katlanamadığını söylüyor. Bizet'i yirmi kez dinlediğini ve her dinlediğinde bu yapıtın kendi bütünlüğü içerisinde bir başka başyapıta dönüştüğünü, en önemlisi Bizet'in bu başyapıtını dinlerken kendisini daha bilgili ve daha iyi bir filozof olduğunu hissettirecek denli güçlü bir etkiyi ruhunda hissettirdiğini söylüyor Nietzsche.

Nietzsche'nin Wagner'i çöküş çağı sanatçısı olarak gördüğünü belirmiştik yukarıda. Wagner'in bir çöküş çağı sanatçısı olarak dokunduğu her şeyi hasta etmesi kaçınılmazdı ünlü filozofa göre. Yine ünlü filozofa göre çöküş çağı sanatçısı olarak Wagner müziği hasta eden adamdı. Wagner iyi müzik yapmaktansa daha kolay olduğu için kötü müzik yapmayı tercih etmişti. Sırf bu yüzden kitleleri arkasından sürüklüyordu Wagner. Çünkü Wagner'in güce, yüceliğe, derinliğe zafere ihtiyacı vardı. Nietzsche'nin bu konuda yorumu şöyle: "Bizi yerlere seren güçlüdür, bizi yücelten tanrısaldır; bize bir şeyler sezdiren derindir" (s. 62).

Nietzsche, güzelliğin güç olduğunu belirtikten sonra güzel bir melodiyi de tıpkı güzellik gibi tehlikeli bulduğunu söylüyor.

Wagner'in yaptığı da buydu ünlü filozofa göre. Güzel bir melodi, gençlerin kendi ideallerinden farklı olduğundan, gençleri ahlaksız ideallerin peşinden sürükleyebilme gücünün olması toplumsal boyut kazandırıyordu olaya. Bu türden ahlaksızlıklardan kendini korumanın tek bir yolu vardı: Nietzsche öğretilerine uygun idealist olmak...

Wagner gibi sanatçıların sayesinde müzisyenlik sanatının giderek bir yalan söyleme yeteneği hâlini aldığını, Wagner ve Wagner gibilerin, sanatın ve sanatçının çöküşüne çanak tuttuğuna inanıyor ünlü filozof.

Wagner'in kendisine özgü bir ilkesinin olmamasını, Wagner'e bağlılığın kültür üzerindeki etkisini şöyle irdeliyor Nietzsche: "Wagner'in geliştirdiği bu hareket gerçekte kimi ön plana getirdi? Bu hareket neyi durmadan büyütmeye çalıştı? – Her şeyden önce uzman olmayan, bilgisiz kişilerin ve sanat budalalarının kasılıp durmalarını. Bunu şimdi dernekler düzenliyor" (s. 79).

Ünlü filozof Wagner'e niçin savaş açtığını ise şöyle açıklıyor: "Bu yazıda Wagner'e karşı bir savaş açıyorsam, bu savaş aynı zamanda Alman beğeni biçimine de karşı. Beyreuth ahmaklığını bu denli sert eleştirmekle, en azından diğer bazı müzisyenleri bir festival havasına sokmak istiyorum. Wagner'e karşı diğer müzisyenler hiç dikkate alınmıyor. Bu da çok kötü. Çöküş genel nitelikli. Hastalık çok derinlerde. (...) Wagner de müziğin yol oluşunu anımsatan bir ad olarak kalacak ama o bu yok oluşun nedeni değil. Wagner, yalnızca yok oluşu hızlandırdı, insanı birden bire dehşet içerisinde bir uçurumun kenarına getirir gibi, açıkça yaptı bunu" (s. 84).

Özetle her iki eserde de Nietzsche'nin Wagner'e bu denli yüklenmesinin asıl nedeni gerçekte Wagner'e değil de, Wagner'den başkasına değer verdiğini anlaması, Wagner'in Almanlara özgü bir müzik yaptığına inanması, Wagner'in merhamet dilemek için Hıristiyanlığın Haçı önünde umarsız ve yıkık bir durumda diz çökmesi, Batılı aydınların cesaretini yitirten çöküş çağının temsilcileri olmasına öncülük etmesi... Bu ve buna benzer haklılıkları Nietzsche'yi Wagner'in karşıtı yapıyor.

Nietzsche'nin Wagner'e tepkisinin altında yatan asıl nedenin, Wagner ve Wagner gibi toplumsal yabancılaşma (çöküş) hastalığına yakalanmış sanatçılara rağmen önce kendi içerisinde çağını aşmak sonra, kendisinden ilk ve son beklentisi olan çağının filozofu olma isteğini **Nietzsche farkıyla gerçekleştirmesidir** bana göre. ■

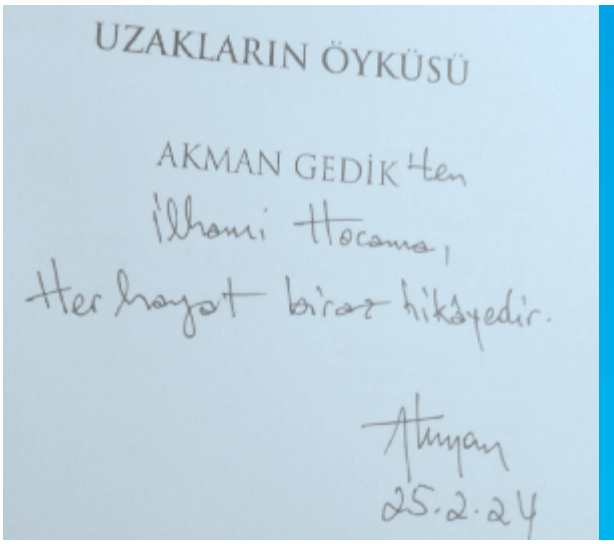

"Yazan" Akman Gedik'in "Yazarlık" dünyasına yolculuk

İLHAMİ YAZGAN

Yazarlar kitap, makale, hikâye, senaryo, şarkı sözü, tiyatro oyunu gibi eserler kaleme alırlar. "Yazarlık" bir meslek hâli. Hangi alanda yazıyorsanız o konuda profesyonel eser üreten kişiler için kullanılan bir ifade. Ticari gaye, ortaya bir eser çıkarma ve bunu kitleler ile buluşturmaya dayalı bir faaliyet.

Oysa "yazan" olmak; ticari bir gelir elde etme gayesi gütmeden, satış rakamları, okur adedi gibi verilere aldırmadan, edebi ve amatör bir ruhla yazının sihirli dünyasında yolculuk etmektir.

Bu makalede, "yazan" Akman Gedik'in "yazarlık" dünyasını aralayacağız. Kısa bir süre önce Facebook üzerinden tanıştım sayın Gedik'le. Sevgili Gedik, bana gönderdiği kitabın ön sayfasına "Sevgili İlhami Hocama, Evlerin'de sessiz bir dili var, dinlemesini bilirsek" cümleleri yazmış ve imzalamış.

İnsanı düşünmeye iten, edebi esintilerin bol olduğu, hayatı sorumluluklardan ibaret olan birinin değil, aydınlığı ve karanlığı birlikte sorgulayan kitaplarıyla tanıştım.

Renk Yoksulu (Deneme), Uzakların Öyküsü (Öykü), Sesim Rüzgarla Gider (Şiir) ve Evlerin Sessiz Dili (Deneme/Anlatı) Gedik'in kitaplarından birkaçı.

"Evlerin Sessiz Dili"ni okudum. Bakmayın kitabın "Evlerin Sessiz Dili" başlığına. Akman, "Ben başta olmak üzere, herkesin" dili olmuş. Çok kültürlü, çok dilli, varlığı ile insanın ruhuna işleyen, okuyanı düşünmeye iten, sıkmadan, laf ebeliği yapmadan, köşe ya-

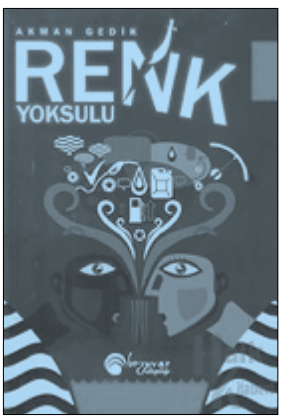

zısı tadında, günlük edebi esintilerle dolu.

Her yazar aynı zamanda yazan olmak durumunda ama her yazanın bir yazar olması çabası içine girmesi gerekmiyor. Akman'ın eserlerine bakıldığında, "yazar" olmaktan daha çok "yazan" biri olma çabası öne çıkıyor. Gedik, 1963 yılında Muş'un Varto ilçesine bağlı İçmeler köyünde doğmuş; 1988 yılında Almanya'ya yerleşmiş. Şiir dışında, öykü ve denemelerini farklı bir üslupla kaleme almış. İroniyi oldukça iyi kullanmış. Bazı denemelerde masalımsı bir hava var. İnsanı sıkmıyor. Okuyanın yüreğinde hoş bir eda doluyor. Hoşgörü ve sevginin damlalarını okuyanın yüreğine serpisiyor. İnsan gülümserken bir anda üzülüyor. Kürtçe (Zazaki) şiirler, metinler yazıyor.. "Vateyê Verenan" başlığı altında Zazaki atasözlerini derlemiş.

Günümüzde kendisine "yazar" diyenin karşısına şöyle bir engel de çıkıyor. Kitabı metalaştıran piyasa, edebiyatı "popüler edebiyat" ve "yüksek edebiyat" olarak ikiye bölüyor. Okura sabun köpüğü gibi eften püften eğlendirici kitaplar sunulurken, kimsenin okumadığı ve "gerçek edebiyat" olduğu sanılan bazı eserler sunuluyor.

Sayın Gedik eserleri hayata dair, gerçekçi bir yanı var. Popüler edebiyatan uzak. İroniyi çok iyi kullanıyor. Masalsı bir dille sahip. İnsanı okumaya iten, sürükleyici ve düşündüren bir üslubu var. Hoşgörü ve sevginin dolaştığı dizeleri gelecek için umut veriyor.

"Yazan" ve sürekli üreten Akman Gedik'e "Yazarlık" serüveninde başarılar dilerim. ■

Ez jî Kurdê Anatolia Navînim

PIRTUKÊ MIN A ÇAREMÎN JÎ ALÎYE WEŞANXANEYA RONYA HATIYE ÇAPKIRIN

■ MED REŞİYAN

Nave min Med Reşiyan e Nêzîkî 13 -14 salın di qada çand û hüneri da ez li ser helbeste dixebitim
Helbest jî bo min denge dayikaye, eşa Kürdistan ê ye
Dengê gelê Kurd ê bindest û paşguh kirin ê
Li dijî nijadperestiya zilmê
Jî bo maf û ,jî bo azadî û,aştîyê
Jî bo ku pergala zordest monîst,asîmîlasyonîst bibirsim
Jî bo ku xake xwe, wek hemû mirovan bê kuştin û şermezarkirin bi wekhevî bijin
Li hemberî hemû neheqîyan bi helbestên xwe denge xwe bilind bikim
Li dijî rejîma dagirker
Ji bo kesên min ên nenas ên ku di çar parçeyan de têne îstîsmarkirin
Ji bo ku êşa dê û bavan bi dawî bibe û rondikên wan sivik bibe
Bila gelê min jî di nave aştîyê de biji
Bila bi maf û zimanê xwe hebe kes dest lê neke
Jî bo parastina nîrxen xwe yên netewî û mirovî

Dibejim ez jî li dijî vê zilmê me
Li her derê û li her qadê li dijî neheqiyê têbîkoşîm
Û ez dinivîsim ku mirovahî bijîn

Êvîn û Şoreş

Aşk ve Devrim

MED REŞİYAN

Pelên bîyê ketine li nav sevê
Jan sekinîne û asîman şîn
Hêvî nû û evîn serhildêrin
Ne xayîntî û ne jî tarîtî
Di asoya rojên bitav de
Di çavên te de evîn û şoreş
Di kenê te de gulên payîzê

Ne hêstirên çavan û ne jî nefret
Dê tu stranekî binivîsî ya bêhna cehterê jê bê
Mîna bextewariyê hundirê min tije bike
Di germiya barana havînê de
Mi şevaqên bêleke re şahiyan berhev bike
Alîgirê aştî û azadiyê
Tu yê mi tavhîyê re helbestan bixwînî

Êvarekî mîna mawîzerê
Di awireke ya xemgîn de,
Di qîrekî ya diçire de
Weke pelekî ya ji şaxê biharê dikeve
Di hembêza pevcûnên bêxwedî de
Belkî tu bibî evînek û bêrîyek
Di wîçîniya çivîkan û tîrojên tavê de
Weke bêdawîbûna dj perên perperîkê de
Hêj di korahî û heznê de
Di demsalan de Jiyan ji bîr nekirî
Mîna stêrkên tehma hêjîran mi wan tê

Berêvarekê
Singa xwe bide ronahiya hîvê
Di henasa şil a şevên bifirtûne û bengînî de
Bila hemî kulîlk di baxçeya dilê te de
Li ber evînê rawestin

Söğüt yaprakları düşmüş geceye
Acılar dinmiş, gök mavi
Umutlar taze, sevdalar asi
Ne ihanet ne karanlık
Güneşli günlerin ufkunda
Gözlerinde aşk ve devrim
Gülüşünde güz gülleri

Ne gözyaşı ne nefret
Bir şarkı yazarsın kekik kokan
Mutluluk gibi içime dolan
Yaz yağmurları sıcaklığında
Sevinçler biriktirip lekesiz şafaklara
Barıştan, özgürlükten yana
Şiirler okursun mehtaba

Bir akşam mavzer gibi
Hüzünlü bir bakışta,
Yırtılan bir çığlıkta
Bahar dalından kopan bir yaprak gibi
Sahipsiz kavgaların koynunda
Bir sevda, bir özlem olursun belki
Kuş cıvıltısında, gün ışığında
Kelebeğin kanadındaki sonsuzluk gibi
Kör ve yasta mevsimlerde
unutmadan hayatı
İncir tadında yıldızlar misali

Bir akşamüstü
Ay ışığına dayayıp göğsünü
Fırtınalı ve tutkulu gecelerin ıslak nefesinde
Sevdaya dursun gönül bahçende
bütün çiçekler ■

2001: Bir Kubrick Destanı

OLCAY BAĞIR

Stanley Kubrick, belli bir türün veya kesin bir üslubun adamı değildir. Her filminde ayrı bir tür deneyen ve yaptığı filmle o türün başyapıtını yaratan efsanevi yönetmen Kubrick, Dr. Garipaşk filmini bitirmesinin üzerine bilimkurgu türünde bir filmi çekmek ister; filme dönüştürülebilecek bir fikir geliştirmek üzere bilimkurgu yazarı **Arthur C. Clarke**'a danışır. Clarke da "Sentinel" adlı kısa öyküsünü önerir. Bunun üzerine önemli bir ortaklık kurulur: Kubrick ve Clarke, eleştirmenler, sanatçılar ve izleyiciler tarafından sıklıkla en başarılı bilimkurgu olarak anılan *2001: A Space Odyssey*'i **(*2001: Bir Uzay Destanı*)** kurmaya başlarlar. Kubrick senaryoyu yazıp, geliştirirken, Clarke da filmin 1968'de gösterime girmesinin ardından senaryoyu roman hâline getirir.

Kubrick, 1950'lerin çizgi romanlarından esinlenmiş ucuz bilimkurgu fantezilerinin tersine bu alanı fantezi-avantür alanı olarak değil, temel bir sorular sorma ve düşünceye dalma alanı gibi kullanmayı seçmiştir. Kubrick bu filmdeki baş döndürücü tekniğiyle bilimkurgu filmlerinde devrim yarattı. Film, alışılageldik anlatım yöntemlerinin dışına çıkması, zamanına göre son derece şaşırtıcı olan görsel efektleri, uzun süresi ve gösterime girdiğinden beri tartışılan sonu ile sinema tarihinde ün kazanmıştır.

İnsanlığın Şafağı

Film sadece efektleriyle değil derinliğiyle de sinemayı etkilemiştir. Film felsefik, teolojik, bilimsel, sanatsal, teknolojik ve antropolojik göndermelerle dolu. Filmin ilk birkaç dakikası sadece karanlık! Yani Kubrick başyapıtına dünyanın hikâyesinin en başıyla başlamıştır. **Big Bang**'ten öncesi, yani hiçlik, saf karanlık. Sonra büyük bir zaman sıçramasıyla dünyanın soğumuş hâline geçeriz. Geniş yeryüzü şekilleriyle baş başa kalırız. Kubrick sonraki sıçramayla evrim teorisini savunurcasına maymun-insanlara götürür bizi. İnsanlığın şafağıdır izlediğimiz. Maymun-insanlar bir sabah uyandıklarında anıta benzer düzgün kenarlı dev bir siyah taşla karşılaşırlar.

Kubrick'in neyi simgelediğini söylemediği bu siyah monolit ile ilgili sinema yazarları, düşünürler ve bilim insanları bir fikir birliğine varmış değil. Hâlâ siyah monolitin neyi simgelediğiyle ilgili tartışmalar vardır. Ancak en sık dile getirilen görüş siyah monolitin "bilgi"yi simgelediğidir.

Maymun-insanlar, önce korkarak yaklaştıkları siyah monolitin çevresinde tapınmaya benzer hareketler yaparak toplanırlar. Daha sonra insanların atası olan bu yaratıklar "bilgi" sayesinde ilk alet olarak kemiği keşfeder. Maymun-insan bilgiyle donandığı için bilincin bu ilk adımları da onu, öldürme eylemine sürükler. Maymun-insan elindeki kemikle yani **ilk aletle**

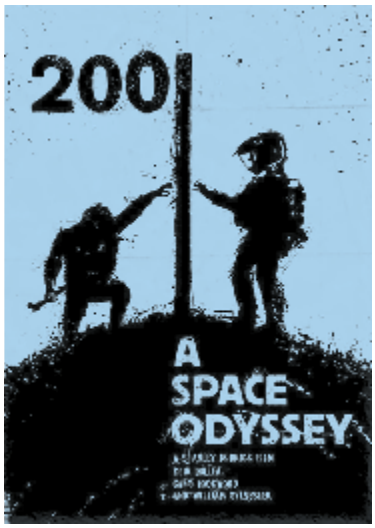

önce çevresindeki hayvanları öldürür yani avlar, sonra da su paylaşımıkonusundaaralarında anlaşmazlık olan başka türdeşlerini öldürür. Burada tek tanrılı dinlerin yaratılış mitosunun revizyonuna tanık oluruz aslında. İnsanlığın şafağı bölümüne, iyi ile kötünün fark edilmesi yani "bilinmesi" üzerine cennetten kovulan ilk insanı anlatan hikâyenin Kubrick versiyonudur diyebiliriz. Bu bölümden aynı zamanda şiddetin insana genetik miras olarak kaldığı yorumu da çıkartılabilir.

Maymun-insanın, ilk aleti yani kemiği keşfettiği sahnede **Richard Strauss**'un bestesi *"Böyle Buyurdu Zerdüşt"*ün çalması sıradan bir tercih değildir elbette. Bilindiği gibi "**Böyle Buyurdu Zerdüşt"** aynı zamanda **Nietzsche**'nin başyapıtı da. Nietzsche bu yapıtında **üstinsan**, **bengi dönüş** gibi sonradan çokça tartışılacak kuramlarını ortaya atmıştı. Nietzsche'ye göre evren, insanlık ve düşünce sürekli kendini yineliyor ve sonunda yine aynı noktaya geri dönüyordu.

İnsanlık Uzayda

Sinema tarihinin en bilinen zamansal sıçraması olan maymun-insanın havaya fırlattığı kemiğin yere düşerken uzay aracına dönüşmesi ile 4 milyon yıl sonraya gidilir. Değişik uzay araçlarının, mekiklerin olduğu uzunca bir uzay manzarası izletir bize Kubrick. Fonda yine klasik müzik çalmaktadır. **Johann Strauss**'un *"Mavi Tuna Valsi"* huzuru, güvenliği, rahatlığı ve mutluluğu çağrıştırır.

Mükemmeliyetçiliğiyle bilinen Kubrick, uzay aracı maketlerine gelen ışığın hangi yönden, hangi açıyla vuracağıyla ilgili detaylarla bile kendisi ilgilenmiştir. Filmin çekildiği tarih de göz önüne alınırsa kullanılan teknik, maketler, ışıklar, efektler vs. göz kamaştırıcıydı. Kubrick'in kullandığı efektler öylesine günün ilerisindeydi ki sonraki birçok

teknolojik gelişmeye ilham kaynağı oldu. Bir başka usta yönetmen **Steven Spielberg** *2001: A Space Odyssey* filmiyle ilgili, *"Filmi ilk kez gördüğümde bir film olmadığını hissettiğimi hatırlıyorum. Sinema filminin biçimi ilk kez onunla değişmişti. Belgesel değildi, drama değildi ve aslında bilimkurgu da değildi pek. Daha çok bilimin varacağı yerdi."* diyerek biraz da buna dikkat çekiyor. Dev uzay araçları, görüntülü telefonlar ve bilgisayarların günlük hayattaki yeri gibi zamanın ötesinden birçok sahne Kubrick'in dehasının kanıtlarından biri olmuştur. Kubrick'le harika bir ikili olan Arthur C. Clarke da bir röportajında *"Bu filmi yaparken Dünya'nın uzaydan nasıl göründüğünü bilmiyorduk. Bu tür şeyleri hayal ettik"* diyerek bize zamanın nasıl ötesinde olduklarını hatırlatmışlardır. *2001: A Space Odyssey*, ayrıca En İyi Görsel Efekt dalında **Oscar** almıştır ki yönetmeni ve tasarımcısı olan Kubrick'in tek Oscar'ı da budur. Oscar ödülünün popüler kültürle ne kadar içli dışlı olduğuna ve yüzeysel kararlarla ödüllerin verildiğine, gelmiş geçmiş en büyük yönetmenlerden olan ve sinema sanatını derinden etkileyen Kubrick'in sadece bir Oscar alması hoş bir örnektir.

Filmin bu bölümünde 4 milyon yıl önce dünyada insanlığın karşısına çıkan siyah monolitin, bu kez ayda karşısına çıktığını görüyoruz. Ayda bulunan bu cisimle ilgili yetkili olmayanlar dışında kimseye bilgi verilmez ve ay karantinaya alınır. Bir yetkili bizzat yerinde görmek için Ay'daki siyah monolitin yanına gider. Burada Kubrick'in dehasına bir kez daha hayran olmamak mümkün değil çünkü henüz insanlık aya ayak basmamışken, dünyanın uzaydan nasıl göründüğünü hayal bile edemezken Kubrick seyircilere *2001: A Space Odyssey* ile dünyayı ve ayı göstermiştir. Film 1968'de çekilmiştir ancak insanlar aya 1969 yılında ayak basmıştır. Aya ayak basan ilk insan **Neil Armstrong** da *"Uzaya gittiğimizde her yerde filmden bir sahne görmüştük"* diyerek şaşkınlığını gizleyemez ve *2001: A Space Odyssey* filminin bu başarısını onaylar. [1]

Jüpiter Görevi

Ayda bulunan siyah monolitten 18 ay sonra Jüpiter'e bir ekip gönderilir. Filmde bir yetkili görüntülü mesajında tam olarak şunları söyler: *"On sekiz ay önce dünya dışında bir yerde zeki canlılar bulunduğunun ilk kanıtı bulunmuştur. Bu kanıt, Tycho kraterinin yanında ay yüzeyinin 12 metre altında gömülüdür. Jüpiter'e gönderdiği güçlü, tek bir radyo sinyali dışında 4,000,000 yaşındaki monolit tamamen sükûnet içindedir. Menşei ve amacı hâlâ bir sır olarak kalmaktadır."*

Ekip Jüpiter'e siyah monolitle

ilgili bilgi toplamak amacıyla gidiyordur. Kubrick'in neden başka bir gezegeni değil de Jüpiter'i seçtiği de üzerine konuşulması gereken bir konudur. Jüpiter, güneş sisteminin en büyük gezegenidir, uzaydaki tüm gezegenlerin toplamından daha büyüktür. Ayrıca Jüpiter tanrılar tanrısı **Zeus**'u simgelemektedir. Aynı zamanda astrolojide Jüpiter, değişim ve gücün kaynağı olarak görülür. Yani güneş sisteminde bir mutlak güç simgelemek isteseydik bunu ancak Jüpiter ile yapabilirdik.

Filmin "Jüpiter Görevi" isimli bölümünde aletlerin en kusursuzu **HAL 9000** ile tanışırız. Kubrick, HAL'in gözünden insanları değerlendirmeye başlar önce. Satranç sahnelerinde insanın kendi yarattığı alet karşısındaki acizliği vurgulanır. HAL 9000, o kadar ileri bir tasarımdır ki düşünebiliyor, tahmin yürütebiliyor, dudak okuyabiliyor, varlığının tehdit altında olduğunu sezip önlem alabiliyor.

Kusursuzluğu ile nam salmış HAL serisi bilgisayar görev sırasında bir hata yapar. Onun neden olduğu hatayı ise yine bir başka HAL 9000 bilgisayarı ortaya çıkarır. Bu hata sonucunda güvenirliliği sorgulanmaya başlayan kusursuz alet HAL, iyiden iyiye insanlara/insanlığa cephe almaya başlamıştır. Mürettebat HAL'ı kapatmak için karar aldığında filmin gerilimi artar ve HAL kendi hatasını telafi etmek için geminin dışında bulunan görevliyi uzayın derinliklerinde ölüme terk eder. İnsanın yarattığı makinenin insanla mücadelesi olarak görülebilecek filmin bu bölümü; makinelerin, robotların, bilgisayarların insanlar üzerinde tahakküm kurduğu birçok bilimkurgu ve distopik esere ilham kaynağı olmuştur. Bir yapay zekânın duygusal tepkiler vermesi meselesi Kubrick için çok çekici bir konu olmuştur. [2]

Uzay gemisinde arkadaşının uzayın boşluğunda kaybolduğunu gören Dave, hemen küçük aracına biner ve uzay gemisinden çıkıp ölü arkadaşını bulur. Bu sırada HAL, makineye bağlı olarak uyutulmuş mürettebatları öldürür. Artık rahatlıkla **Frankenstein**'a benzetebileceğimiz HAL, küçük aracıyla uzay gemisinin girişine gelen Dave'i gemiye almayı reddeder. İnsanın inatçılığını ve azmini hesaba katamayan HAL, Dave'nin bütün ölümcül tehlikelere rağmen gemiye girmeyi başarmasıyla "korkmaya" başlar. Dave, HAL'ı kapatmak için geminin kontrol odasına gider. Dave'yi kandırmaya çalışan HAL, yaptığı hatanın farkında olduğunu ve artık düzeldiğini söyleyerek özür diler. HAL, Dave'e sürekli korktuğunu söyler. En sonunda Dave, tornavida gibi basit bir aletle HAL 9000'i devre dışı bırakır.

Sonsuzluğun Ötesi veya Tanrının Odası

Dave tek başına Jüpitere gidecektir artık. Dave, o zamana kadar hiçbir filmde görülmemiş ışık oyunları ve efektlerle "sonsuzluğun ötesi"ne geçer. Kubrick, geçiş tamamlandıktan sonra bütün fütürizmini bir kenara bırakıp sürrealist bir ressam gibi hazırladığı beyaz odasına bizleri davet eder. Bazılarına göre "tanrının odası" olan bu beyaz oda, zaman kavramından soyutlanmıştır. Dave'nin her an giderek yaşlandığını görürüz. O'nu yatakta zar zor nefes alıp verdiğini gördüğümüzde siyah monoliti de odanın ortasında görürüz. Artık beden kırılmış, çürümüş ve bilinç kalmıştır. Dave, yani insan, siyah monolite, yani mutlak "bilinç"e uzatır elini. Tıpkı **Michelangelo**'nun ünlü "*Âdem'in Yaratılışı*" freskinde olduğu gibi. Sonra Dave'yi yatakta cenine dönüşmüş olarak görürüz: **Yıldız Çocuk**. İnsanın "saf bilinç" hâli olan yıldız çocuk, filmin son karesinde uzayın boşluğunda dünyayı izlemektedir.

2001: A Space Odyssey, hemen her izleyenin farklı açılardan okuyabileceği çok katmanlı, benzersiz bir yapıt. Stanley Kubrick bile *"2001: A Space Odyssey'in felsefik ve alegorik anlamı konusunda spekülasyon yapmakta serbestsiniz"* diyerek herkesi filmi tartışmaya teşvik etmiştir.

İnsanoğlunun evrimini **Darvinci** bir bakış açısıyla karikatürize eden, şiddetin "bilinç"le birlikte ortaya çıktığını savunan, teknolojinin insanın dostu mu düşmanı mı olduğunu tartışmaya açan ve izleyene görsel bir ziyafet sunan *2001: A Space Odyssey*, sık sık söylendiği gibi bilimkurgu sinemasının şimdilik en yetkin örneği. Kubrick'in fazlasıyla titiz ve saplantılı çalışma tarzının en belirgin dışavurumu olmasının yanında bilimkurgu sinemasının tarihini yeniden yazan, türü yenileyen orijinal bir film. ■

NOTLAR

[1] Konuyla ne kadar alakası var bilmiyorum ama yıllardır konuşulan bir komplo teorisi var. Soğuk savaş yıllarındaki Amerika ve Sovyetler arasındaki uzay rekabetini Amerika lehine sonuçlandıran aya ayak basma olayının kanıtı olarak gösterilen meşhur videoyu Kubrick'in çektiğiyle ilgili bir komplo teorisi...

[2] Kubrick'in birçok kere askıya aldığı ve en nihayetinde Kubrick'in ölümünden sonra Steven Spielberg'in hayata geçirip ustanın anısına sunduğu 2001 yapımı Artificial Intelligence (Yapay Zekâ) filminde de temel olarak bu konu işleniyor. Varlığının bilincinde olan (yani özbilinç sahibi) robotların var olduğu 21. yüzyıl dünyasında, evlatlık alınan bir çocuk robotun duygusal tepkiler vermesini konu alıyor film. Sonuçta insan zekâsının ürünü olan robotların, bilgisayarların kısacası bütün teknolojik tasarımların insani özellikler göstermesi meselesi 2001: A Space Odyssey'in HAL 9000 üzerinden doğrudan sorguladığı bir mesele. Kubrick biraz daha yaşasaydı da bu hikâyeyi Spielberg değil de kendi çekseydi nasıl bir film izlerdik diye insan merak ediyor.

BULMACA

NURİ DEMİR

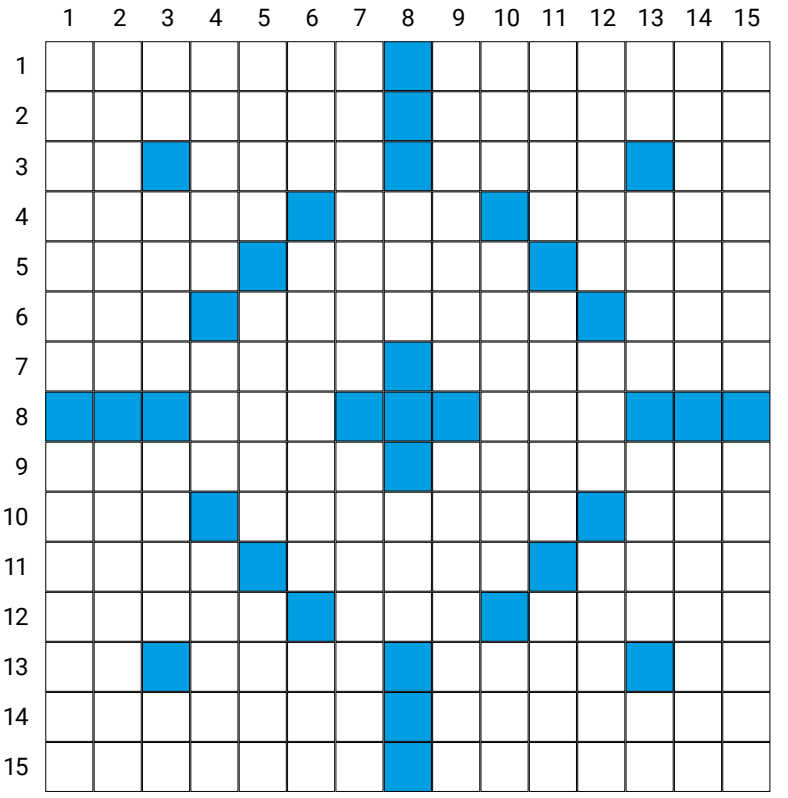

SOLDAN SAĞA: 1- Sait Faik Abasıyanık'ın 1936'da yayınlanan ilk öykü kitabı... Yanar gibi, yanma. **2-** Terbiyeli, edepli bir biçimde... Ertelemek. **3-** Bir nota... Taneli ya da un gibi toz durumundaki şeyleri yabancı maddelerden ayıklamak ya da incesini irisinden, kabasından ayırmak için kullanılan araç... Bir ilimiz... Yerel dilde erken. **4-** Okuma yazma öğretmek ereğiyle hazırlanmış ders kitabı... Yunan mitolojisinde hata ve günah tanrıçası... Bir kavim, aşiret ya da ülkenin başındaki kadın. **5-** İskambilde bir kâğıt... İnsanlarda yüksek ateşe neden olabilen, iç ve dış kanamalarla seyreden tehlikeli bir enfeksiyon... Eski dilde halk. **6-** Buldan yöresinde cumartesiye verilen ad... Handan Gökçek'in bir romanı... Ağaçlık yol. **7-** Aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarış... Amfibol cinsinden bir mineral türü. **8-** Bir rengin koyuluk ya da açıklık derecesi... Lisan. **9-** Bağıntı, izafet, rölativite... Bursa'nın Osmangazi ilçesinde, Karagöz ve Hacivat'ın mezarlarının bulunduğu semt. **10-** Yerel dilde küçük kardeş... Çıplak modelden yapılmış insan resmi... Rüzgâr. **11-** Eğlence, alay... (...) Vuyuklaki: 1963 yılında Sıralardaki Heyecanlar filminde Orhan Günşiray ile birlikte başrol oynayan, Yunan sinemasının en popüler ve en başarılı oyuncularından biri... School (...): Spike Lee'nin 1988 yılında yönettiği film. **12-** Eliminasyon... Yüce, yüksek... Yasama meclisinin iki seçim arasındaki çalışma zamanı. **13-** Renyumun simgesi... Emanet, vedia... Anthony (...): İskoçyalı fantezi ve bilimkurgu yazarı... Germanyumun simgesi. **14-** "Kara Ali" lakabıyla bilinen, Osmanlı Devleti'nin ikinci amirali... Planet. **15-** Erciş yöresinde "şans", "talih" anlamında kullanılan bir söz... Kayıp (...): Denise Grover Swank'ın bir romanı.

YUKARIDAN AŞAĞIYA: 1- Çay demlemekte kullanılan bir tür çaydanlık... Sivas'ın bir ilçesi. **2-** Edebiyatçıya yakışır biçimde... Öteye götürmek. **3-** Bir soru eki... Ayırmak... Eski dilde döküntü, kırıntı... İridyumun simgesi. **4-** Alfabe... Tanrıtanımaz... Buyruk, komut veren kadın. **5-** Otellerde görevli acemi ve genç eleman... Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde bir nehir... Eski dilde, yaratılmış bütün canlılar. **6-** Çorlu yöresinde "evet, öyle" anlamında kullanılan bir söz... Modern Yunanca... Bir tür bira. **7-** Haset ve "...": Leyla Navaro'nun bir kitabı... İlkçağ ağaç taşılı. **8-** İnsan ya da çalgı sesinin alçaklık ya da yükseklik derecesi, perde... Tat alma organımız. **9-** İki nesne, iki olgu arasında var olan ilişki... Düzkanatlılardan, yeşilliklere ve ekinlere çok zarar veren bir böcek. **10-** Hitit... Yüksekokul... Romatizma ağrısı. **11-** İçki içilirken yenilen yiyecek... Çoğu üyesinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşadığı, İsmail Beşikçi'nin hakkında tez hazırladığı bir aşiret... Grey (...): Chester Bennington'ın 1993'te kurduğu müzik grubu. **12-** Çeyrek sona kalacak sporcu ve takımları ayırmak için düzenlenen seçme yarışı... Sabahattin (...): Toplumcu gerçekçi anlayışın en önemli temsilcilerinden biri olan roman, şiir ve öykü yazarımız... Yerkabuğunun gelişmesi sırasında birbirini izlediği varsayılan üç evreden her biri. **13-** Bir nota... İtimat, emniyet... Er (...)'ı Kurtarmak: Steven Spielberg'in bir filmi... Türk abecesinin sekizinci harfi. **14-** Kenya'nın liman kenti Mombasa'da 1589 yılında Portekizlilerle yapılan savaşta şehit olan Osmanlı denizcisi... Çatıdaki (...): Behiç Ak'ın bir öykü kitabı. **15-** Antakya yöresinde "başsağlığı" anlamında kullanılan bir söz... Kimyasal çözümleme yoluyla ayrıştırılamayan ya da bireşimle elde edilemeyen madde.

109. SAYIDAKİ BULMACANIN ÇÖZÜMÜ

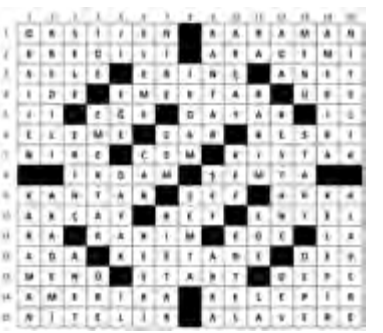

KARİKATÜR ■ K. ÖNTAŞ

“Kırılgan Cennet”ten fotoğraflar

H. DEMİRCİYAN

Almanya’nın Oberhausen şehrinde 01.10.2021-31.12.2022 tarihleri arasında gerçekleşmiş olan bir sergisinin adıdır **“Kırılgan Cennet”** (“Zerbrechliche Paradies”).

Serginin yapıldığı Rhein-Herne Kanal kıyısındaki yenilenen GASOMETER endüstriyel anıtın uzaktan görülebilen yapısı bile başlı başına bir sergi niteliğindedir. Yenilenme sonrası yeniden açılış için, **“Kırılgan Cennet”** sergisi harika bir seçimdi.

Ondört ay gibi uzun bir süre ziyaretçi kabul eden bu sergide gezegenimizin hâli büyük format fotoğraflarla, karikatür ve desenlerle, etkileyici projeksiyonlarla sergilendi. Serginin en etkileyici yanı ise; sergilenen eserlerle çevre sorunun/iklim değişikliğinin işlenmesi ve ziyaretçilerin bilincine etkisidir.

Sergi için hazırlanan kataloğun ismi de **“Zerbrechliche Paradies** / Kırılgan Cennet”tir.

Sergi kataloğunun kapağı.

Gasometer, Oberhausen

Kataloğun önsözünde Prof. Stefan Dech (Dünya Gözlem Merkezi Direktörü Alman Havacılık ve Uzay Merkezi) şunları söyler:

“Dünyamız son derece karmaşık bir sistemdir: Milyonlarca yıldır her şey iç içe geçmiştir. Ancak insanların dünyayı değiştirme hızı yalnızca son 50 yılda benzeri görülmemiş bir düzeye ulaştı. Tetikleyici sadece nüfus artışı değil. Aynı zamanda enerji açlığımızı gidermek için ağ oluşturma, mobilite, küresel mal taşımacılığı, yerel mal üretimi ve fosil kaynakların kullanımı gibi teknik olanaklardır. İnsanın dünyanın iklimi üzerindeki etkisi kritik bir hususdur; ancak cennet yeryüzü bir bütün olarak muazzam bir küresel değişimden geçmektedir.” Ve ekler: *“Biz insanların şu anda ihtiyaç duyduğu şey, çevremizin ne kadar güzel ve aynı zamanda önemli ve bir o kadar da savunmasız olduğuna dair duygusal farkındalıktır. Sorumlu ve sürdürülebilir kararları mümkün kılmak ve desteklemek için akılcı bilgilere ve bilimsel bulgulara ihtiyacımız var.”*

Prof. Dech haklıdır, insan türü eliyle dünyayı değiştirme eylemleri son hızla devam etmektedir. İklim değişikliği iklim krizine dönüşmüştür. Bu değişimin alanı içinde görülen nüfus sorunu değil, kapitalist egemen ekonominin doymak bilmeyen kâr hırsı esas tetikleyicidir. Profesörümüz ve bir dizi bilim insanıyla aramızdaki önemli fark iklim krizinin tetiklenmesinde esas sorumlunun kapitalist sistem olduğu gerçeğidir. “Duygusal farkındalık” ne kadar önemli ise, sorunun gerçek kaynağının hedeflenmesi de o kadar önemlidir.

Bir diğer önemli sorun da bu “duygusal farkındalığın” emekçi kitlelere taşınmasıdır. Çünkü çevre/iklim krizi sorunu emeğin kuruluşu sorunun bir parçasıdır. Büyük insanlık bunun farkına varıp doğrudan müdahale etmez ise, kapitalist barbarlıkla güzel mavi **cennetimiz daha da kırılgan hâl alacaktır.**

Evet, dünyamızın güzelliğinden ilham alarak ve bilimsel araştırma sonuçlarıyla bilgilenerek “uzayın sonsuz genişliğindeki bu eşsiz mavi hayat topunu, cennetimizi korumak” her insanın görevidir.

Çevre sorununu işleyen bu sergiden kimi fotoğrafları okuyucularımızla paylaşıyoruz.

Eylül 2024

"Narin", Orhan İşözen, 2024, Lübeck "Yılmaz Güney Bizimle" etkinliği sergisinden, ebru sanatı, 29,7 cm x 42 cm